

**УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ (м. КИЇВ)**

**ЧЕРКАСЬКИЙ ІНСТИТУТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
УНІВЕРСИТЕТУ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ (м. КИЇВ)**

ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

**МІЖНАРОДНИЙ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ**

№ 2/2011

**THE UNIVERSITY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE (KYIV)**

**CHERKASY INSTITUTE OF BANKING
OF THE UNIVERSITY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE (KYIV)**

FINANCIAL SPACE

**THE INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL**

№ 2 (2) 2011

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

EDITORIAL BOARD

УДК 336
ББК 65.26

Головний редактор:

ДМИТРЕНКО Микола Гаврилович
кандидат економічних наук, професор, директор
Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ
(м. Київ)

Заступник головного редактора:

ПУСТОВИТ Роберт Фрідрихович
доктор економічних наук, професор (Україна)

АБИШЕВ Али Ажимович, доктор економічних наук,
професор, академік Російської академії гуманітарних наук
(Республіка Казахстан)

БАРАНОВСЬКИЙ Олександр Іванович, доктор
економічних наук, професор (Україна)

ВІІ Карл Вільям, професор Університету ім. Джорджа
Вашингтона (США)

КУЗНЕЦОВА Анжела Ярославівна, доктор економічних
наук, професор (Україна)

ЛАПКО Олена Олександрівна, доктор економічних наук,
професор (Україна)

РЯХОВСЬКА Антоніна Миколаївна, доктор економічних
наук, професор (Російська Федерація)

СМОВЖЕНКО Тамара Степанівна, доктор економічних
наук, професор (Україна)

ТРИДІД Олександр Миколайович, доктор економічних
наук, професор (Україна)

ШЕБЕКО Константин Константинович, доктор
економічних наук, професор (Республіка Білорусь)

Editor-in-Chief:

DMYTRENKO Mykola Havrylovych, Candidate of Sciences
(Economics), Professor, Director of the Cherkasy Banking
Institute of the Banking University of the National Bank of
Ukraine (city of Kyiv)

Deputy Editor-in-Chief:

PUSTOVIT Robert Fridrikhovich
Doctor of Sciences (Economics), Professor (Ukraine)

ABISHEV Ali Azhimovich
Doctor of Science (Economics), Professor, Full Member of the
Russian Academy of Humanities (the Republic of Kazakhstan)

BARANOVSKIY Oleksandr Ivanovych
Doctor of Sciences (Economics), Professor (Ukraine)

VIEHE Karl William
Professor of George Washington University (USA)

KUZNETSOVA Angela Yaroslavivna
Doctor of Sciences (Economics), Professor (Ukraine)

LAPKO Olena Oleksandrivna
Doctor of Sciences (Economics), Professor (Ukraine)

RYAKHOVSKA Antonina Mykolaivna
Doctor of Sciences (Economics), Professor (Russian Federation)

SMOVZHENKO Tamara Stepanivna
Doctor of Sciences (Economics), Professor (Ukraine)

TRYDID Oleksandr Mykolayovich
Doctor of Sciences (Economics), Professor (Ukraine)

SHEBEKO Konstantin Konstantinovich
Doctor of Sciences (Economics), Professor (Republic of Belarus)

Фінансовий простір [Текст] : міжнародний науково-практичний журнал / Черкаський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). – м. Черкаси. – №2 (2) 2011. – 162 стр.

ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

Міжнародний науково-практичний журнал
№2 (2) 2011

Журнал засновано у лютому 2011 року.

Виходить 4 рази на рік.

У журналі публікуються статті
українською, російською, англійською та польською
мовами

Засновник:

Університет банківської справи Національного
банку України (м. Київ)

Видавець:

Черкаський інститут банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
КВ №13032-1916 від 15.02.2011

Адреса редакції:

18028, м. Черкаси,
вул. Енгельса, 164

e-mail: nauka@cibs.ck.ua

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Черкаського інституту банківської справи Університету
банківської справи Національного банку України (м. Київ)
(Протокол №2 від 14 вересня 2011 р.)

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі, посилання
на «Фінансовий простір» обов'язкове.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

FINANCIAL SPACE

International scientific and practical journal
№2 (2) 2011

Founded in February, 2011.

Published 4 times a year.

Contributions to the Journal are accepted
in Ukrainian, Russian, English and Polish

Founder:

The Banking University of
the National Bank of Ukraine (city of Kyiv)

Publisher:

The Cherkasy Banking Institute of the Banking
University of the National Bank of Ukraine (city of Kyiv)

Certificate of State registration of the printed media:
КВ №13032-1916 of 02/15/2011

Editorial Office address:

18028, city of Cherkasy,
Engels St., 164

E-mail: nauka@cibs.ck.ua

Recommended for press by the Academic Council
of the Cherkasy Banking Institute of the Banking University
of the National Bank of Ukraine (city of Kyiv)
(Protocol №2 of September 14, 2011)

Contributions to Financial Space, when reprinted, must necessarily
be referred to.

Contributors are responsible for fact selection and factual statement.
The Editorial Board does not always concur with the authors.

ТЕМА НОМЕРА: «ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ»	7
<hr/>	
<i>HABER Józef Antoni</i> FINANCIAL CRISIS: TOWARDS A NEW POWERSHIFT	7
<i>ТРЕНЕВ Николай Николаевич</i> МЕХАНИЗМЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ВОЛН ЭЛИОТА НА ФИНАНСОВЫХ РЫНКАХ	14
<i>ДАРАГАН Вікторія Петрівна</i> ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИЗИКІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ НА РИНКАХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	17
<i>НАГАЙЧУК Неля Григорівна</i> ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ СТРАХОВОГО РИНКУ СВІТУ ТА УКРАЇНИ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ	23
<i>КРИНИЦЯ Сергій Олександрович</i> <i>ЄРОФЕЄВА Тетяна Анатоліївна</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ	31
<i>СВІЧИНСЬКИЙ Микола Миколайович</i> <i>ДМИТРЕНКО Марія Йосипівна</i> <i>ЛАВРОВА Олена Олексіївна</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МЕНЕДЖМЕНТУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД	37
<i>КАЛИНЕЦЬ Катерина Сергіївна</i> МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФОНДОВОЮ БІРЖЕЮ В УКРАЇНІ	47
<hr/>	
МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА	53
<hr/>	
<i>ПУСТОВІЙТ Роберт Фрідріхович</i> <i>ОВЧАРУК Микола Петрович</i> СПЕЦИФІКА ТРАНСМІСІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІКАХ	53
<i>ХУРСЕВИЧ Сергей Николаевич</i> ДИСКОНТ ПРИ СВЯЗАННЫХ РАСЧЕТАХ	60
<hr/>	
МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	69
<hr/>	
<i>VIENE Karl William</i> AN ANALYSIS OF THE POLITICAL AND ECONOMIC DYNAMICS OF THE COMMON CURRENCY – WILL THE EURO SURVIVE AS A COMMON CURRENCY WITHIN AND/OR WITHOUT THE EURO ZONE	69
<i>ПЕЧОНИК Ольга Ивановна</i> ПРЕДПОСЫЛКИ И ИЗМЕНЕНИЕ МЕТОДОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМОЙ	74
<i>БАРИЦЬКА Вікторія Георгіївна</i> ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	80
<i>ЦУРКОВ Александр Николаевич</i> ФИНАНСИРОВАНИЕ МАЛОГО БИЗНЕСА	85
<hr/>	
FINANCIAL SPACE № 2 (2) 2011	3

ЗМІСТ

<i>СТЕБЛІЙ Галина Ярославівна</i> ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ МЕТРОПОЛІТАРНОГО ПРОСТОРУ	90
<i>ЯРЕМЕНКО Наталія Сергіївна</i> БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ЯК СИНЕРГЕТИЧНА СИСТЕМА	94
<i>МИХАЙЛЮТА Сергій Леонтійович</i> <i>БИКОВ Валентин Іванович</i> <i>МИХАЙЛЮТА Генадій Сергійович</i> ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЕКТ З ОСНАЩЕННЯ ПРАЦЮЮЧИХ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ СУЧАСНОЮ ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОЮ ТЕХНІКОЮ	98
ОБЛІК І АУДИТ	104
<i>САЮН Алла Олександрівна</i> ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	104
<i>БІЛОКІНЬ Ганна Миколаївна</i> ВНУТРІШНІЙ АУДИТ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ	110
<i>ЛЮТОВА Ганна Михайлівна</i> <i>ЛОМОВАЦЬКА Катерина Володимирівна</i> ПРОБЛЕМИ ВІДОБРАЖЕННЯ ВИТРАТ У ЗВІТНОСТІ КРЕДИТНИХ СПЛОК	114
РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА	122
<i>ТУВАКОВА Наталія Володимирівна</i> РЕГІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	122
<i>КЛЮВАК Оксана Володимирівна</i> <i>КЛЮВАК Андрій Володимирович</i> <i>ЯРОВ Олексій Юрійович</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ТІСНОТИ КОРЕЛЯЦІЙНОГО ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЗНАЧЕННЯМИ ВІДНОСНИХ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	126
ФІЛОСОФІЯ ФІНАНСІВ	132
<i>РЯБІНІНА Людмила Миколаївна</i> СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ЦІННОСТІ СУЧАСНИХ ГРОШЕЙ	132
<i>МАЙСТРЕНКО Світлана Віталіївна</i> ФІЛОСОФІЯ ГОСПОДАРСТВА У СИСТЕМІ ВЗАЄМОВІДНОСИН «ПРИРОДА - ЛЮДИНА - МОРАЛЬ»	138
НАУКОВІ ПОДІЇ	144
VI МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ»	144
ДО УВАГИ АВТОРІВ!	146

THEME OF THE JOURNAL ISSUE «PERSPECTIVES OF FINANCIAL MARKETS DEVELOPMENT»	7
<hr/>	
<i>JÓZEF ANTONI HABER</i> FINANCIAL CRISIS: TOWARDS A NEW POWERSHIFT	7
<i>NIKOLAY N. TRENIOV</i> MECHANISMS OF ELLIOTT WAVE PATTERNS IN FINANCIAL MARKETS	14
<i>VIKTORIYA P. DARAGAN</i> PROBLEMS OF THE STATE REGULATION OF THE RISKS ARISING AT FINANCIAL SERVICE MARKETS	17
<i>NELYA G. NAGAICHYK</i> PROBLEMS AND PROSPECTS OF INSURANCE BUSINESS IN THE WORLD AND UKRAINE: COMMON AND DIFFERENT	23
<i>SERGEY O. KRYNYTSA</i> <i>TATYANA A. EROFEYEVA</i> PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT OF JOINT INVESTING INSTITUTIONS	31
<i>MYKOLA M. SVICHYNSKY</i> <i>MARIA Y. DMYTRENKO</i> <i>OLENA O. LAVROVA</i> ORGANIZATIONAL AND LEGAL BASES OF UKRAINIAN INSURANCE MARKET MANAGEMENT IN THE POST CRISIS PERIOD	37
<i>KATERYNA S. KALYNETS</i> MECHANISM OF STOCK EXCHANGE MANAGEMENT IN UKRAINE	47
<hr/>	
MONETARY POLICY	53
<hr/>	
<i>Robert F. PUSTOVIYT</i> <i>Mykola P. OVCHARYK</i> THEORETICAL ANALYSIS AND PECULIARITIES OF DOMESTIC TRANSMISSION MECHANISM OF MONETARY POLICY	53
<i>Sergey N. KHURSEVICH</i> DISCOUNT UNDER ASSOCIATED CALCULATIONS	60
<hr/>	
MACROECONOMIC PROBLEMS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE STATE	69
<hr/>	
<i>Karl William VIEHE</i> AN ANALYSIS OF THE POLITICAL AND ECONOMIC DYNAMICS OF THE COMMON CURRENCY – WILL THE EURO SURVIVE AS A COMMON CURRENCY WITHIN AND/OR WITHOUT THE EURO ZONE	69
<i>Olga I. PECHONYK</i> PRECONDITIONS AND CHANGE OF METHODOLOGY OF FINANCIAL SYSTEM MANAGEMENT	74
<i>Victoria G. BARYTSKA</i> PROBLEMS OF REFORMING THE SYSTEM OF FORECASTING AND PLANNING OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE STATE	80
<i>ALEXANDER N. TSURKOV</i> FINANCING OF SMALL BUSINESS	85
FINANCIAL SPACE № 2 (2) 2011	5

CONTENT

<i>Galyna Y. STEBLIY</i> ECOLOGICAL AND ECONOMIC BASES OF METROPOLIS AREA	90
<i>Natalia S. YAREMENKO</i> BANKING SYSTEM AS A SYNERGETIC SYSTEM	94
<i>Sergey L. MYKHAYLUYTA</i> <i>Valentin I. BYKOV</i> <i>Genady S. MYKHAYLUYTA</i> INVESTMENT AND INNOVATION PROJECTS WITH WORKING EQUIPMENT PRODUCTION COMPANY MODERN CONVERTING TECHNICS	98
<hr/> ACCOUNTING AND AUDITING	104
<i>Alla O. SAYUN</i> PROBLEMS OF LEGISLATIVE REGULATION OF AUDITING ACTIVITY	104
<i>Ganna M. BILOKIN</i> INTERNAL AUDITING OF BANKING CREDIT TRANSACTIONS	110
<i>ANNA M. LYUTOVA</i> <i>KATERYNA V. LOMOVATSKA</i> PROBLEMS OF REFLECTION OF CHARGES ARE IN ACCOUNTING OR CREDIT UNIONS	114
<hr/> REGIONAL ECONOMICS	122
<i>Natalia V. TUVAKOVA</i> REGIONAL APPROACH TO INNOVATIVE PROCESSES UNDER THE TERMS OF GLOBALIZATION	122
<i>Oksana V. KLUYVAK</i> <i>Andriy V. KLYUVAK</i> <i>Olexiy Y. YAROV</i> INVESTIGATION OF CLOSENESS OF CORRELATION BETWEEN VALUES OF ENTERPRISE FINANCIAL INDICES IN THE REGION OF VOLYN	126
<hr/> PHILOSOPHY OF FINANCE	132
<i>Ludmyla M. RYABININA</i> SOCIAL ASPECT OF MODERN MONEY VALUE	132
<i>Svetlana V. MAYSTRENKO</i> PHILOSOPHY OF ECONOMY IN THE SYSTEM OF MUTUAL RELATIONS «NATURE – MAN – NATURE»	138
<hr/> SCIENTIFIC EVENTS	144
THE VI INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE «BANKING SYSTEM OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF FINANCIAL MARKETS GLOBALIZATION»	144
TO AUTHORS' ATTENTION!	146

FINANCIAL CRISIS: TOWARDS A NEW POWERSHIFT

Józef Antoni HABER

Head of the International Relations Chair at WSB Poznań, Faculty in Chorzów, Poland,

Honorary Professor of the Jean Monnet Project of the European Union

Honorary Professor of the Ukrainian Academy of Banking of the NBU, Sumy, PhD

Summary. The Authors reviews financial crisis and its impact on the process of building new power shift geometry in the world. Is analyzing consequences for the future international economic relations especially for Europe, Poland and Ukraine.

Key words: *financial crisis, European integration, security, development, globalization.*

I remember my first impression after reading Alvin Toffler's «Power Shift».[1] I thought that it is something between the analysis of present time and forecast what could be in the future with our world. Europe has been behind all those questions. The Wall in Berlin just has been fallen down and Germany reunification came into reality. Together with that process of reunification silent enlargement of European integration has been done. Never in history of our integration we had such a case outside many bureaucratic procedures, and first of all out of political decisions and negotiations. Just it was done and that's all. Completely surrealistic utopian idea was realised. The years after such decision, former Chancellor of the Federal Republic of Germany, Helmut Kohl said, in one of his interviews in Bavarian Television, that really it is realisation of an utopian concept. Nobody, he said, could imagine, that the change of borders in Europe will be possible without strong opposition. Bearing in mind controversions within European integration of 12 nations that time it sounds fantastic indeed.

Paralelly to that change the old paradigm of global power bi-polarisation was completely destroyed by the political revolution within the Soviet Union. The Soviet State just exploded and new independent states came into international community. It was new challenge for all on a global scale. Almost all of those new independent countries had no reasonable economic growth, and what more it was necessary to start with a transition from centrally planned economies to market economies. The case unprecedented in a world's history. Nobody has been prepared to such a challenge from theoretical point of view. We had no new methodology and in a short time it was evident, that many mistakes were made. Simple implementation of mar-

ket economy rules into transition economies made a lot of troubles and severe load to present economic and financial situation of many Eastern European countries. That's not all, the future enlargement of newly established (by the Treaty of Maastricht) European Union was political decision for economic purpose, because new associate states were, and still are, very large market. Almost all privatisation concept has been subordinated to transition and future full accession into the European Communities. Weakness and lack of domestic capital did not allow for building strong economic position. However significant European financial support has been done and is given till today evidently.

For instance in the Structural Funds programming period 2007-2013, Poland should receive €67 billion (over 19% of entire Structural Funds resources). But under very sharp conditions. Indeed, at the end of 2005, European Regional Development Fund absorption rates stood at 18,5% of total resources for 2004-2006. Only two other Member States had even lower absorption rates [2]. European Union financial assistance for Poland has increased significantly from Pre-Accession funding of €1.1 billion in 2003 and 2004, to €12,8 billion for the Structural Funds period 2004-2006. This funding increase represents an important challenge, in terms of establishing the necessary legal, organisational and human resources framework in order to allow for the effective use of support [3]. It is only one example how public financial assistance is pumped via the European Union's budget to less developed Member States of European integration. The question only is to what extent we can this official aid to spread on the other countries who may wish to achieve full Membership of the Union? The answer is still very hard to clarify.

Bearing in mind all efforts of European integration to be more effective, more competitive and more wealthy we can say that behind all those goals are still interests. Without seeing this we will make great mistake analysing economic targets of Lisbon Strategy (unfortunately it collapsed) and newly adopted strategy Europe 2020. The most significant weakness of both strategies is a lack of an alternative. In my opinion it was purposeful action of the European Commission supported by the most powerful Member-States of the EU. The European Union is not a society for charity, but group of states going towards its own security in a large sense of that word. The last events related to so called financial crisis shown us how close are all international activities with such a strategy of all main actors of the world's political stage. Some 30 years ago security system has been strongly concerned with strategic weapons systems and national interests, first of all of superpowers. For instance only one of those opinions: «National interests are commonly cited by governments and politicians as a fundamental basis for their actions, and for this reason they must be regarded as an important factor in determining the domestic and foreign policy of states» [4]. It is quite obvious, that each country wishes to be permanently secure. Security is, in that meaning, one of the most important goals of domestic and foreign policy strategy.

Adopted in December 2003, European Security Strategy, reflected the situation of that time. But time is running very fast. Sometimes too fast bearing in mind the years of human being life. A lot of things changed dramatically and the World has been faced with new challenges on a global scale. Such a bad experience has not been expected. Alan Greenspan in his book «The Age of Turbulence» wrote an extraordinary Preface [5]. The impressions on the day of 11th September 2001. Dramatic situation, collapses of the conviction of territorial security of biggest power of the world, The United States of America. Not only America has been in shock, but everywhere the fear came to politicians and people. New feelings on global scale.

In the summer of 2007, millions of homeowners in the United States discovered that the terms on their mortgage loans had worsened at the same time that the market values of their homes were declining. The squeeze quickly led to a sharp rise in foreclosures, and many families lost their homes. Within weeks, the turmoil spread to other advanced economies with complex financial systems, where businesses and individuals found that loans were harder to obtain and were unexpectedly expensive.

Suddenly, the solvency of major banks and other financial institutions was being questioned [6]. What is surprising about this episode is that most people seem to have thought, that advanced financial systems were sophisticated enough to absorb risks and to spread them widely enough to prevent a sudden drying up of liquidity. Bank runs happened in the 1930s. They were not supposed to happen in the 21st century [7].

Feeling of people security was destroyed by this episode, but it was not an end of the story. Once the problem began it spread around the world. It is very good example of the benefits and the risks of financial globalization. Of course first of many people will trust, that the financial globalization gives the more benefits than the risks. Such a conviction laid down to establishing global financial network. It is true, that global pools of money ensure to establish small businesses everywhere, but it is true as well, that at the same time the weaknesses come from the lack of enough awareness of what globalization means.

The financial crisis is very good moment to discuss the problem of global governance and global responsibility. It is not a new concept. During universal history it has been a lot of ideals of global governance. Each civilization would like to be a global leader. Only the reasons and fundamentals are different, but a sense is common. For instance, very well known Japanese philosopher and writer Daisaku Ikeda, in one of his essays «Thoughts on peace» wrote as follows: «The world today, in the same manner as Japan in the past, is divided up into the various nations of America, the Soviet Union, China, etc. But I believe, that as a matter of historical necessity, the time will come when a world federation that transcends national boundaries will come into being» [8]. **And following up his deliberations** Daisaku Ikeda assumes the necessity of providing world nationalism and the third power, «one which will be capable of interposing peacefully in the present world of struggle and confrontation and putting an end to its rivalries. I personally would like to believe that Japan is the country destined to fulfill such a role» [9]. **Temptation for dominant position** is great. It implicates a lot of contradictions and at the moment it is only one of concepts presented by philosophers. However, not only because we have take into account contemporary ideals to provide global governance.

What are possible scenarios after nowadays financial crisis, however, not solved till today and different in various areas of the Globe?

I assume that such scenarios will be first of all used as:

1. political instruments for national security of great powers;
2. economic solution for business corporations;
3. proposals for escalation of confederation system within group of countries;
4. arguments for more global governance through reforms of international organizations.

As political instrument for national security it is always concerned with sovereignty of a state. Today each state would like to be not only sovereign but safe as well. Political argument is because people would like to be govern by the politicians who provide to the country peaceful and wealthy policy. State interests are identified not only with groups but with individuals as well. The old paradigm from 19th century that most important value is own sovereignty is not a real truth. Just because always and everywhere we had to recognize rights at least of our neighbours. But security is a real challenge for the world because we have permanent conflicts and sometimes there is no possibility to solve them as an individual. The discussion is of course of vital importance for the European Union and for other main actors on a global stage. It means first of all, that we have to learn how to perceive international environment of European integration.? This environment is not a coherent essence, but varied and on different level of development. The international system around European integration is ruled by its extremely different dynamic, and that's why it is a real challenge and sometimes threat as well. Simply the international system is changing permanently and interactions thanks globalization are deeper than ever before. In effect it is possible, that conflicts are not only closer to us, but very unexpected. It is true, that we as Europeans living within the European Union have no comprehensive, interlinked and first of all with a holistic approach security strategy. The world is more powerfull, than we see it only via statistic figures and facts. Multilateralism is a signum temporis of contemporary world.

Financial crisis shown us how interacted is global life. We don't know to what extent we are depended of each other?

During this time of financial turbulences comeback of state aid and intervention is on a large scale observed. This remarkable activity is especially concerned with Sovereign Wealth Funds (SWFs). British Prime Minister Gordon Brown in his interview said, that: «The growth of Sovereign Wealth Funds (SWFs)

is one of the most notable characteristics of the current wave of globalisation. The UK government welcomes the positive role that SWFs such as those in the UAE and Qatar have in the efficient allocation of capital and the benefit that they bring to the global economy by taking a long term view of their investment decision» [10]. Such financial support to bank sector has been observed since many months in 2007. For instance the Qatar Investment Authority and royal family from Abu Zabi saved Barclays Bank in the UK investing into it 8 billion USD. Other banks as well received a lot of money from SWFs as Citigroup, Swiss UBS, Morgan Stanley or Merrill Lynch.

Another discussion is dealing with a new global currency. Before G20 Summit (April 2009 in London) Russia's new currency proposal was spearheaded by President Dimitry Medvedev's chief economic adviser and G20 sherpa Arkady Dvorkovich. It was proposed to use the International Monetary Fund's Special Drawing Rights (SDRs) as a new global reserve currency.[11] This proposal was not shared by the central bank of Russia. First Deputy Chairman of the central bank Alexei Ulyukayev said: «Russia favoured the European Union's approach to handling the global crisis over the one practiced in the United States and called for a more counter-cyclical regulation in the future» [12].

According to Bloomberg, China's foreign-exchange reserves, the world's biggest, had their smallest gain in eight years as exports slumped and the slowing economy deterred investment from abroad. Foreign-currency holdings rose about \$7.7 billion in the first quarter to \$1.9537 trillion, as the People's Bank of China has announced[13]. Chinese officials have been worried about the safety of the nation's holdings investing in the USA. That country has been the biggest investment destination for the reserves, and that's why the Chinese Premier Wen Jiabao called on the US «to guarantee the safety of China's assets»[14].

Following that discussion Leaders of the BRICS countries on the meeting in Sanya, Hainan, China released (14th April 2011) joint document known as Sanya Declaration. This document is very important for today's discussion on financial crisis and the role of BRICS in the world of so many uncertainties. The new vision of the role of that group of countries is something rather new as I have mentioned above Europe did not developed its own.

Point 8 of Sanya Declaration is extremely important as it stated as follows:

«We express our strong commitment to multilateral diplomacy with the United Nations playing the central role in dealing with global challenges and

threats. In this respect, we reaffirm the need for a comprehensive reform of the UN, including the Security Council, with a view to making it more effective, efficient and representative, so that it can deal with today's global challenges more successfully. China and Russia reiterate the importance they attach to the status of India, Brazil and South Africa in international affairs, and understand and support their aspiration to play a greater role in the UN».

It is quite obvious, that such a statement implicates further actions within global diplomacy of China and Russia. Last developments especially in Europe between those countries and Germany or France have endorsed it. The Sanya Declaration introduced new principle of the foreign trade clearing. It establishes that in common BRICS's foreign trade national currencies should be the base of clearing. It means: no foreign currency will be used. So US dollar, Euro or Swiss Franc and other currencies used till today will be substituted by own currency. It is an open question to introduce such a principle to other relations.

Global dominance is dealing with energy resources. China knows very well, that its economy depends as well of non-broken supply of those raw materials. China may make some agreements with their neighbours to supply oil and other natural resources. In focus are first of all Kazakhstan and Russia. It is quite obvious that this security geometry is changing very fast. New alliances could be agreed on the basis of collaboration of state and private companies. For instance on Far East: Rosneft, Transneft and China National Petroleum Corporation. China is going as well to Australia looking for supply of many metals to own metallurgy sector and as well looking for new form of collaboration including large investments to Australian industry.

In any case Pacific Rim exists and plays important role. New challenges and new threats implicate new global approach. Such a question is not new. I remember my observations at the early 70's of the last century at the UN, when new approach to bi-polar world just was done by the US-Soviet negotiations. In fact the SALT and a follow-up by the Conference on Security and Collaboration in Europe started.

Now, we would like to know where Poland and Ukraine is placed in this new power-shift? Well, Poland is Member-State of the European Union not the Member-State of the European Communities as we entered in 2004. The European Union is already international organization after the Lisbon Treaty entered into force. Ukraine our neighbor State with high aspirations to come into the EU and NATO. But still there

are so many important questions to be answered. Europe has many problems to solve before the collapse of its economic advantage will come. I am sure, that nobody would like to have such a scenario.

Within the EU the financial crisis and crisis of Euro caused more interest of German business to the countries outside Eurozone. May be it is a sign of the weakness of the EU strategy described in the EUROPE 2020? Stronger Member-States can do more. But what with smaller and less developed Member-States? Where will be the rights of sovereign national countries? How much power will have minorities within European integration? What will be the security system and who will be responsible for safety of people within such a society? Some of those questions are already done because the *acquis communautaire*, that legal package of regulations regulate our currency, central banks, education, environmental questions, transport, foreign trade, personal freedoms etc. Alvin Toffler already put that question in his «Power-shift» when said: «Japan and the United States, for example, are so closely intertwined economically, politically, and militarily, that decisions in one have immediate high-impact consequences in the other. Under these circumstances, the day may arrive when Japan will demand actual voting seats inside the Congress of the United States. In return, the United States would no doubt demand equivalent representation in the Japanese Diet. In this way would be born the first of many potential «cross-national» parliaments or legislatures». [15] At the time Alvin Toffler the opinion expressed, The European Parliament already since 1979 existed. Of course not as an «cross-national» but supranational body. I am not sure if such ideals will be ever realised but sometimes it is very positive to discuss the problem before it will come. It is much better to have a vision which could be introduced, than to have no idea what are these things which could come. In my opinion such supranational bodies will no have real future just because of freedom feeling of people. Then the contradictions between cultures, religions which still are very high. The contradictions between political power and corporations, which have their own economic aims and targets going beyond the borders. How much power will be left to the governments, and how much power to the trade unions and corporations? Who will be mediator when contradictions will arise? Who will be responsible for coordination of security priorities concern of citizens? So many questions we can produce everyday. Nobody

is capable to give an comprehensive and realistic answer being honest to himself and to the society.

What about Ukraine? I guess, that Polish foreign policy since the beginning of the transformation and recognition of the new independent Ukraine has been focused on the accession into the European integration and NATO and not to grow up our mutual relations. Right, Polish economy was not a giant but we lost a time. Secondly, for the process of engagement of Polish enterprises had bad experiences of business in Ukraine and both sides paid not so much attention to solve them with radical actions. In any case, after «Orange revolution» there are much more opportunities to make effective actions.

Another important factor: Poland and Ukraine have together complimentary economies with own resources, professional and intellectual people, common history, easy understanding of languages and culture. Joint ventures should play the role of driving force for mutual development. We have to see more advantage for mutual economic growth via bilateral actions do not looking only at the Eastern Partnership of the European Union. Poland is still not member of Eurozone (in my opinion it is our advantage) and we can similarly to BRICS countries make a clearing of foreign trade and other financial operations in national currencies, which possibly will give an upswing to the mutual development. There is no need to look all the time on the European Commission affirmation as they are not so dynamic as we can be. Euro2012 is still possible to be more effective in common actions than it is. We lost already a time for growing up our building potential as well as for infrastructural business. Unfortunately to much politics less economy. Too much bureaucracy and expectations of the foreign aid. Too much wishful thinking that Chinese will come to build our motorways than to see how many Polish and Ukrainian labor forces waited to be employed just to start trans-border cooperation within the Eastern Partnership. Both countries together have more capabilities to produce healthy food than all together the European Union's countries. It is only one of the cases. Both countries (Lithuania, Estonia, Latvia as well) lost significant part of young generations because of the lack of the labor places in Ukraine and Poland. Of course some very sophisticated political explanations said that it is a sign of mobility. Losing such a great amount of young people immediately we have ageing population.

However not everything is lost. Still there are quite large areas of potential collaboration between Poland and Ukraine. First of all the education. I do not want

to say, that simply mobility of young people to come to Poland to study, but as well mobility of university staff, participation in common or international scientific projects not only within scientific programs of the European Union but international at all. Better trans-border collaboration of our businesses etc.

The global financial crisis is not the effect of individual game of banks, but is connected with different questions of the shift of economic and political power from the West to emerging countries. The liberal vision of the world and its own ability for solving crucial problems of the world economy was ineffective and powerless to solve real challenges of globalisation. Two main streams of globalisation; economic and geopolitical are mutually interdependent. This interdependency is a challenge for global actors not only the «old» but new as China, Russia, India as well. Time is a natural critical factor of every activity, not only business one. Mostly time is running too fast when we undertake any activity. So there is an urgent need for planning, checking and improving projects, financial or personal resources[16]. In a short time globalisation touched geopolitics in three main ways:

- the rapid growth of new economic powers;
- the competition for energy and raw materials;
- transfer of financial resources from West to emerging economies.

Such geopolitical geometry creates the need of redefining the role of the superpowers of the yesterday for the new role of today. I agree with short but very concrete definition of global governance given by James M. Boughton and Colin I. Bradford, Jr. Both Authors give us a concept of global governance, which can used to the practice of international policy. The definition is as follows:

«The ideal of global governance is a proces of cooperative leadership that brings together national governments, multilateral public agencies, and civil society to achieve commonly accepted goals. It provides strategic direction and then marshals collective enrgies to address global challenges. To be effective, it must be inclusive, dynamic, and able to span national and sectoral boundaries and interests. It should operate through soft rather than hard power. It should be more democratic than authoritarian, more openly political tahn bureaucratic, and more integrated than specialized» [17].

This definition brings a lot of targets, which are difficult to achieve without a comprehensive and holistic approach to the global problems of the world.

The global governance according to the definiotion, presented above, assumes that cru-

cial question of the activity is common goal and interest. I am afraid, that majority of organizations are working for their own performance and image. It was a great hope when Millenium Development Goals (MDGs) were adopted by the United Nations. There are still a strategic vision what to do to save our civilization, and how to be more effective with

financial resources given by the states for those aims. Still there is a great competition among groups for instance within agricultural sector of the European Union and global poverty. The fear, what will happen for Common Agriucultural Policy of the EU when Ukraine, Russia and other states will develop to more effective level their agriculture and will supply cheaper products, even of better and natural quality. I guess, that it must be done to solve global malnutrition. It is our common duty despite the arguments of selphish giants. My proposal is to make a revision of the European Union's common policies regrding the three major problems of the world: demographic situation, poverty connected with malnootrition and access to water supply as well as energy resources. Environmental problem is out of the question because strongly belongs to previous global matters.

The financial crisis shows us how it requires interdisciplinary approach to analyse the problem and to find alternatives for solution. As final remark I would like to make a proposal of methodological importance. The proposal, which in my conviction is necessary to make a progress for future deliberations, and what more important, to avoid great contradictions, which are connected with different attitudes to the problem. Those attitudes express experiences from the Past: good or wrong and create maybe prejudices to seat down with their opponents. It is very hard job to see positive side of the discussion. The dialogue requires goodwill and partners ready to start exchange of points of view.

The process of research should be structured, in my concept , like a pyramid:

- cognition as a basic step to start an action. I should know the problem , its structure, obstacles, charactersistics, factors of a greatest importance and a place of human being and organization vital for an essence of the problem;

- conviction , that what I start to do is my input to the research to find a solution for the problem and that it is of great importance not only for me, but for people as well;

- commitment, that I will do my best to find right way for research and development of theretical and practical aspects of the problem waiting for solution;

- creativity, without creative approach I will not find alternatives, I have to build another modell than exists now, new paradigm instead old it will be my creativity;

- collaboration, look for synergy effect, it will come only when I will set up a network of collaborators; if it is international should be more valuable; believe that collaboration is always better than conflict;

- communication, inform people, society, mass media about your common efforts and common success to give a satisfaction to your collaborators and hope to people, that their problems are known and someone is working for improving the situation;

- continuity, remeber to make follow-up of your work, there is only your first step in a thousand miles march;

- contemplation, always look forward, the future is coming with unexpected surprises, don't worry you have a capacity to make a bridge, your friends are with you and someone in trust you.

We can just call this proposal as «A C Rule». Believe it helps to create positive approach to search a progress, and we need it. The problems are never so hard to solve as they are looking like.

Resources:

1. Alvin Toffler. *Power Shift: Knowledge, wealth and Violence at the Edge of the 21st Century*, Bantam Books, New York November 1990.
2. 'The Structural Funds' Implementation in Poland – Challenges for 2007-2013. Summary DG Internal Policies of the Union Budgetary Support Unit, Brussels, 4/9/2007/, page 3.
3. 'The Structural Funds' Implementation in Poland – Challenges for 2007-2013. Summary DG Internal Policies of the Union Budgetary Support Unit, Brussels, 4/9/2007/, ibidem pages 3-4.
4. Strategic disarmament verification and national security, SIPRI, Taylor and Francis Ltd London, 1977, page 99.
5. Alan Greenspan. *The Age of Turbulence. Adventures in a New World*. The Penguin Press 2007.
6. James M. Boughton and Colin I Bradford, Jr.: *Global governance: New Players, New Rules*. [in:] *Finance and Development*, December 2007, page 10.
7. James M. Boughton and Colin I Bradford, Jr.: *Global governance: New Players, New Rules*. [in:] *Finance and Development*, December 2007, page 10, ibidem, page 10.
8. Daisaku Ikeda. *Glass Children and other essays*. Kodansha International Limited, Tokyo, New York & San Francisco 1979, page 33.
9. Daisaku Ikeda. *Glass Children and other essays*. Kodansha International Limited, Tokyo, New York & San Francisco 1979, page 33, ibidem, page 34.
10. *The National*, November 2, 2008.
11. Reuters, [http://www.reuters.com/articlePrint/UPDATE 1-Russia.c. Bank: no early decisions reserve currency](http://www.reuters.com/articlePrint/UPDATE 1-Russia.c.Bank:no.early.decisions.reserve.currency).
12. Reuters, [http://www.reuters.com/articlePrint/UPDATE 1-Russia.c. Bank: no early decisions reserve currency](http://www.reuters.com/articlePrint/UPDATE 1-Russia.c.Bank:no.early.decisions.reserve.currency), ibidem.
13. Kevin Hamlin: *China's Currency Reserves Rise least in Eight Years*. *Bloomberg.com*, 11 April 2009.
14. Kevin Hamlin: *China's Currency Reserves Rise least in Eight Years*. *Bloomberg.com*, 11 April 2009, ibidem.
15. Alvin Toffler. *Powershift*, op.cit. page 464.
16. Józef Antoni Haber: *Strategic factors of globalization* [in:] *The Challenges of the Globalization Process*. Academy of Business in Dąbrowa Górnicza, 2007, page 46.
17. James M. Boughton and Colin I Bradford, Jr, op.cit, page 11.

УДК 336

МЕХАНИЗМЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ВОЛН ЭЛИОТА НА ФИНАНСОВЫХ РЫНКАХ

MECHANISMS OF ELLIOTT WAVE PATTERNS IN FINANCIAL MARKETS

Николай Николаевич ТРЕНЕВ

доктор экономических наук,

ведущий научный сотрудник Института проблем управления Российской академии наук

E-mail: snv@ipu.ru

Nicholay N. TRENEV

Doctor of Economic Sciences, Senior Fellow, Institute of Control Sciences of the Russian Academy of Sciences

Аннотация. Фондовый рынок подвержен подъемам и спадам, которые происходят регулярно. Цены на фондовом рынке бывают как сильно заниженными, так и сильно завышенными. Экономически обоснованными ценами бывают в те моменты, когда рынок, как маятник, пробивает их снизу вверх или сверху вниз. Исследованию механизмов возникновения и развития такого хода событий и посвящено предлагаемое исследование.

Summary. The stock market is subject to ups and downs that occur regularly. Prices in the stock market are both strongly conservative, and highly exaggerated. Economically grounded prices are in those moments when the market is like a pendulum, penetrate them from the bottom up or top down. Studying the mechanisms of occurrence and development of this turn of events and is dedicated to the proposed study.

Ключевые слова: *фондовый рынок, волны Элиота, равновесные цены.*

Key words: *stock market, a wave of Eliot, the equilibrium price.*

Постановка проблемы. Цена и объем торгов в условиях равновесия определяются пересечением кривых спроса и предложения (см. рис. 1). Проблема, однако, заключается в том, что фондовый рынок практически никогда не находится в состоянии равновесия. Грэхэм сравнивал рынок с маньяком, который находится либо в состоянии маниакальной эйфории, либо в состоянии маниакальной депрессии [1]. В адекватном состоянии [2] рынок находится только в моменты перехода от эйфории к депрессии и наоборот.

Обоснование полученных научных результатов. Состояние рынка определяется ожиданиями, которые могут быть как положительными, так и отрицательными. При положительных ожиданиях рынок игнорирует негативные новости, при отрицательных ожиданиях рынок игнорирует позитивные новости.

Ожидания приводят к тому, что кривые спроса и предложения расщепляются на кривые спроса и предложения при позитивных ожиданиях, и кривые спроса и предложения при негативных ожиданиях (см. рис. 2)

Кривые, соответствующие позитивным ожиданиям, находятся выше, а негативным ожиданиям – ниже. Соответственно равновесные цена $p^{(*)}$ и предложение $Q^{(*)}$ расщепляются на девять комбинаций цены и предложения (p, Q) , соответствующих пересечению расщепленных кривых спроса и предложения при различных ожиданиях продавцов и покупателей.

Основными значимыми точками будут $(p^{(**)}, Q^{(**)})$ и $(p^{(***)}, Q^{(***)})$, соответствующие равновесным ценам и предложению в состояниях общей эйфории и общей депрессии рынка. При смене настроения покупателей или

продавцов меняется и равновесные цена и предложение (p, Q).

Рассмотрим процесс перехода от состояния общей депрессии рынка к состоянию общей эйфории рынка (см. рис. 3). Сначала с рынка уходят продавцы – все, кто могли продать акции, уже их продали. В результате кривая предложения смещается влево: депрессивная кривая предложения заменяется на нормальную кривую предложения.

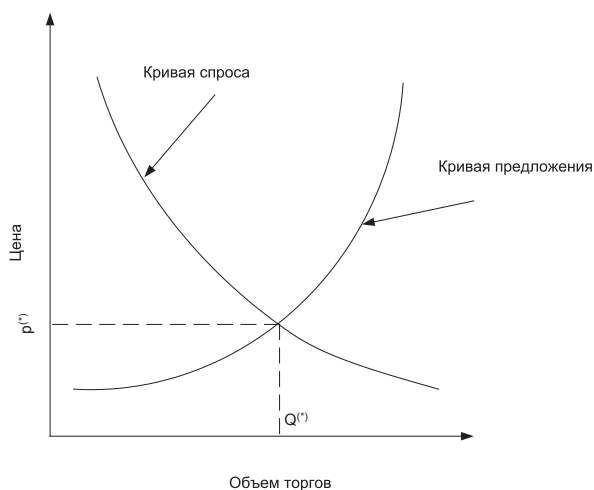

Рисунок 1. Кривые спроса и предложения

Смещение кривой предложения вверх ведет к росту цен. На рынок приходят покупатели, желающие сыграть на повышение. Смена ожиданий у покупателей с депрессивных на положительные поднимает кривую спроса вверх, что еще больше усиливает рост цен, а, следовательно, и позитивные ожидания.

Рост цен еще больше снижает желание продавцов избавляться от своих акций. Возникают положительные ожидания у продавцов, что ведет к еще

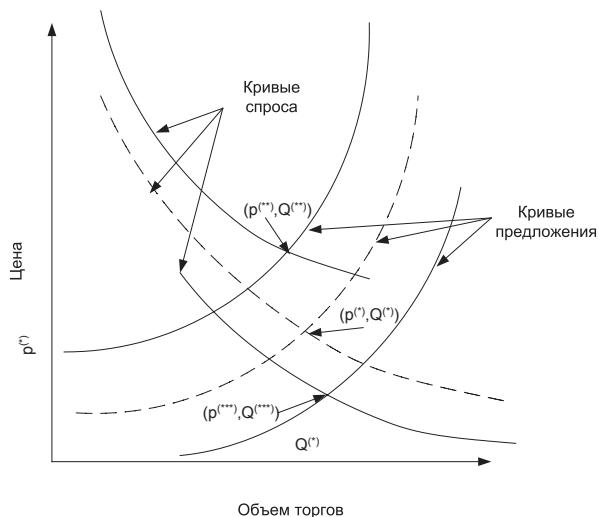

Рисунок 2. Расщепленные кривые спроса и предложения

большому смещению влево кривой предложения. Нормальная кривая предложения заменяется кривой предложения с позитивными ожиданиями.

При переходе от состояния общей депрессии рынка к состоянию общей эйфории рынка происходит последовательная смена ожидания покупателей и продавцов с состояния депрессии до состояния эйфории, возможно, через нейтральное состояние.

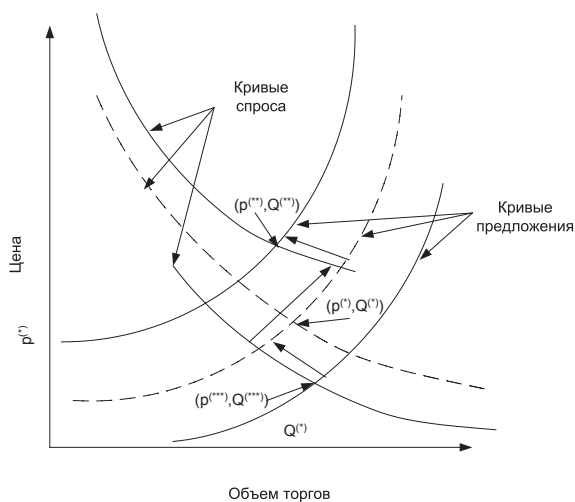

Рисунок 3. Механизм подъема

Многообразие возможных комбинаций смен ожидания порождает многообразие переходов. Однако, более распространенной схемой перехода является схема, когда сначала уходят продавцы, затем приходят покупатели. Затем, оставшиеся продавцы начинают придерживаться свои акции в надежде получить дополнительную прибыль от роста.

Спад начинается с того (см. рис. 4), что на рынке больше не остается покупателей. Это ведет к сдвигу кривой спроса вниз: позитивная кривая спроса заменяется нейтральной кривой спроса. Снижение цен оборачивается приходам продавцов, в том числе играющих «в короткую» (играть «в короткую» – продавать акции, которых нет, в надежде откупить их потом по более дешевой цене). Приход продавцов усиливает снижение цен и формирует негативные ожидания. Кривая предложения смещается вправо: позитивная кривая предложения заменяется негативной кривой предложения, возможно через промежуточное состояние в виде нейтральной кривой предложения.

Общие негативные ожидания ведут к смене кривой спроса на негативную кривую спроса. Продавцы получают перевес и рынок переходит в состояние общей депрессии.

Смена настроений продавцов и покупателей – закономерный циклический процесс. Соответственно, неизбежно возникают депрессивные и позитивные состояния рынка. Смена состояния продавцов или покупателей нарушает сложившееся состояние равновесия, что ведет к смещению равновесной цены, т.е. к тренду.

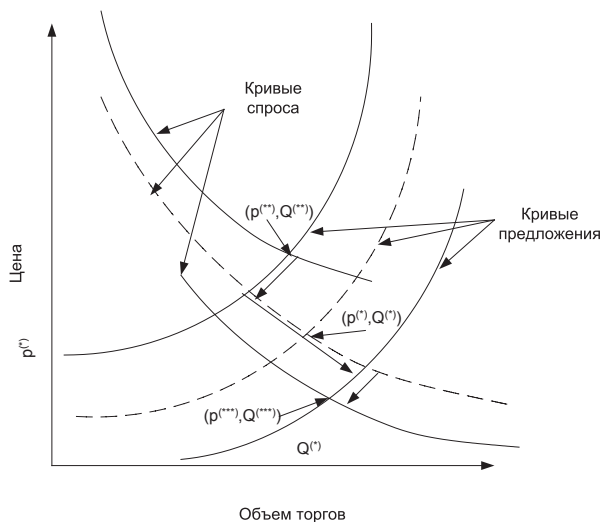

Рисунок 4. Механизм спада

Кривые спроса и предложения, соответствующие различным состояниям покупателей и продавцов могут быть определены не на всем пространстве объемов торгов, или цен. Связано это с тем, что при малых объемах торгов и больших ценах кривая спроса с негативными ожиданиями не может существовать: покупатели не могут иметь негативные ожидания, когда цены высокие, а продавцов мало.

При малых ценах и больших объемах торгов не может существовать кривая спроса с позитивными ожиданиями. Низкие цены и большое количество желающих продать свои акции уничтожают почву для позитивных ожиданий.

При больших ценах и малых объемах торгов не может быть негативной кривой предложения. Высокие цены соответствуют положительным ожиданиям, а малое число желающих продавать акции не позволяет негативным ожиданиям зародиться и сформироваться.

Список использованной литературы

1. Бенджамин Грэхем. Разумный инвестор. М.: Издательский дом «Вильямс», 2009. – 672 с.
2. Дамодаран А. Инвестиционная оценка. Инструменты и методы оценки любых активов – М.: Альпина Бизнес Бук, 2007. – 1340 с.

Малые цены и большой объем торгов делают невозможным существование позитивной кривой предложения. Большой численный перевес продавцов над покупателями прижимает цены к низу, формируя и развивая негативные ожидания.

Предложенный механизм функционирования фондового рынка делает понятным, почему заявления знаковых фигур оказывают существенное влияние на ход событий. Заявление знаковой фигуры не может изменить экономику событий, но может изменить ожидания. Смена ожиданий лиц, принимающих решения, уже достаточна для кардинальной схемы динамики фондового рынка.

Выводы. Рынок – динамичная система, определяемая ожиданиями продавцов и покупателей. Ожидания постоянно меняются, соответственно, меняются и состояния равновесия рынка. Преобладание времени, когда рынком властвуют эмоционально окрашенные ожидания, не оставляет почвы для преобладающего состояния рынка около своих экономически обоснованных «справедливых» цен и объемов торгов.

Состояния «справедливых» цен рынок достигает в те редкие моменты, когда он со скоростью курьерского поезда мчится вверх в состоянии маниакальной эйфории, или вниз в состоянии маниакальной депрессии.

В длительном интервале времени, рынок, находясь, то сверху, то снизу, от справедливых цен, будет болтаться где-то в районе справедливых, экономически обоснованных цен. Но, сказать, что рынок находится на уровне экономически обоснованных цен, это все равно, что сказать, что маньяк обладает нордическим выдержанным и стойким характером. Сказать только потому, что маньяк будет периодически находиться то в состоянии эйфории, то в состоянии депрессии. А в среднем по времени состоянии эйфории усреднит состояние депрессии вплоть до нордически стойкого и выдержанного состояния.

УДК 346:368

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИЗИКІВ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ НА РИНКАХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

PROBLEMS OF THE STATE REGULATION OF THE RISKS ARISING AT FINANCIAL SERVICE MARKETS

Вікторія Петрівна ДАРАГАН

кандидат юридичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
доцент Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
E-mail: daragan_v@ukr.net

Victoria P. DARAGAN

Candidate of Law, Associate Professor of Social Sciences and Humanities Department of
Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. Сучасний етап розвитку страхування в світі характеризується якісно новою сторінкою розвитку суспільства на інформаційній основі. Україна як держава, що взяла на прямок на інтеграцію у світове товариство, не може залишатися осторонь цих процесів. Зміни торкаються всіх сфер економічного життя, включно з ринками фінансових послуг. Виникають нові види фінансових послуг, нові страхові чинники на покриття ризиків, з ними пов'язаних. Перехід від моністичного державного страхування до страхування, заснованого на рівності форм власності, ставить інші завдання перед органами державного регулювання. Перш за все, це завдання захисту інтересів громадян та підприємців.

Summary. The modern stage of insurance development all over the world is characterized by a new high-quality page of society development on the informative basis. Ukraine as the state which is on the way of integration in the world society can not be aside from these processes. These changes touch all spheres of economic life, including the markets of financial services. There are new types of financial services, new insurance factors linked with covering of risks. A transition from monistic state insurance to the insurance which is based on the equality of the ownership forms, puts other tasks before the state regulation authorities. Foremost, the main task of insurance lies in defense of citizens and businessmen interests.

Ключові слова: страхування, фінансові ринки, страхова діяльність, шахрайство, фінансові злочини.

Key words: insurance, financial markets, insurance activity, swindle, financial crimes.

Постановка проблеми. Досягнути цього можна лише завдяки чітко продуманій державній політиці як економічного, так і правового характеру. Основним напрямком української держави на ринках фінансових послуг є створення цивілізованих умов для учасників даних ринків. Саме фінансова

сфера обумовлює розподільчі відносини в суспільстві, які є своєрідним ресурсом економіки ринкового типу. Шляхом ефективної регуляторної політики на ринках фінансових послуг можна досягти зростання економічних показників та інтегрувати вітчизняний фінансовий ринок у світовий.

Фінанси за своїм призначенням мають забезпечення виробничої складової економіки, а отже, будь-яке порушення нормальної роботи фінансових ринків тягне за собою спад економіки, наслідки якої останнім часом намагається подолати Україна.

За роки ринкових перетворень змінились економічні функції держави в сфері страхування та відбувся перехід від державної монополії у страховий ринок. За обсягами наданих послуг страховий ринок значно перевищує інші сектори ринків небанківських фінансових послуг. Але при цьому ринок страхування поступається банківському сектору [2].

Аналіз останніх досліджень. Питанням страхування ризиків займалися як вітчизняні, так і провідні зарубіжні вчені, зокрема, Є. М. Білоусова, М. І. Брагинського, О. М. Вінник, В. В. Вігрянського, В. В. Воблого, М. В. Гордона, А. К. Граве, В. П. Грибанова, В. Р. Ідельсона, О. С. Йоффе, Н. Я. Легздинга, Л. А. Лунца, Я. М. Магазинера, В. К. Мамутова, В. А. Ойгензіхта, С. А. Рибнікова, Н. О. Саніахметової, І. В. Спасибо-Фатеевої, Ю. К. Толстого, Ю. Б. Фогельсона, Я. М. Шевченко, Г. Ф. Шершеневича, М. Я. Шимінової, В. С. Щербини, В. Янішена, Р. Дж. Хобарта, Б. Едвардса, а також інші науковці, що торкалися проблематики правового регулювання страхування ризиків на ринках фінансових послуг.

Мета. Розгляд проблеми державного регулювання ризиків, що виникають на ринках фінансових послуг.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Держава та приватні учасники ринків фінансових послуг зацікавлені в створенні запобіжних заходів щодо мінімізації негативних ризиків, тому традиційно ця діяльність може проходитися двома шляхами. Перший полягає в створенні системи попередження настання негативних наслідків, запобігаючи безпосередньо настанню їх. Інше скероване на безпосереднє подолання або зменшення збитків, завданих несприятливою подією. Проте, зрозуміло, що будь-які заходи в цій царині потребують належних ресурсів для швидкого та ефективного подолання виникаючих втрат. До того ж розміри цих ресурсів для покриття збитків на сучасних ринках фінансових послуг є чималими і навряд чи можуть бути покладені на окремих учасників ринків. Тому в цьому випадку і потрібно створення такого суспільного господарського порядку, в котрому б гармонійно поєднувались публічно-правове («державне») та приватно-правове («ринкове») регулювання господарських відносин [3, с. 12].

Російський вчений В. Лаптев вказує, що найважливішою формою державного регулювання господарської діяльності є нормотворча діяльність, видання правових норм по регулюванню господарських відносин по горизонталі і вертикалі, визначення загальних правил здійснення й організації господарської діяльності [4, с. 22].

Ст. 5 ГК України вказує, що «правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави» [1].

Згідно ст. 12 ГК України держава для реалізації економічної політики застосовує різноманітні засоби і механізми правового регулювання господарської діяльності [1].

Відзначаючи здобутки минулих років щодо правового регулювання страхових відносин, слід виділити, що її теперішній стан не відповідає тим завданням, які ставить перед собою Україна в економічній сфері та на ринках фінансових послуг, а саме, через невідповідність міжнародним стандартам регулювання.

Входження України до глобальної фінансової системи вимагає поступового переходу до державного нагляду та регулювання за міжнародними принципами, визначеними відповідними директивами Європейського Союзу, угодами і стандартами міжнародних організацій та асоціацій.

Знаковим міжнародним органом, що розробляє стандарти правового регулювання страхової діяльності, є Міжнародна асоціація органів нагляду за страховою діяльністю (IAIS). Компетентність цієї асоціації є широко визнаною, дана асоціація розробила низку головних принципів, які мають бути базовим орієнтовним показником для органів, які здійснюють нагляд саме за страховою діяльністю. Тому відповідно до зазначених принципів, цілком логічно, що ефективний орган нагляду за страховою діяльністю повинен мати не тільки належну законодавчу базу, що базується не на дотриманні вимог, а на пруденційному регулюванні, заснованому на врахуванні ризиків та впровадженні заходів для їх нейтралізації, але і ресурси та навички для реалізації цієї концептуальної основи [5].

За останні роки в Україні на концептуальному рівні піднімається завдання щодо переходу до попереджувального регулювання страхової діяльності.

Зважаючи на той курс України, який направлений на залучення законодавства до світових та європейських стандартів, потрібно проаналізувати правове регулювання страхового ринку на відповідність вищезазначеним стандартам. Отже, Міжнародна асоціація органів нагляду за страховою діяльністю («IAIS») пропонує наступні ключові принципи регулювання страхової діяльності:

1. Умови для ефективного нагляду. Нагляд базується на політиці, на інституційних та законодавчих засадах нагляду за фінансовим сектором, на розвинутій та ефективній інфраструктурі фінансового сектора, а також на ефективних фінансових ринках.

2. Цілі нагляду. Чітке визначення основних цілей страхового нагляду.

3. Повноваження нагляду. Наглядовий орган наділений належними повноваженнями; забезпечений правовим захистом та фінансовими ресурсами для реалізації повноважень і виконання своїх завдань; операційно незалежний і підзвітний у виконанні своїх завдань і функцій; наймає, готує та утримує достатній штат працівників з високим рівнем кваліфікації; забезпечує належне ставлення до конфіденційної інформації.

4. Наглядовий процес. Наглядовий орган здійснює свої функції у прозорий і підзвітний спосіб.

5. Співпраця та обмін інформацією між наглядовими органами. Наглядовий орган співпрацює й обмінюється інформацією з іншими відповідними наглядовими органами з дотриманням вимог щодо конфіденційності інформації.

6. Ліцензування. Для здійснення діяльності страховик повинен отримати відповідну ліцензію у своїй юрисдикції. Вимоги до ліцензування мають бути чіткими, об'єктивними і підлягають оприлюдненню.

7. Відповідність осіб. Власники суттєвої частки, члени правління, вищі керівники, аудиторі та актуарії страховика повинні відповідати своїм посадам. Ця відповідність передбачає чесність, належну компетентність, досвід та кваліфікацію.

8. Зміна в контролі і передача портфелю. Наглядовий орган схвалює або відхиляє пропозиції з придбання суттєвої частки власності або будь-якої іншої частки страховика, в результаті якого певна особа отримує безпосередній або непрямий контроль над цим страховиком, одноосібно або ж спільно з іншою особою. Наглядовий ор-

ган схвалює передачу портфелю або об'єднання (злиття) страхових компаній.

9. Корпоративне управління. Концептуальна основа корпоративного управління визнає і захищає права всіх зацікавлених сторін. Наглядовий орган вимагає дотримання всіх відповідних стандартів корпоративного управління.

10. Внутрішній контроль. Наглядовий орган вимагає від страховиків забезпечення належних функцій внутрішнього контролю, які відповідають обсягу та характеру бізнесу. Системи нагляду і звітності дозволяють правлінню і керівництву здійснювати моніторинг і контроль діяльності.

11. Аналіз ринку. Наглядовий орган користується всіма наявними джерелами і здійснює моніторинг та аналіз усіх факторів, що можуть впливати на страховиків та страхові ринки. Наглядовий орган робить висновки і вживає відповідних заходів.

12. Звітність органам нагляду і безвізні інспектування. Наглядовий орган отримує необхідну інформацію для проведення ефективного безвізного моніторингу і для оцінки стану кожного страховика і страхового ринку в цілому.

13. Виїзне інспектування. Наглядовий орган здійснює виїзні інспекції для перевірки діяльності страховика та дотримання ним законодавчих та наглядових вимог.

14. Заходи запобіжного та виправного характеру. Для досягнення цілей страхового нагляду наглядовий орган вживає вчасні, відповідні та необхідні заходи запобіжного та виправного характеру.

15. Застосування санкцій. Наглядовий орган вдається до виправних заходів і, в разі необхідності, застосовує санкції відповідно до чітких і об'єктивних критеріїв, які підлягають оприлюдненню.

16. Ліквідація компанії і вихід з ринку. Законодавча і нормативна основа визначає альтернативи для впорядкованого виходу страховиків з ринку. Ця основа визначає неплатоспроможність і встановлює пов'язані з нею критерії та процедури. У випадку започаткування процедури ліквідації правова основа надає пріоритет власникам полісів.

17. Нагляд за діяльністю групи. Наглядовий орган здійснює нагляд за страховиками на індивідуальній і груповій основі.

18. Оцінка ризиків і управління ними. Наглядовий орган вимагає від страховиків визнавати ризики їх діяльності, оцінювати їх і ефективно управляти ними.

19. Страхова діяльність. Оскільки страхова діяльність передбачає прийняття ризиків, наглядовий орган вимагає від страховиків здійснювати в ході їх страхової діяльності оцінку ризиків та управляти ризиками, які вони страхують, зокрема, через перестраховування. Страховики також повинні мати належні інструменти для визначення адекватного рівня премій.

20. Зобов'язання. Наглядовий орган вимагає від страховиків дотримання стандартів у створенні адекватних технічних резервів та інших зобов'язань і врахування відшкодування від перестраховування. Наглядовий орган має повноваження і можливість здійснювати оцінку адекватності технічних резервів і вимагати, в разі необхідності, збільшення цих резервів.

21. Інвестиції. Наглядовий орган вимагає від страховиків дотримання стандартів інвестиційної діяльності. Ці стандарти включають вимоги щодо інвестиційної політики, складу активів, оцінки, диверсифікації, відповідності активів і зобов'язань за строками і управління ризиками.

22. Деривативи та подібні зобов'язання. Наглядовий орган вимагає від страховиків дотримання стандартів у використанні деривативів і подібних зобов'язань. Ці стандарти визначають обмеження у їх використанні і вимоги до їх розкриття, а також внутрішній контроль і моніторинг зв'язаних позицій.

23. Достатність капіталу і платоспроможність. Наглядовий орган вимагає від страховиків дотримання встановленого режиму платоспроможності. Цей режим включає вимоги достатності капіталу і належних форм капіталу, які дозволяють страховику покривати суттєві непередбачені збитки.

24. Посередники. Наглядовий орган визначає, прямо або через нагляд страховиків, вимоги до діяльності посередників.

25. Захист клієнтів. Наглядовий орган визначає мінімальні вимоги для страховиків і посередників щодо роботи з клієнтами у його юрисдикції, в тому числі і для іноземних страховиків, які реалізують свої продукти за кордоном. Ці вимоги включають надання клієнтам своєчасної, повної та належної інформації як до укладання контракту, так і до моменту повного виконання всіх зобов'язань за контрактом.

26. Інформація, розкриття інформації і прозорість по відношенню до ринку. Наглядовий орган вимагає від страховиків своєчасного розкриття належної інформації для забезпечення чіткого розуміння всіма зацікавленими сторо-

нами їх діяльності та фінансового стану, а також для кращого розуміння притаманних їм ризиків.

27. Шахрайство. Наглядовий орган вимагає від страховиків і посередників вживати необхідних заходів для запобігання, виявлення та усунення шахрайства у страхуванні.

28. Запобігання легалізації (відмивання) коштів, набутих злочинним шляхом і фінансування тероризму. Наглядовий орган вимагає від страховиків і посередників, як мінімум від тих страховиків і посередників, що пропонують продукти страхування життя або інші види страхування, пов'язані з інвестиціями, вживати ефективних заходів для запобігання, виявлення і повідомлення про випадки легалізації коштів, набутих злочинним шляхом, і фінансування тероризму, відповідно до рекомендацій організації FATF [5].

Важливим фактором у стабільності інтегрованого страхового ринку є наявність ефективного регулювання, що випереджає розвиток несприятливих подій.

Індустрія страхування різноманітна, високо інноваційна, швидко змінювана і зазнає інтенсивної міжнародної конкуренції. Ця динамічна галузь працює у мінливому світі й орієнтована на невизначеність. Фахівці визнають, що чутливість страхової сфери до змін в економічному середовищі й вплив циклів вимагає сильної і гнучкої роботи регулятора. Застаріле або недосконале регулювання може негативно впливати на ефективність страхової діяльності та надійність страховиків.

Отже, аналіз задач регулювання та принципів IAIS дозволяє відокремити певні сфери державного впливу:

- пруденційне (запобіжне) регулювання (попередження нестабільності фінансової системи та запобігання неплатоспроможності страховиків);
- правове регулювання відносин (страховиків, посередників та споживачів);
- економічне регулювання (податкові важелі для стимулювання або обмеження певних дій на страховому ринку);
- боротьба з відмиванням грошей та протидія фінансуванню тероризму.

Цілі та задачі регулювання страхового ринку пов'язані між собою, можуть доповнювати одна одну або вступати в конфлікт. Тому регулятору необхідно постійно зважувати інтереси сторін для конкретної ситуації в країні та, у зв'язку з цим, своєчасно адаптувати пріоритети регулювання.

Висновки. Отже, вище викладене дає можливість виділити такі основні напрямки вдосконалення правового регулювання страхової діяльності в Україні:

1. Запровадження системи пруденційного регулювання, заснованого на врахуванні ризиків та впровадження заходів для їх нейтралізації (принципи 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27 та 28).

Для небанківських фінансових установ така система впроваджується методикою формування небанківськими фінансовими установами резерву для покриття ризиків неповернення основного боргу за кредитами, гарантіями, поруками, придбаними цінними паперами, іншими видами заборгованості, визнаними нестандартними [6]¹.

Відповідно до ч. 2 ст. 41 Закону України «Про страхування» «не допускається, за винятком обов'язкових видів страхування, страхування життя, майна громадян, перестраховання, страхування експортно-імпорتنих поставок під гарантію держави та діяльності страхових посередників, будь-яке централізоване регулювання (уніфікація, обмеження, обов'язковість тощо) розмірів страхових платежів (тарифів) і страхових сум (страхового відшкодування), умов укладення страхових договорів, взаємовідносин страховика і страхувальника, якщо вони не суперечать законодавству України»² [7].

Страхування – це дієвий механізм регулювання економіки та мінімізації втрат. Тому, покладання лише на приватний механізм регулювання правовідносин не дозволить досягти оптимальних умов його розвитку через протилежність цілей страховиків і страхувальників, економічній нерівності учасників ринку тощо.

2. Забезпечення попереджувального регулювання при здійсненні поточної діяльності (принципи 9, 10, 18, 19).

Даний напрям є продовженням вищезазначеного і дає можливість шляхом проведення внутрішнього аудиту та зовнішнього регулювання здійснювати управління наступними ризиками, що загрожують страховій компанії: (а) кредитним; (б) валютним; (в) процентним; (г) ліквідності; (д) ринковий; (е) операційно-технологічний; (ж) репутації; (з) юридичний; (і) стратегічний ризик та інші.

¹ Постанова втратила чинність на підставі Постанови КМ № 818 від 08.09.2010.

² Із змінами та доповненнями станом від 02.12.2010 N 2756-VI (2756-17).

Головним на сьогодні є розроблення Типових правил страхування фінансових ризиків сільгоспвиробників з визначенням страхових платежів (тарифів), залежно від кліматичних зон, оцінки культури вирощування сільськогосподарських культур та інших чинників, що визначають страховий ризик.

Таке регулювання дозволило б суттєво покращити механізм фінансування сільгоспвиробника та організувати роботу на ринку.

3. Запровадження прозорих стандартів корпоративного управління страховою компанією (принципи 7, 8, 9, 17).

Даний напрямок повинен передбачати такі кроки: (а) висунути додаткові вимоги щодо керівництва страхових компаній, а саме щодо освіти, відсутності судимості за фінансові злочини; (б) встановити відповідальність керівництва перед страхувальниками та вкладниками компаній; (в) розробити регулюючий акт, щодо корпоративного управління (за аналогією з наявним в ЗУ «Про банки і банківську діяльність»).

4. Забезпечення ринку страхових послуг висококваліфікованими кадрами, маючи таку можливість на сьогодні (принципи 3, 7).

Державне регулювання страхових правовідносин в Україні передбачає стимулювання наукового та освітнього елементу. Так, ст. 36 Закону України «Про страхування» передбачає такі функції спеціального уповноваженого органу виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю як забезпечення проведення дослідницько-методологічної роботи з питань страхової та посередницької діяльності у страхуванні та перестраховання, проведення і координація у визначеному законодавстві порядку навчання, підготовки і перепідготовки кадрів та встановлення кваліфікаційних вимог до осіб, які провадять діяльність на страховому ринку.

Проте сучасні темпи розвитку страхування та збільшення об'єму страхових послуг у подальшому буде вимагати до 50 тис. спеціалістів, у тому числі залучення висококваліфікованих спеціалістів (менеджерів, юристів, актуаріїв тощо), що добре обізнані з теорією і передовою технологією страхування [8, с. 584].

Таким чином, при вищесказаному слід підвести висновок, що незабаром перед страховими компаніями постане проблема браку кадрів. Головним завданням державного регулювання є не допустити створення на ринку праці такої ситуації. Запобігти цьому можна шляхом створення державної програми підго-

товки кадрів для страхового ринку та запровадження наукових дисциплін у профільних учбових закладах.

5. Інформаційний аспект (принципи 3, 4, 5, 10, 26).

Основні вимоги, які ставить сучасне суспільство, висувають на перший план інформацію як основну економічну цінність. Створення інформаційної бази допоможе виявити недобросовіс-

них учасників ринку і запобігти махінаціям при страхуванні ризиків фінансового характеру.

Сутність викладеного дає підстави стверджувати, що створення такої установи в Україні буде досить слушним і дозволить зменшити кількість випадків шахрайства на ринках страхових послуг і при страхуванні фінансових ризиків, зокрема.

Список використаної літератури

1. Господарський кодекс України: Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 р. (із змінами та доповненнями).
2. Концепція розвитку страхового ринку України до 2010 р.: Розпорядження КМУ від 23.08.2005 р., №369-р // Офіц. Вісн. України, 2005. – №35. С. – 2127. Зі змінами та доповнення станом на 26 липня 2006 року.
3. Мамутов В. К. Развитие хозяйственного законодательства и хозяйственно-правовой мысли в суверенной Украине // Хозяйственное законодательство Украины: практика применения и перспективы развития в контексте европейского выбора: Сб. науч. тр. / НАН Украины. Ин-т эконом.-прав. исследований; Редкол. / Мамутов В.К. (отв. ред.) и др. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 845 с.
4. Лаптев В. В. Современные проблемы предпринимательского (хозяйственного) права // Предпринимательское право в XXI веке: преемственность и развитие. – М., 2002. – С. 22.
5. Роберт Дж. Хобарт Концептуальна основа страхового нагляду в Україні: Порівняння ключовими принципами Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю // http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=59915.
6. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами: Пост. КМУ № 1000 від 11.07.2002 р. // Офіц. вісн. України. – 2002. – N 29 (02.08.2002 р.). – С. 1379.
7. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. в ред. від 04.10.2001 р., № 85 – 96 – ВР // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 44. – С. 1951.
8. Залетов А. Н., Пукала Р., Слюсаренко О. А., Цыганов А. А. Страховые рынки Восточной Европы и СНГ: Справоч. пособ. из серии «Библиотека страхования». Рук. авт. кол. А. Н. Залетов – К.: Международная агенция «BeeZone», 2004. – 624 с.

УДК 368

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ СТРАХОВОГО РИНКУ СВІТУ ТА УКРАЇНИ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

PROBLEMS AND PROSPECTS OF INSURANCE BUSINESS IN THE WORLD AND UKRAINE: COMMON AND DIFFERENT

Неля Григорівна НАГАЙЧУК

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
доцент Черкаського інституту банківської справи*

Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

E-mail: nagaichuk_n@mail.ru

NELYA G. NAGAICHUK

Candidate of Economics, Associate Professor of Finance Department of

Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. У статті проаналізовано стан світового та українського страхових ринків, виявлено їх спільні та відмінні проблеми функціонування у кризовий та посткризовий періоди, окреслено перспективи їх подальшого розвитку. Досліджено тенденції, що характерні для страхових ринків розвинутих країн, виявлено рівень державного втручання та ступень регулювання страхового бізнесу, а також оцінено можливість адаптації та впровадження закордонного досвіду в умовах України.

Summary. Status of Ukrainian and world insurance markets analyzed in the article. Their common and different problems of the crisis and post-crisis periods identified. Prospects for further development are outlined. Trends that are characteristic of insurance markets in developed countries studied. The level of state intervention and the degree of regulation of insurance business revealed. The possibility of adaptation and implementation of international experience in the conditions of Ukraine is determined.

Ключові слова: *страхування, страховий ринок, державне втручання, страхова премія.*

Key words: *insurance, the insurance market, state intervention, the insurance premium.*

Постановка проблеми. Розвиток страхової діяльності відбувається під впливом множини факторів та об'єктивних обставин, для кожної країни вони є індивідуальними, однак можна виділити фактори, які є спільними для усіх країн і визначають тенденції розвитку як національних страхових ринків, так і світового в цілому.

Метою статті є аналіз стану світового та українського страхових ринків, виявлення їх спільних та відмінних проблем функціонування у кризовий та посткризовий періоди, окреслення перспектив їх подальшого розвитку. Дослі-

дження тенденцій, що характерні для страхових ринків розвинутих країн, виявлення рівня державного втручання та ступеня регулювання страхового бізнесу, а також оцінка можливостей адаптації та впровадження закордонного досвіду в умовах України.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу сучасних тенденцій розвитку світового страхування доцільно виділити два його основних сегменти – страхування життя і страхування інше, ніж страхування життя. Це пояснюється тим, що кожному із виділених сегментів притаманні свої закономірності та тенденції розвитку.

Одним із найважливіших показників розвитку страхування є обсяг зібраних страхових премій. Згідно з результатами останнього дослідження, проведеного Sigma Swiss Re за даними 159 страхових ринків, у 2009 році світові обсяги страхових премій, скореговані на дефлятор за індексом цін знизилися на 1,1% [1]. Премії по страхуванню життя знизилися на 2%, в той час як по страхуванню іншому, ніж страхування життя відбулося призупинення падіння обсягів зібраних премій. На ринках, що розвиваються, ріст премій уповільнився, але залишився позитивним.

В більшості країн світу, страхові премії зростали швидше, а ніж ВВП, який характеризує діяльність реального сектору економіки. Оскільки кредитний і фондовий ринки дещо оправилися після кризи, то прибутковість виробництва і капіталу покращилися. Експерти Swiss Re прогнозують загальне зростання страхових премій та вірогідність того, що прибутковість і капітал будуть продовжувати зростати також.

Світові премії по страхуванню життя в 2009 році знизилися у порівнянні з 2008 роком на 2 332 млрд дол. США. Найбільше зниження страхових премій було відмічено у США та Великій Британії, оскільки фінансова криза серйозно вплинула на продажі продуктів по страхуванню життя, особливо в першій половині 2009 року [1]. На противагу цьому в Італії, Німеччині та Франції стан страхового бізнесу покращився, оскільки продажі традиційних полісів зі страхування життя з гарантованими виплатами зросли. Ці продукти були більш привабливими у порівнянні з банківськими депозитними продуктами, що характеризувалися низькими відсотковими ставками і непевністю фінансових ринків.

На ринках, що розвиваються – обсяги страхових премій по страхуванню життя зросли на 4,2%. Найбільше зростання було відмічено у Південній та Східній Азії – на 10%, лідерами є Китай та Індія. Ріст премій по страхуванню життя також був стійким і в Латинській Америці та країнах Карибського басейну – 7,8%. Бразильський ринок страхування життя зростав завдяки підвищенню популярності VGBL (Vida Gerador de Benefícios Livre) – накопичувальному продукту зі страхування життя [1].

Стосовно сегменту страхового ринку, іншого ніж страхування життя, то він не суттєво постраждав від дії світової фінансової кризи. В 2009 році сукупні страхові премії в цьому сегменті знизилися лише на 0,1% або на 1 735 млрд дол. США, що було зумовлено зниженим попитом та зменшеними страховими тарифами. Незважаючи на те, що при-

бутковість цього сегменту в 2009 році залишалася низькою, відбулося значне її покращення у порівнянні з 2008 роком, завдяки відновленню діяльності кредитного ринку та ринку цінних паперів [1].

Страхові ринки США, Великої Британії та Японії характеризуються зниженням обсягів страхових премій за страхуванням іншим, ніж страхування життя, однак спостерігається позитивне зростання за цим показником в країнах, що розвиваються. Так в Китаї обсяги страхових премій зросли аж на 19% [1].

На восьми головних страхових ринках, які збирають 70% від сукупного обсягу страхових премій, отримано негативний андеррайтинговий результат, не дивлячись на те, що збитки за природними катастрофами в цих країнах були незначними, також несуттєвими були втрати пов'язані з американським фінансово-страховим бізнесом.

Оскільки стан світової економіки продовжує покращуватися, то перспективи щодо подальшого розвитку світового ринку страхування – оптимістичні. Прогнозується, що починаючи з 2010 року розпочнеться поступовий позитивний приріст сукупних страхових премій як у сегменті страхування життя, так і страхування іншого, ніж страхування життя. Особливі надії експерти покладають на розвиток ринку страхування життя, що зумовлено старінням населення промислово розвинутих країн та існуванням об'єктивної потреби у страховому захисті через пенсійне страхування, страхування критичних хвороб та страхування потреби у догляді.

Стосовно сегменту страхування іншого, ніж страхування життя, експерти передбачають, що в ньому досить важко буде досягти високої доходності, оскільки тут дуже велика конкуренція. Крім того, значний вплив на технічний результат діяльності страховиків будуть здійснювати і збитки за природними катастрофами.

Найбільш вагомими факторами, що зумовлюють виникнення збитків є природні катастрофи стосовно яких спостерігається тенденція до збільшення кількісних показників, технологічні аварії, крім того, об'єктивні реалії кінця ХХ – початку ХХІ століття послужили причиною виникнення потреби в страховому захисті від збитків, пов'язаних із терористичними актами.

Так у 2009 році відбулося 133 природних катастроф і 155 технічних аварій. За шістьма подіями збитки перевищували 1 млрд дол. США. Найдорожчою подією року був зимовий ураган «Клаус» в Європі, який уразив Францію та Іспанію в січні, страхове покриття за яким склало 2,35 млрд євро (близько 3,4 млрд дол. США) [1].

Таблиця 1

Розвиток основних страхових ринків у 2009 році¹

	Ранжування за обсягом премій у 2009 році	Страховання життя		Страховання інше, ніж страхування життя		Загальні премії		Страхова щільність, долл. США 2009 р.	Частка страхування у ВВП, % 2009 р.
		Млрд. дол. США	Премії у порівнянні з 2008 роком, %	Млрд. дол. США	Премії у порівнянні з 2008 роком, %	2009 р., млрд. дол. США	Премії у порівнянні з 2008 роком, %		
Промислово розвинуті країни		2047	-2,8	1486	-0,6	3533	-1,8	3405	8,6
США	1	492	-14,6	647	-1,8	1140	-7,8	3710	8,0
Японія	2	399	-0,9	107	-2,0	506	-1,1	3979	9,9
Велика Британія	3	218	-11,8	92	-3,1	309	-9,4	4579	12,9
Франція	4	194	11,9	89	0,9	283	8,2	4269	10,3
Німеччина	5	112	6,8	127	1,0	238	3,6	2678	7,0
Італія	6	115	46,1	54	-2,5	169	26,1	2729	7,8
Гонг Конг	24	20	-5,9	3	6,1	23	-4,5	3304	11,0
Країни, що розвиваються		285	4,2	249	2,9	533	3,5	92	2,9
Латинська Америка та країни карибського басейну		44	7,8	67	4,3	111	5,7	192	2,8
Бразилія	15	25	14,5	24	-0,3	49	6,7	252	3,1
Мексика	29	8	6,4	10	8,8	17	7,7	158	2,0
Центральна і Східна Європа		18	-20,1	67	-7,5	85	-10,9	263	2,7
Росія	19	1	-27,2	39	-7,8	40	-8,2	281	2,5
Південна і Східна Азія		187	11,4	75	13,9	262	12,1	74	3,4
Китай	7	109	12,8	54	18,6	163	14,6	121	3,4
Індія	12	57	10,1	8	1,6	65	9,0	54	5,2
Близький Схід і Центральна Азія		7	0,5	22	4,7	29	3,4	92	1,5
Об'єднанні Арабські Емірати	46	1	-0,5	4	1,4	5	1,1	1112	2,5
Африка		33	-15,0	17	0,4	49	-11,1	49	3,3
Світ		2332	-2,0	1735	-0,1	4066	-1,1	595	7,0

¹ Джерело – Annual Report 2009 [Електронний ресурс] // SwissRe. – Режим доступу: www.swissre.com/documents/2009.

За статистичними даними збитки від природних катастроф мають стійку тенденцію до зростання, загальні збитки, що покриваються страхуванням щорічно зростають в середньому на 10%, це викликано зростанням доходів, вартості матеріальних цінностей, що страхуються, значною щільністю регіонів схильних до збитків внаслідок природних катастроф і тенденцією до зростання обсягу страхового покриття. Крім того, значний вплив здійснює і глобальне потепління, що зумовлює підвищення ризику екстремальних погодних умов. Страхова галузь має бути готовою до того, що щорічні збитки від природних катастроф будуть тільки зростати, підтвердженням цього є зима злива «Христина» в Європі або землетрус в Чилі та Гаїті. Рекордні збитки від природних катастроф були зафіксовані у 2005 році і склали 120 млрд дол. США [1].

У 2009 році за наслідками природних катастроф та техногенних аварій страхові компанії компенсували шкоду в розмірі 26 млрд дол. США, однак повна вартість цих подій для суспільства склала 62 млрд дол. США. Застраховані втрати у 2009 році були нижчі за середній рівень, насамперед тому, що урагани в Америці не завдали значних збитків [1].

Найвартісніші застраховані збитки були в Північній Америці, що коштувало страховикам 12,7 млрд дол. США, найбільші людські жертви були в Азії, де загинуло близько 9,4 тисяч осіб із усіх 15 тисяч, що стали жертвами природних катастроф. Родичам загиблих страховими компаніями було сплачено 2,34 млрд дол. США [1].

Найбільше уваги останнім часом було сконцентровано на первинних небезпеках – землетрусах, ураганах та зимових штормах. Однак, багато інших природних явищ, які відносять до вторинних або інших небезпек, також можуть завдати значних збитків. Найруйнівніші вторинні небезпеки – це затоплення, обвали, зсуви, торнадо, град, заметілі, снігові шторми, засухи та пожежі. В 2009 році більш ніж половину усіх збитків було завдано внаслідок дії вторинних небезпек. Тому страхові премії, зібрані за ризиками першого порядку часто використовуються для того, щоб покрити збитки від вторинних небезпек. Існує ризик того, що якщо обсяги премій будуть зменшуватися і їх буде вже недостатньо для того, щоб покрити величину втрат внаслідок дії первинних і вторинних небезпек. Тому страховики повинні використовувати більш авансовані ймовірнісні моделі оцінки ризику з метою адекватної оцінки величини страхових тарифів для забезпечення майбутніх виплат.

Як для економічно розвинених країн, так і для країн, що розвиваються значними є ризики природних катастроф та технологічних аварій, реалізація яких характеризується катастрофічними збитками.

Однак, багаті країни мають фінансову можливість здійснювати заходи із попередження таких небезпек, крім того, в них набагато краще розвинута інфраструктура. Водночас і власники майна в багатих країнах намагаються придбати широке страхове покриття, що допомагає їм фінансувати витрати на відновлення і реконструкцію пошкодженої власності.

Менш розвинуті економіки можуть отримати вигоду із страхового захисту лише в тому випадку якщо відбувається об'єднання зусиль власників майна, приватних страховиків та держави.

Так, уряди європейських країн вводять обов'язкове страхування окремих ризиків, створюють обов'язкові страхові пули, тобто спостерігаються тенденції до посилення співпраці між страховими компаніями і державою. Така співпраця дозволяє усім учасникам отримати більш точні оцінки ризиків, розробити адекватні схеми перестраховування в яких ризики оптимально розподілені між страховиками, перестраховиками та державою, а також поліпшити систему страхового захисту та зменшити збитки від катастроф.

Світова страхова індустрія достойно витримала вплив фінансової кризи, однак, були виявлені проблеми в частині державного регулювання цього сегменту фінансового ринку.

Стосовно України, то світова фінансова криза, зачепивши її фінансову систему, не залишила без уваги і страховий ринок.

В даному випадку, кризу, ми розглядаємо як стрес, який спровокував новий етап розвитку страхового ринку України, його перехід на новий рівень. Характерними рисами цього етапу стали банкрутства ряду відомих страхових компаній, а саме – в стані ліквідації СК «Вексель» (дочірнє підприємство «Промінвестбанку України»), СК «Страхові традиції», СК «Галактика» та введення тимчасових адміністрацій в окремих страхових компаніях [2].

Проте, найбільшою неприємністю, для страхових компаній стала поява проблемних активів, що у свою чергу було викликано тим, що страхові компанії розміщували свої кошти в тих банках, в яких надалі була введена тимчасова адміністрація, а також введення тимчасового моніторингу на зняття депозитів, що викликало ланцюгову реакцію на страховому ринку услід за кризою банківського сектора. Станом на 01.01.2009 р. в

банках страховими компаніями було розміщено страхових резервів на суму 9 млрд грн, що складало 37,6% від величини активів, які були сформовані відповідно до ст. 31 Закону України «Про страхування» з них 1,2 млрд грн, – це депозити в банках з тимчасовою адміністрацією [3].

Крім того, виконуючи вимоги «Правил розміщення страхових резервів», частина страхових резервів страховиками були представлені цінними паперами – на кінець 2008 року їх величина складала 9411,8 млн грн або 39,4% від загальної суми активів, якими представлені страхові резерви. Беручи до уваги, що фондовий ринок України недостатньо розвинений і на ньому практично відсутні високоякісні цінні папери, українські страховики вимушені були купувати ті цінні папери, що не пройшли лістинг на фондовій біржі, тому 6,5 млрд грн страхових резервів було розміщено в нелістингових цінних паперах. Крім того, падіння курсу цінних паперів в яких були розміщені активи страховиків, надалі автоматично понизило вартісну оцінку страхових резервів.

Такий стан речей змушує страхові компанії пролонгувати терміни розгляду заяви страхувальника про настання страхового випадку і страхової виплати, істотно зменшувати розмір страхової виплати, а в окремих випадках, взагалі відмовлятися від виконання страхових зобов'язань.

Але не дивлячись на негативні наслідки впливу, фінансова криза сприяла частковому очищенню страхового ринку від операцій «схемного страхування», неплатоспроможних і недобро-

совісних страхових компаній, хоча кількісно на ринку істотних змін не відбулося.

Станом на 01.01.2010 р. загальна кількість компаній, зареєстрованих в Державному реєстрі страховиків України, – 450, зокрема 72 компанії по страхуванню життя, 378 компаній, які надають послуги ризикового страхування [3]. Скорочення кількості компаній було викликано, як виходом з ринку окремих не конкурентоздатних та кептивних страхових компаній, так і реєстрацією нових страховиків. Динаміка кількості страхових компаній представлена в таблиці 2.

Включно до 2008 року спостерігаємо стійку тенденцію до збільшення кількості страхових компаній, як тих що займаються ризиковим страхуванням, так і тих, які реалізують контракти по страхуванню життя.

За станом на початок 2009 року на страховому ринку України частка іноземного капіталу складала близько 25,5%, якщо цей показник зростатиме, то це може спричинити проблему втрати державного контролю над цим сегментом фінансового ринку через неконтрольований процес відпливу капіталу за кордон. Іншими словами відбувається інвестування економіки країни материнської компанії. Крім того, беручи до уваги індикатори економічної безпеки, граничний рівень іноземного капіталу у фінансовому секторі економіки не повинен перевищувати 30%.

Однак, не дивлячись на вливання капіталу в страхову індустрію, страховий ринок України вважається низько капіталізованим. І це проблема не тільки страхового ринку, але і

Таблиця 2

Динаміка кількості страхових компаній України²

Кількість страхових компаній	На кінець року					Темпи приросту %			
						2006/2005	2007/2006	2008/2007	2009/2008
	2005	2006	2007	2008	2009				
Загальна кількість	398	411	446	469	450	3,3	8,5	5,2	-4,1
в т.ч. СК «non-Life»	348	356	381	396	378	2,3	7,0	3,9	-4,5
в т.ч. СК «Life»	50	55	65	73	72	10,0	18,2	12,3	-1,4
Виключено з Державного реєстру впродовж періоду	21	20	19	22	34	-4,8	-5	15,8	54,5
в т.ч. СК «non-Life»	19	18	18	21	31	-5,3	0	16,7	47,6
в т.ч. СК «Life»	2	2	1	1	3	0	-50,0	0	200,0
Внесено до Державного реєстру впродовж періоду	36	33	54	45	15	-8,3	63,6	-16,7	-66,7
в т.ч. СК «non-Life»	29	26	43	37	13	-10,3	65,3	-14,0	-64,9
в т.ч. СК «Life»	7	7	11	8	2	0	57,1	-27,3	-75,0

² Джерело – Показники діяльності з видів страхування за 2006-2010 рр. [електронний ресурс] / сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.

фінансового в цілому. Рівень капіталізації є критично низьким, що не сприяє створенню привабливих умов для припливу капіталу в українську економіку. Станом на 01.01.2010 р. сукупні активи комерційних банків і небанківських фінансово-кредитних установ (НФКУ) склали – 941,3 млрд грн (117,66 млрд дол.), натомість банкам належить – 880,3 млрд грн (110,04 млрд дол. – 93,5% від загальної кількості активів фінансового ринку), НФКУ – 61 млрд грн (7,6 млрд дол.), зокрема страховим компаніям – 41,97 млрд грн

(5,2 млрд дол. або 4,46% від загальної кількості активів фінансового ринку). Середній розмір активів на одну компанію – 0,093 млрд грн близько 9 млн євро [3].

У таблиці 3 представлені дані про активи страховиків – кількісні і структурні показники.

У зв'язку з цим цікавим є показник концентрації страхового ринку щодо частки перших страхових компаній за обсягом зібраних валових страхових премій за період 2007-2009 рр. (табл. 4).

Таблиця 3

Активи страхових компаній України за період 2006-2009 рр.³

Активи і капітал	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Темпи приросту, %		
					2007/2006	2008/2007	2009/2008
Загальні активи страховиків	23995,0	32213,0	41930,5	41970,1	34,2	30,2	0,1
Активи передбачені ст. 31 Закону України «Про страхування»	17488,2	19330,3	3904,9	230690,9	10,5	23,7	-0,9
Власний капітал	17488,9	21070,6	26518,4	x	20,5	25,9	x
Розмір сплачених статутних фондів	8391,2	10633,6	13206,4	14876,0	26,7	24,2	12,6

Таблиця 4

Концентрація страхового ринку 2007-2009 рр.⁴

	2007 рік				2008 рік				2009 рік			
	Страховання «Life»		Страховання «non-Life»		Страховання «Life»		Страховання «non-Life»		Страховання «Life»		Страховання «non-Life»	
	Находження премій (млн грн)	Частка на ринку %	Находження премій (млн грн)	Частка на ринку %	Находження премій (млн грн)	Частка на ринку %	Находження премій (млн грн)	Частка на ринку %	Находження премій (млн грн)	Частка на ринку %	Находження премій (млн грн)	Частка на ринку %
Топ 3	408,4	52,1	2170,3	12,6	560,5	51,2	2754,6	12,0	449,1	54,3	2193,2	11,2
Топ 10	677,3	86,4	x	x	874,4	79,8	6708,6	29,3	669,3	80,9	5741,4	29,3
Топ 20	x	x	x	x	1030,0	94,0	10268,7	44,8	787,5	95,2	9612,5	49,0
Топ 50	x	x	12814,9	74,4	1095,48	99,99	16666,6	72,7	827,8	100,1	14742,7	75,2
Топ 100	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	17702,6	90,3
Топ 200	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	19352,2	98,7
Всього	783,9	100,0	17224,3	100,0	1095,5	100,0	22913,0	100	827,3	100,0	19614,7	100,0

³ Джерело – Показники діяльності з видів страхування за 2006-2010 рр. [електронний ресурс] / сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.

⁴ Джерело – Показники діяльності з видів страхування за 2006-2010 рр. [електронний ресурс] / сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.

Як видно з представлених в таблиці 4 даних можна стверджувати, що не дивлячись на значну кількість компаній (450 компаній в 2009 році), фактично на страховому ринку переважну частину страхових премій – 90,3% – акумулюють 100 страхових компаній «non-Life» (25,3% всіх СК «non-Life») і 95,2% – 20 СК «Life» (27,8% від загальної кількості СК «Life»).

Крім того, можна стверджувати, що за аналізований період спостерігався значний рівень конкуренції на ринку видів страхування інших ніж страхування життя, а на ринку страхування життя помірна монополізація (грунтуючись на значеннях індексу Герфіндаля-Гіршмана (ННІ)).

За даними Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України в 2008 році з 469 компаній, що діють на ринку, сумарні надходження 216 компаній склали 97,8% або 23,5 млрд грн. Останні 253 страховики отримували незначні надходження – всього 0,5 млрд грн або 2,2% [3].

За бездіяльність на ринку регулятор застосував до страховиків санкції – в 2008 році сім страховиків було позбавлено ліцензій (анульовані 19 ліцензій), в 2009 році дві страхові компанії – 8 ліцензій [3].

Також викликає занепокоєння існування на страховому ринку України «схемних» страховиків. За результатами аналізу проведеного фахівцями Держфінпослуг в 278 компаніях по ризиковому страхуванню (70,2% від загальної кількості компаній) рівень виплат станом на 01.01.2010 р. був нижчий 15%, при тому, що 43 з них збирали значні обсяги премій – від 50 до 550 млн грн, що сумарно складає 7,2 млрд грн або 31,4% від ринку ризикового страхування [3].

Слід зазначити, впродовж аналізованого періоду зберігаються тенденції щодо зростання ділової активності страховиків України, проте в другій половині 2008 року темпи зростання основних показників діяльності страхових компаній сповільнилися (табл. 5–6).

Особливий інтерес викликає динаміка кількості укладених договорів в розрізі страхувальників. У докризовий період спостерігалася стійка тенденція до збільшення кількості укладених договорів страхування як із страхувальниками фізичними особами, так і страхувальниками юридичними особами. Так, в 2007 році відзначаємо зростання загальної кількості укладених договорів страхування на 19,2% в порівнянні з попереднім роком, при цьому кількість договорів із страхувальниками громадянами збільшилася на 20,2%, а з юридичними особами тільки на 10,4% [3].

У 2008 році кількість укладених договорів (за винятком договорів обов'язкового страхування від нещасних випадків) збільшилася на 13,1% і склала на кінець 2008 року – 22828731 договорів. При цьому кількість договорів укладених з громадянами збільшилася на 13,6% а з юридичними особами – на 24,0% [3].

У 2009 році, на фоні загального скорочення договорів страхування на 2,1%, кількість договорів, укладених із страхувальниками-фізичними особами, збільшилася, приріст складає 2,7%. У той же час із страхувальниками-юридичними особами спостерігається негативний приріст – 23,09%, це багато в чому пояснюється тим, що багато підприємств стали неплатоспроможні або позбулися окремих об'єктів, які в попередні періоди були застрахованими.

Таблиця 5

Динаміка кількості укладених договорів страхування в розрізі страхувальників 2006–2009 рр.⁵

Показник	2006	2007	2008	2009	Темпи приросту %		
					2007/2006	2008/2007	2009/2008
Кількість договорів страхування, окрім договорів по обов'язковому особистому страхуванню від нещасних випадків на транспорті, зокрема:	16931429	20179940	22828731	22343235	19,2	3,1	- 2,1
– із страхувальниками фізичними особами	13686682	16447339	18685470	19187351	20,2	3,6	+ 2,7
– із страхувальниками – юридичними особами	2999121	3310115	4103175	3155884	10,4	4,0	- 23,09
Кількість договорів по обов'язковому особистому страхуванню від нещасних випадків на транспорті	537647432	579587052	653168827	552628982	7,8	12,7	- 15,4

⁵ Джерело – Показники діяльності з видів страхування за 2006–2010 рр. [електронний ресурс] / сайт Державної комісії з регулю-

вання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>

Наслідками кризи в 2009 році також стало зменшення обсягів надходжень валових страхових премій на 14,9%, в той же час обсяг чистих страхових премій зменшився на 20,8%. Також зменшилися валові страхові виплати – на 4,4%, обсяг чистих страхових виплат на 7,5% [3].

У попередні періоди страховий ринок характеризувався щорічним збільшенням обсягу страхових премій на третину, показував збільшення обсягів страхових виплат більш ніж на 60%, а рівень виплат почав наближатися до 50% відмітки.

Таблиця 6

Результати страхової діяльності страхових компаній України за період 2006-2009 рр., млн грн⁶

Показник	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Темпи приросту, %		
					2007/2006	2008/2007	2009/2008
Валові страхові премії	13829,9	18008,2	24008,6	20442,1	30,2	33,3	-14,9
Валові страхові виплати	2599,6	4213,0	7050,7	6737,2	62,1	67,4	-4,4
Рівень, страхових виплат %	18,8	23,4	29,4	33,0	24,5	25,6	12,2
Чисті страхові премії	8769,4	12353,8	15981,8	12658,0	40,9	29,4	-20,8
Чисті страхові виплати	2326,2	3884	6546,1	6056,4	67,0	68,5	-7,5
Рівень чистих виплат %	26,5	31,4	41,0	50,0	18,5	30,6	2,0

Висновки. Проведене дослідження світового та українського страхових ринків, дало змогу виявити, що розвиток страхової діяльності відбувається під впливом множини факторів та об'єктивних обставин, для кожної країни вони є індивідуальними.

Проведений аналіз дає можливість стверджувати, що найбільш вагомими факторами, що зумовлюють виникнення збитків є природні катастрофи стосовно яких спостерігається тенденція до збільшення кількісних показників, технологічні аварії, крім того, об'єктивні реалії кінця ХХ – початку ХХІ століття послужили причиною виникнення потреби в страховому захисті від збитків, пов'язаних із терористичними актами.

Стосовно України, то значимим є ризики природних катастроф та технологічних аварій. Реалізація цих подій характеризується катастрофічними збитками, які страховики не в змозі відшкодувати самостійно, що вимагає активної участі держави у цих процесах, що підтверджує зарубіжний досвід.

Так, уряди європейських країн вводять обов'язкове страхування окремих ризиків, створюють обов'язкові страхові пули, тобто спостерігаються тенденції до посилення співпраці між страховими компаніями і державою. Така співпраця дозволяє усім учасникам отримати більш точні оцінки ризиків, розробити адекватні схеми перестраховування в яких ризики оптимально розподілені між страховиками, перестраховиками та державою, а також поліпшити систему страхового захисту та зменшити збитки від катастроф.

На основі проведеного аналізу стану страхового ринку України, виявлено, що держава практично не має економічного інтересу у розвитку страхового ринку, а це в свою чергу, обмежує економічні інструменти держави по забезпеченню стабільності страхового ринку України, оскільки за таких умов державний вплив проявляється лише у використанні законодавчих і нормативних актів та страхового нагляду.

⁶ Джерело – Показники діяльності з видів страхування за 2006-2010 рр. [електронний ресурс] / сайт Державної комісії з регулю-

вання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.

Список використаної літератури

1. Annual Report 2009 [Електронний ресурс] // SwissRe. – Режим доступу: www.swissre.com/documents/2009.
2. Інтернет журнал про страхування. [електронний ресурс] // Страхування в Україні. – Режим доступу: <http://www.forINSURER.com>.
3. Показники діяльності з видів страхування за 2006-2010 рр. [електронний ресурс] / сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/>.

УДК 336.761

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT OF JOINT INVESTING INSTITUTIONS

Сергій Олександрович КРИНИЦЯ

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,

доцент Черкаського інституту банківської справи

Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

E-mail: ks@cibs.ck.ua

Sergey O.KRINITSA

Candidate of Economics, Associate Professor of Finance Department

of Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Тетяна Анатоліївна ЄРОФЕЄВА

старший викладач кафедри маркетингу та управління бізнесом

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Tatyana A.EROFEEVA

Senior lecturer of Marketing and Business Management Department of

the National University «Kievo-Mogilanska Academia»

Анотація. Досліджено тенденції функціонування інститутів спільного інвестування в Україні, окреслено основні проблеми та перспективи розвитку ІСІ, рекомендовано заходи щодо підвищення ефективності їх діяльності.

Summary. The tendencies of functioning of the joint investing institutes in Ukraine are investigated, basic problems and perspectives of development of joint investing institutes are outlined, measures for increasing efficiency of their activity are recommended.

Ключові слова: *інститути спільного інвестування, компанії з управління активами, фондовий ринок, інвестиційні фонди.*

Key words: *joint investing institutions, assets management companies, fund market, investment funds.*

Постановка проблеми. Потенційно одними з найбільш потужних інвесторів, які здатні акумулювати кошти населення та інших дрібних інвесторів та трансформувати їх в інвестиційні ресурси, є інститути спільного інвестування (ІСІ). Основна мета діяльності ІСІ – надання фінансових послуг з розміщення капіталу індивідуальних інвесторів, головним чином, шляхом вкладення його в цінні папери. З точки зору інвесторів, перевагами ІСІ є потенційно висока дохідність, порівняно з традиційними альтернативними напрямками вкладень, менші

витрати часу на управління інвестиціями, їх диверсифікація, можливість оперативного вилучення коштів.

Однак, зважаючи на досить низький рівень розвитку фондового ринку, в Україні інститути спільного інвестування поки що відіграють надзвичайно малу роль у сфері залучення інвестицій в реальний сектор економіки.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Достатня увага проблемам функціонування інститутів спільного інвестування приділяється в наукових дослідженнях Дзюблюка О. В., Луціва Б. Л.,

Кудряшова В. П., Кузнецової А. Я., Науменкової С. В. та ін. Разом з тим ще потребують свого вирішення ряд проблем, зокрема, пов'язаних з необхідністю вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері спільного інвестування та організації діяльності інститутів спільного інвестування.

Мета статті. Метою статті є дослідження розвитку інститутів спільного інвестування та розробка пропозицій щодо зростання ефективності їх функціонування.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Поштовх до активізації ринку спільного інвестування було надано прийняттям Закону України «Про інститути спільного інвестування (пайові і корпоративні фонди)» № 2299 від 15.03.2001 р. [1]. Цим Законом була надана можливість створення й розвитку системи професійних інституціональних інвесторів, що мають реальну можливість залучення тимчасово вільних коштів індивідуальних інвесторів.

Інститут спільного інвестування може бути диверсифікованого і недиверсифікованого виду. ІСІ вважається диверсифікованим, якщо він одночасно відповідає таким вимогам:

- кількість цінних паперів одного емітента в активах ІСІ не перевищує 10 відсотків загального обсягу цінних паперів відповідного випуску;
- сумарна вартість цінних паперів, що становлять активи ІСІ в кількості, більшій, ніж 5 відсотків загального обсягу їх емісії, на момент їх придбання не перевищує 40 відсотків вартості чистих активів ІСІ;

- не менш як 80 відсотків загальної вартості активів ІСІ становлять грошові кошти, ощадні сертифікати, облігації підприємств та облігації місцевих позик, державні цінні папери, а також цінні папери, що допущені до торгів на фондовій біржі [1].

Інститути спільного інвестування, які не мають усіх ознак диверсифікованого ІСІ, є недиверсифікованими. Недиверсифікований ІСІ закритого типу, який здійснює виключно приватне (закрите) розміщення цінних паперів ІСІ серед юридичних осіб та фізичних осіб, є венчурним фондом. Фізична особа може бути учасником венчурного фонду виключно за умови придбання цінних паперів такого фонду на суму не менше ніж 1500 мінімальних заробітних плат.

Динаміку розвитку компаній з управління активами та інститутів спільного інвестування можна простежити за даними рис. 1.

Як видно з даних рис.1, тривала тенденція щодо росту кількості компаній з управління активами (порядку 40% щороку) змінилася тенденцією скорочення таких компаній наприкінці 2009 року. Кількість зареєстрованих ІСІ склала 1202 фонди, і через скорочення кількості КУА, кількість ІСІ, що припадає на 1 компанію, зростає до історичного максимуму – 3,48.

Кількість ІСІ, які досягли нормативів на кінець 2009 року, склала 985 фондів (табл. 1). Приріст, порівняно з попереднім роком, склав 10,9%; порівняно з 2006 роком – 89,8%.

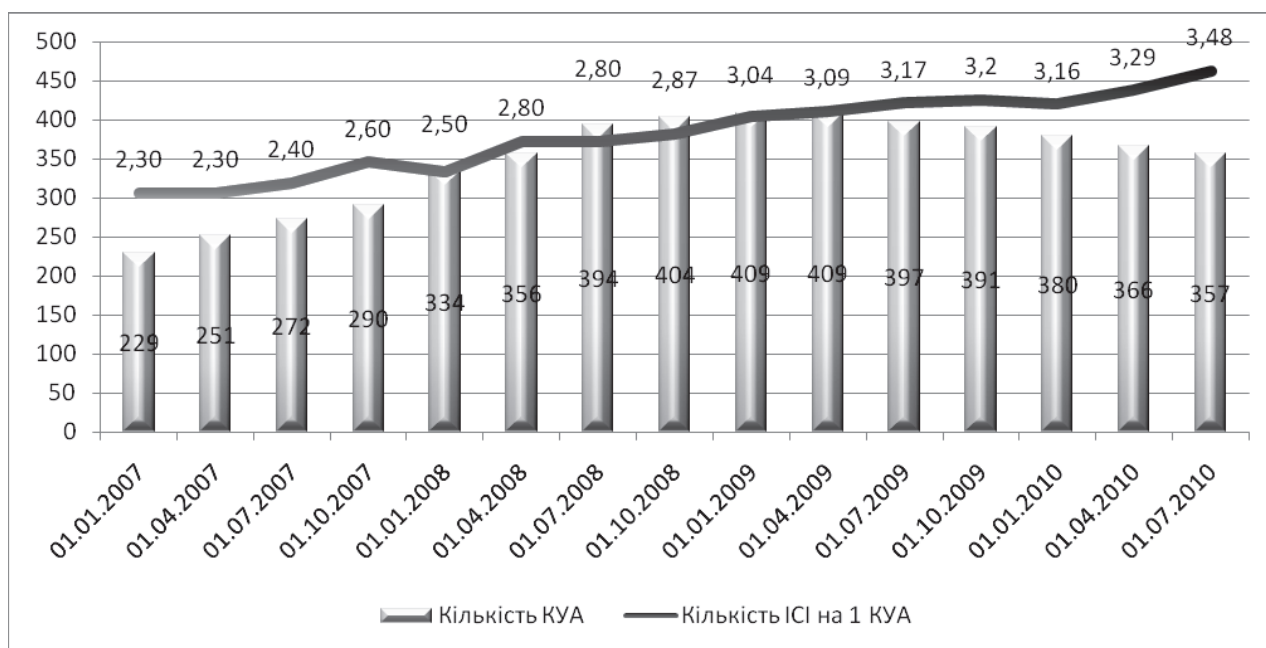

Рис.1. Динаміка кількості компаній з управління активами та інститутів спільного інвестування на 1 КУА у 2007-2009 роках

Джерело: побудовано за даними Української асоціації інвестиційного бізнесу [4].

Переважно, цей приріст відбувся за рахунок збільшення кількості закритих недиверсифікованих КІФ (21,5% приросту за 2009 рік та 209,5% приросту за 3 роки). Разом з тим найбільшу питому вагу в розрізі типів інститутів спільного інвестування продовжують займати венчурні ІСІ, на 1 січня 2010 року в Україні діяло 690 венчурних ПІФ та 50 венчурних КІФ (у сумі 75,1% від загальної кількості ІСІ).

Негативні макроекономічні показники та прогнози розвитку економіки країни призвели до низьких показників щодо створення нових фондів. Доки вітчизняні компанії не завершать переорієнтацію своєї діяльності на нове коло інвесторів та нові ринки, можна очікувати на незначне зростання кількості фондів.

Таблиця 1

Динаміка кількості ІСІ, що досягли нормативів у 2006-2009 роках у розрізі типів фондів

Період	Всього	Пайові інвестиційні фонди					Корпоративні інвестиційні фонди		
		відкриті	інтервальні	закриті диверсифіковані	закриті недиверсифіковані	венчурні	інтервальні	закриті недиверсифіковані	венчурні
2006	519	10	25	3	29	377		42	33
2007	834	27	35	4	30	603		88	47
2008	888	32	41	4	22	636	1	107	45
2009	985	32	47	8	26	690	2	130	50
темپ приросту до 2006 року	89,8	220,0	88,0	166,7	-10,3	83,0		209,5	51,5
темп приросту до 2008 року	10,9	0,0	14,6	100,0	18,2	8,5	100,0	21,5	11,1

Джерело: Українська асоціація інвестиційного бізнесу [4].

Протягом 2009 року невенчурні інститути спільного інвестування збільшили свої активи на 52,7%, загальна вартість активів зростає до

6,5 млрд грн. Порівняно з 2006 роком вартість активів невенчурних ІСІ зростає на 376,4% або на 5,2 млрд грн (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка вартості активів невенчурних ІСІ у 2006-2009 роках у розрізі типів фондів, млн грн

	Відкриті	Інтервальні	Закриті	Всього
на 01.01.2007	62,0	37,8	1273,6	1373,4
на 01.01.2008	564,8	294,1	3163,4	4022,3
на 01.01.2009	260,8	590,5	3434,3	4285,6
на 01.01.2010	240,7	254,7	6048,2	6543,6
Темп приросту до початку 2007 р., %	288,0	574,2	374,9	76,4
Темп приросту до початку 2009 р., %	-7,7	-56,9	76,1	52,7

Джерело: Українська асоціація інвестиційного бізнесу [4].

Однак, як видно з таблиці 2, зміна вартості активів невенчурних ІСІ у розрізі типів фондів була нерівномірною, активи відкритих та інтервального ІСІ у 2009 році скоротилися на 7,7 та 56,9% відповідно. Це вплинуло на зміну співвідношення за вартістю активів між різними типами ІСІ. Найбільшу частку у вартості активів ІСІ традиційно займають закриті невенчурні ІСІ, однак у 2009 році їх частка повернулася до рівня 2006 року (93%), натомість значно скоротилася частка інтервального ІСІ (до 3,9%) через значне скорочення вартості їх активів у 2009 році.

Структура активів відкритих та інтервального фондів є досить схожою. Частка грошових коштів та банківських депозитів в агрегованому портфелі цих типів фондів складає 23,4% та 25,3% відповідно, а цінних паперів – 76,5% та 74,0% відповідно. Структура агрегованого портфеля закритих ІСІ, як і раніше, містить меншу частку грошових коштів та банківських депозитів – 7,7%, а більшу – цінні папери – 82,2%.

Основні зміни структури активів відкритих ІСІ протягом кварталу полягають у зменшенні частки: грошових коштів та банківських депозитів – на 9,7 відсоткових пункти, облігацій підприємств – на 5,5 в.п., облігацій місцевих позик – на 4,6 в.п., та інших активів – на 2,4 в.п. та інших цінних паперів – на 1,9 в.п. Натомість різко зросла частка акцій – на 23,2 в.п. і незначно ОВДП – на 0,9 в.п.

Зміна структури активів інтервального ІСІ характеризується подібними тенденціями. Так, зменшилися частки: інших активів – на 5,8 в.п., грошових коштів та банківських депозитів – на 8,1 в.п., ОВДП – на 0,1 в.п., облігацій місцевих позик – на 5,5 в.п. та облігацій підприємств – на 8,7 в.п., а збільшилися частки: акцій – на 26,6 в.п. та інших цінних паперів – на 1,6 в.п..

Ці зміни пояснюються збільшенням індексів українських фондових бірж та вартості активів ІСІ у їхніх портфелях, відтоком інвесторів з ІСІ, збільшенням доходності ОВДП за рахунок їхнього продажу нерезидентами та продовженням кризи у банківському та промисловому секторах.

Схожі тенденції також спостерігаються у закритих фондах, у яких приріст частки акцій склав 11,7 в.п., в основному за рахунок скорочення частки інших активів. Питома вага інших інструментів у активах закритих ІСІ суттєво не змінювалася.

Зростання фондового ринку у 2009 році призвело до збільшення доходності ІСІ. Найбільшу середню доходність показали закриті невенчурні ІСІ – 99,9% (рис. 2).

На другому місці за доходністю – інтервальні ІСІ (34,2%). Найгірші результати продемонстрували відкриті фонди (18,1%), що менше доходності за гривневими депозитами (21,0%). Здебільшого це обумовлено виходом інвесторів із фондів. Регламентация щоденного викупу сертифікатів

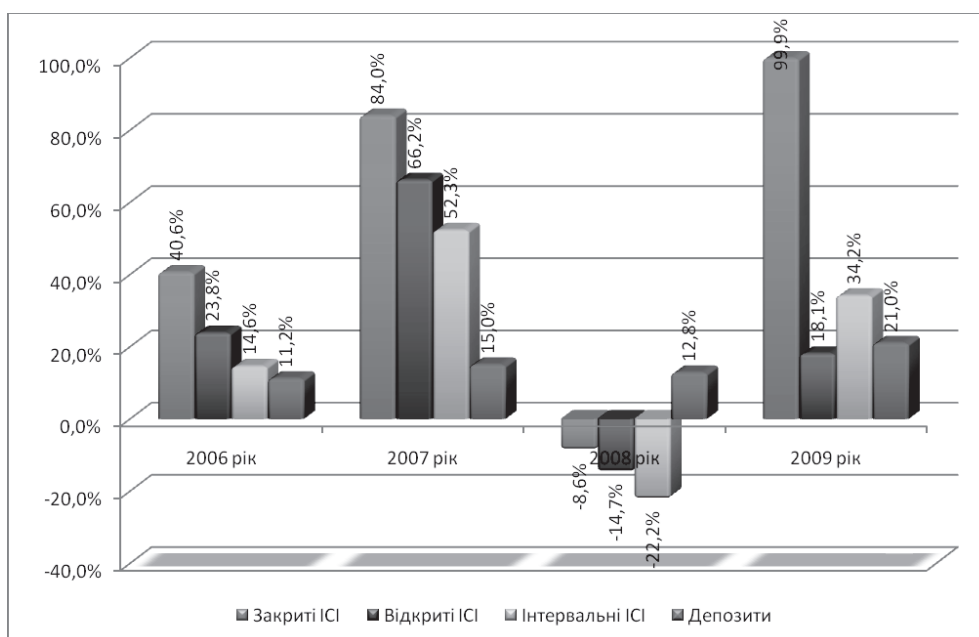

Рис. 2. Дохідність ІСІ та банківських депозитів у 2006-2009 роках

Джерело: побудовано за даними Української асоціації інвестиційного бізнесу [4].

такими фондами вимагає від них максимально об'єктивної переоцінки активів, що робить їх найбільш реальним індикатором стану ринку спільного інвестування. Дещо знижують їхню ефективність існуючі вимоги щодо диверсифікації активів відкритих фондів та те, що вони найбільше потерпають від відтоку капіталу.

Отже, у 2009 році інститутам спільного інвестування вдалося подолати «прірву» збитковості кризового 2008 року, однак, як свідчать дані рис. 5, їх дохідність значно нижча від докризових показників (окрім хіба що відкритих ІСІ).

І хоча протягом 2010 року український фондовий ринок демонструє одні з найвищих показників приросту у світі (так, індекси ПФТС і УБ за 8 місяців 2010 року зросли на 42%) [5], та спостерігається ріст дохідності публічних ІСІ (на 7,5%), основний приток коштів інвестиційних фондів забезпечили фізичні особи, головним чином, стара клієнтська база або спекулянти. З огляду на це, учасники ринку не очікують подальшої позитивної динаміки притоку коштів до ІСІ, оскільки на спекулятивний приріст активів не варто розраховувати в довгостроковій перспективі.

Компанії з управління активами зменшують кількість публічних фондів та переорієнтовуються на фонди прямого інвестування та фонди грошового ринку. В зв'язку з подальшим зменшенням ліквідності підприємств, у портфелях фондів з'являється більше акцій і зменшується кількість облігацій. Залишилося дочекатися позитивних змін у політичному середовищі, що призведе до ймовірного росту фондового ринку.

Основною проблемою подальшого розвитку ринку послуг з управління активами є падіння довіри до фінансового сектору внаслідок світової фінансової кризи. Разом з тим, відновлення довіри, зокрема до компаній з управління активами (КУА), має достатній потенціал для розвитку цього ринку, адже на поточний момент населення України акумулювало «на руках» від 30 до 50 млрд дол. готівки, котрі поки що не інвестовані ані в банківську сферу, ані в операції на фондовому ринку.

Підняти рівень довіри інвесторів до ринку з управління активами можливо лише за умов забезпечення більшої прозорості КУА (на сьогодні компанії з управління активами розкривають лише інформацію згідно з вимогами законодавства – за різними оцінками до 20-40% – що, звичайно ж, замало для прийняття потенційним інвестором рішення про інвестування коштів в ІСІ), удосконалення стандартів розкриття інформації компаніями з управління активами.

Іншою проблемою українського ринку з управління активами є те, що можливості КУА та ІСІ серйозно обмежені вимогами вітчизняного законодавства щодо диверсифікації вкладень. Зокрема, Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» забороняє ІСІ тримати в грошових коштах, на банківських депозитних рахунках більше ніж 50 відсотків загальної вартості активів ІСІ, при цьому не більш як 10 відсотків загальної вартості активів ІСІ в зобов'язаннях одного банку. Варто зазначити, що законодавство країн ЄС встановлює значно вищу «планку» обмежень щодо вкладень у зобов'язання одного банку – до 20%.

Окрім того, українське законодавство значно обмежує компанії з управління активами вибором інструментів інвестування. Зокрема, відсутні умови для компаній з управління активами щодо управління резервними фондами страхових компаній, НПФ, операцій з похідними цінними паперами.

Розвиток ринку послуг з управління активами вимагає ліквідації цих законодавчих перепон, зокрема, внесення змін до низки законодавчих актів, таких як Закони України «Про страхування», «Про цінні папери та фондові ринки», «Про інвестиційну діяльність», «Про недержавне пенсійне забезпечення» та нормативно-правових актів ДКЦПФР.

Це би дозволило, зокрема, мінімізувати втрати страхових компаній щодо управління своїми активами, збільшити дохідність та захист інвестицій, завдяки управлінню активами професійним управляючим, мінімізувати ризики за рахунок диверсифікації вкладень в інструменти фінансового ринку.

Висновки. До основних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування інститутів спільного інвестування, слід віднести такі:

- приведення законодавства, що врегулює діяльність ІСІ, у відповідність до вимог європейського законодавства, зокрема, щодо диверсифікації вкладень та розширення інструментів для інвестування, доступних ІСІ;
- удосконалення стандартів розкриття інформації компаніями з управління активами;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо популяризації здійснення інвестицій у ринок ІСІ серед населення України.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.2001 р. № 2299-III (із змінами і доповненнями).
2. Поворозник В. До питання про розвиток інститутів спільного інвестування та їх інвестиційний потенціал [Електронний ресурс] / В. Поворозник // Національний інститут стратегічних досліджень. Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/desember08/4.htm>.
3. Фурдичко Л. Є. Інститути спільного інвестування: міжнародний досвід, специфіка та розвиток в Україні [Текст] / Л. Є. Фурдичко // Регіональна економіка. – 2009. – №1. – с. 81-88.
4. Аналітичні огляди ринку спільного інвестування [Електронний ресурс] // Українська асоціація інвестиційного бізнесу. Режим доступу : http://uaib.com.ua/analituaib/analytics/analit_publ_isi.
5. Динаміка індексів фондового ринку України [Електронний ресурс] // Finance.Ua. Режим доступу : <http://charts.finance.ua/ua/stock/indices/~1/pfts>.

УДК 657 (075.8)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МЕНЕДЖМЕНТУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

ORGANIZATIONAL AND LEGAL BASES OF UKRAINIAN INSURANCE MARKET MANAGEMENT IN THE POST CRISIS PERIOD

Миколай Миколайович СВІЧИНСЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії,
доцент Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Mykola M. SVICHINSKY

Candidate of Economics, Associate Professor of Economic Theory Department of
Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Марія Йосипівна ДМИТРЕНКО

кандидат філософських наук, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
доцент Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Mariya Y. DMYTRENKO

Candidate of Philosophy, Associate Professor of Social Sciences and Humanities Department of
Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Олена Олексіївна ЛАВРОВА

магістрант кафедри обліку, аналізу та аудиту Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
E-mail: rifl_boo@mail.ru

Olena O. LAVROVA

Master of Cherkassy Banking Institute of University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. В статті досліджено й проаналізовано страховий ринок України у розрізі організаційно-правових форм страхових компаній та розвиток їх структур. Обґрунтовано вибір перспективних організаційно-правових форм діяльності страховиків. Запропоновано шляхи підтримки динамічного розвитку страхових компаній у сучасних економічних умовах.

Summary. In this article the market of insurance companies in Ukraine within the bounds of organizational and legal bases is investigated and analyzed, the perspectives of its structure development are outlined. The choice of the legal organizational forms of insurers' activities is proved. The ways of support of dynamic development of insurance companies under the current economic conditions are suggested.

Ключові слова: господарське товариство, менеджмент, організаційно-правова форма, реєстрація, статутний капітал, страховий ринок, страховик.

Key words: management, organizational and legal forms, insurer, business partnership, registration, authorized capital.

Постановка проблеми. Світовий досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що ефективний менеджмент є ключовим важелем розвитку страхової діяльності. Нині страховий ринок в Україні як і інші фінансово-кредитні інститути відчуває вплив світової фінансової кризи. Це вимагає від менеджменту страхових компаній розробки відповідних організаційно-правових засад та корегування своєї діяльності з урахуванням факторів, властивих посткризовому періоду фінансової нестабільності.

На фінансовому ринку України діє значна кількість різноманітних суб'єктів, як банківських, так і небанківських. Страхові компанії належать до небанківського сектору фінансових установ. В умовах фінансової нестабільності та світової глобалізації страховий ринок країни опинився у скрутних умовах. Значна кількість страхувальників, у зв'язку з нестачею коштів та швидким зниженням купівельної спроможності національної валюти, що призводить до знецінення можливого страхового відшкодування, відмовляється від укладання та пролонгації договорів страхування. Акумуляовані страховиками кошти стали або недоступними для них, якщо вони розміщені на депозитах у банку (у зв'язку з мораторієм на дострокове закриття депозитів та спекулятивними затримками коштів банками), або втратили свою вартість, якщо були інвестовані у цінні папери (в результаті різкого обвалу фондового ринку). Все це призводить до затримок або відмов у виплатах відшкодування страхувальникам. Внаслідок зниження обсягів кредитування банки неспроможні лобювати власні інтереси у межах фінансової групи або у страхових компаніях з якими співпрацюють. Виникає ситуація в якій зобов'язання у страховиків за діючими договорами ще залишилися, а коштів на їх погашення немає. За таких умов головним завданням менеджменту страхових компаній є забезпечення фінансової стійкості, при одночасному збереженні клієнтської бази та утриманні обсягів страхових операцій на до кризовому рівні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В Україні мало проводиться спеціальних досліджень, які б розглядали проблеми страхової діяльності у зазначеному контексті. Окремі аспекти порядку створення та складу статутного капіталу страхових компаній та їх організаційно-правових форм діяльності висвітлено в наукових працях вітчизняних вчених – М. М. Александрової, В. Д. Базилевича, О. Д. Вовчак, О. О. Гаманкової, Т. О. Гарматія, А. М. Єрмошенко,

Н. Г. Нагайчук, С. С. Осадця, Н. В. Ткаченко та інших.

Метою статті є дослідження вибору організаційно-правових засад менеджменту страхової компанії з огляду на перспективи діяльності в посткризовий період, зокрема, легітимності, прозорості, одержання доходів.

Постановка завдання. Для досягнення визначеної мети в статті поставлено та вирішено такі завдання:

1) Проаналізовано діяльність страхового ринку країни у розрізі його організаційно-правових форм;

2) Досліджено та розкрито особливості форм організації страхових компаній відповідно до чинного законодавства, їх переваги та недоліки;

3) Здійснено обґрунтування вибору перспективних організаційно-правових форм діяльності страховиків в посткризовий період.

Виклад основного матеріалу. Фінансова стабільність страхової компанії характеризується її здатністю виконувати зобов'язання перед інвесторами, клієнтами-страхувальниками, найманими працівниками та державою в умовах мінливого зовнішнього середовища. Невиконання зобов'язань страховиком для його інвестора обертається втратою інвестиційних вкладень. Для страховика, у якого страховий випадок не відбувся – втратою страхових премій, а для страхувальника, у якого страховий випадок відбувся – додатковими збитками у вигляді невиплаченого страхового відшкодування (страхової суми), для найманих працівників – втратою роботи (доходу), а для держави – недоотриманням податкових надходжень та додатковими витратами у вигляді скорочення і звільнення персоналу.

Виходом з подібної ситуації може стати залучення додаткових коштів у капітал страховиків. Постає необхідність пошуку інвесторів, в тому числі й зарубіжних.

На шляху до залучення коштів виникає багато проблем, серед яких політична та фінансова нестабільність, високий рівень тінізації економіки, велика кількість фінансових махінацій як на фінансовому ринку загалом і страховому зокрема. Подолання цих явищ можливе в комплексі й лише на загальнодержавному рівні.

Слід зазначити, що порядок формування статутного капіталу страхових організацій – одна з визначальних передумов обрання тієї чи іншої організаційно-правової форми діяльності. Так, особливості складу власного капіталу страховиків С. С. Осадець розглядає з точки зору особливостей діяльності та економічної сутності стра-

Таблиця 1

Порівняльна характеристика вимог до організаційно-правових форм страхових компаній в Україні відповідно до Законів України «Про господарські товариства» та «Про страхування»¹

Ознака	Відкрите акціонерне товариство	Закрите акціонерне товариство	Товариство з додатковою відповідальністю	Командитне товариство
1	2	3	4	5
Визначення поняття та обсяг граничної відповідальності власників	Товариство, яке має статутний (складений) капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства	Акції розподіляються між засновниками і не можуть розповсюджуватися шляхом купівлі-продажу на біржах	Товариство, статутний (складений) капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його зобов'язаннями своїми внесками до статутного (складеного) капіталу, а при недостатності цих сум – додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника	Товариство, в якому разом з одним або більше учасниками, що здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників), та які не беруть участі в діяльності товариства.
Формування статутного капіталу	Засновниками та учасниками товариства можуть бути підприємства, установи, організації, а також громадяни, крім випадків, передбачених законодавством України	Можуть бути створені однією особою, що стає єдиним його учасником (акціонером)	Можуть бути створені однією особою, що стає єдиним його учасником (акціонером)	Для заснування необхідно щонайменше дві особи: одна має нести повну відповідальність, інша – обмежену
Участь в управлінні	Засновники мають бути держателями не менш ніж 25 % відсотків вартості статутного капіталу	Фінансовий стан засновників-юридичних осіб має бути обов'язково перевірений аудитором	Учасники товариства користуються переважним правом купівлі частки іншого учасника, якщо оголошено про намір її реалізації	До моменту реєстрації кожен учасник має внести не менш як 50% вартості своєї частки, а вкладник – не менше ніж 25%
Підстави діяльності	Власники акцій (учасники) не обов'язково беруть участь у поточному управлінні. Безпосередньо впливати на рішення підприємства всіма співвласниками (акціонерами) є змога лише на загальних зборах	До моменту перших зборів кожен учасник має внести не менше ніж 30% акцій на які заявлено підписку	Власники часток з повною відповідальністю обов'язково беруть участь у спільній підприємницькій діяльності товариства, а власники часток з обмеженою відповідальністю такої участі не беруть	Установчий договір

¹ Розроблено автором на підставі [1-10].

хування [20]. Страхова компанія створюється у формі товариства сферою діяльності якого є відшкодувальне утримання відповідальності за ризиками економічних суб'єктів з метою їх мінімізації та організації взаємодопомоги, спрямованої на покращення загальноекономічного добробуту шляхом усунення різних соціальних негараздів і захисту від наслідків нещасних випадків та різного роду катастроф. З урахуванням вище викладеного, Н.Г. Нагайчук пропонує страхування розглядати, з одного боку, як самостійну господарську і підприємницьку діяльність, започатковану з метою отримання прибутку, що може бути об'єктом зацікавленості для інвесторів, а іншого як особливу економічну інституцію, яка, водночас, може виступати продавцем як страхових послуг, так і тимчасово вільних грошових ресурсів [19].

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про страхування», страховиками визнаються фінансові установи, створені у формі акціонерних, командитних, повних товариств або товариств з додатковою відповідальністю. Законом України «Про господарські товариства» визначено особливості створення, реєстрації, формування капіталу та ведення господарської діяльності за кожним вищезазначеним видом організаційно-правової форми. Згідно з даними державного реєстру фінансових установ страхових компаній у формі повних товариств у країні немає [11]. Це зумовлено тим, що, відповідно до Закону України «Про господарські товариства», всі члени повного товариства обов'язково мають брати участь у діяльності підприємства, щодо інших альтернативних формах організації – це не обов'язково. Тобто засновники страхової компанії, які зазвичай і здійснюють менеджмент її діяльності, лише залучають необхідний обсяг капіталу для створення страховика, а отримують доходи на свої частки (акції) інвестори. Необхідність у збільшенні числа вкладників у капітал страховика зумовлена вимогами Закону України «Про страхування», згідно з якими статутний капітал страхової компанії має становити не менше 1 млн євро (для компаній, що здійснюють всі інші види страхування, крім страхування життя) та 1,5 млн євро (для компаній, що здійснюють страхування життя). Такий значний за обсягами статутний капітал визначено з метою захисту інтересів страхувальників та підвищення рівня довіри до страхових установ. До того ж, статутний капітал страхової компанії може бути утворений лише грошовими коштами, тобто без

залучення позикових коштів, закладення майна чи боргових цінних паперів. В Україні страхові компанії створюються саме у такій формі, що дозволяє залучити внески до статутного капіталу грошовими коштами від осіб, що не бажають брати участь у поточній діяльності товариства. Діючі нині організаційно-правові форми для страхових компаній та їх порівняльні характеристики відповідно до вимог чинного законодавства відображено в таблиці 1.

Проте зазначені вимоги у частині, що стосується акціонерних товариств у зв'язку з набранням чинності у вересні поточного року вимог Закону України «Про акціонерні товариства», змінено. Зокрема, поняття відкритих і закритих акціонерних товариств буде замінено на публічні та приватні товариства. До того ж, незалежно від того, який вид товариства планується утворити, до моменту реєстрації необхідно буде провести приватне розміщення акцій між засновниками з оплатою повної номінальної вартості усіх акцій, сума яких, як уже зазначалося, не може бути меншою за 1 та 1,5 млн євро. До того ж, для державної реєстрації акціонерного товариства необхідно провести процедуру присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номеру цінних паперів. Для оголошення публічного товариства (тобто залучення акціонерів крім засновників) необхідно, щоб його акції увійшли до лістингу Української фондової біржі. Поки що до лістингу Української фондової біржі не входить жодна страхова компанія із 44 діючих у формі відкритих акціонерних товариств. Вимогами вищезазначеного Закону також передбачається, що кожне публічне акціонерне товариство має відкрити особисту web-сторінку в мережі Internet, на якій буде розмішувати усю публічну інформацію про власну діяльність. Розробка такої сторінки на сьогоднішній день коштує щонайменше 1000 доларів США. Окрім того, ст. 5 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачено, що кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів. Щодо вимог заснування, діяльності та ліквідації акціонерного товариства даним Законом вони значно завищені (з точки зору вартості їх реалізації). Проте ця вимога до певної міри зумовлена введенням в дію Закону України «Про боротьбу з корупцією та протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом» та прагненням України до інтеграції в європейський економічний простір та світові ринки капіталу.

Переваги та недоліки основних організаційно-правових форм страховиків в Україні²

Тип	Переваги	Недоліки
Акціонерна форма господарювання	<ol style="list-style-type: none"> Така форма дозволяє залучати необмежені та відносно недорогі фінансові ресурси. Акції дають право на отримання частини прибутку у вигляді дивідендів та право на участь у розподілі майна при ліквідації товариства. Прибутки можна опримувати, не беручи безпосередньої участі у діяльності товариства. Власники простих акцій мають право брати участь в управлінні діяльністю страховика шляхом взяття участі у загальних зборах акціонерів, бути призначеними до інших керівних органів. При формуванні статутного фонду акціонери отримують в обмін ліквідні активи, які мають певну вартість. Акції, як і інші активи, можуть бути надані у заставу, виступати гарантією, використовуватися в інших операціях їхнього власника. Для акціонерів – платників ПДВ та податку на прибуток – акції мають деякі переваги як вид корпоративних прав та цінні папери одночасно. Можливість отримання доходів державними службовцями (суддями, прокурорами, народними депутатами, депутатами місцевих рад, губернаторами тощо) 	<ol style="list-style-type: none"> Для випуску та обігу акцій треба виконувати встановлені законодавством дії та процедури – випуск акцій та їх розміщення здійснюються за встановленими правилами. Власники привілейованих акцій не мають права на участь в управлінні (якщо інше не передбачено статутом). Обов'язково звітуватися до державних органів за специфічними формами звітності та проходити обов'язковий аудит. Для обігу (торгівлі) всіх цінних паперів на ринку підприємство, що здійснює операції з цінними паперами, мусить мати ліцензію та бути зареєстрованим як фінансова установа згідно із законодавством з цих питань. На сьогодні ЦК (ч. 3 ст. 155) встановлює для діяльності такі умови: якщо вартість чистих активів стає меншою за мінімальний розмір його статутного фонду, таке товариство підлягає ліквідації. Складна та дорогавартісна процедура реєстрації товариства та зміни форми. Процедура реєстрації має більше ніж 10 етапів, на кожному з яких сплачуються визначені суми до відповідних реєструючих органів
Товариство з податковою відповідальністю	<ol style="list-style-type: none"> Дозволяє вирішувати всі типові завдання ноземного засновника. До моменту реєстрації товариства кожен з учасників зобов'язаний внести до статутного капіталу не менше 50 відсотків вказаного в установчих документах вкладу. Частина статутного капіталу, що залишилася несплаченою, підлягає сплаті протягом першого року діяльності товариства. Якщо учасники протягом першого року діяльності не сплатили повністю суму своїх вкладів, товариство повинне оголосити про зменшення свого статутного капіталу і зареєструвати відповідні зміни до статуту в установленому порядку або прийняти рішення про ліквідацію товариства 	<ol style="list-style-type: none"> Обов'язковий внесок у статутний фонд до моменту реєстрації. Для фізичних осіб - засновників, що не є громадянами України, потрібно також попереднє одержання українського ПНН (індивідуального податкового номера), а вже після його одержання можлива реєстрація підприємства й відкриття банківського рахунку. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного капіталу, а при недостатності цих сум - додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеска кожного учасника
Командитне товариство	<ol style="list-style-type: none"> Разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників), та які не беруть участі в діяльності товариства 	<ol style="list-style-type: none"> Засновницький договір про командитне товариство, крім основних умов, повинен включати розмір часток кожного з учасників з повною відповідальністю, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів, форму їх участі у справах товариства. В засновницькому договорі стосовно вкладників вказуються тільки сукупний розмір їх часток у майні товариства, а також розмір, склад і порядок внесення ними вкладів. Держана реєстрація проводиться лише за умови внесення всіма учасниками своїх часток у повному обсязі

² Розроблено автором на підставі [1-10].

Кожна з зазначених організаційно-правових форм діяльності страхових компаній має свої переваги та недоліки з точки зору як учасників (акціонерів), засновників, діяльності страхового товариства, так і суб'єкту підприємницької діяльності, особливостей оподаткування тощо, що відображено в таблиці 2.

Аналіз таблиці дає підстави констатувати, що форма акціонерного товариства дозволяє приховувати від громадськості (тобто не оприлюднювати) імена (для фізичних осіб) чи назви (для юридичних суб'єктів) тих, що отримують найбільшу частку доходів від діяльності компанії. Проте така можливість буде знівельована з набранням чинності вимог нової редакції Закону України «Про акціонерні товариства».

Для обґрунтування вибору ефективної організаційно-правової форми страховиків доречним буде проаналізувати склад ринку страхових компаній України за вказаною ознакою на таблиці 3.

Слід зазначити, що протягом 2009 року, найбільш кризового, до державного реєстру фінансових установ новостворених страхових компаній внесена значно менша кількість, ніж вилучена. Проте відносні частки кожної організаційно-правової форми залишаються майже незмінними. Найбільше в Україні страхових компаній діє у формі закритих акціонерних товариств, що зумовлено не лише можливістю утворення і легкістю отримання доходу інвесторами, а й нижчим рівнем вимог щодо фінансової стабільності. Тож саме така форма організації дає змогу вкласти певну суму коштів і отримувати дохід не беручи участі в поточній діяльності; залишати прихованою свою участь у товаристві; мати значну частку акцій і керувати розподілом доходу всього товариства у власних інтересах (наприклад, використовуючи свої голоси на загальних зборах акціонерів, відстоювати реінвестування чи, навпаки, розподіл доходу); можливість лобіювати інтереси компанії у державних органах, уникаючи звинувачень у корупції; лобіювати інтереси страхової компанії, що створена із недоброзичливими намірами у межах фінансової групи (коли, наприклад, банком створюється закрите акціонерне товариство- страхова компанія і акредитується договори на страхування ризиків від дебіторів банку укладені лише з цим страховиком, з наступним «раптовим» припиненням діяльності страховика. Саме такі схеми фінансових махінацій мали місце протягом 2007-2008 років, під час «кредитного буму», коли «одноденні страховики» засновувались на підставі векселя банку-засновника, що, до речі, заборонено Законом України «Про страхування» [8]).

Останнім часом зростає кількість товариств з додатковою відповідальністю. Така тенденція зумовлена підняттям рівня вимог щодо порядку заснування та діяльності акціонерних товариств. З надходженням іноземних інвестицій у страховий ринок України можна очікувати зростання цієї частки та кількості командитних товариств-страховиків. Виходячи з проведеного аналізу, можна стверджувати, що до тепер при створенні страхових організацій засновники керуються умовами розподілу отриманого доходу, необхідністю участі в поточній діяльності та можливістю впливу на менеджмент управлінських рішень компанії. В Україні у формі закритих акціонерних товариств діють 73,86% страховиків. З врахуванням вимог останньої редакції Закону України «Про акціонерні товариства» можна прогнозувати збільшення їх питомої ваги на ринку страховиків країни. Проте, зважаючи на скрутне становище більшості страхових компаній і потребу у інвестиціях, може зрости й частка повних, командитних товариств та товариств з додатковою відповідальністю. Це може бути зумовлене їх прозорістю й доступністю утворення, зручністю отримання доходу інвестором та впливом на менеджмент товариства відповідно до величини коштів вкладених часток у капітал.

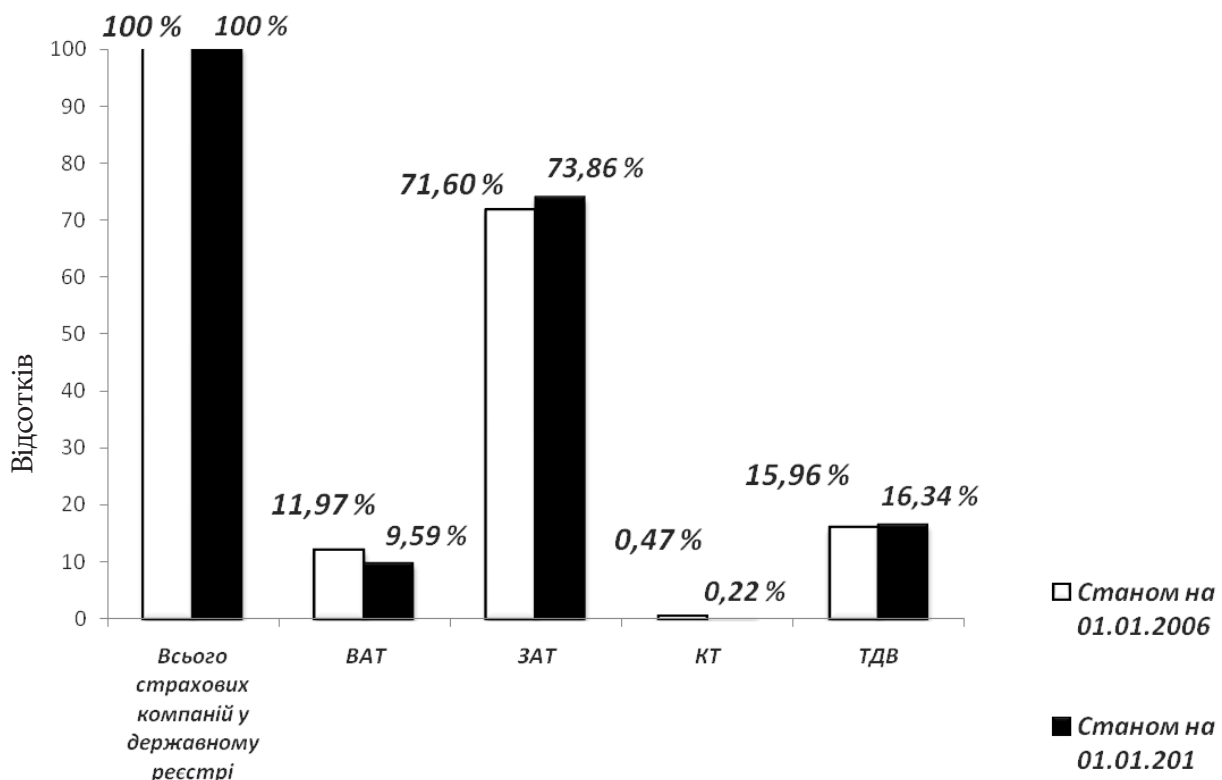
Поступово в Україні створюється належне правове поле страхової діяльності, що базується на ефективному менеджменті відповідної законодавчої бази. Це стосується й вибору організаційно-правової форми діяльності страхової компанії в якій вона керується, в першу чергу, умовами залучення додаткових інвестицій до складу капіталу. Зважаючи на нинішній стан українського фінансового ринку, зазначена мотивація виглядає цілком обґрунтованою. Так, форму приватного (закритого) акціонерного товариства обрали більшість страховиків-резидентів України, і їх питома вага в останні роки зростає (рис. 1).

Проте для залучення грошових активів, згідно з вимогами вітчизняного законодавства, приватному товариству необхідно вносити зміни до статуту, вилучати іменні акції, замінюючи їх іншими для нового учасника. Якщо інвестор матиме альтернативний проект, то така ускладнена процедура може стати на заваді для страховика. Для захисту інтересів вітчизняного страхового ринку видається доцільним спростити процедуру реєстрації змін складу капіталу страховика, зокрема, його збільшення, в бік спрощення останньої.

Таблиця 3

Структура ринку страхових компаній України за організаційно-правовими формами³

№	Показник	Станом на 1.01.2006		Станом на 1.01.2010		Відхилення	
		Од	%	Од	%	Од	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Всього страхових компаній у державному реєстрі, у т.ч.	426	100	459	100	33	7,75
2	Відкрите акціонерне товариство	51	11,97	44	9,59	-7	-13,73
3	Закрите акціонерне товариство	305	71,60	339	73,86	34	11,15
4	Командитне товариство	2	0,47	1	0,22	-1	-50,00
5	Товариство з додатковою відповідальністю	68	15,96	75	16,34	7	10,29

Рис. 1. Структура ринку страхових компаній України в розрізі організаційно-правових форм⁴

³ Складено на підставі даних державного реєстру страховиків та перестраховиків України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dfp.gov.ua.

⁴ Складено на підставі державного реєстру страховиків та перестраховиків України [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.dfp.gov.ua.

Створення повноцінного страхового ринку як об'єктивного атрибуту ринкової економіки та механізму його ефективного менеджменту – гаранта надійного функціонування, що потребує певних наукових розробок щодо вдосконалення організаційно-правових форм діяльності у сфері страхування. Особливо нагальна ця проблема в Україні постає в посткризовий період. Цього вимагає ускладнення соціально-економічних процесів, що пов'язане з нестабільністю організаційного середовища та умовами страхової діяльності.

Наукового аналізу заслуговує проблема необхідності обов'язкового страхування майна на випадок стихійного лиха та його ролі у забезпеченні страхового захисту майнових інтересів громадян.

Значення майнового страхування важко переоцінити. Так, у світі лише 2007 року сталося 142 природних і 193 технологічних катастрофи, збитки від яких склали понад 70 млрд дол. США [22]. Щороку втрати від катастрофічних ризиків у світі зростають на 12% [23].

Люди відтепер бояться зброї не у власних руках, а у руках природи. Воювати з нею неможливо. У США – смерчі, в Японії – тайфуни, в Європі – повені. Майже половина населення світу – 48%, вважають, що наступне покоління житиме у менш безпечному середовищі⁵.

Україна щороку відчуває на собі природні катаклізми. Цьогоріч від повені постраждали Чернівецька, Івано-Франківська, Тернопільська, Львівська, Закарпатська області. Це коштувало державному бюджету десятки мільйонів гривень. З року в рік витрати на подолання наслідків стихії збільшуються.

Останні техногенні аварії і природні катастрофи в Україні – ще одне підтвердження цієї невтішної картини. Стихійне лихо в Західній Україні 2010 року стало одним з найбільших за останнє десятиліття, що вже вкотре засвідчило вразливість економіки країни від цих природних аномалій.

Суспільство ще раз має переконатися, що єдиним механізмом захисту від наслідків катастрофічних ризиків повинне стати страхування, яке є потужним фінансовим інструментом мінімізації втрат людей і держави в непередбачуваних ситуаціях. На це повинні бути спрямовані й організаційно-правові засади менеджменту страхових компаній, зокрема в аграрному секторі економіки.

Актуальною проблемою є розробка концепції системи страхування в Україні яка б враховувала інтереси держави, агровиробників, інвесторів та приватних страховиків.

Неефективність прямих виплат держави на ліквідацію наслідків повені чи посухи засвідчує, що весь ризик недороду врожаю лягає на плечі платників податків. При побудові раціональної організаційно-правової системи агрострахування ризик розподілятиметься між аграрієм, страховою компанією та державою. Саме таким шляхом йдуть країни, які дбають про ефективне сільське господарство.

Міжнародний досвід підтверджує, що державна підтримка страхування сільськогосподарського виробництва, яка надається переважно у формі компенсації частини страхових платежів, є більш ефективною за держдопомогу у вигляді дотацій, заліків, списання боргу, відтермінування платежів та прямих грошових компенсацій. Вона обходиться державі дешевше і, на відміну від прямих дотацій аграріям, не суперечить правилам СОТ.

На фоні глобальних змін клімату в Україні щорічно потерпає дедалі більш аграрних підприємств, а їх збитки зростають. Лише урожаю овочів та фруктів щорічно пропадає 60%. Держава при надто великих для її бюджету витратах в період фінансової скрути в змозі покрити не більше 10% завданих стихіями збитків. Їй вигідніше стимулювати агрострахування, ніж робити в зростаючих масштабах частковий відшкодування.

Коли б в Україні було введено агрострахування, і діяв механізм загальноприйнятого розрахунку при середньому страховому тарифі (ціні страхування) приблизно 7%, то, наприклад, при сплаті страхових платежів у розмірі 155 млн грн агрохолдингу у разі настання страхового випадку може розраховувати на виплату майже 2,2 млрд грн (100% покриття збитку). Арифметика така: 2,2 млрд грн * 7% = близько 155 млн грн, що майже дорівнює щорічним витратам з резервного фонду держбюджету на покриття таких збитків.

За даними проекту «Розвиток агрострахування в Україні» Міжнародної Фінансової Корпорації (IFC) у сільському господарстві України страхується до 3% ризиків, тоді як в більшості розвинених країн – 80% [24]. Внаслідок чого, загальна збитковість страхового портфеля по озимих культурах у сезоні 2009-2010 рр. становить 184% [25].

В Україні допоки, на жаль, не сформульовано чіткої стратегії розвитку механізму менеджменту агроризиками. Так, зокрема, в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» дві статті, що регулюють питання сільськогосподарського страхування є не зовсім досконалими. Наша країна в цьому питанні поступається навіть сусідам по СНД – Росії, Мол-

⁵ Voice of the People.

дові, Білорусії, Казахстану. В побудові вітчизняної системи страхування сільськогосподарської продукції заслуговують на увагу проект «Концепції розвитку системи страхування сільськогосподарської продукції в Україні», яка розробляється Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України та законопроект №5063 від 21 серпня 2009 року «Про особливості здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», прийнятий Верховною Радою в першому читанні.

З врахуванням пропозицій, що містять Концепція і зазначений законопроект, можна говорити про три можливі варіанти системи страхування сільськогосподарської продукції в Україні. Відповідно до першого, держава сама займається страхуванням сільськогосподарської продукції, відповідає за всі аграрні ризики, і несе великі матеріальні витрати, пов'язані безпосередньо не лише зі страхуванням, а й зі створенням відповідної інфраструктури. Другий – приватний сектор приймає на себе усі ризики без державної підтримки. Але в цьому випадку страхування буде настільки дорогим для аграріїв, що вони просто не зможуть собі його дозволити і, відповідно, залишаться без страхового захисту. Третій варіант – змішаний: партнерська модель – держави і приватного сектору.

Тож найдоцільнішим в період фінансової нестабільності розвитку економіки країни буде третій варіант.

Однак, у розроблюваній моделі агрострахування є багато проблемних питань. Зокрема, це функції Агентства (органу державного управління) та його взаємовідносини зі створеним Бюро (добровільного об'єднання страховиків). Основними функціями останнього має бути організація процедури передавання компенсаційних коштів від Агентства до страховиків і організація єдиної програми перестраховування. Але в запропонованій Концепції функції Бюро значно розширено. Так, передбачається формування та управління гарантійними фондами, а також коштами, які будуть отримані від Агентства, як компенсації страхових премій страховиків. Є загроза того, що Бюро перетворюватиметься ще на одного могутнього фінансового монстра, який може бути задіяний у корупційних схемах.

Отже, справа за пошуком такої організаційно-правової форми об'єднання страховиків, яка б об'єднала всіх учасників страхового ринку, що спеціалізуються на агрострахуванні. Це повинна бути не громіздка структура, менеджмент якої розроблятиме методологічну основу реалізації страхування сільськогосподарської продукції за державної підтримки. Наразі вдосконалення концепції розвитку аграрного страхового ринку, де буде справжнє партнерство між державою та страховими компаніями є надзвичайно актуальним.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 № 514-VI-ВР. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
3. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 № 1576-XII. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
4. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28.11.2002 № 249-IV. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
5. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 № 334/94. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
6. Закон України «Про податок на додану вартість» від 03.04.97 р. №168/97-ВР. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
7. Закон України «Про страхування» від 7.03.1996 року № 86/96-ВР. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
8. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
9. Положення про порядок реєстрації випуску акцій відкритих акціонерних товариств і облігацій підприємств, затверджене наказом ДКЦПФР від 20.09.96 р. №210 (у редакції рішення ДКЦПФР від 09.02.2001 р. №18). – Режим доступу: www.ssmc.gov.ua.
10. Положення про порядок реєстрації випуску акцій закритих акціонерних това-

- риств, затверджене рішенням ДКЦПФР від 11.06.2002 р. – № 167. – Режим доступу: www.ssmc.gov.ua.
11. Державний реєстр страховиків та пере-страховиків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dfr.gov.ua.
 12. Александрова, М. М. Страхування: Підручник. – Київ: Знання України, 2002. – 208 с.
 13. Базилевич В. Д. Сучасна парадигма страхування: сутність і протиріччя // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 42.
 14. Вовчак О. Д. Страхування: Навчальний посібник. – Львів: Новий світ-2000, 2004. – 480 с.
 15. Гаманкова О. О. Облік та аудит в страхових організаціях: Нав. посібник для самостійного вивчення. – Київ: КНЕУ, 2004. – 183 с.
 16. Гаманкова О. О. Фінанси страхових організацій: Навч. посіб./ О. О.Гаманкова – К.: КНЕУ, 2007. – 328 с.
 17. Гарматій Т Проблеми розвитку страхового ринку України.// Страхова справа – 2008. – № 2 – С. 21-24.
 18. Ермошенко А. М. Нова політика у сфері платоспроможності страхових компаній Європейського співтовариства // Фінанси України. – 2007. – № 11. – С. 103-104.
 19. Нагайчук Н. Г. Управління капіталом страховика // Фінанси України. – 2008. – №11.
 20. Осадець С. С. Страхування: навчальний посібник – Київ : КНЕУ, 1998. – 528 с.
 21. Ткаченко Н. В. Дослідження змін у структурі капіталу страхових компаній // Банківська справа. – 2007. – № 4. – с. 89. – №5 – с. 65-68.
 22. Natural catastrophes and man-made disasters in 2008: America and Asia suffer heavy losses // <http://www.swissre.com/№2.2009.htm>.
 23. Серкова П. Страховой рынок готов к возмещению убытков стихии в Западной Украине // Фондовый рынок. – 2008. – №34. – С. 22-28.
 24. Ковальова В. Притулок від збитків // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 124. – С. 8.
 25. Борисова В. Мюнхаузен і сільськогосподарські ризики // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 185. – С. 6.

УДК 339.172(477)

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФОНДОВОЮ БІРЖЕЮ В УКРАЇНІ

MECHANISM OF STOCK EXCHANGE MANAGEMENT IN UKRAINE

Катерина Сергіївна КАЛИНЕЦЬ

викладач кафедри економіки та управління персоналом

Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи

Національного банку України (м. Київ)

E-mail: kalynets@ukr.net

Katerina S. KALYNETS

Lecturer of Economics and Personal Management Department of Lviv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. Досліджується система органів управління фондовою біржею на основі виокремлення чотирьох груп органів державного регулювання. Запропоновано комплекс заходів щодо вдосконалення організаційної структури основного органу державного регулювання фондових бірж в Україні – Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку.

Summary. In this article the system of stock exchange management is investigated on the basis of definition of four groups of the state run public authorities. The complex of measures for improvement of organizational structure of the basic state run public authorities of stocks exchange in Ukraine is suggested – the State Commission on Securities and Funds Market.

Ключові слова: *фондова біржа, механізм управління, органи регулювання.*

Key words: *stock exchange, management mechanism, state run public authorities.*

Постановка проблеми. Підвищення ефективності функціонування фондових бірж в Україні передбачає вдосконалення системи регулювання та контролю за її процесами. Це обумовлено тим, що складна структура організації, висока волатильність фондового ринку, наявність значної кількості професійних і непрофесійних учасників, великі обсяги різносторонніх угод, які укладаються, конфіденційний характер інформації щодо операцій із цінними паперами та сукупність інших чинників створюють потенційні умови для зловживань у цій сфері. Ці зловживання посягають на інтереси інвесторів, зменшують їхню довіру до ринку, що призводить до зниження ефективності біржової торгівлі. Тому для побудови ефективної фондової біржі та залучення інвесторів у біржовий процес необхідно вдосконалити механізм її державного регулювання.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Різносторонні аспекти управління фондових бірж безперервно досліджуються вітчизняними та зарубіжними науковцями. Зарубіжні вчені-економісти (Пол Хейнне, Р. Глен Габбард, П. Гартман та інші) у своїх працях досліджували чинники впливу на розвиток біржової торгівлі, причини та наслідки виникнення економічних криз, механізми ефективного управління фондовою біржею тощо. Дослідженню закордонного досвіду щодо управління фондовою біржею в сучасних кризових умовах економічного розвитку присвячені праці українських науковців – С. Панчишина, Б. Рубцова, В. Корнеєва, М. Козоріз та ін.

Однак механізм управління фондовою біржею на сучасному етапі економічного розвитку України досліджений недостатньо. Більш детальний аналіз потребують питання щодо чинників впливу органів управління на ефек-

тивність біржової діяльності, методів забезпечення його зростання та створення єдиної стратегії розвитку біржової торгівлі в Україні.

Метою статті є розкриття особливостей функціонування системи органів управління фондовою біржею на сучасному етапі економічного розвитку, розробка цілісного механізму управління фондовою біржею в Україні.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Державне регулювання фондової біржі передбачає здійснення державою комплексних заходів з упорядкування, контролю, нагляду за біржовою торгівлею щодо запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері [1]. Це означає, що основою механізму державного регулювання фондової біржі є комплекс дій, які дозволяють суб'єктові регулювання визначити стратегічні напрями її розвитку.

Функції регулювання та контролю за біржовою торгівлею здійснюються державою шляхом формування спеціальних структур, потреба в яких зумовлюється специфікою способів регулювання, пов'язаних із контролем та розкриттям значних обсягів інформації; видачею великої кількості ліцензій та спеціальних дозволів; організацією реєстрації випусків цінних паперів; необхідністю постійної адаптації законодавства та підзаконних норм щодо цінних паперів, які швидко розвиваються і змінюються; необхідністю для інвесторів створення органу, що здатен захистити їхні інтереси, а також іншими обставинами [2, с. 146].

Світовий досвід не дає однозначної моделі механізму регулювання і контролю на фондовій біржі. Різноманітність підходів у цій сфері визначається в основному: ступенем розвитку ринку цінних паперів; особливостями законодавства, яке в різних країнах відрізняється за ступенем жорсткості; соціальною та правовою культурою суспільства; рівнем організації професійних об'єднань учасників фондового ринку, здатних узяти на себе значну частину роботи з регулювання діяльності на ньому тощо.

Ураховуючи ринкову модель економічного розвитку України, вітчизняний фінансовий ринок та його інфраструктура не можуть розвиватися ізольовано від європейського досвіду і світових тенденцій трансформації ринків капіталу. Тому в основі національного законодавства з питань регулювання біржової торгівлі було закладено норми ЄС у сфері ринку цінних паперів. Зокрема, було створено Державну комісію з цінних паперів і фондового ринку

(ДКЦПФР) (відповідно до Закону України «Про державне регулювання фондового ринку в Україні» від 30 жовтня 1996 року, № 448/96-ВР), розроблено положення, спрямовані на захист інвесторів, та передбачено відповідальність за використання заборонених прийомів торгівлі (інсайд, маніпулювання).

Однак, незважаючи на відповідність вітчизняного законодавства з питань розвитку та функціонування фондового ринку, є багато суперечливих моментів, які торкаються неналежного виконання встановлених норм регулювання біржового процесу.

Причиною цього є неефективна система органів державного управління фондовою біржею. Адже нині в Україні функції державного управління розподілені між різними міністерствами і відомствами. Враховуючи таку ситуацію, ми зробили спробу об'єднати ці органи в чотири основні групи за принципом визначення їхніх функціональних обов'язків (рис. 1). Саме таке об'єднання дозволить удосконалити систему органів управління фондовою біржею.

Як видно з рис. 1, органом державного регулювання з питань реалізації загальнонаціональної політики у сфері розвитку біржової торгівлі є ДКЦПФР. Однак відповідальними за визначення цієї політики і формування законодавчої бази є органи державної влади першої, другої та четвертої груп.

Водночас вагомий вплив на організацію біржової торгівлі мають представники третьої групи.

Надмірна роздробленість складових ланок загального механізму управління фондовою біржею призводить до відсутності установи, яка відповідає за дотримання встановлених законодавчих норм.

Ми вважаємо, основою підвищення ефективності механізму державного управління фондовою біржею є налагодження роботи ДКЦПФР. Для цього потрібно впорядкувати організаційну структуру ДКЦПФР, чітко визначити головні функції кожного з її підрозділів, налагодити внутрішню співпрацю всіх структурних частин. Це забезпечить ефективне виконання ДКЦПФР покладених на неї функцій щодо реалізації єдиної державної політики з розвитку і функціонування фондового ринку в Україні. Зокрема, це стосується дотримання національної політики у сфері розвитку вітчизняного фондового ринку та визначення основних прогалів функціонування фондових бірж в Україні.

Сучасна організаційна структура ДКЦПФР відображає внутрішню неузгодженість функцій департаментів та управлінь. Це проявляється

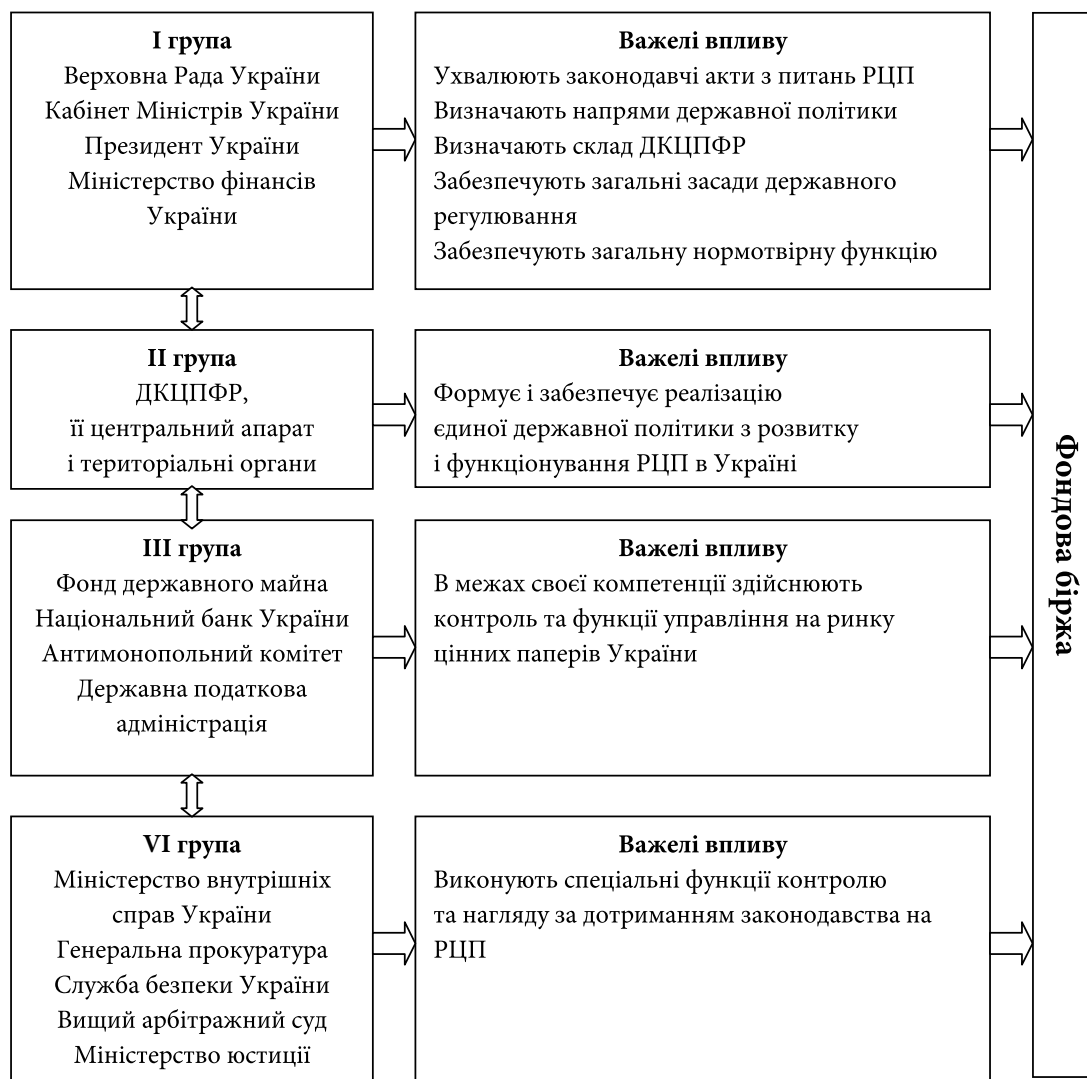

Рис. 1. Система органів державного управління фондових бірж в Україні

Джерело. Власна розробка автора.

в тому, що на один об'єкт управління здійснюють вплив декілька суб'єктів регулювання. Зокрема, управління діяльністю самоврядних організацій та фондових бірж здійснюється двома департаментами, а саме: департаментом методології регулювання ринку цінних паперів та департаментом з питань контрольно-правової роботи. Робота з інвесторами, емітентами та професійними учасниками фондового ринку проводиться відразу трьома департаментами: департаментом корпоративних відносин, департаментом з питань контрольно-правової роботи та департаментом моніторингу і стратегії розвитку фондового ринку. Це зумовлює відсутність єдиного підходу до критеріїв функціонування

учасників біржової торгівлі та невизначеність щодо з'ясування підрозділу ДКЦПФР, відповідального за неналежне виконання встановлених законодавчих норм.

На наш погляд, відділ розвитку законодавства на ринку цінних паперів із департаменту методології регулювання фондового ринку та відділ взаємодії з органами державної влади із департаменту моніторингу та стратегії розвитку фондового ринку потрібно приєднати до юридичного управління. Це обумовлено тим, що питання формування, впровадження та контролю за дотриманням законодавства повинні проводитися комплексно і відображати єдину стратегію розвитку фондового ринку країни.

На нашу думку, треба згрупувати всі регулятивні підрозділи ДКЦПФР за їх належністю до певної групи учасників біржової торгівлі. Це дозволить поліпшити механізм управління фондовою біржею у сфері розподілу суб'єкта і об'єкта управління. Так, наприклад, пропонується створення департаменту з питань діяльності СРО та фондових бірж. Цей департамент складатиметься з відділу регулювання діяльності СРО і фондових бірж і відділу контролю за діяльністю

СРО та фондових бірж. У результаті цього забезпечиться виконання комплексної стратегії формування та критеріїв функціонування організаторів торгівлі в Україні.

Позитивним кроком повинно бути створення департаменту з питань роботи із емітентами та інвесторами, який буде: 1) здійснювати реєстрацію емісії інституційних інвесторів, професійних учасників ринку цінних паперів, органів місцевого самоврядування; 2) забезпечувати контроль

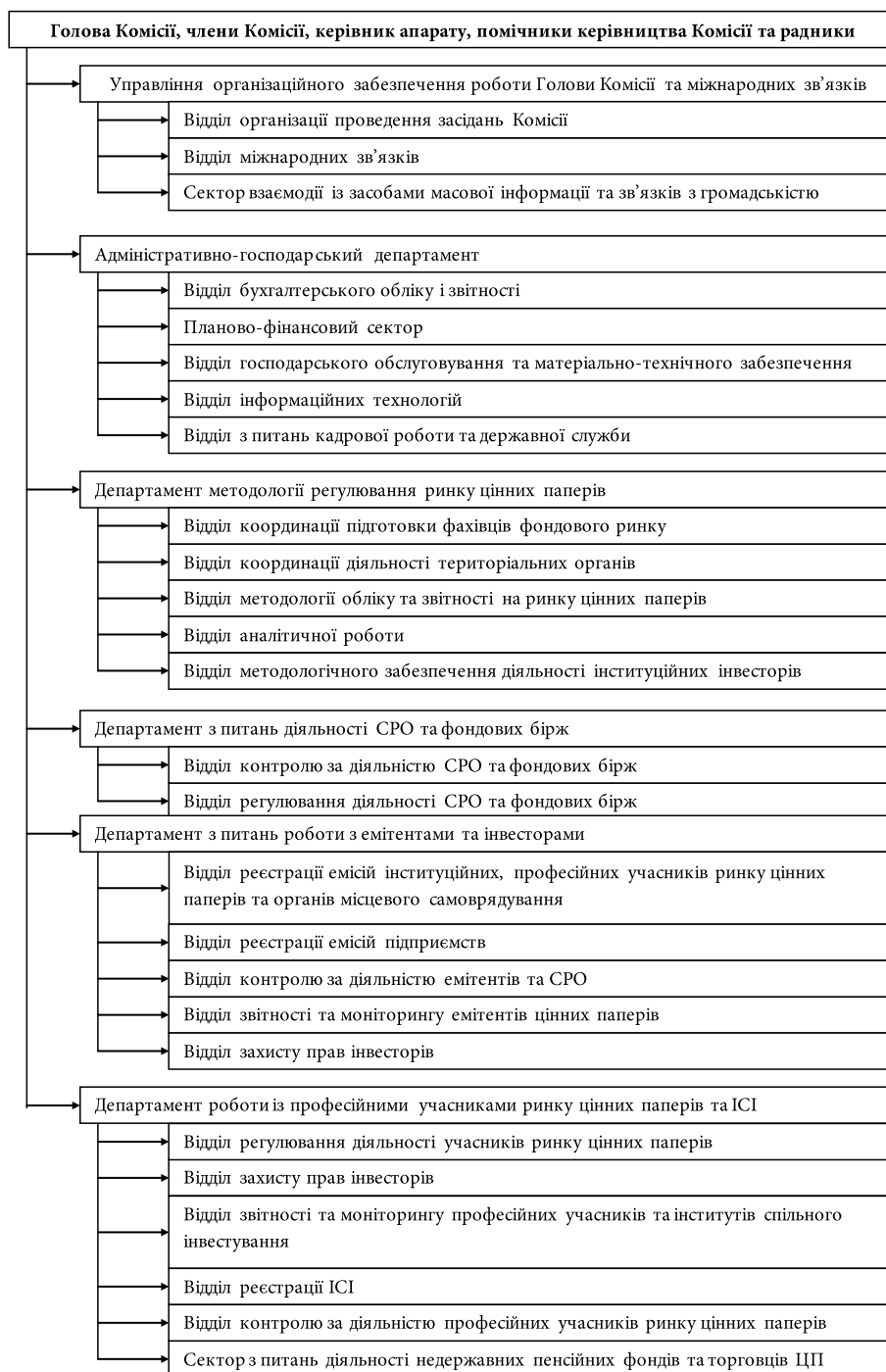
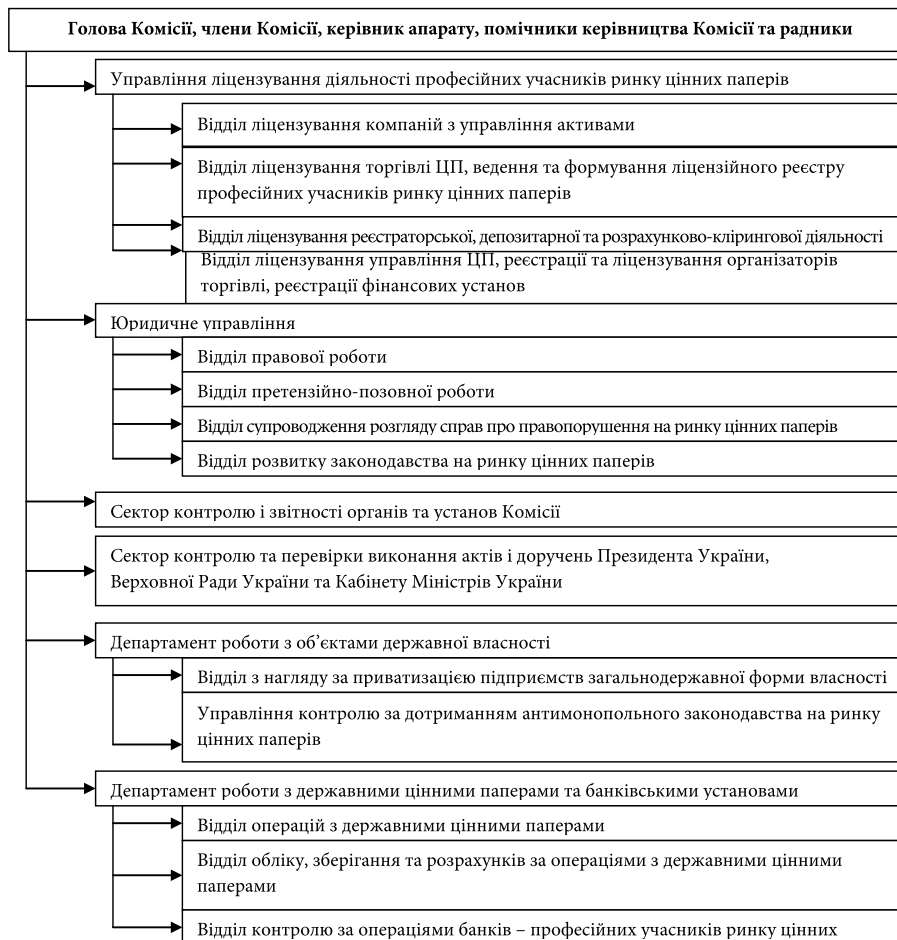

Рис. 2. Удосконалена організаційна структура
Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (початок)

Закінчення рис. 2.

Джерело. Розроблено автором на основі опрацювання [3].

та моніторинг діяльності емітентів; 3) проводити звітність емітентів і захист інтересів інвесторів. Це дозволить комплексно оцінювати фінансову стійкість компаній-емітентів, визначати напрями підвищення ефективності їх функціонування та забезпечити інвесторів важливою інформацією про динаміку цінних паперів на фондовій біржі.

Необхідно також створити окремих департамент з регулювання діяльності професійних учасників ринку цінних паперів та інститутів спільного інвестування (ІСІ). Головним завданням цього департаменту повинно стати регулювання і контроль за роботою професійних учасників та ІСІ, встановлення порядку звітності, моніторинг і реєстрація ІСІ. Завдяки цьому буде можливим запровадження єдиної національної ідеї щодо напрямів розвитку та чинників впливу на інфраструктуру вітчизняного ринку цінних паперів.

Водночас у структурі ДКЦПФР ми пропонуємо створити спеціальне управління з нагляду за біржовою торгівлею. Таке управління повинне виконувати сукупність організаційно-технічних дій,

спрямованих на своєчасне виявлення та запобігання порушенням законодавства на фондовому ринку України, дотримання нормативних актів державних органів регулювання, а також правил та вимог інших документів організаторів торгівлі. Створення управління з нагляду за біржовою торгівлею забезпечить захист ринку від негативного впливу недобросовісних учасників та значно знизить неринкові ризики. Це дозволить залучити більшу кількість інвесторів та забезпечить зростання капіталізації і фінансову стійкість фондових бірж в Україні.

Створення управління з нагляду за біржовою торгівлею дозволить ДКЦПФР визначити раціональну модель побудови механізму нагляду. Основна складова такого механізму повинна зосереджуватися в головному офісі комісії. Саме тут має бути створено потужний інформаційно-технологічний центр, який оброблятиме значні масиви інформації щодо динаміки біржових операцій та біржових індексів усіх організаторів торгівлі. Інші складові механізму нагляду за ринком цінних паперів повинні розміщуватися

безпосередньо на торговельних майданчиках фондових бірж у вигляді комп'ютерної системи контролю за цінами. Це потрібно для того, щоб у реальному часі відстежувати всі угоди, які укладаються впродовж дня. У разі, коли відбувається різка зміна ціни на певний ЦП або обсягів торгівлі, комп'ютер повинен подавати сигнал в управління з нагляду на фондовій біржі. Працівники управління простежують у пам'яті комп'ютера дані про угоди щодо цього ЦП за визначений період часу та аналізують їх. Якщо немає ринкової причини відповідних змін, то ці дані направляються до управління нагляду ДКЦПФР для подальшого дослідження і, за потреби, порушується справа із застосуванням правоохоронних санкцій. Такі дії ДКЦПФР дозволяють попередити протизаконні дії учасників біржової торгівлі, у тому числі використання інсайдерської інформації.

Висновки. Для побудови ефективного механізму нагляду за фондовою біржею в Україні необхідно:

- встановити спеціальні інформаційно-аналітичні засоби моніторингу;
- розробити нормативно-правову базу для регламентування процедури проведення розслідувань правопорушень та застосування санкцій до порушників;

Список використаної літератури

1. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р., № 448/96-ВР [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=448%2F96-%E2%F0>.
2. Кузнецова Н. С. Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. / Кузнецова Н. С., Назарчук У. Р. – К. : Юніком Інтер, 1998. – 528 с.
3. Центральний апарат ДКЦПФР [Електронний ресурс] / ДКЦПФР. – Режим доступу: <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=9>.
4. www.ssmc.gov.ua.

- забезпечити створення функціональних підрозділів (служби нагляду) у структурі фондових бірж України;
- здійснити підготовку кваліфікованих спеціалістів для ефективнішої роботи управління.

Для наочного відображення цього процесу ми розробили відповідну схему, що характеризує вдосконалення організаційної структури ДКЦПФР (рис. 3.3), яка є відображенням ефективного функціонування вітчизняного фондового ринку та запропонованих нами структурних змін державних органів управління фондовою біржею.

Сучасний механізм системи органів управління фондовою біржею в Україні ґрунтується на сукупності правових норм, які часто порушуються. Це призводить до масштабних фінансових зловживань. Тому ринкова модель економіки України потребує створення ефективного механізму державного управління вітчизняних фондових бірж. Ураховуючи наслідки нинішньої фінансової кризи, державне управління фондового ринку повинно бути спрямоване на стимулювання інвестиційної діяльності. Таке стимулювання має поєднуватися з механізмом суворої відповідальності за невиконання норм законодавства.

УДК 330.36

СПЕЦИФІКА ТРАНСМІСІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІКАХ

THEORETICAL ANALYSIS AND PECULIARITIES OF DOMESTIC TRANSMISSION MECHANISM OF MONETARY POLICY

Роберт Фрідріхович ПУСТОВІЙТ

*доктор економічних наук, завідувач кафедри фінансів,
професор Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)*

Robert F. PUSTOVIYT

*Doctor of Economics, Associate Professor of Finance Department of
Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)*

Микола Петрович ОВЧАРУК

*кандидат економічних наук, декан обліково-економічного факультету,
доцент Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)*

Mykola P. OVCHARYK

*Candidate of Economics, Associate Professor of Associate Professor of Economic Theory Department of
Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)*

Анотація. Розглянуто поняття трансмісійного механізму, його вплив на грошово-кредитну політику трансформаційної економіки. Охарактеризовано етапи аналізу трансмісійного механізму. Окреслено стратегію центральних банків на грошовому ринку у трансмісійних каналах. Запропоновано дієві механізми грошово-кредитної політики щодо трансмісійного механізму у трансформаційних економіках.

Summary. The concept of the transmission mechanism considered in this article. Influence the transmission mechanism of monetary policy transformation economy revealed. Stages of analysis the transmission mechanism described. Strategy of central banks in the money market in the transmission channels are outlined. Effective mechanisms of monetary policy transmission mechanism in transformation economies offered.

Ключові слова: *канал трансмісії, монетарна політика, трансмісійний механізм, трансформаційна економіка, фінансовий ринок.*

Key words: *channel transmission, the monetary policy transmission mechanism, transformation economy, financial market.*

Постановка проблеми. У західній науковій літературі трансмісійним механізмом називається сукупність інститутів, через які монетарна політика впливає на реальний сектор економіки – рівні національного виробництва, цін тощо. В умовах трансформаційної економіки природа трансмісійного механізму характеризується значною мірою невизначеності, яка пояснюється недосконалістю фінансових ринків та бюджетно-фіскальної політики, а також інституційними факторами. Звідси виникає необхідність конкретизації теоретичних поглядів на механізми і канали трансмісії та порівнянні складових трансмісійного механізму трансформаційних економік щодо розвинутих.

Мета. Країни трансформаційної економіки, з урахуванням зовнішніх і внутрішніх загроз у грошово-кредитній сфері, що посилюються нинішньою фінансовою кризою, потребують постійного моніторингу монетарної сфери та опрацювання прийнятної моделі трансмісійного механізму. Зазначене доповнюється потребою монетарного впливу Центральних банків з урахування необхідності досягнення макроекономічних цілей сталого економічного зростання, стабільності платіжного балансу та курсів національних валют.

Завдання. Проблеми, що виникають при досягненні цільових макроекономічних орієнтирів у трансформаційних економіках, вимагають аналізу питань ефективного впливу на економічні процеси під час здійснення монетарної політики шляхом оптимальної реалізації інструментів трансмісійного механізму. При цьому ключови-

ми складовими аналізу визначаються: теоретичне узагальнення механізму трансмісії, спрямування реалізації грошово-кредитної політики в контексті передавального механізму та визначення шляхів вирішення проблемних монетарних питань у трансформаційних економіках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми механізму монетарної політики досліджували такі вчені з далекого зарубіжжя як: Г. Кан, М. Фрідман, Ф. Мишкин, Г. Хоггарс, С. Грей, Н. Талбод [1]. Досить змістовними, що стосується теоретичних та практичних аспектів трансмісійного механізму, є наукові праці вчених близького зарубіжжя В. Бурлачкова, Р. Нуреева, М. Сапьяна, С. Моїсеева, О. Корчагіна [2]. Що стосується вітчизняних науковців, які досліджували трансмісійні проблеми грошово-кредитної політики, то, в першу чергу необхідно виокремити В. Гейця, А. Гриценка, В. Козюка, М. Любського, А. Ставицького, В. Хом'яка [3].

Виклад основного матеріалу. Механізм трансмісії має початковий і кінцевий етап реалізації. У більшості Центральних банків вважають, що ключову мету у цьому відіграє цінова (грошова) стабільність. Хоча в цілому прийнято зважувати на такі шість основних цілей регуляторів: високий рівень зайнятості, економічне зростання, стабільні ціни і ставка процента, стабільність на фінансових ринках та валютного курсу. Для досягнення зазначених цілей, регулятор застосовує різноманітні типи цільових змінних [табл. 1, 4, с. 505].

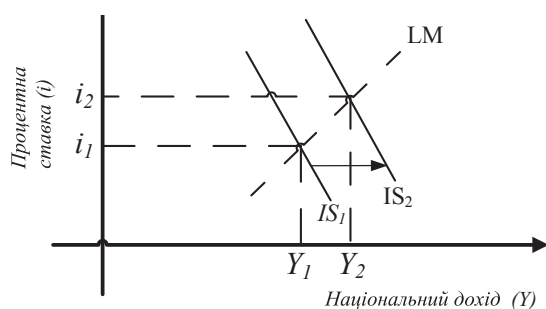
Таблиця 1

Цілі та інструменти грошово-кредитної політики

Цілі	Цільові змінні (коментарі)
Операційні	- Резервні вимоги та агрегати. - Процентні ставки (міжбанківська, процент за векселями) та дисконтна політика. - Операції на відкритому ринку.
Проміжні	- Грошові агрегати (M1, M2, M3). - Довгострокові та короткострокові процентні ставки.
Кінцеві	- Високий рівень зайнятості. - Стабільність цін. - Стабільність на фінансових ринках.

З огляду на позицію Д. М. Кейнса, аналіз першого етапу монетарної трансмісії необхідно здійснювати з акцентом на базову ставку Центрального банку, що є ключовою складовою простої моделі IS-LM (рис. 1) і відображає залежність процентної ставки від обсягу інвестицій i , відповідно, ВВП.

У зазначеній моделі кожна точка на кривій IS відповідає рівновазі на товарних ринках, яке визначається співвідношенням національного доходу (Y) і процентної ставки (i). При цьому маємо таку залежність: чим вищою є процентна ставка, тим нижчими є інвестиції, відповідно, зменшуються національне виробництво і національний дохід.

де:

i – інвестиції;

S – заощадження;

L – перевага ліквідності, що дорівнює попиту на гроші;

M – гроші.

Рис. 1. Модель IS–LM

Другий етап аналізу трансмісійного механізму виокремлює трансмісійні канали, де фінансовий сектор реагує на короткострокові реальні та номінальні процентні ставки, а реальні фінансові змінні взаємодіють з реальною економікою, зокрема, з сукупним попитом і пропозицією на товарних ринках. У сучасних умовах найприйнятнішою теорією трансмісії визнана теорія «пропозиції факторів виробництва», що базується на такому умовиводі: у зв'язку з первинною необхідністю оплати фірмами факторів виробництва та часовим лагом отримання прибутку, зміна Центральним банком процентної ставки, здійснює вплив на фактори виробництва. Такий підхід дозволяє пояснити «цінову загрозу» грошово-кредитної політики, коли після запровадження Центральним банком жорсткої монетарної політики, зростання цін спостерігається відразу ж, без будь-якого лагу [5, с. 41]. У цьому випадку визначаємо режим орієнтованої інфляції разом із гнучкою стратегією грошово-кредитної політики. В свою чергу, інфляційний прогноз, як проміжна мета, включає регуляторну оцінку різноманітних каналів трансмісії.

Підкреслимо, що вищезазначені теорії трансмісійного механізму – якими б різними вони не були – не конкурують між собою, а взаємодоповнюють одна іншу.

Третій етап аналізу трансмісійного механізму передбачає взаємодію впливів сукупних попиту і пропозиції на інфляцію з урахуванням цілей монетарної політики. Цей етап зорієнтований на високоагрегований рівень чутливості ВВП до реальних відсоткових ставок разом із взаємозв'язком інфляції та обсягів виробництва. Зауважимо, що зазначене є ключовою позицією Центрального банку у рамках офіційного таргетування інфляції та підвищеної уваги монетарної влади до здійснення грошово-кредитної політики за умов збереження низького рівня інфляції [6, с. 3]. Тобто мова йде про таргетування інфляції, що базується на сучасних наукових поглядах механізму трансмісії, який розглядається як багатовимірний та динамічний процес, що посилює ефективність грошово-кредитної політики.

Без сумніву, найтрадиційнішим каналом трансмісії є процентний, який визначає відносну ціну нинішнього і майбутнього споживання. Відповідно до загальноприйнятого погляду на механізм трансмісії, якщо реальні процентні ставки зростають, то поточне споживання зменшується. З іншого боку, збільшення номінальної грошової маси знижує процентну ставку внаслідок ефекту ліквідності, що, у свою чергу, стимулює зростання інвестицій і сукупних витрат загалом, яке призводить до збільшення реального виробництва.

У цілому, канал процентних ставок функціонує на підґрунті ефектів грошового потоку та доходів. Наприклад, зростання номінальних ставок збільшує прибуток тих гравців фінансового ринку, які є власниками активів, що безпосередньо пов'язані з процентними ставками. Звідси такий трансмісійний канал посилює вплив Центрального банку на економіку. Особливо це стосується періодів глобальної фінансової нестабільності, коли Центральні банки повинні захищати власну валюту відносно високими номінальними ставками, які можуть у короткостроковому періоді істотно вплинути на потік готівки і прибуток окремих секторів економіки, фірм та домогосподарств.

При цьому, беручи до уваги особливості трансформаційної економіки, технологія цього трансмісійного каналу виглядає таким чином: Центральний банк змінює рівень ставок кредитів овернайт – відбувається зміна структури всіх ко-

роткострокових ставок, разом з якою Центральний банк корегує рівень процентних ставок за операціями рефінансування до 30 діб – далі змінюється структура довгострокових процентних ставок у залежності від інфляційних очікувань разом зі зміною валютного курсу – відбувається зміна попиту і пропозиції грошових ресурсів, рівнів інфляції, безробіття та динаміки ВВП [7, с. 39]. У цілому, оптимальна стратегія Центрального банку на грошовому ринку у цьому трансмісійному каналі математично окреслюється таким чином:

$$\frac{d_r}{d_t} = h \cdot (D(r) - S(r)), \text{ де:}$$

D_r – показник попиту на ліквідність;

S_r – показник пропозиції на ліквідність;

$h > 0$ – коефіцієнт пристосування до швидкої зміни процентної ставки в умовах невідповідності попиту і пропозиції на ліквідні ресурси;

d_R

d_t

– швидкість зміни процентної ставки в умовах невідповідності попиту і пропозиції на ліквідність.

Проводячи операції на фінансових ринках і встановлюючи процентні ставки щодо інструментів грошово-кредитної політики, Централь-

ні банки (табл. 2) не лише формують коридор коливань процентних ставок в економіці, але й започатковують ринкові очікування, які будуть впливати на економічний розвиток у найближчій перспективі шляхом мотивації банків з огляду на управління їхніми ресурсними потоками. В тому числі це стосується ухвалення рішень щодо формування ресурсної бази та розміщення кредитних та інших ресурсів. Адже Центральний банк є не тільки ключовою інституцією грошово-кредитної політики, а й активним учасником фінансового ринку, діяльність якого має значущий макроекономічний ефект, а процентна політика є, очевидно, найбільш важливим інструментом монетарної політики.

Регулюючи процентні ставки, Центральні банки розвинутих країн прагнуть до вирішення цілком конкретних завдань грошово-кредитної політики: формування прибутковості (рівнів і коридору коливань) за валютними інструментами, що забезпечує стабільне перевищення дохідності трансакцій грошового ринку над дохідністю за валютними операціями як в середньостроковій перспективі, так і на короткострокових часових проміжках, у тому числі з урахуванням оцінюваних курсових ризиків.

Таблиця 2

Процентна політика основних Центральних банків [8]

Країна	Ставка	Поточне значення	Остання зміна	Наступний розгляд
США	Federal Funds rate	0,0% - 0,25%	16.12.08/-0,75%	14.12.10
Єврозона	Refinancing tender rate	1,00%	07.05.09/-0,25%	02.12.10
Японія	Overnight c all rate target	0,0-0,10%	19.12.08/0,20%	21.12.10
Великобританія	Repo rate	0,50%	05.03.09/-0,50%	09.12.10
Швейцарія	3 month LIBOR range	0,0%-0,75%	12.03.09/-0,25%	16.12.10
Канада	Overnight rate target	1,00%	08.09.10/+0,25%	07.12.10
Австралія	Cash rate	4,75%	02.11.10/+0,25%	07.12.10

Інфляційний канал (канал інфляційного очікування) є одним з найпотужніших та проблемних, який, у першу чергу, залежить від довіри до Центрального банку, «прозорості» його рішень та характеру економічних шоків. Також зазначений канал істотно впливає на ризики кредитування. Якщо інфляційні очікування є нестійкими, наприклад, унаслідок політичної нестабільності в країні або глобальної фінансової кризи, то інфляційний канал функціонує як економічний дестабілізатор у монетарній політиці. Додамо, що у періоди зростання інфляції інфляційні очікування можуть бути прискореними і, у крайньому випадку, можуть спровокувати гіперінфляцію.

Офіційне проголошення Центральним банком таргетування інфляції як ключової мети грошово-кредитної політики є вагомим інструментом впливу монетарної влади на інфляційні очікування. При цьому інформація, яка оприлюднюється щодо показників інфляції повинна бути конкретною та відповідати реальному змісту.

Механізм функціонування аналізованого трансмісійного каналу є таким: Центральний банк оголошує про зміну реального показника інфляції – відповідно до «інфляційного сюрпризу» змінюються очікування фірм і домогосподарств – далі відбувається зміна реальної короткострокової ставки відповідно до задекларованої інфляції.

Кредитний канал (канал банківського кредитування) функціонує завдяки тому, що з розширенням Центральним банком грошової пропозиції збільшується обсяг ліквідності комерційних банків. Відповідно, із зростанням обсягів ліквідності, комерційні банки розширюють пропозицію кредитних ресурсів. І навпаки, якщо Центральний банк зменшує обсяги резервів, що є у розпорядженні комерційних банків, то відбувається скорочення пропозиції кредитів.

Згідно з моделлю Б. Бернанке, М. Гертлера, С. Гілкріста, премія за використання зовнішнього фінансування перебуває у зворотній залежності від обсягу «чистого багатства» позичальника, яке визначається як сума його ліквідних активів та заставної вартості інших активів. Відповідно до заданої потреби, у фінансових ресурсах скорочення «чистого багатства» тягне за собою зростання премії за використання зовнішнього фактора з одночасним посиленням потреби у запозиченні коштів. Внаслідок цього зменшується обсяг виробництва та поточне споживання. Падіння зазначених показників нега-

тивно відображається на величині «чистого багатства», що ще більше ускладнює доступ фірм до зовнішнього фінансування. Зазначена динаміка пояснюється феноменом так званого фінансового (кредитного) акселератора, який формулюється таким чином: зовнішні шоки, що призводять до зміни чистого багатства позичальників надалі багаторазово посилюються, здійснюючи вплив на виробництво і споживання [9, с. 7]. Ключовим аспектом пропонованої моделі є той, що внаслідок недосконаlosti кредитного ринку, яке пояснюється інформаційними і трасакційними витратами, первісні шоки – сукупного попиту, монетарний та чистого багатства – посилюються за амплітудою та стають більш довгостроковими.

Також необхідно підкреслити, що кредитні надмірності мають як поточні, так і довгострокові наслідки. Що стосується короткострокової перспективи, то вона першочергово вимагає відновлення фінансової стабільності, яка дозволить мінімізувати проблему ліквідності та надання можливості ефективному функціонуванню міжбанківським ринкам у сфері посередництва.

При цьому криза визначила ключову роль інституцій нагляду й аудиту щодо своєчасного й об'єктивного розкриття інформації про обсяги та вартість іпотечних кредитів, проблемних позичальників та деривативи. Необхідно підкреслити, що професійне управління ліквідністю є ключовою позицією успішності банків. Це пояснюється тим, що відносно незначний імпульс, а саме крах ненадійних іпотечних позик у США, виявився спроможним ініціювати глобальну рецесію. Варто визнати, що банки, які здійснювали адекватну оцінку активів, мінімізували проблеми непередбаченого дефіциту платіжних засобів та неплатоспроможності банківської установи, з точки зору короткострокових зобов'язань.

Як підсумок аналізу каналу банківського кредитування, узагальнимо інформацію щодо функціонування Банку розвитку «Ameri Trust» (Огайо, США) [10, с. 335, 336]. Цей банк функціонує у секторі звичайних комерційних банків, які дотримуються загальноприйнятих критеріїв надання позик та нарахування процентних націнок. Але неординарним аспектом роботи «Ameri Trust» є розуміння того, що кредитна заявка, яка стосується економічного розвитку, не схожа на традиційні й орієнтується на складні фінансові операції, які вимагають залучення нетрадиційних технологій фінансування проектів. Одним з найголовніших завдань Банку розвитку

є зменшення потреб у державних коштах шляхом ефективного партнерства державним і приватним секторами. Завдяки цьому суттєво скорочується фінансування з державного бюджету.

Канал валютного курсу є ключовим елементом грошово-кредитної політики у країнах з відкритою економікою. Зазначений трансмісійний канал має такі три аспекти аналізу.

Перший орієнтується на таку динаміку: зміна обмінного курсу передає імпульс на експортні ціни – цей імпульс позначається на споживчих протягом короткострокового періоду. Іншими словами, обмінний курс національної валюти у короткостроковому періоді змінює індекс споживчих цін у сегменті торгівлі. Звідси зміни обмінного курсу впливають на обсяги вкладень грошових ресурсів фірм і домогосподарств в іноземну та національну валюти в цілому. У свою чергу, очікування динаміки обмінного курсу змінюють співвідношення цін на вітчизняні та імпортовані товари, що прикінцево впливатиме на структуру імпорту й експорту.

Другий аспект пов'язаний з конкурентоздатністю економіки, що визначається динамікою курсу національної валюти, який призводить до зміни цін на внутрішні товари у порівнянні з іноземними і впливає на обсяги чистого експорту. Тобто зміцнення національної валюти призводить до скорочення чистого експорту і за певних обставин сукупного попиту.

Третій аспект акцентує увагу впливу обмінного курсу на фінансові баланси в інвестиційній сфері шляхом паритету процентних ставок.

П'ятим, і останнім з ключових трансмісійних каналів у трансформаційних умовах, є канал цін на активи. Підґрунтям для дослідження цього каналу є теорія Тобіна, де ключовим положенням є присутність у пропонованій моделі процесу інвестування в фінансові активи та можливість взаємного заміщення активів. Ця теорія передбачає, що зі збільшенням грошової пропозиції відбувається зростання цін на акції. При чому таке міркування ґрунтується не стільки з огляду на оцінки ризику втрат кредитора, скільки на припущеннях з огляду на поведінку позичальника. Тобто зі зростанням капіталізації фірм їхня балансова вартість зростає, і фірми отримують можливості нарощувати власні активи та здійснювати нові інвестиції. Ця схема виглядає таким чином [10, с. 43]:

Грошова маса \uparrow \rightarrow капіталізація (ціна акцій) \uparrow \rightarrow q Тобіна \uparrow \rightarrow інвестиції \uparrow \rightarrow виробництво \uparrow
 де: q Тобіна = ринкова вартість активів + ба-

лансова вартість зобов'язань / балансова вартість активів + балансова вартість зобов'язань,

або: вартість фондового ринку в цілому / сукупний власний капітал компанії.

Підкреслимо, що теорія Тобіна пояснює динаміку цін на фондових ринках з урахуванням того, що хронічна недооцінка капіталу викликає економічну стагнацію навіть за умов зовнішньої стабільності. З іншого боку, вітчизняна трансформаційна економіка не захищена від впливу світових криз, які породжені переоцінкою капіталу в інших країнах [12, с. 43].

Додамо, що часта зміна «правил гри» на фондових ринках здатна призвести до розбалансування ринків капіталів, що суттєво впливатиме на подальше економічне зростання. Тому ухвалення рішень у монетарній політиці на підґрунті даного каналу трансмісії, потребує оцінки всіх можливих варіантів альтернативних рішень та відповідної реакції з урахуванням того, що канал цін на активи не матиме негативного ефекту на інші канали і не заважатиме досягненню ключової мети монетарної політики – прийнятної інфляції. Зокрема, маємо на увазі останні події як в Україні, так і у світі в цілому стосовно «бульбашок» на ринку активів.

Що стосується інших трансмісійних каналів, то в різних інтерпретаціях вони мають такі назви: грошових потоків, банківського кредитування, балансовий, заміщення, добробуту та ін., які можуть бути предметом подальших наукових розвідок. На особливу зацікавленість заслуговує пропонований авторами ренто-орієнтований канал трансмісії з огляду на теорію «грошового бандиту» М. Олсона.

Висновки. Питання про характер впливу грошей на інфляцію та реальний сектор економіки є ключовим у наукових дискусіях щодо ролі монетарної політики в забезпеченні економічного зростання трансформаційних країн. Із впевненістю можна зробити висновок, що більшість фінансових структур у транзитивних економіках можуть бути схарактеризовані як банківські.

У свою чергу монетарна влада в перехідних економіках повинна забезпечити вплив на реальний сектор економіки інструментами фондового ринку і реалізувати свої рішення, як правило, в межах кредитного. Звідси, вдосконалення функціонування трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в трансформаційних економіках з урахуванням основної мети – прийнятної інфляції – першочергово вимагає вирішення таких завдань.

З урахування вищезазначеного доцільно говорити про перехід від курсового до інфляційного таргетування разом з наданням реальної незалежності Центральним банкам, що дозволить забезпечити функціонування трансмісійного механізму передбачливим та ефективним. При цьому необхідно здійснити низку докорінних перетворень, що належать до найважливіших інструментів монетарної політики. Перш за все,

мова йде про вибір відповідних критеріїв ефективності грошово-кредитної політики разом із визначенням пріоритетних трансмісійних каналів. Додамо, що вдосконалення грошово-кредитної політики необхідно розглядати у векторі забезпечення «прозорості інформації» як щодо дій Центральних банків, так і до дій інших суб'єктів фінансового сектору, що потребує відповідного законодавчого підґрунтя.

Список використаної літератури

1. Див.: Gray S. Talbot N. Monetary Operations. – London: Bank of England, 2006. – 96 p., Hoggarth G. Introduction to Monetary Policy. Handbooks in Central Banking № 1. – London: Bank of England, 1996. – 31 p., Kahn G., Benolkin S. The Role of Money in Monetary Policy: Why Do the Fed and ECB See it So Differently? // Federal Reserve Bank of Kansas City. Economic Review. Third Quarter. – 2007. – p. 5-36., Фридман М. Основы монетаризма. – М.: Теис, 2002. – 196 с.
2. Див.: Бурлачков В. Денежное предложение: теория и организация // Вопросы экономики. – 2005. – № 3. – С. 48-60.
3. Див.: Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютної курсової політики України до і під час фінансової кризи // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 5-23, Гриценко А. Концептуальні засади переходу до нової парадигми монетарної політики // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 31-41, Козюк В. Глобальний монетаризм та актуальні проблеми кількісної теорії // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 24-35, Любський М. Трансмісійний механізм грошово-кредитної політики: сутність і роль у сучасній економіці // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 79-85, Савицький А., Хом'як В. Ефективність монетарного трансмісійного механізму в Україні // Фінанси України. – 2010. – № 7. – С. 50-57.
4. Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков. – М.: Аспект пресс, 1999. – 820 с.
5. Моисеев С. Р. Правила денежно кредитной политики // Финансы и кредит. – 2002. – №16. – с.37 – 46.
6. Mohanty M., Turner Ph. Monetary policy transmission in emerging market economies: what is new // BIS Papers. – 2008. – № 35. – 537 p.
7. Бриштелев А. Процентный канал трансмиссионного механизма монетарной политики // Банковский вестник. – 2007. – № 12. – с.35-41.
8. http://www.grandcapital.net/percent_pays.html.
9. Столбов М. Й. Финансы и экономическая нестабильность. Роль финансовых посредников и рынков трансмиссии колебания деловой активности. – М.: Институт экономики РАН, 2010. – 50 с.
10. Бінгем Р., Гилл Є., Вайс С. Фінансування економічного розвитку. – Львів: Літопис, 2003. – 416 с.
11. Корчагін О. Модели трансмиссионного механизма денежно-кредитной политики // Банковский вестник. – 2007. – № 12. – С. 40-44.
12. Кулик А. В., Хохич Д. Г. Застосування моделі Тобіна для аналізу економічних процесів в Україні // Фінанси України. – 2010. – № 9 – С. 37-48.

УДК 338

ДИСКОНТ ПРИ СВЯЗАННЫХ РАСЧЕТАХ

DISCOUNT UNDER ASSOCIATED CALCULATIONS

Сергей Николаевич ХУРСЕВИЧ

кандидат экономических наук, Финансовый университет, г. Москва

Sergey N. KHURSEVICH

Candidate of Economics, Financial University, Moscow

Аннотация. Проанализированы понятия дисконта и связанных расчетов. Охарактеризованы следствия существования дисконтов для разнообразных бюджетов. Выявлены последствия влияния дисконтов на бюджеты разных уровней.

Summary. The concept of discount and related calculations are analyzed in this paper. consequence of the existence of discounts for a variety of budgets described. effects of exposure to discounts budgets of different levels are identified.

Ключевые слова: бюджет, дисконт, связанные расчеты, хозяйствующие субъекты, бюджетный процесс.

Key words: budget, discount related calculations, business entities, the budget process.

Постановка проблемы. В концептуальной схеме «связанных» расчетов возникновение каких-либо дисконтов, вызывающих потери бюджетной системы, государственных органов или хозяйствующих субъектов не просматривается.

Суть концептуальной схемы состоит в том, что бюджет эмитирует некое обязательство (ценную бумагу, гарантию и т.д.), выдает его бюджетополучателю, который в свою очередь погашает этим обязательством по его номиналу свою задолженность за поставленные в счет его нужд товары (работы, услуги). Если поставщик товаров (работ, услуг) имеет недоимку перед областным бюджетом по налогам и другим обязательным платежам, он погашает такую полученным обязательством. Если поставщик не имеет недоимки, он рассчитывается обязательством с иным хозяйствующим субъектом, имеющим подобную недоимку. В свою очередь последний погашает накопленную задолженность перед бюджетом полученным обязательством.

В приведенной идеальной схеме отсутствуют потери, как для бюджета, так и для хозяйствующих субъектов. Однако идеальная схема на практике практически никогда не срабатывает. По большому счету возможны два варианта искажения идеальной схемы, при этом потери могут быть совершенно различны.

Изложение основного материала. Как правило, существенные потери возникают в момент, когда бюджетополучатель оплачивает продукцию, а хозяйствующий субъект учитывает обязательство с дисконтом. Это может происходить как прямо, например, обязательство принимается к учету по цене 85% от номинала (что при реализации рассматриваемой схемы маловероятно), так и косвенно (например, цена на продукцию, оплачиваемую в суррогатной форме, устанавливается на 15% выше отпускных денежных цен). Достоверная информация относительно завышения контрактных цен отсутствует, но по различным оценкам завышение цен на товары и услуги, потребляемые государством, составляла от 15% до 50%¹.

Если поставщик товаров (работ, услуг) является должником по платежам в соответствующий бюджет и погашает свою задолженность полученным обязательством, то потери минимальны. Потери в этом случае несет только бюджетополучатель, который номинально финансируется полностью, а реально недофинансируется на объем дисконта. Потери бюджета в этом случае лишь косвенные: недофинансирование бюджетополучателей, влекущее за собой появление дополнительной потребности в финансовой поддержке.

¹ Доклад Мирового банка «Основные подходы к анализу государственных расходов Российской Федерации», 1998 г.

КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ СХЕМА «СВЯЗАННЫХ» РАСЧЕТОВ В БЮДЖЕТНОМ ПРОЦЕССЕ

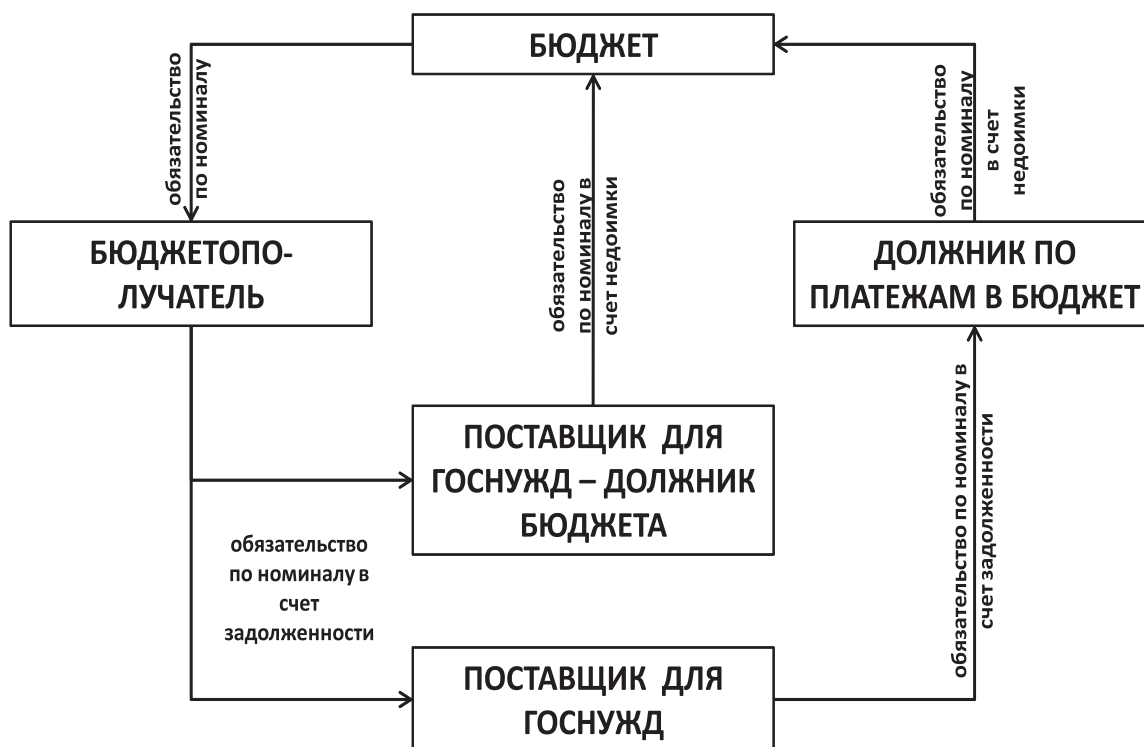

Рис. 1. Схема «связанных» расчетов в бюджетном процессе

ПОТЕРИ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ «СВЯЗАННЫХ» РАСЧЕТОВ В БЮДЖЕТНОМ ПРОЦЕССЕ

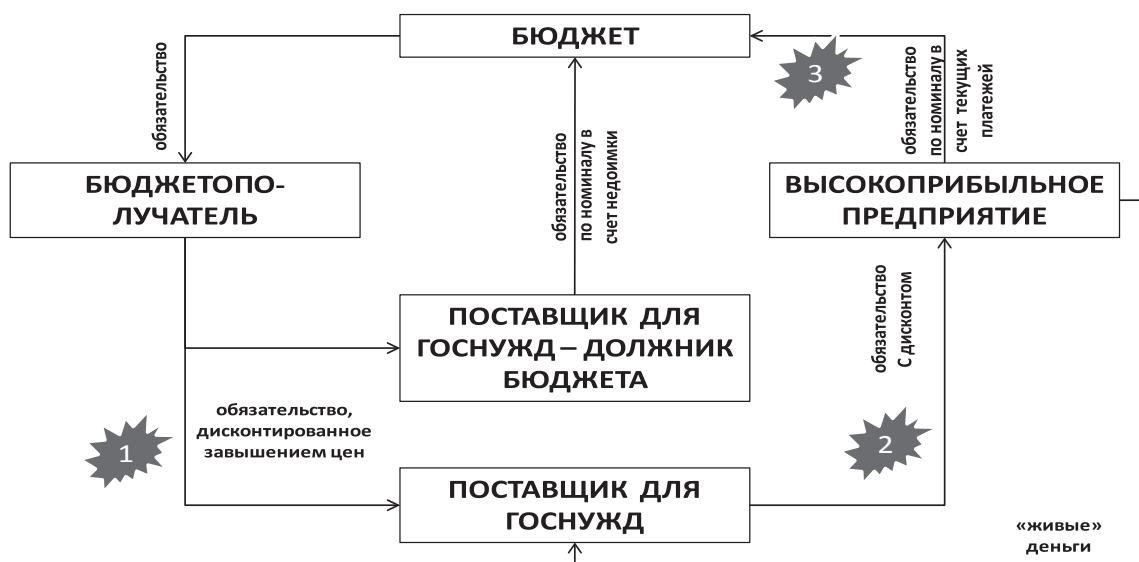

Рис. 2. Проведение «связанных» расчетов в бюджетном процессе

Значительно большие потери возникнут в том случае, если поставщик товаров (работ, услуг) оплачивает полученным обязательством не свои долги перед бюджетом, а продает обязательство на рынке с дисконтом. Покупателем выступает налогоплательщик, располагающий необходимой ликвидностью, но заинтересованный в минимизации платежей в бюджет. В данном случае возникают прямые потери бюджета, поскольку налогоплательщик, вносивший ранее в него «живые деньги», гасит налоги обязательством самого бюджета. При этом известны случаи потерь 70% и более². Одновременно возрастает недоимка по обязательным платежам у предприятий-поставщиков товаров (работ, услуг) для погашения задолженности которых изначально и обосновывалась необходимость эмиссии обязательства бюджета.

Таким образом, дисконт в приведенном примере может возникнуть от одно, до трех раз:

1. При завышении поставщиком товаров (работ, услуг) цен при их оплате обязательством бюджета, а не «живыми» деньгами (потери несет бюджет);
2. При реализации обязательства бюджета третьему лицу за «живые» деньги с дисконтом (потери несет поставщик товаров (работ, услуг));
3. При поступлении от третьего лица в бюджет в счет налогов вместо «живых» денег обязательства (потери несет бюджет).

Наконец, максимальные потери возникают при полной утрате контроля за эмитированным обязательством, когда эмитированный денежный суррогат неконтролируемо используется всеми участниками расчетов в роли заменителя денег.

При денежно-суррогатном финансировании бюджетополучателя, он, немедленно выставляет полученный суррогат на рынок для приобретения «живых денег» с дисконтом 15-50% и более. Соответственно, реальное финансирование бюджетополучателя сокращается на величину дисконта, что потребует в дальнейшем дополнительной финансовой поддержки бюджетополучателя из бюджета. Таким образом, бюджет косвенно несет потери. Потери могут усугубляться ввиду извлечения уполномоченными чиновниками коррупционного дохода, основанного на нестабильности рыночного дисконта при обмене денежного суррогата на деньги и возможности многократного некон-

тролируемого финансирования расчетной цепочки одной и той же ценной бумагой срок погашения которой не наступил.

Перечисленные потери затрудняют выполнение обязательств бюджетополучателя перед поставщиками товаров (работ, услуг) для бюджетных нужд, что, в свою очередь, помимо наращивания задолженности последних перед бюджетом, разрушает производственную базу выполнения муниципального заказа.

Аналогично ранее рассмотренной схеме покупателем денежного суррогата выступает налогоплательщик, располагающий необходимой ликвидностью, но заинтересованный в минимизации платежей в бюджет. Аналогичны и потери бюджета, связанные с тем, что налогоплательщик, ранее вносивший в него «живые деньги», теперь платит денежным суррогатом. Недоимка по обязательным платежам предприятий не располагающих ликвидностью сохраняется неизменной или возрастает, поскольку такие предприятия могут наращивать недоимку для создания оснований, позволяющих претендовать на получение денежного суррогата в качестве финансовой помощи.

Наконец, наибольший вред бюджету может быть нанесен возникновением эффекта, известного с XVI в. как закон сэра Томаса Грешема, когда при одновременном обращении двух платежных средств с одинаковой номинальной, но разной реальной стоимостью, платежные средства с более высокой реальной стоимостью накапливаются, а в обращении используются преимущественно платежные средства с меньшей реальной стоимостью. При бесконтрольном со стороны эмитента применении денежного суррогата для исполнения бюджета, он в короткий срок замещает в бюджетных доходах «живые деньги».

Дисконт в приведенном примере может возникнуть до четырех раз:

1. При занижении фактических бюджетных расходов на объем дисконта денежного суррогата;
2. При замещении «хороших» денег «плохими» деньгами в расчетах хозяйствующих субъектов;
3. При поступлении в бюджет в счет налогов вместо «живых» денег денежных суррогатов;
4. При извлечении уполномоченными чиновниками и посредническими структурами коррупционного дохода связанного с конвертацией денежного суррогата в деньги.

Таким образом, прямые и косвенные потери бюджета и экономических субъектов при наименее благоприятной ситуации составляют более

² Подробнее см.: Митякин П., Осадчий М. Вексель в Новосибирске: десять проблем// Финансы в Сибири. 1997. № (7/45). Июль. С. 9-12 и др.

ПОТЕРИ ПРИ УТРАТЕ КОНТРОЛЯ ЗА ПРОВЕДЕНИЕМ «СВЯЗАННЫХ» РАСЧЕТОВ

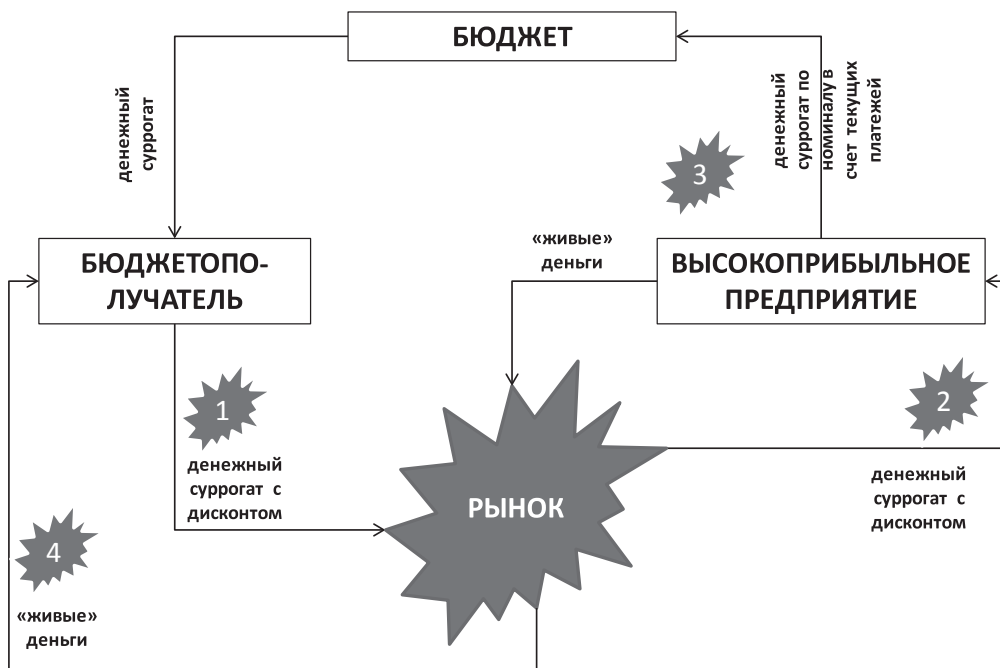

Рис. 3. Контроль за проведением «связанных» расчетов

100 % от объема эмиссии и размещения денежных суррогатов. По оценкам отдельных специалистов³, в 1996 г. задолженность администрациям в регионах погашалась в сумме, которая превышала объемы выпущенных векселей в 5-10 раз, что может быть объяснено высокой скоростью обращения денежных суррогатов.

Издержки борьбы с дисконтами

Тяжелые последствия бесконтрольности проведения «связанных» расчетов и вызываемые ими дисконты потребовали создания чрезвычайно громоздкой системы противодействия дисконтам. Задачей этой системы было предотвращение включения в цепочку взаиморасчетов третьих лиц, т.е. организаций, не являющихся поставщиком товаров (работ, услуг) для бюджетных нужд. Иными словами сложная система требовалась, чтобы исключить возможность продажи права на участие в расчетах.

При описании принципиальных схем проведения «связанных» расчетов выше приводились упрощенные технологии. Для иллюстрирования всей сложности этих операций приведем реаль-

ную схему «обратного зачета» 1998 года⁴ упрощенная схема которого была описана выше:

1. Министерство доводит до Бюджетополучателей лимиты на проведение расчетов по целевому финансированию за поставленную продукцию в 1997-1998 гг.
2. Бюджетополучатель представляет в Министерство письменное согласие на проведение целевого финансирования.
3. Получатели и Участники представляют Бюджетополучателю письменное согласие на проведение целевого финансирования.
4. Получатель и Участник сверяют с Территориальным налоговым органом размер недоимки по состоянию на 1 октября 1998 г. и на каждую последующую отчетную дату.
5. Договора Бюджетополучателя с Получателем.
6. Получатель заключает с Участниками договора (контракты) на поставку продукции (выполнение работ, оказание услуг).

⁴ Правила проведения расчетов целевого финансирования расходов федерального бюджета по погашению задолженности получателей средств федерального бюджета по оплате за поставленную им в 1997-1998 годах продукцию, выполненные работы и оказанные услуги, утвержденные Минфином России, ГНС России, Минэкономки России, согласованные Банком России и зарегистрированные в Минюсте России 11 декабря 1998 г. № 1658.

³ Салыев В. Р. Особенности системы неплатежей в российской экономике: Автореф. дис... канд. экон. наук. – М., 2000. С. 49.

7. Уведомления Участников об открытии соответствующих счетов (приложение № 3).
8. Бюджетополучатели формируют реестры Получателей и Участников (приложения №№ 1, 2, 4).
9. Получатели представляют Бюджетополучателям акты сверки задолженности на 1 января 1998 г. и 1 октября 1998 г., включая договора, счета и товарно-транспортные накладные и реестры Участников (приложение № 2).
10. Бюджетополучатели представляют в ГНС реестры Получателей (Участников) на 1 октября 1998 г.
11. ГНС после проверки возвращает заверенные подписью и печатью реестры Бюджетополучателям и Министерству.
12. Бюджетополучатель (после проверки ГНС представляет реестры Получателей и Участников в Министерство, а также копии платежных документов на перечисление соответствующих средств Получателей и Участников (приложения №№ 1, 2, 4).
13. Бюджетополучатель открывает счета в Федеральном казначействе.
14. Бюджетополучатель, Получатель открывают счета в РКЦ ЦБ.
15. Участники открывают счета в кредитной организации.
16. Министерство направляет денежные средства в РКЦ ЦБ.
17. РКЦ ЦБ перечисляет средства на счета Участников в кредитной организации для погашения недоимки.

18. , 28. Кредитная организация со счетов Участников в течение одного рабочего дня перечисляет зачисленные на их счета средства в доход Федерального бюджета.
19. Министерство уведомляет ГНС об объеме проведенных расчетов.
20. Бюджетополучатель уведомляет Получателей об объемах проведенных расчетов и погашении задолженности в копии Министерству.
21. Министерство направляет в ТОФК реестр Получателей с указанием Участников.
22. ТОФК направляет заверенные реестры в Территориальные налоговые органы (ТНО) для подтверждения и согласования.
23. ТНО направляет подтвержденные и согласованные реестры в ТОФК по каждому виду налогов на 1 октября 1998 г.
24. Получатель и Участник открывают счета в ТОФК.
25. Участники открывают счета в кредитной организации.
26. Министерство направляет денежные средства ТОФК для погашения задолженности (со счета Бюджетополучателя).
27. ТОФК зачисляет средства на счета Участников в кредитной организации для погашения недоимки.
28. Кредитная организация со счетов Участников в течение одного рабочего дня перечисляет зачисленные на их счета средства в доход Федерального бюджета.

**ПОЛНАЯ СХЕМА ПРОВЕДЕНИЯ ЗАЧЕТНОЙ ОПЕРАЦИИ
(НА ПРИМЕРЕ «ОБРАТНОГО» ДЕНЕЖНОГО ЗАЧЕТА)**

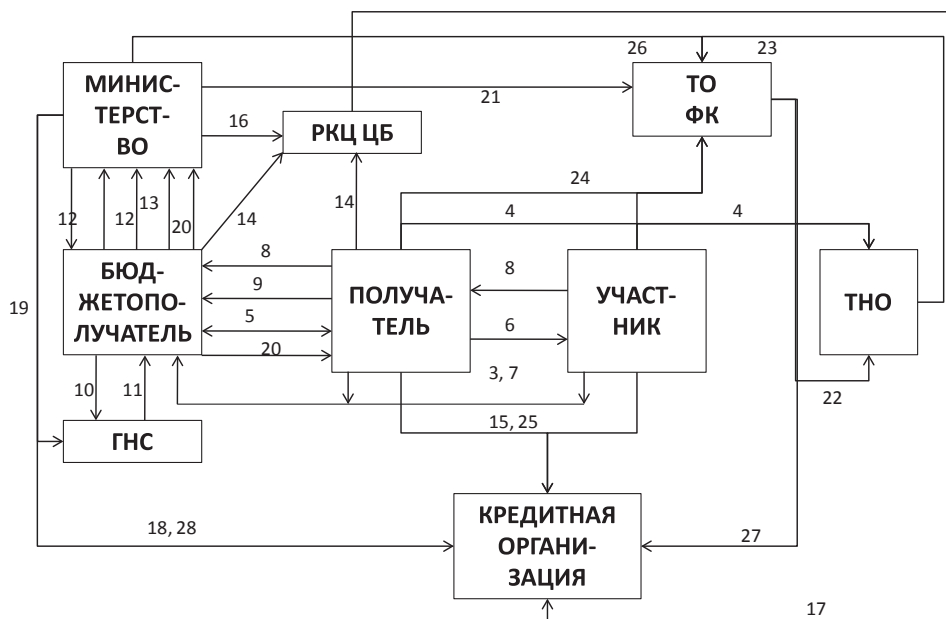

Рис. 4. Проведение зачетной операции

При столь громоздкой системе противодействия злоупотреблениям, некоторые издержки сохранялись. Значительной оставалась роль субъективного фактора, особенно в момент определения лимитов финансирования, согласования государственным органом субпоставщика товаров и услуг (учитывая, что в большинстве случаев зачетом оформлялась уже поставленная продукция). Чтобы предотвратить оформление фиктивных документов предпринимались дополнительные административные меры, например, ограничение сроков приема документов и т.п. Однако, подобные действия привели к тому, что многие предприятия, поставившие продукцию во исполнение обязательств федерального бюджета, не получили соответствующей оплаты, то есть проблема была загнана в глубь. Кроме того, сложность оформления документов и административные препятствия создали условия для появления посреднических структур, существенно увеличивавших издержки участников расчетов и создавали коррупционные риски.

Несмотря на различные способы, полностью решить проблему исполнения бюджета на основе денежных суррогатов никогда и никому не удавалось. Наряду с потерями, одним из существенных недостатков описанных выше схем является практически неизбежное нарушение федерального законодательства.

Искажение «связанными» расчетами экономических отношений

Масштабное применение «связанных» расчетов провоцировало поставщиков на поставки продукции для бюджетных нужд независимо от заключения государственных контрактов, а органы власти на оформление обязательств перед поставщиками сверх лимитов бюджетных обязательств в надежде на покрытие таких расходов в ходе «связанных» расчетов. В 1999 г. Правительство Российской Федерации было вынуждено официально классифицировать⁵ задолженность бюджета (94,6 млрд. рублей) как санкционированную и несанкционированную. Несанкционированная задолженность в свою очередь делилась на два уровня. Несанкционированная задолженность 1 уровня (21,6 млрд. рублей) определялась как разница между объемом расходов, утвержденным в федеральном бюджете и установленным в соответствии с лимитами бюджетных обязательств. Несанкционированная задолженность 2 уровня (29,7 млрд. рублей),

⁵ Постановление Правительства Российской Федерации от 6 июля 1999 г. № 742.

определялась как задолженность сверх лимитов бюджетных обязательств, или не подтвержденная соответствующими договорами и актами сверки за поставленную продукцию, оказываемые услуги и выполненные работы.

С другой стороны, для участия в «связанных» расчетах требовалось наличие обязательств по платежам в бюджет. Налогоплательщики были вынуждены максимально наращивать задолженность по обязательным платежам. Естественно, «связанные» расчеты не являлись и не могли являться единственной причиной роста налоговой и бюджетной задолженности. Имел место целый комплекс взаимосвязанных причин от низкой дисциплины налогоплательщиков, распорядителей бюджета и бюджетополучателей, до завышенных расходных обязательств бюджетной системы, получивших впоследствии не совсем корректное название «нефинансируемых мандатов» (часть «нефинансируемых мандатов» все же эпизодически финансировалась). По оценкам специалистов⁶ в 1997-1998 гг. для выполнения всех бюджетных обязательств, закрепленных законом, правительство должно было собирать в консолидированный бюджет (с учетом внебюджетных социальных фондов) 60% ВВП.

Для нивелирования искажений связанных с инфляционными процессами было проведено сопоставление между динамикой удельного веса «связанных» расчетов в доходах бюджетной системы и динамикой удельного веса задолженности в доходах бюджетной системы. Как следует из приведенной диаграммы, задолженность постепенно заместила «связанные» расчеты⁷ и с 1996 года по 2000 год стала основным инструментом скрытого субсидирования экономики.

Это сопоставление позволило установить определенное взаимовлияние между «связанными» расчетами и задолженностью. В частности были выявлены следующие примечательные факты⁸:

- первый скачкообразный рост задолженности с 15% до 26% наблюдался через год после того как в 1995 г. установилась и оформилась практика применения «связанных» расчетов для погашения задолженности организаций, поставивших свою продукцию для бюджетных нужд;

⁶ Лев Макаревич Спекулятивный капитал берет на прицел российские стратегические позиции // Финансовые известия № 23 (473) от 02.04.1998 г.

⁷ По расчетам, выполненным на основе годовой отчетности ГНС 1-НМ, 4-НМ.

⁸ По расчетам, выполненным на основе годовой отчетности ГНС 1-НМ, 4-НМ.

- второй скачкообразный рост задолженности с 29% до 49% наблюдался через год после того как в 1997 г. были официально запрещены зачетные операции, а реально зачетные операции стали осуществляться исключительно при условии наличия подтвержденной задолженности по обязательным платежам;
- полностью отсутствуют скачкообразные изменения задолженности в те годы, которые следуют за годами стабильной практики «связанных» расчетов, а именно в 1995 г. (масштаб расчетов был незначителен и претендовать на них могли лишь немногие организации) и в 1997 г. (правила расчетов 1996 г. были практически неизменны);
- свертывание «связанных» расчетов в 1999 г. коррелирует со скачкообразным снижением задолженности 2000 г.

Иными словами, как только устанавливались определенные правила «связанных» расчетов, задолженность либо росла, либо снижалась, в зависимости от экономической целесообразности для хозяйствующих субъектов. Кроме того, нельзя не заметить практически полной идентичности приведенных графиков с отставанием динамики задолженности от динамики «связанных» расчетов⁹.

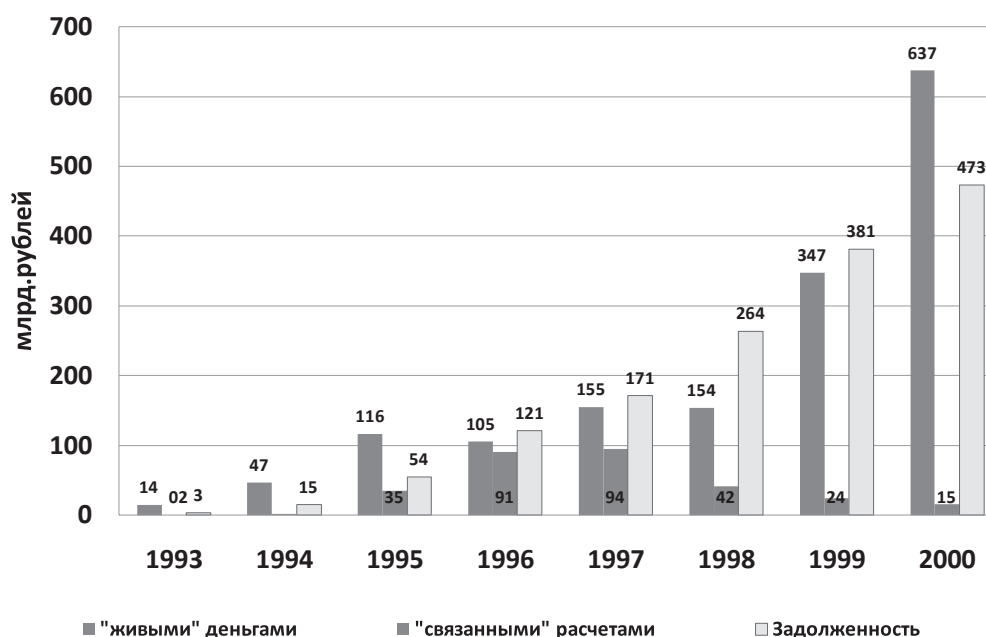
⁹ По расчетам, выполненным на основе годовой отчетности 4-ОР (введена с 1997 г.).

Особенно примечателен тот факт, что административные препятствия взысканию применялись не только как инструмент обеспечивавший применение «связанных» расчетов, но и как инструмент смягчения их свертывания. Эффективность и результативность применения мер принудительного взыскания стремительно снижалась по мере свертывания и уклонения процедур «связанных» расчетов.

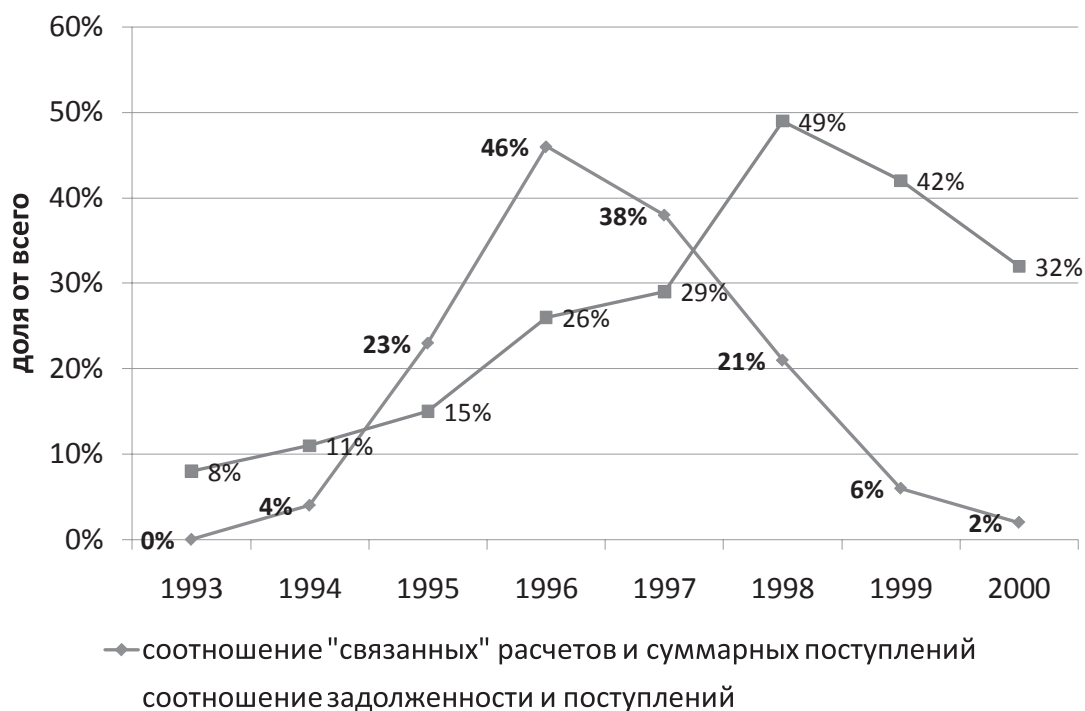
Таким образом, субсидирование экономики и бюджетная политика, основанные на применении «связанных» расчетов, предполагали предотвращение применения мер принудительно взыскания неуплаченных обязательных платежей. Неуплата или невзыскание налога стали рассматриваться как социально желательное явление, что в совокупности со следствиями различных технологий «связанных» расчетов серьезно искажало всю систему экономических отношений:

- разрушалось единство экономического пространства Российской Федерации, поскольку налоговые обязательства, как правило, возникают по обязательным платежам, подлежащим зачислению во все уровни бюджетной системы, а «связанный» расчет осуществляется в отношении отдельного бюджета, что приводило к стремлению в установлении контроля за администратором налога со стороны каждого уровня бюджетной системы (проблема практически полностью изжита к 2001-2002 гг.);

СООТНОШЕНИЕ ЗАДОЛЖЕННОСТИ, «ДЕНЕЖНЫХ» И «СВЯЗАННЫХ» РАСЧЕТОВ В НАЛОГОВЫХ ДОХОДАХ

СООТНОШЕНИЕ ДИНАМИКИ «СВЯЗАННЫХ» РАСЧЕТОВ И ЗАДОЛЖЕННОСТИ

СООТНОШЕНИЕ ПОСТУПЛЕНИЙ ОТ ПРИМЕНЕНИЯ МЕР ПРИНУДИТЕЛЬНОГО ВЗЫСКАНИЯ И ЗАДОЛЖЕННОСТИ

- налоговые органы не использовали всю полноту процессуальных прав по применению мер принудительного взыскания (проблема практически полностью изжита к 2002-2003 гг.);
- органы, уполномоченные на взыскание налогов за счет имущества и пресечение правонарушений в этой сфере, фактически свернули реальную деятельность и ограничивались проведением ряда формальных и безрезультатных мероприятий (проблема сохранилась до настоящего времени);
- судебная система переориентировалась на формирование препятствий для применения мер принудительного взыскания обязательных платежей, а также включения их в реестры требований кредиторов (проблема сохранилась до настоящего времени);
- в сознании налогоплательщиков был создан стойкий стереотип, позволяющий оправдывать невыполнение обязанности по уплате налога не установленными в законодательстве причинами (проблема сохранилась до настоящего времени, но ее масштаб существенно снизился);
- конкурентные преимущества стали получать экономические субъекты, способные создать административные барьеры для взыскания задолженности по обязательным платежам, что исказило конкурентную среду и создало негатив-

ные стимулы для добросовестных налогоплательщиков (проблема сохранилась до настоящего времени, но ее масштаб существенно снизился);

- низкая результативность применения мер принудительного взыскания создавала иллюзию совершенства налогового законодательства, что не позволяло быстро корректировать экономически нецелесообразные налоговые базы и налоговые ставки.

Выводы. Искажение экономических отношений «связанными» расчетами касается не только искусственного завышения обязательств бюджета и хозяйствующих субъектов. Более того, как показано выше, указанные искажения были в основном устранены уже через один-два года после свертывания соответствующих расчетных операций. Длительное негативное воздействие на всю систему урегулирования задолженности по обязательным платежам оказало то обстоятельство, что во избежание банкротства добросовестных поставщиков продукции для бюджетных нужд были созданы искусственные административные препятствия для применения мер принудительного взыскания. Последствия создания таких препятствий не изжиты полностью и до настоящего времени в силу создания у руководителей хозяйствующих субъектов иллюзии возможности давлением на государственные структуры исключить или замедлить процедуру применения мер принудительного взыскания.

Список использованной литературы

1. Доклад Мирового банка «Основные подходы к анализу государственных расходов Российской Федерации», 1998 г.
2. Лев Макаревич Спекулятивный капитал берет на прицел российские стратегические позиции // Финансовые известия № 23 (473) от 02.04.1998 г.
3. Подробнее см.: Митякин П., Осадчий М. Вексель в Новосибирске: десять проблем// Финансы в Сибири. 1997. – № (7/45). Июль. – С. 9-12 и др.
4. Постановление Правительства Российской Федерации от 6 июля 1999 г. № 742.
5. Правила проведения расчетов целевого финансирования расходов федерального бюджета по погашению задолженности получателей средств федерального бюджета по оплате за поставленную им в 1997 – 1998 годах продукцию, выполненные работы и оказанные услуги, утвержденные Минфином России, ГНС России, Минэкономки России, согласованные Банком России и зарегистрированные в Минюсте России 11 декабря 1998 г. – № 1658.
6. Салыев В. Р. Особенности системы неплатежей в российской экономике: Автореф. дис. канд. экон. наук. – М., 2000. – С. 49.

AN ANALYSIS OF THE POLITICAL AND ECONOMIC DYNAMICS OF THE COMMON CURRENCY - WILL THE EURO SURVIVE AS A COMMON CURRENCY WITHIN AND/OR WITHOUT THE EUROZONE

Dr. Karl William VIEHE

Professor of George Washington University (USA)

E-mail: V1Victor@aol.com

Summary. Over the weekend of 7 October 2011 the governments of France and Belgium agreed to nationalize Dexia, Belgium's largest bank, a top – 20 Eurozone bank by assets with debt exceeding \$700 billion, an amount more than twice the size of Greece's GDP and a multiple of Greek national debt. This is an action that should have every company of any size looking very closely at its direct and indirect exposure to the Euro crisis. The question is whether this closing is an alarm to an uptick of an on-coming crisis much as the closing of Bear Stearns was in March of 2008.

Key words: *currency, Eurozone, GATT, globalization, securitization, WTO.*

A well-known aphorism is «he who pays the piper calls the tune». However, Germany, the «patron saint» of the Eurozone is finding itself subjugated to an institutional «terrorism» from smaller countries such as Finland and Slovakia. However, all nations both within and without the European Union and EMU have reason to be concerned.

In retrospect, it seems that three interacting factors are major contributors to the dysfunction in the international markets, particularly with respect to the survival of the Euro:

1) Globalization –

In the more than sixty years since the founding of the GATT, succeeded by the WTO, the international markets have become increasingly integrated, particularly more so since the 1998 Asian crisis. Total world trade turnover is estimated at \$27 trillion, nearly 50% of world GDP, estimated at \$60 T +/-, recessionary conditions in either the US (\$14 T +/- GDP) or the EU (\$14 T +/- GDP), or in China, perhaps in the coming decade, will have significant disruptive effect on the G-20 and the rest of the trading system. The problem arising out of globalization is not simply the economic problem of adjustments imposed on altered commercial contract terms and conditions based upon pre-crisis economic relationships that must be revised in the face of a new economic reality, but also the issue arising out of the fact that there is a need for recognition of a new political reality in all of the trading countries. This latter political adjustment is terribly difficult be-

cause politicians simply don't like to do anything that casts them in a bad light; and it is clear that the adjustments required in the current climate will do that. From September 2008 until the present time we have seen the American political system struggle to resolve critical issues in the financial system and fail to arrive at reasonable regulations which might prevent future crises from arising. Simply stated the requirement is for substantially reduced leverage for all types of financial instruments involved in domestic and international commerce. Reducing leverage is not favored among the various institutions in the financial markets, and far less favored when foreign competition is not equally retrained.

We note also that this is not a failure simply identified to the American political system but is identified with all political systems. It is important to realize that solutions are complex and the interaction of global markets with respect to multinational competition means that resolution within one country or political block and be achieved without regard to its international competitive consequences.

Perhaps the greatest difficulty in achieving the required adjustments will be within the European Union and the European Monetary Union (Eurozone). Simply stated, in the founding documents forming the European Union and the EMU, no provision was made for resolving a crisis of the breadth and depth of that currently confronting Europe. Although such crisis was foreseeable, none of the na-

tions entering into the European Union or the EMU were willing to give up the financial autonomy required to prevent such conditions arising.

2) Securitization –

The idea of securitization is to «lay-off» or transfer risk from short-term capital resources to long or longer – term investors. In so doing, the short term originators are refunded and enabled to support on-going originations, while the institutions with extended investment horizons inventory assets matched to their goals. In the current crisis, globalized supply & demand coupled with political motivation (and far too liberal central bank support, especially from the U.S Federal Reserve Bank) drove assets values far beyond reasonable bounds. The key to understanding why securitization became destructive to the international financial system arises not inherently from its legal form and the process of securitizing assets, but from the failure to restrict over - leveraging of the assets securitized. Moreover, as noted above, even three years following the eruption of the crisis, no country has adopted serious restrictions on leverage. We can recall that Basel I collapsed in the 1998 crisis and led to Basel II which collapsed in the current crisis leading to Basel III which, in its earliest fully implementation, will only come into effect in 2019. However, it is much more likely that an intervening crisis will interrupt Basel III leading inevitably to Basel IV.

3) The Founding of the Euro –

Economically speaking, the founding of the Euro was reasonable and healthy. The problem is that neither the European Union nor the EMU had institutional structures that were adequate to deal with the current crisis. That is now clear. Certainly the Eurozone crisis can be resolved, but only with a major reformation or disregard of the legal parameters of the institutional framework. Whether that happens will depend on the multinational political decisions as to whether the economic fundamentals of the monetary union are worth saving.

But to be clear, from the beginning, most of the conditionality of European Union membership has been ignored by most, if not all, of the member states.

A driving force for the current crisis had been the largely political motivation to accept an unproven financial instrument, the euro, as a reserve currency. The motivation, widely supported, was to reduce the influence of the dollar, ergo, the United States, on the world economy. In the 1990s, no central bank held euros as reserve currency (the euro did not exist). A decade later more than two trillion euros are held as reserve currency, with related derivative instruments

held by commercial banks throughout the world. This almost hysteric flight from the dollar led to the overvaluation of the euro, ergo easing access to capital by the so-called «southern tier» and other governments. It is not at all surprising that market forces seek to equilibrate the international capital markets. The founding of the euro was a well - intended economic undertaking. Although the euro started at a level of near - parity relatively close to that of the dollar in the initial quarters following its founding, the markets chose to reduce its value relative to the dollar by about 20%, initially falling to €85 cents in the quarters after its founding, then rising steadily to a rate of more than €1.50 prior to the 2008 crisis. In the succeeding quarters, from late 2002 to mid-2008, the euro strengthened impressively largely due to the actions of the US Federal Reserve keeping returns on dollar instruments at very low levels, especially following the events of 9/11. In this period of steadily increasing value of the euro and the continuing weakening of the dollar, there arose a sense of euphoria that the euro would achieve a firm status as a second international reserve currency. For the most part, the monetary and fiscal gurus of the world really looked ahead at the calamity that could arise were there to be an asset bubble arising out of what we now know to be irresponsible governmental borrowing.

The period of euphoria has now passed. The European Union and de facto the rest of the international community is faced with the fact that the political framework of the European Union and the EMU are inadequate to deal with the crisis. However, one could assert that the European Union was so grossly negligent in the due - diligence of its monitoring of the economic conditionality of membership, especially with respect to Greece, that it de facto ignored its own constitutional requirements. Therefore, it seems that there may be a basis of legal action to the bar Greece from membership based upon its economic manipulations with respect to fulfilling the terms and conditions of membership conditionality. Another approach would be to accept the fact that adherence to the terms and conditions of conditionality were essentially ignored, de facto ignoring the Constitution. Since the politicians have been so willing to look the other way and ignore the Constitution with respect to membership, one might argue that they might just do the same thing now and provide liquidity necessary to resolve the crisis, notwithstanding the political consequences of such action. Of course, the political consequences of providing so much liquidity to the system might be enough to drive the Germans from continuing its membership.

This article will further discuss:

The Failures of Risk Management at the Micro (Corporate, Capital Markets) & Macro (Governmental) Levels - Including Assessments of the Basel II & III Accords, The European Systemic Risk Board (ESRB) and Solvency II and the international trading system (WTO).

With all of the focus in academe over the past three decades in the subject of risk management, it should be shocking that the international merchant community has found itself faced with an economic crisis of a magnitude comparable to the great depression of the 1930s. It is inevitable that the intellectual community must scrutinize the inability of domestic and international institutions to fend off the current crisis.

A number of the so-called «lobal» issues will be discussed briefly below but, in the end, the great failure arises out of a combination of populism, political arrogance and managerial ineptitude. The increased globalization over the past two decades and, in particular, more so in the past decade, while not a directly causative factor, nevertheless has been a major indirect factor of the current crisis. The reason is that techniques have been developed - particularly securitization - that shift risk away from its origins. This is certainly most evident in the case of the securitization of manifold financial instruments e.g. mortgages, automobile and credit card loans that were packaged by investment banks and sold all over the world to central banks, commercial banks, pension funds and other institutional investors. The risk is heightened by the fact that there are no effective coordinating institutions to measure the worldwide exposure faced by the industrial, financial and governmental sectors. For three years the United States has been wrestling with legal measures to rectify the economic damage done over the past decade and manifested at the outset of the crisis in September 2008. Even now we are seeing the European Union increasingly faced by the same issues that have faced the U.S. since September 2008. One major question facing the financial community at this time is whether China and India and to a lesser extent Brazil will be faced with the same issues with respect to effective risk management.

Another factor in the issue of an effective risk management is that both the academic communities and the business communities became far too enamored with the ability of mathematical models to provide precise measurement of the full panoply of market risk. The current risk failure was foreshadowed by the Long Term Capital Management (LTCM) collapse in 1998. And, although mathematical mod-

els provide excellent paradigms for analyzing key variables in the marketplace, ultimately consumer behavior has a randomness that does not lend itself to stochastic analysis.

Governments of all genres are far too involved in economic micromanagement. Markets need the broad parameters that provide for a stable business climate and moderate frames of reference for business conduct. The unfortunate reality is that governments today all over the world are in the business of government and, first and foremost, they are in the business of institutional self-preservation. Indeed, the future of the European Union and, in particular, the Eurozone sufficiently depends upon the ability of the transnational elites to juggle the interests of their own self-preservation against the instinctual reaction of the citizenry of the member states.

Much of the world has endured an economic malaise which began with the financial crisis and United States in September/October 2008. The magnitude of the US economy relative to that of other countries has created a ripple effect which has slowed the growth throughout the world. Of the so-called BRIC countries, Brazil, China and India, have managed to maintain growth remarkably well in view of the catastrophic economic impact of the crisis in the US and European economies. Of the BRIC countries, only Russia with its proximity to and dependence on the European economies have experienced a continuing economic malaise, although Russia so far has managed to stave off a 1998 - type collapse.

Throughout the world most of the talk and writing of political pundits addresses the issue of the financial component of the crisis, specifically, the sovereign debt crisis and its impact on the financial institutions in the United States and the European Union.

A neglected aspect of the analyses is the impact of the crisis on the world trading system and, in particular, the WTO. It is arguable that the crisis revealed the fact that, indeed, there is no true international rule of law, that is, all law is national subject only to a particular nation's acceptance of the convenience of rules of law parameter is by treaties and conventions.

In the nine months following the outbreak of the crisis in September/October 2008, at the time of the cram-down bankruptcies of General Motors and Chrysler Corporation, many in the legal community questioned the comportment of federal governmental legal procedures in terms of constitutionality and consistency with historical legal tradition.

Although the WTO continues to function and issues interesting findings such as those with respect to the Boeing/Airbus crises and the most recent ruling

with respect to the Chinese restriction of the export of certain rare earth elements, it seems clear that it is important to question whether rules of law matter at all or whether WTO member countries will simply ignore the mandates of WTO rulings.

Much of the debate of the Boeing/Airbus dispute arises with respect to the legality under trading rules of various types of assistance to the respective companies. But the amount of that assistance pales in comparison to the approximately \$80 billion of federal "loans" that had been provided to GM and Chrysler in the pre-and post-bankruptcy period. Moreover, certain tax provisions included in the federal bankruptcy authorization will carry forward subsidization for years. Throughout the European and Russian auto, truck and machine tool industries similar substantial infusions of capital have been provided. With respect to China, much of the auto industry is derivative of the military-industrial complex and its related large-scale industrial enterprises, so it's clear that China would not come to the table in a WTO dispute resolution on the matter of state subsidization with entirely «clean hands».

The recent decision by the WTO the China is in violation of trade rules by restricting its export of a variety of rare earth elements raises extraordinarily interesting issues. For example, although oil & gas are not covered by WTO regulations, it certainly not hard to imagine that energy importing countries would much like to make a demand of oil and gas exporting countries that said exporters are in violation of international fair trade regulated norms by restricting their exports. Indeed, importing countries could make the same argument against export restrictions on all types of goods and services.

In a sense, this is the flip - side of the argument that the United States is making with respect to its recently passed health care legislation, the so-called Obama Care Health program, which its opponents argue will necessitate all American citizens to purchase healthcare. Clearly citizens of all countries around the globe are «equipped» to purchase governmental services whether or not they agree with the quality and quantity of those services. Indeed, as we have seen with the dissolution of the Soviet Empire and the recent events in the Middle East, at times the citizenry will reject a socio - political order. The Obama Care opponents are arguing that the federal government in the United States is moving in a direction which will ultimately require American citizens to purchase not only governmental services but all kinds of goods and services which are now provided by the private sector, but under the

mandate of public purchase requirements, the private sector suppliers of goods and services would ultimately be driven out of business. It is with the same line of reasoning that Chinese suppliers, for the most part admittedly controlled by the central government, are mandated to supply the market with rare earth elements.

The interesting thing about the WTO is that over the 60 years of its evolution from its precursor, the GATT, there are a number of important sectors of the economy which are not covered by the WTO rules. These include agriculture, maritime businesses, phyto-sanitary issues, oil & gas and, of course, important defense-related industries.

It is too early to assess the damage to the world trading system that might result from USA and EU policies adopted following the 2008 international financial crisis. However, the danger is real and it could parallel the perils faced by the European Monetary Union with respect to the current euro crisis.

It is quite possible that the monetary union could dissolve or that one or more of its members may elect to leave the monetary union. If this does happen, it does not necessarily imply that the trade agreement, which is the nucleus of the European Union, would necessarily dissolve or even be diminished.

The experiment by certain members of the European Union to create a common currency was a Herculean undertaking and an admirable effort. Not surprisingly, the current economic crisis is posing a serious challenge to the Eurozone. The issues of over-subscribed debt by Portugal, Italy, Ireland, Greece and Spain (the so-called PIIGS») is testing the patience of the other members of the common currency.

Recent history shows that the dissolution of a common currency can happen very quickly and can have very serious economic consequences for the former members of that currency group. The most recent example of a common currency which was dissolved is that of the former Soviet ruble zone. Historically, the ruble was a functional means of exchange but was so heavily subsidized in various respects but it's nominal value was very often an understatement of its real value by an order of magnitude or more. But in the end, when it's time had come, in the period from 1991 through early 1993 the ruble cease to exist as a common currency and was replaced by the national currencies of each of the members of the former Soviet Union.

The question should be discussed seriously with respect to the viability of the euro as a common currency. There is a very strong constituency which certainly wishes to see a counterpart currency to

the dollar. This constituency is essentially all of the countries in the world except the United States. But practically speaking, only the countries with substantial export earnings such as Saudi Arabia, China, Japan, Germany, Russia and South Korea have the muscle to support the euro and ensure its future. Since the revelation of the euro crisis in the spring of 2010, the central banks around the world, exclusive of the US Federal Reserve, have kept the euro at a relatively stable exchange rate vis-à-vis the dollar.

In the Fall of 2010, adding to the complexity of the euros continuing existence is the feared outbreak of a currency war among the major trading nations of the G - 20. It is quite clear that the recent announcements by the Federal Reserve Bank of the United States with respect to continued quantitative easing will put pressure on the international trading system that will further exacerbate the problems confronting Eurozone nations, especially the southern tier.

Although it is clear that the G-20 membership, excluding the United States, would like to see a viable alternative to the dollar as an international reserve currency, what is not clear is what penalty will be acceptable to key political constituencies within the Eurozone. Specifically, the key political constituency is the German electorate. Should the reevaluation of the euro have a significantly negative impact on the German economy, the German electorate could vote in an ultraconservative government which would reestablish the deutsche mark as a national currency. Notwithstanding the multinational Eurozone compacts barring dissolution, the practical matter is that the

Eurozone cannot survive without the strength of the German economy and the German electorate has the ability to forge a dissolution of the common currency should determine it is in its best interest to do so.

From the point of view of the German electorate and, for that matter, the other members of the Eurozone, the case for continuing with the euro is based upon three primary factors: 1) a certain euro-centric pride in having a common currency; 2) the economic benefit arising from intra-zone trade transactions (which may range from a fraction of a percent up to his much as 2 to 3% on small transactions) in a common currency; and 3) a sense of independence which arises from having an alternative reserve currency other than the dollar. It is still early to determine whether the economic impact of the current crisis on the international monetary system will be such that the impact within the Eurozone will be sufficient to motivate the German electorate towards the radical action of reinstating the deutsche mark as a national currency.

It is my opinion that there is enough global interest in seeing the Euro survive as an alternate international reserve currency, which, coupled with the pan- European trade relationships and the political and economic interests of the monetary union itself, ensures its survival.

For the medium and long term, the question really becomes how much of their reserves are the countries noted above with substantial currency reserves willing to sacrifice to ensure that the euro survive?

Resources:

1. «Basel I» of the Basel Committee on Banking Supervision at the Bank for International Settlements of 1988.
2. «Basel II» of the Basel Committee on Banking Supervision at the Bank for International Settlements of 2004.
3. «Basel III» of the Basel Committee on Banking Supervision at the Bank for International Settlements of 2010.

УДК 336.02

ПРЕДПОСЫЛКИ И ИЗМЕНЕНИЕ МЕТОДОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМОЙ¹

PRECONDITIONS AND CHANGE OF METHODOLOGY OF FINANCIAL SYSTEM MANAGEMENT

Ольга Ивановна ПЕЧОНИК

*кандидат экономических наук, старший научный сотрудник,
доцент Курганского филиала Института экономики
Уральского отделения Российской Академии Наук
E-mail: pechonik@yandex.ru*

Olga I. PECHONYK

*Candidate of Economics, Associate Professor, scientific associate of Kurgan Affiliate of
the Economics Institute of the Ural Branch of the Russian Academy of Sciences*

Аннотация. В статье делается вывод о том, что в рамках ортодоксальной монетаристской концепции, невозможно решить задачу эффективного развития финансовой системы и предотвращения финансового кризиса. В связи с этим предлагается перейти к системной и гибкой денежной политике, ориентированной на рост производства, инвестиций и благосостояния населения; нормализация денежного обращения и преодоление накопленных в денежной системе диспропорций. Особое внимание уделено необходимости укрепления национальной валюты, повышению уровня доверия к финансово-кредитным отношениям и инструментам, а также переориентации денежной политики и ее оснащение инструментами, связывающими денежное предложение с ростом производства и инвестиций.

Summary. In this article, the author concludes that within the bounds of orthodox monetary conception it is impossible to solve the problem of effective development of the financial system and to prevent the financial crisis. In this connection it was suggested to transfer to a systemic and flexible monetary policy, focused on the growth of manufacture, investments and well-being of the population, normalization of monetary circulation and overcoming of accumulated in monetary system disparities. The special attention is given to the necessity of strengthening of national currency, increasing of the level of trust to financial and credit relations and tools as well as the reorientation of monetary policy and its equipping with the tools connecting the monetary offer with growth of manufacture and investments.

Ключевые слова: государственное регулирование, кредит, национальная валюта, спекулятивный капитал, финансовые потоки, финансовый кризис.

Key words: government regulation, credit, national currency, speculative capital, flow of funds, financial crisis.

¹ Статья подготовлена на средства РГНФ в рамках проекта №10-02-00734м/Мл «Определение объективных предпосылок

изменения роли финансовой системы при формировании экономики знаний».

Постановка проблемы. До недавнего прошлого государство для решения вопросов управления развитием финансами пользовалось в основном монетарными методами. Сейчас эта тенденция сломлена, но управленческая составляющая экономической политики продолжает оставаться на втором плане, хотя на самом деле от ее эффективности и зависит технологичность реализуемой политики и, в конечном счете, ее реальные результаты. Тем более актуально это в переходный период при становлении экономики знаний, когда отсутствует здоровая реальная самоорганизация хозяйства и субъекты такой самоорганизации.

В рамках ортодоксальной монетаристской концепции, невозможно решить задачу эффективного развития финансовой системы и предотвращения финансового кризиса. В совокупности с отказом от суверенитета в проведении самостоятельной денежно-финансовой политики за счет принятия обязательств перед международными финансовыми организациями по поддержанию определенных параметров денежной массы и обменного курса национальной валюты, привязки его к одной из свободно конвертируемых валют экономика страны лишается возможностей использования инструментов государственной власти для стимулирования инвестиционной активности и повышения своей конкурентоспособности.

Проблема распространения глобального финансового кризиса состоит не в том, что без смены экономической политики сделать это не удастся. Отметим, что обычно финансовый кризис не затрагивает страны, правительства которых руководствуются более гибким и комплексным подходом к денежной политике. Например, Индия и Китай избежали финансового кризиса в Юго-Восточной Азии, так как не открыли свои финансовые рынки для свободной игры международного спекулятивного капитала. В свою очередь, развитые страны со свободно конвертируемыми валютами, придерживаясь принципа открытости своих финансовых систем, обеспечивают их стабильность путем гибкого использования разнообразных технологий регулирования денежного спроса и предложения. Они никогда не следовали догматическим доктринам, руководствуясь в денежной политике принципами прагматической целесообразности и не теряя из виду глубинную связь финансового и реального секторов экономики. Соответственно и нам, чтобы перепрыгнуть через флажки

сжимающейся спирали финансовых кризисов, нужно отказаться от слепого следования монетаристским догмам и перейти к системной и гибкой денежной политике, ориентированной на рост производства, инвестиций и благосостояния населения, нормализацию денежного обращения и преодоление накопленных в денежной системе диспропорций.

В целях прекращения неоправданных потерь и избежания избыточных рисков, обусловленных саморазрушением долларовой финансовой пирамиды и связанной с ней глобальной валютно-финансовой системы, необходимо укрепить позиции рубля и повысить уровень доверия к финансовой системе, к финансово-кредитным отношениям и инструментам.

Цель. Недоверие в экономике приводит к созданию тромбов финансово-кредитной системы. Единственным действенным способом борьбы с такого рода проблемами являются меры страхования, обеспечения и гарантирования со стороны государства. В частности, в Германии объем государственных гарантий по долгам финансовых институтов определен в 400 млрд евро. США тратят половину всех средств, направленных на борьбу с кризисом, именно на выдачу госгарантий, а это – гигантская сумма в 1 триллион 700 млрд долларов США. Япония вообще отказалась от скупки государством проблемных активов. 303 млрд долларов идут на формирование госгарантий.

Изложение основного материала. На наш взгляд, в области укрепления позиции рубля необходимо осуществить ряд действий, обозначенных в табл. 1. Предприняв эти действия, можно выступать с инициативой перехода к новой архитектуре глобальных валютно-финансовых отношений, в которой определяющую роль должны играть валюты государств с положительным сальдо платежного баланса.

Следующим комплексом мер по стабилизации и развитию финансовой системы с целью превращения последствий финансового кризиса в ожидаемый успех является трансформация финансовых потоков в экономике.

Для этого, прежде всего, нужно отказаться от технологии связывания избыточной денежной массы путем привлечения денег коммерческих банков на депозитные счета Центрального банка и эмиссии государственных ценных бумаг с доходностью, превышающей среднюю рентабельность в производственной сфере. В нынешних макроэкономических условиях это означает, что доходность государственных обязательств

Меры по укреплению позиций национальной валюты

№	Суть мероприятия	Пояснение
1.	Изменить технологию денежного предложения, прекратив его привязку к приобретению долларов и связанных с ним евро и фунта.	Эмиссию рублей следует вести не под покупку иностранной валюты, а под спрос на рубли со стороны российских хозяйствующих субъектов.
2.	Снизить ставку рефинансирования.	Это уже сделали многие ведущие Центробанки по всему миру, скоординировано снизив процентные ставки (ЦБ Японии и ЦБ России этого пока делать не стали).
3.	Перевести экспорт нефти, газа, других сырьевых товаров, а также военной техники на рубли.	Это важно для обеспечения национальной безопасности, так как все долларové операции проходят через американские банки и легко контролируются спецслужбами США.
4.	Заместить инвалютные займы госкомпаний рублевыми кредитами.	В качестве посредников должны выступить государственные коммерческие банки.
5.	Выделить кредитные линии государствам СНГ.	Кредитные линии предназначены только на формирование рублевых валютных резервов.
6.	Создать все необходимые технические условия для ведения рублевых счетов иностранными лицами.	Сюда включается и открытие корсчетов в рублях иностранными банками в российских коммерческих банках.
7.	Повысить резервные требования к российским банкам по инвалютным активам (выше, чем по рублевым).	Это сделает использование рублей более предпочтительным по отношению к инвалютным операциям.
8.	Активизировать работу государственных институтов развития по кредитованию долгосрочных инвестиций.	Данная мера относится только к финансированию перспективных направлений экономического роста.
9.	Расширить число рублевых инструментов, принимаемых в залог под рефинансирование коммерческих банков.	Включить в них векселя платежеспособных фирм, работающих в приоритетных направлениях развития нового технологического уклада.
10.	Перейти на торговлю с рядом стран в национальных валютах.	К таким странам относятся государства СНГ, ЕС, Китай, Индия, арабские страны.

не должна превышать 7% годовых, так же, как и процент по депозитам в Центральном банке.

Следует заметить, что само понятие избыточной денежной массы относительно. Объективная нехватка денежных ресурсов для обслуживания нормального кругооборота капитала в реальном секторе экономики многократно превышает образовавшийся сегодня на финансовом рынке «навес» в 60-80 млрд рублей свободных денег коммерческих банков.

Это означает, что при нормализации денежного обращения все эти деньги будут востребованы в платежно-расчетной системе реального сектора. Задача, следовательно, заключается не в том, чтобы связать их любой ценой, а в том, чтобы создать условия для нормализации системы денежного

обращения в производственной сфере. Для этого нужна соответствующая переориентация денежной политики и ее оснащение инструментами, связывающими денежное предложение с ростом производства и инвестиций. Это предполагает осуществление следующих мер.

1. Центральному банку необходимо организовать рефинансирование производственной деятельности путем кредитования коммерческих банков под залог векселей платежеспособных производственных предприятий. Эта работа может быть проведена поэтапно, начиная с экспортоориентированных предприятий, имеющих устойчивое финансовое положение или контролируемых государством. В отличие от всех других механизмов эмиссии денег,

в данном случае прирост денежной массы будет определяться повышением спроса на деньги под кредитование роста производства, что инфляционно безопасно, если обеспечивается своевременный возврат кредитов. Для этого денежные власти должны вести мониторинг финансового положения предприятий-заемщиков, принимая в залог выдаваемых кредитов векселя только платежеспособных предприятий под реальные и надежные контракты.

2. Необходимо перейти к управлению денежным предложением путем регулирования процентных ставок с их последовательным снижением до уровня, не превышающего рентабельность предприятий обрабатывающей промышленности. Для этого, наряду с денежной эмиссией под залог векселей производственных предприятий, должны быть приняты меры по обеспечению устойчивости обменного курса рубля и снижению ставок по депозитам.

Денежное предложение под залог векселей производственных предприятий потребует серьезных изменений в работе банковской системы. На начальном этапе применение этой технологии может быть поручено группе контролируемых государством крупных коммерческих банков, специализирующихся на кредитовании производственной деятельности. К ним относятся Сбербанк, Внешторгбанк, Внешэкономбанк, Совзагранбанки, Банк развития, Росэксимбанк. Объединение их в целостную систему, способную аккумулировать свободные денежные ресурсы и сбережения и вкладывать их в развитие приоритетных направлений и отраслей экономики, создаст возможности, как для существенного повышения инвестиционной активности, так и для организации рефинансирования производственной деятельности.

Естественным целевым ориентиром снижения процентных ставок является средняя рентабельность в производственной сфере. В то же время ставка рефинансирования по кредитам коммерческим банкам со стороны ЦБ не может быть меньше темпа инфляции, а также доходности валютных спекуляций и государственных ценных бумаг. При условии удержания последних не выше 5% годовых и стабильного обменного курса рубля, темп снижения процентных ставок будет определяться темпом снижения инфляции.

Если контроль спроса на деньги может осуществляться исключительно за счет мер внутренней политики (регулирование цен и тарифов в высокомонополизированных отраслях, а

также механизмы социального партнерства по регулированию зарплаты), то в части денежного предложения мы имеем дело с неконтролируемым движением иностранного спекулятивного капитала. Для нейтрализации связанных с этим угроз стабильности национальных финансов нужно исходить из следующих особенностей.

Во-первых, необходимо различать прямые и портфельные иностранные инвестиции. Первые не несут в себе угрозу финансовой дестабилизации, так как связанная с их притоком денежная эмиссия тут же сбалансируется с расширением производства товаров.

Во-вторых, инфляционные последствия портфельных инвестиций зависят, главным образом, от их целевого назначения и динамики. Если это долгосрочные инвестиции в установление контроля над объектами собственности, то их инфляционный эффект определяется предпочтениями продавцов соответствующих объектов собственности. Он максимальный, если вырученные деньги тратятся на потребление, и минимальный, если они вкладываются в приобретение каких-либо других прав собственности или осуществление производственных инвестиций. Если это краткосрочные инвестиции в целях извлечения спекулятивных доходов на росте курса ценных бумаг, объектов недвижимости и других ликвидных активов, то их инфляционный эффект определяется сравнительной динамикой притока иностранной валюты и роста финансового рынка. Если приток спекулятивных инвестиций, умноженный на скорость обращения денег в сфере финансовых спекуляций, меньше темпа увеличения рыночной стоимости всех обращающихся на финансовом рынке инструментов, то он не дает инфляционного эффекта. В этом случае финансовый рынок «всасывает» больше денег, чем их эмитируется для обслуживания финансовых спекулянтов. Если происходит наоборот, то инфляционные последствия притока спекулятивных инвестиций прямо пропорциональны темпу притока денег из финансового на потребительский и валютный рынки (здесь мы предполагаем, что Центробанк автоматически увеличивает предложение рублей вслед за ростом предложения валюты).

Неконтролируемый приток спекулятивных инвестиций вызывает спонтанный финансовый кризис. При этом крупные спекулятивные инвесторы, во многом определяющие динамику финансового рынка, имеют гораздо больше возможностей, чем мелкие инвесторы, вовремя с него выйти, избегая потерь. В решающей степени своими решениями

они определяют момент прохождения точки дестабилизации, в которой начинается отток капитала, в первое время незаметный для остальных участников рынка. Когда это становится очевидным, начинается паника, и, в неизбежном в этой ситуации финансовом крахе, остальные игроки теряют большую часть своего капитала. Фактически в ходе кризиса происходит перераспределение всего вовлеченного в финансовые спекуляции капитала в пользу крупных игроков, определяющих динамику этого процесса. В числе этих крупных игроков основную роль, как отмечалось, играют международные мегаспекулянты, с самого начала ориентированные на извлечение спекулятивных прибылей на «вздутии» рынка.

В результате этих действий мы бы не только ушли от потерь, обусловленных глобальным валютно-финансовым кризисом, но и выиграли бы от него стратегически. Многократно подняли бы свои финансовые возможности, вернули бы значительную часть глобального «сеньоража», усилили бы политическое влияние.

Нашим денежным властям пора очнуться от долларowego гипноза и выполнить, наконец, президентские решения в отношении перевода рубля в разряд мировых валют.

Препятствием притоку капитала в развитие производства является высокая доходность финансовых спекуляций. Ориентируясь на более высокую норму прибыли и меньшие риски, высвобождающийся капитал будет покидать производственный сектор и уходить в сферу финансовых спекуляций. Это приведет к ухудшению финансового положения предприятия, стагнации или даже сокращению инвестиционной активности и объемов производства.

Понимание закономерностей финансовых кризисов, вызываемых колебаниями притока и оттока крупного спекулятивного капитала, позволяет обосновать необходимые меры по их предотвращению. Они не должны препятствовать осуществлению прямых и долгосрочных портфельных инвестиций. Задача заключается в предотвращении спонтанного выхода крупных масс спекулятивного капитала с финансового рынка, в одночасье меняющих соотношение притока и оттока капитала и провоцирующих неконтролируемую эскалацию финансового кризиса. Поскольку речь идет, главным образом, о крупном иностранном спекулятивном капитале, то решить эту задачу можно путем установления процедурных технических ограничений на вывоз капитала из страны.

Например, может быть принята норма о предварительном декларировании всех крупных сделок по конвертации рублей в иностранную валюту по всем неторговым операциям. При этом, чем больше будет срок предварительного декларирования, тем меньше окажется дестабилизирующее воздействие флуктуаций спекулятивного капитала: все участники рынка смогут заранее прогнозировать его динамику, определяемую решениями самых крупных инвесторов. При помощи этой простой меры можно существенно снизить амплитуду флуктуаций иностранных спекулятивных инвестиций и негативные последствия связанных с ними финансовых кризисов.

Полезным инструментом снижения скорости и амплитуды колебаний финансового рынка может стать налоговое регулирование спекулятивных операций. Скажем, распространение налога с продаж и НДС на оборот ценных бумаг, разного рода обязательств и титулов собственности может существенно снизить размах колебаний в динамике спекулятивных инвестиций и тем самым вероятность непредсказуемого возникновения финансовых кризисов. Могут быть предложены и другие меры, направленные на снижение флуктуаций в динамике спекулятивных инвестиций и перевод этого сегмента из нерегулируемого и непредсказуемого турбулентного режима в стационарный.

Вывод. Рассмотренные финансово-экономические методы управления финансами представляют собой не полную совокупность, систему мероприятий. Хотя на протяжении многих лет они бесспорно удерживают лидирующую роль в регулировании социально-экономических отношений. Явный приоритет этих мер объясняется, прежде всего, тем, что они устанавливаются государством, его органами, призванными осуществлять управление делами экономики и общества.

На наш взгляд, для обеспечения комплексности необходимо задействовать и элементы социального механизма при построении методологии управления финансовой системой. Существенное значение, в данном направлении, имеют такие социальные нормы как мораль, обычаи, традиции, деловые отношения, корпоративные и религиозные нормы. Важным социальным средством являются формы социального контроля за банковским сообществом, осуществляемого отдельными коллективами, социальными группами или обществом в целом. В числе основных форм социального контроля можно использовать социальное поощрение, социальное

наказание в виде критических замечаний, общественной обструкции, а также убеждение в необходимости и важности направления инвестиций на приоритетные направления развития экономики, перехода к экономике знаний.

Реализация перечисленных выше мер восстановит управляемость системы денежного обращения, оградит финансовую систему страны от повторения кризисов, провоцируемых некон-

тролируемым движением международного спекулятивного капитала, позволит использовать ожидаемый приток инвестиций в целях укрепления макроэкономической ситуации, роста производства и инвестиций. Необходимо сделать выводы из собственных ошибок, а не следовать примитивным рецептам Международного валютного фонда и идти на поводу у конструкторов спекулятивной экономики.

Список использованной литературы

1. Диалектика материального и духовного производства в экономике знаний / Под. общ. ред. акад. РАН А. И. Татаркина, д.э.н. В. И. Ефименкова. – Шадринск: ОГУП «Шадринский Дом печати», 2008. – 295 с.
2. Печоник О.И. Институциональная модель финансового сектора в экономике знаний // Экономические системы и их трансформация в XXI веке: теория, методология, практика. Экономические исследования / Под ред. д.э.н., проф. А. А. Абишева, д.э.н. Т. И. Мухамбетова, – Алматы: Экономика, 2010. – 900 с. – С. 316-335.
3. Печоник О. И. Методология реструктуризации финансового сектора в условиях становления экономики знаний. Препринт. – Екатеринбург: Институт экономики УрО РАН, 2007. – 65 с.
4. Экономика знаний: региональные аспекты. В 2 томах. Т. I. / Под. общ. ред. д.э.н. Пилипенко Е. В. – Екатеринбург: ИЭ УрО РАН, 2009. – 286 с.

УДК 338.264

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

PROBLEMS OF REFORMING THE SYSTEM OF FORECASTING AND PLANNING OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE STATE

Вікторія Георгіївна БАРИЦЬКА

аспірант Університету банківської справи НБУ (м. Київ)

економіст I категорії Фінансового департаменту Національного банку України (м. Київ)

E-mail: wustrikova86@mail.ru

Victoria G. BARYTSKA

postgraduate student of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv),

First category economist of Finance Department of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. Досліджуються перспективи впровадження системи стратегічного планування та прогнозування соціально-економічного розвитку країни.

Summary. The perspectives of introduction of the strategic planning and forecasting system as well as social and economic development of the country are investigated.

Ключові слова: *бюджет, національні пріоритети, план, прогноз, програма, стратегія, цілі.*

Key words: *budget, national priorities, plan, forecast, program, strategy, aims.*

Постановка проблеми. За часи незалежності Україна досягла неабияких успіхів у своєму розвитку. Прийняття Конституції України, запровадження національної грошової одиниці, створення та постійне вдосконалення власної нормативно-правової бази – все це є обов'язковими атрибутами суверенної держави. Але сьогодні, в умовах глобалізації суспільства, існує жорстка конкурентна боротьба за обмежені фінансові ресурси та ринки. Для досягнення успіхів у цій боротьбі необхідна активна співпраця всіх гілок влади та суспільства у напрямку визначення національних пріоритетів, перспектив та напрямів розвитку, а також пошук максимально ефективних шляхів їх реалізації. Сьогодні система прогнозування та планування в Україні потребує докорінної перебудови.

Мета статті полягає у визначенні основних напрямків реформування системи планування соціально-економічного розвитку України з метою підвищення ефективності функціонування фінансової системи держави.

Аналіз останніх публікацій та досліджень.

Дослідженню методологічних аспектів планування було присвячено значну кількість наукових робіт за кордоном. Різні аспекти досліджуваної проблеми висвітлені в роботах таких зарубіжних вчених, як Ансофф І., Карлофф Б., Кемпбел Д., Кох Р., Каплан Р., Макнотон Д., Мінцберг Г., Нортон Д. та ін.

Досить ґрунтовною є праця українського науковця Панасюка Б.Я. «Державна планова система України: історія становлення та розвитку», де висвітлено основні тенденції розвитку планової системи України, проблеми, що виникали під час становлення, та шляхи їх вирішення. Також заслуговує на увагу праця російського вченого Кузика Б. Н. «Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование», в якій детально подано процес планування на державному рівні на прикладі Російської Федерації з використанням сучасних технологій у цій сфері.

На сьогодні вітчизняна наука ще не отримала комплексного дослідження перспектив удосконалення системи стратегічного планування соціально-економічного розвитку України, тому робота в цьому напрямку є досить актуальною. Необхідно впроваджувати міжнародний досвід, оскільки розвинені країни мають значну практику державного фінансового управління. Багато що з цього досвіду може бути з успіхом використане в Україні при побудові ефективної системи управління соціально-економічним розвитком.

Виклад основного матеріалу. Становлення цілісної системи прогнозування та планування в Україні на державному рівні розпочалося з прийняттям Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 № 1602-III, який визначає основні форми державного планування (Державна програма економічного та соціального розвитку України, Державний бюджет України, інші державні програми), а також порядок їх розробки та реалізації [1]. Стаття 4 цього Закону визначає структуру системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, що складається з:

- прогнозів економічного і соціального розвитку України на середньо- та короткостроковий періоди;
- Державної програми економічного і соціального розвитку України на короткостроковий період;
- прогнозів економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів та міст на середньостроковий період;
- програм економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів та міст на короткостроковий період;
- прогнозів розвитку окремих галузей економіки на середньостроковий період;
- програм розвитку окремих галузей економіки.

Питання державного планування господарської діяльності в Україні регулює також Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV (зі змінами) [3].

На виконання Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 № 1602-III прийнята постанова Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту дер-

жавного бюджету» від 26.04.2003 № 621 (зі змінами), що визначає порядок розробки та типову структуру основних програмних документів.

Законом України від 18.03.2004 №1621-IV «Про державні цільові програми» введено поняття «державна цільова програма», а також визначено засади розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм.

На виконання статті 5 Закону України від 18.03.2004 №1621-IV «Про державні цільові програми» кабінетом Міністрів України прийнято постанову «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31.01.2007 №106 (зі змінами) [4]. Цим Порядком визначено механізм розроблення, погодження, подання для затвердження та виконання державних цільових програм.

Значним проривом у розвитку системи стратегічного планування в Україні стало розроблення в 2004 році Національним інститутом стратегічних досліджень, Інститутом економіки та прогнозування НАН України, Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 роки «Шляхом Європейської інтеграції». Цей документ став першою в Україні спробою комплексного дослідження та аналізу можливостей і перспектив економіки та встановлення чітких пріоритетів, цілей та завдань, виконання яких дозволить Україні піднятися на якісно новий рівень свого розвитку.

Проте проблеми, що існують сьогодні у плановій системі України, зводять нанівець намагання створити ефективну систему стратегічного планування розвитку економіки.

Про значні недоліки у сфері державного планування і прогнозування свідчить рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про роботу центральних органів виконавчої влади з планування та виконання державних цільових програм» від 27.03.2009, введене в дію Указом Президента від 22.06.2009 N 474/2009.

Згідно з цим документом, основними проблемами у цій сфері є:

- невідповідність деяких державних цільових програм вимогам законодавства України;
- відсутність системності та пропорційності, а також послідовності та рівномірності у фінансуванні;
- недосконалість процесу звітування про виконання державних цільових програм та відсутність відповідальності за невиконання запла-

нованих результатів, на досягнення яких були виділені кошти;

- наявність значної кількості держаних цільових програм, що не виконуються через брак фінансування.

Також проблемними залишаються питання щодо:

- взаємоузгодженості нормативно-правових актів, що регулюють плановий процес в Україні;

- якості та достовірності статистичних даних, що використовуються в процесі планування та прогнозування;

- сутності державних цільових програм, що часто розроблені на виконання безпосередніх функцій головних розпорядників бюджетних коштів з метою отримання додаткового фінансування;

- великої кількості державних цільових програм, що не відповідають державним інтересам України, просування яких здійснюється колом зацікавлених осіб з метою отримання бюджетного фінансування;

- відсутності механізмів стратегічного планування діяльності центральних органів влади, головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетних установ та організацій тощо.

Для вирішення зазначених проблем, з метою ефективного витрачання коштів державного бюджету України необхідно реформувати планову систему України з урахуванням сучасних світових тенденцій у цій сфері. Зокрема, доцільно змінити структуру прогнозних, програмних та планових документів, орієнтуючись на практику стратегічного планування та прогнозування розвитку економіки.

Стратегічне планування економіки – визначення на основі прогнозу щодо змін внутрішнього та зовнішнього середовища основних напрямків розвитку країни на довгострокову перспективу, встановлення цілей та формування стратегічного плану щодо їх досягнення.

Початковим етапом впровадження процесу стратегічного планування є довгострокове прогнозування, основним завданням якого є вибір національних пріоритетів.

Національні пріоритети – ключові напрямки розвитку держави, що забезпечують зміну усталеного руху з метою економічно найефективнішого задоволення суспільних інтересів.

Сукупність національних пріоритетів та траєкторій їх реалізації може бути оформлена як стратегія соціально-економічного розвитку країни на перспективу (20-50 років) [5].

Стратегію соціально-економічного розвитку країни необхідно законодавчо затвердити як основний плановий документ країни.

Стратегія соціально-економічного розвитку економіки повинна містити основні напрямки державної економічної політики на довгострокову перспективу, визначати цілі, яких необхідно досягти для реалізації національних пріоритетів, орієнтовні кількісні та якісні показники розвитку.

При цьому, в рівній мірі небезпечно як занижувати цілі, посиляючись на дефіцит ресурсів, так і ставити нереальні цілі, які б вони не були оманливі. Крім того, необхідно враховувати існування протиріч між довго- і короткостроковими цілями [6].

На основі Стратегії соціально-економічного розвитку країни вище керівництво Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя розробляють регіональні стратегії розвитку на довгострокову перспективу. Такі стратегії повинні враховувати особливості розвитку регіонів, їх ресурсний потенціал, економічне та соціальне становище, місце в економічній системі країни.

На середньостроковому рівні стратегічного планування розробляються документи, що деталізують довгострокові у частині визначення завдань, ресурсної бази, відповідальних виконавців, критеріїв результативності.

Основним програмним документом у середньостроковій перспективі має бути Програма діяльності Кабінету Міністрів України. Вона розробляється на весь період повноважень Кабінету Міністрів та затверджується постановою.

Правовий статус програми діяльності Кабінету Міністрів України визначено статтею 11 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 16.05.2008 № 279-VI (зі змінами) (далі Закон від 16.05.2008 № 279-VI (зі змінами)). Зокрема, відповідно до вимог Закону від 16.05.2008 № 279-VI (зі змінами), Програма діяльності Кабінету Міністрів України базується на узгоджених політичних позиціях та програмних завданнях коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. Рішення про схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України приймається у формі постанови Верховної Ради України [2].

Відповідно до затверджених стратегічних документів головні розпорядники бюджетних коштів розробляють державні цільові програми за напрямками, що визначені їх функціями.

Стратегічне планування розвитку економіки передбачає складання державного бюджету країни як на коротко-, так і на середньострокову

перспективу. Формування прогнозного бюджету на середньостроковий період із щорічним коригуванням дозволяє оцінити необхідні обсяги фінансування державних та регіональних цільових програм з наявними можливостями бюджету для вчасного їх збалансування та максимізації ефективності.

Формування бюджетів може здійснюватися з використанням різних підходів, зокрема, бюджетування «з нуля», «зверху-вниз», «знизу-вверх», проте найбільш ефективним є їх поєднання.

При формуванні планових показників на бюджетний рік головні розпорядники бюджетних коштів використовують метод бюджетування «з нуля». Цей метод реалізується шляхом щорічного обґрунтування необхідності витрат на виконання державних цільових програм відповідно до планів діяльності розпорядників на плановий рік.

Свої пропозиції головні розпорядники бюджетних коштів подають у формі бюджетних запитів вищестоящим органам, таким чином реалізується метод бюджетування «знизу-вгору». Вищі органи планування збирають та аналізують усі необхідні видатки на виконання державних цільових програм, визначають загальний обсяг бюджетних витрат та порівнюють його з реальними можливостями бюджету.

Важливо, щоб розрахунок суми витрат на плановий та два наступні бюджетні періоди здійснювався з урахуванням уже отриманих результатів за державною цільовою програмою у попередні роки її виконання.

Для ефективного функціонування системи середньострокового планування необхідно деталізувати бюджет на трирічну перспективу до такого ж рівня, як і бюджет на плановий рік, затверджуючи його на законодавчому рівні. Такий порядок дозволяє більш точно визначити майбутній стан економіки країни та вберегти її від різких коливань.

Якість виконання цільових програм та стратегічних документів залежить від ефективної та злагодженої роботи органів державної влади, розпорядників та отримувачів бюджетних коштів, інших державних установ та організацій. Стратегічне планування діяльності бюджетних установ та організацій в Україні перебуває на стадії розвитку та вдосконалення, тому доцільно розглянути структуру стратегічного плану установи як основного планового документа.

Стратегічний план містить у собі інформацію про:

- загальну стратегію, що визначає ключові напрями діяльності організації, необхід-

ні для реалізації регіональних стратегій та цільових програм. Стратегія має забезпечувати координацію діяльності підрозділів організації та спрямовувати діяльність керівників усіх рівнів;

- загальні цілі, тобто кількісно виражені показники загальної стратегії, що є орієнтиром для побудови дерева цілей;

- SWOT - аналіз;

- стратегічні, тактичні, оперативні цілі.

Документи, що розробляються на короткостроковий період, є деталізацією стратегічних і тактичних документів у грошовому та кількісному виразі. Їх призначення – забезпечити цільове, ефективне витрачання державних коштів для реалізації стратегічних завдань. Поточне фінансове планування дозволяє узгодити всі напрями діяльності вищих органів державної влади та органів виконавчої влади на місцях на поточний фінансовий рік.

До планових оперативних документів можна віднести річний план роботи Кабінету Міністрів України, що визначає конкретні заходи Кабінету Міністрів України, які мають бути реалізовані в плановому році для досягнення цілей Програми діяльності Уряду; основні напрями соціально-економічної політики України; основні засади грошово-кредитної політики; декларацію цілей та завдань бюджету на наступний бюджетний період (бюджетна декларація); основні напрями бюджетної політики; Державний бюджет на плановий рік; оперативні плани роботи центральних органів виконавчої влади; бюджети адміністративно-територіальних одиниць і програми їх соціально-економічного розвитку.

Висновок. Система планування соціально-економічного розвитку в Україні сьогодні потребує значного вдосконалення. Основними напрямками реформування є:

- вдосконалення структури прогнозних та планових документів;

- впровадження стратегічного планування розвитку економіки, що включає в себе визначення основних цілей держави та розробку планів щодо їх досягнення;

- підвищення вимог до розроблення державних цільових програм та перегляд вже затверджених на предмет відповідності основним плановим та прогнозним документам держави;

- оцінка ефективності виконання державних цільових програм та перевірка цільового використання наданого фінансування;

- впровадження середньострокового бюджетного планування на трирічну перспективу

із щорічним уточненням показників на наступний плановий рік.

Реформування планової системи України дає змогу органам державної влади, а також

суб'єктам господарювання більш точно та вважено формувати показники діяльності, що сприятиме визначенню інвестиційної привабливості України у довгостроковій перспективі.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 № 1602-III // www.rada.gov.ua.
2. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 16.05.2008 № 279-VI (зі змінами) // www.rada.gov.ua.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV (зі змінами) // www.rada.gov.ua.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31.01.2007 №106 (зі змінами) // www.rada.gov.ua.
5. Кузык Б. Н. Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование: Учебник / Б. Н. Кузык, В. И. Кушлин, Ю. В. Яковец. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2008. – С. 31.
6. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: Учеб. Пособие для вузов / Т. Г. Морозова; А. В. Пикулькин, В. Ф. Тихонов и др.; Под ред. Т. Г. Морозовой, А. В. Пикулькина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – С.10.

УДК 65.26

ФИНАНСИРОВАНИЕ МАЛОГО БИЗНЕСА

FINANCING OF SMALL BUSINESS

Александр Николаевич ЦУРКОВ

кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры «Финансы»
Финансового университета при Правительстве РФ (г. Москва)

Alexander N. TSURKOV

Candidate of Economics, Senior lecturer of Finance Department of Finance University under
the Government of the Russian Federation

Аннотация. Исследуется опыт Российской Федерации в кредитовании малого бизнеса. Анализируются условия, преимущества и недостатки кредитования малого бизнеса. Предлагаются методы оптимизации условий кредитования малого бизнеса в Российской Федерации.

Summary. The experience of the Russian Federation in the crediting of small business is investigated. Conditions, advantages and disadvantages of small business lending are considered in this article. Methods for optimizing the conditions for lending to small business in the Russian Federation are proposed by.

Ключевые слова: финансирование, кредитование, малый бизнес, малое предпринимательство, венчурные фонды, государственная поддержка.

Key words: financing, crediting, small business, small enterprise, venture funds, state support.

Постановка проблемы. Одним из важнейших направлений экономического развития государства, которое способствует созданию конкурентной рыночной среды, наполнению потребительского рынка товарами и услугами, образованию новых рабочих мест, формированию широкого круга собственников является развитие малого бизнеса в стране.

Малый бизнес играет значительную, во многом незаменимую роль при решении наиболее острых экономических и социальных задач.

Индивидуальными предпринимателями и малыми предприятиями:

- обеспечивается заработком широкие слои населения, создаются новые рабочие места;
- производится и поставляется широкий спектр товаров и услуг, создаются новые рынки, что способствует расширению ассортимента товаров и услуг;
- обеспечиваются налоговые поступления в государственный бюджет.

Однако малый бизнес имеет также и определенные недостатки, среди которых можно выделить самые существенные:

- более высокий уровень риска, поэтому высокая неустойчивость положения на рынке;
- высокая зависимость от общеэкономической ситуации;
- недостатки в управлении собственным делом.

Учитывая важность малого и среднего предпринимательства для решения экономических и социальных задач в России, следует отметить, что темпы развития малого бизнеса не соответствуют требуемому уровню.

Обоснование полученных научных результатов. В последнее время в России в целях создания условий для развития малого и среднего предпринимательства приняты соответствующие Федеральные законы: от 24 июля 2007 г. N 209-ФЗ «О развитии малого и среднего предпринимательства в Российской Федерации» и от 22 июля 2008 г. N 159-ФЗ «Об особенностях

отчуждения недвижимого имущества, находящегося в государственной собственности субъектов Российской Федерации или в муниципальной собственности и арендуемого субъектами малого и среднего предпринимательства, и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации». Принятые Федеральные законы в определенной степени улучшили организацию создания малых предприятий, а также упорядочили взаимоотношения государственных органов и малого бизнеса.

Однако сильны еще административные барьеры, из-за которых малый и средний бизнес фактически вынужден уходить внеправовую сферу, действовать по так называемым серым и даже черным схемам.

Недостаточно еще либерализовано налоговое законодательство. В результате государственные и региональные бюджеты теряют львиную долю доходов. Например, в 2008 году малые предприятия продали в теневом секторе рынка продукции на 1,7 трлн рублей. С учетом того, что официальный оборот малых предприятий в 2008 году превысил 10 трлн рублей, реальный показатель, включающий теневое производство, перевалил за 15,5 трлн рублей. Учитывая, что в отчетности не отражается приблизительно 15% оборота, от государства укрывалось 2,33 трлн рублей.

И что очень важно кредитно-банковская система пока еще играет скромную роль в финансировании малого бизнеса. По данным Всемирного банка, по объему кредитования малого бизнеса Россия занимает 148-е место в мире. В целом банковский капитал в общем объеме инвестиций малого бизнеса составляет чуть более 6%.

Опрос предпринимателей в разных регионах показал (по данным Общероссийской общественной организации малого и среднего предпринимательства «ОПОРА РОССИИ»), что в качестве одного из наиболее значимых факторов, сдерживающих развитие малого бизнеса, предприниматели отмечают недостаток финансовых ресурсов, в том числе кредитных.

Кредитование малого предпринимательства в России выделилось в обособленное направление банковской деятельности сравнительно недавно. Такая тенденция продиктована тем, что особенности организации экономической деятельности малого предпринимательства обуславливают использование специфических форм и методов кредитования, иных форм взаимодействия с кредитными организациями, отличных от тех, которые используются в случае с кредитованием крупного бизнеса.

Как отмечается в Отчете о ежегодном исследовании ОПОРЫ РОССИИ «Развитие малого и среднего предпринимательства в регионах России в 2008-2009 гг.» многие стороны кредитования малого предпринимательства соответствуют обычной мировой практике. Однако существуют и серьезные проблемы, которые заключаются в следующем:

- процедура подготовки и размещения заявок в банках не всегда удобна для бизнеса;
- высокая стоимость кредитов для малого бизнеса;
- недоступность долгосрочных кредитов и неудобные условия получения краткосрочных кредитов;
- практическое отсутствие кредитных возможностей для вновь созданных компаний, созданных в сфере нематериального производства, и ряд других.

Между тем на современном этапе кредитование малого бизнеса демонстрирует темпы прироста, сопоставимые с динамикой потребительского кредитования в 2006-2008 гг.

Темпы прироста объемов кредитов, выдаваемых малым предприятиям, варьируются от 60 % до 90 % в год (по данным на 1.01.2009 г.). Так, кредитование характеризуется быстрым ростом и большими объемами, при этом объем кредитов малому предпринимательству увеличился в 2008 г. более чем на 90 % и составил порядка 10 млрд. долл.

Между тем, по данным ОПОРЫ РОССИИ, при финансировании развития бизнеса банковские кредиты в качестве ключевого источника использовали лишь 21% из числа опрошенных предпринимателей.

К наиболее типичным условиям кредитования малых предприятий относятся:

- цели кредитования - пополнение оборотных средств, приобретение автотранспорта, оборудования, недвижимости, покрытие кассовых разрывов, ремонт торговых или производственных помещений, закупка товаров, открытие торговых точек, расширение производства, приобретение основных средств, развитие бизнеса;
- сроки кредитования – от 30 дней до трех лет в зависимости от цели кредитования;
- процентные ставки по кредитам – от 10 % до 30 % в зависимости от вида кредита;
- суммы предоставляемых кредитов – колеблются от 5 тыс. до 10 млн. рублей;
- обеспечение – залог товаров в обороте, оборудования, автотранспорта, ценных бумаг,

недвижимости, личного имущества владельца предприятия, приобретаемого имущества, поручительства и др.;

- участие третьих лиц – международные финансовые организации, Правительство, неправительственные общественные организации, страховые компании, коллекторские агентства, оценочные компании и т.д.¹

Однако, используя данные, содержащиеся в программе Ассоциации российских банков «Национальная банковская система России 2010-2020», можно констатировать, что потребность в кредитах со стороны малых предприятий на сегодняшний день в Российской Федерации удовлетворена максимум на 10 %². Малые предприятия остро нуждаются в кредитах. За счет кредита происходит аккумуляция финансовых ресурсов, обеспечивающих протекание воспроизводственного процесса. Заемные средства позволяют наращивать основной капитал, пополнять оборотные средства, которых так недостает малым предприятиям.

В рассматриваемом контексте основная сложность проблемы связана с тем, что объемы финансовых средств, которыми располагают участники финансового рынка, недостаточны для обеспечения приемлемого уровня развития малого предпринимательства. Заслуживающим внимания является исследование специалистов Всемирного Банка, которые отмечают, что для многих стран Центральной и Восточной Европы в течение 10 лет переходного периода была характерна невозможность финансовой системы выполнять основные функции по отношению к малому бизнесу, а именно: «низкий уровень финансового посредничества; относительно низкое качество активов и серьезная нехватка капитала; узкий набор услуг, особенно в небанковском секторе; в основном незрелые внешние и внутренние структуры контроля; все возрастающая сложность юридического и регулятивного базиса; слабость мощностей по внедрению и соблюдению регулирования»³.

Все опросы предпринимателей, проводимые, как минимум, в течение последних пяти лет, демонстрируют наличие идентичных проблем в сфере кредитования малых предприятий в Рос-

сии. Так, в совместном проекте ОПОРЫ РОССИИ и ВЦИОМ от 10 июня 2005 г. «Условия и факторы развития малого предпринимательства в регионах РФ» показано, что самыми серьезными проблемами для малого бизнеса являются: отсутствие залогового имущества, высокие процентные ставки по кредитам, слишком сложный и долгий процесс оформления документов. Как мы убедились выше, практически те же проблемы названы и в Отчете о ежегодном исследовании ОПОРЫ РОССИИ «Развитие малого и среднего предпринимательства в регионах России» (2008-2009 гг.).

Необходимо отметить и формальные ограничения, установленные в нормативных документах Банка России. Так, в частности, это относится к Положению Банка России от 26.03.2004 г. №254-П, которое регламентирует формирование резервов на возможные потери по ссудам. В соответствии с этим положением кредиты малым предприятиям в большинстве своем относятся к ссудам IV категории качества (проблемные ссуды) и V категории качества (безнадежные ссуды), под которые необходимо создавать резерв в размере половины либо полной суммы самого кредита. Это значит, что на срок действия кредитного договора банк практически замораживает такой же объем собственных средств и, соответственно, цена такого кредита будет высока.

Такая ситуация многократно увеличивает риск ликвидности в случае наступления системных кризисов, которые характеризуются высокими значениями коэффициента кумуляции риска.

Достаточно высокий уровень операционных издержек и риска, сопряженный с операциями по кредитованию малого бизнеса, является одной из причин высоких процентных ставок по кредитам. В таких условиях залогом успешной работы в этой нише для российских банков стало сотрудничество с западными партнерами, поскольку помимо «длинных» денег западные организации передают российским банкам проверенные временем технологии кредитования, которые позволяют стандартизировать работу с мелкими и средними заемщиками, что существенно снижает издержки и риски. Примером тому может служить программа кредитования микро- и малого бизнеса, которую осуществляет ЕБРР с российскими банками-партнерами.

Таким образом, операции российских банков по кредитованию малого бизнеса характеризуются определенной спецификой, поскольку

¹ Махлин Е. И. Организационно-экономический механизм формирования системы кредитования малого бизнеса. Автореф. дис. канд. экон. наук. – М., 2007. – 28 с.

² Программа «Национальная банковская система России 2010-2020». Ассоциация российских банков. – М., 2006.

³ Переходный период: анализ и уроки первого десятилетия. – М. Всемирный банк, 2002. – 369с.

здесь в ряде случаев очевиден как повышенный риск всех традиционных источников риска, так и наличие специфических зон риска, присущего самому малому предпринимательству.

По мере усиления конкуренции на рынке кредитов реальному сектору, представленному преимущественно крупными и средними предприятиями, коммерческие банки сталкиваются с сокращением процентной маржи, что вынуждает их разрабатывать новые кредитные продукты, усиливая степень диверсификации кредитного портфеля. Подобные тенденции отчетливо прослеживаются в функционировании крупных банков, для которых малый бизнес обеспечивает существенно более высокую доходность при относительно одинаковых рисках. Однако спектр малых предприятий, для которых доступны банковские кредиты, достаточно узок: в большинстве своем они рассматриваются банками как нежелательные (ненадежные) заемщики.

В этом плане представляет интерес вариант решения проблемы разделения рисков, связанный с использованием практики страхования кредитных рисков в сфере малого предпринимательства. Нельзя не отметить, что страхование по кредитам, получателями которых являются малые предприятия, сопряжено с рядом проблем, так как даже финансово-устойчивые субъекты малого предпринимательства относятся к разряду «ненадежных» заемщиков. Кроме того, сами малые предприятия не заинтересованы в расходах на страхование.

Расширение использования банковского кредита в деятельности субъектов малого бизнеса в России должно опираться, прежде всего, на усиление его государственной поддержки, на создание условий, благоприятствующих развитию малого предпринимательства. Опыт зарубежных стран свидетельствует, что большинство мер по реализации государственной политики поддержки малого предпринимательства предусматривает регулярное и весьма значительное по своим объемам финансирование.

Что же касается государственной поддержки малого предпринимательства в субъектах РФ, то здесь необходимо отметить, что в ряде регионов созданы фонды поддержки малого предпринимательства, реализуются федеральные и региональные программы поддержки малого предпринимательства.

Помимо всего прочего, в тех регионах, где созданы региональные фонды поддержки малого предпринимательства, осуществляется от-

бор, экспертиза и финансирование предпринимательских проектов (полное или частичное) за счет средств этих фондов. А такие инструменты как лизинг, установление льгот при налогообложении, гарантии субъектов Федерации, субсидирование процентных ставок по кредитам, совместное финансирование с кредитно-финансовыми организациями, полная или частичная компенсация кредитно-финансовым организациям недополученной прибыли при кредитовании субъектов малого предпринимательства, разработка комплексных программ поддержки и развития малого предпринимательства, развитие инфраструктуры поддержки малого предпринимательства и др. – все это в значительной степени снижает риски кредитования малого бизнеса. Однако механизм поддержки малого предпринимательства, включающий по возможности всю перечисленную совокупность инструментов, конечно же, более развит в Москве, Санкт-Петербурге и относительно слабее представлен в регионах.

Так, в г. Москве в 2006 г. был создан Фонд содействия кредитования малого бизнеса, за период деятельности которого (по состоянию на 31 декабря 2009 г.) было предоставлено 1673 поручительства субъектам малого предпринимательства на общую сумму 5,87 млрд. рублей, что позволило последним привлечь кредитные ресурсы в размере 12,2 млрд. рублей⁴.

По данным опросов около 7% малых предприятий г. Москвы были готовы привлечь на развитие бизнеса от 1 до 5 млн. руб. заемных денег на действовавших на рынке кредитных ресурсов до начала финансового кризиса условиях. На удовлетворение этих потребностей потребовалось бы от 40 до 75 млрд. руб. Потребность в микрофинансовых кредитах (меньших по объему) оценивается в объемах от 16 до 40 млрд. руб. Итого общая потребность малого бизнеса Москвы в кредитных ресурсах оценивается суммой в минимальном значении 55 млрд. рублей, в максимальном значении 115 млрд. руб. Недостаток финансовых ресурсов сдерживает в первую очередь развитие производственного малого бизнеса. Начальные затраты на его открытие превышают аналогичные показатели иных отраслей примерно на треть. При этом следует отметить, что объем необходимых для открытия нового бизнеса средств (стартовая сумма) возросла с 288 тыс. долл. в 2006 году до 374 тыс. долл. в 2007 году.

⁴ По данным Фонда содействия кредитованию малого бизнеса.

В результате принимаемых городом мер поддержки в 2007 году субъекты малого предпринимательства Москвы смогли воспользоваться кредитами, займами и лизинговыми услугами на суммы свыше 3 900 млн. рублей и получили поручительств на сумму более 1 700 млн. рублей. В 2008 году было создано и начало свою деятельность агентство "МИКРОФИНАНС", которое предлагает предприятиям малого бизнеса Москвы кредиты (микрозаймы) до 350 тыс. рублей на срок до двух лет по упрощенной процедуре. В 2008 году микрокредитов выдано на 7 500 млн. рублей и предоставлено поручительств по ним еще на 4 500 млн. рублей, что превышает более чем на три четверти аналогичные показатели предыдущего года⁵. Итого достигнуты показатели удовлетворения потребностей малых предприятий в привлеченных кредитных ресурсах примерно на 20% от оцениваемого на минимальном уровне общего объема.

Тем не менее, несмотря на высокие темпы роста финансирования малого бизнеса в г. Москве, говорить о достаточности финансирования в условиях финансового кризиса не представляется возможным. С высокой вероятностью следу-

⁵ <http://www.dmpmos.ru> – официальный сайт Департамента поддержки и развития малого предпринимательства города Москвы

ет ожидать в ближайший период существенных изменений на финансовом рынке (сокращение и удорожание предложения заемных денег при возрастании спроса на финансовые ресурсы), которые могут продлиться, по оценкам некоторых экспертов, от года до трех и более лет. В этой ситуации устойчивость бизнеса многих малых предприятий без масштабной финансовой поддержки окажется на критически низком уровне и может привести к банкротству части из них.

Выводы. Таким образом, без государственной финансовой поддержки устранение проблем финансирования малого бизнеса невозможно. Необходимо создать систему государственных гарантий (поручительств), что позволит коммерческим банкам активнее включаться в процесс кредитования начинающих и закрепившихся предпринимателей. Также рекомендуется формирование, при активном участии государства, венчурных фондов для финансирования проектов малого инновационного бизнеса. Кроме того, имеет место направление по созданию с использованием государственного имущества современных элементов инфраструктуры – бизнес-инкубаторов малого бизнеса, научных и инновационных парков.

Список использованной литературы

1. Махлин Е. И. Организационно-экономический механизм формирования системы кредитования малого бизнеса. Автореф. дис. канд. экон. наук. – М., 2007. – 28 с.
2. Переходный период: анализ и уроки первого десятилетия. – М. Всемирный банк, 2002. – 369 с.
3. Программа «Национальная банковская система России 2010-2020». Ассоциация российских банков. – М., 2006.
4. <http://www.dmpmos.ru> – официальный сайт Департамента поддержки и развития малого предпринимательства города Москвы.

УДК 330.101.541:502

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ МЕТРОПОЛІТАРНОГО ПРОСТОРУ

ECOLOGICAL AND ECONOMIC BASES OF METROPOLIS AREA

Галина Ярославівна СТЕБЛІЙ

кандидат економічних наук, завідувач кафедри економічної теорії, доцент,
доктор філософії Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
E-mail: Kafet@lbi.wubn.net

Galina Y. STEBLIY

Candidate of Economics, Head of Economics Department,
Associate Professor, of Lviv Institute of Banking of
the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. Обґрунтовуються еколого-економічні засади існування метрополії та метрополітарного середовища. Пропонується розгляд замкнутої біоекономічної системи, яка ставить своїм завданням виробництво економічних благ та відтворення навколишнього природного середовища, а також встановлення еколого-економічної рівноваги.

Summary. The ecological and economic principles of metropolis existence and its environment are proved. The closed bioeconomic system which sets the task of the production of the economic wealth and recreation of natural environment as well as setting of ecological and economic balance are suggested for consideration.

Ключові слова: метрополія, метрополітарне середовище, біоекономічна система, виробничі ресурси, глобалізація, екологічні витрати, еколого-економічна рівновага, економіка, економічні збитки, навколишнє природне середовище, природні ресурси.

Key words: metropolis, environment of metropolis, biological and economic system, production resources, globalization, environmental costs, ecological and economic adjustment, economy, economic losses, environment, natural resources.

Постановка проблеми. Метрополітарне середовище, як нова модель регіонального розвитку в політико-економічній і територіальній організації сучасної Європи, формує нові еколого-економічні засади щодо розуміння економіки як замкнутої біоекономічної системи, що забезпечує встановлення еколого-економічної рівноваги між суспільством і природою.

Мета статті – це розробка наукових положень щодо обґрунтування еколого-економічних засад у формуванні метрополії та метрополітарного простору як нової моделі регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень засвідчує актуальність економічних аспектів охорони навколишнього природного середовища, необ-

хідність врахування екологічного чинника за прийняття будь-якого економічного рішення, в тому числі при формуванні метрополії як нової моделі регіонального розвитку держави. Ця проблема розглядається у працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених-економістів, зокрема, до вітчизняних вчених-економістів відносимо: Б. Буркінського, О. Віленчук, М. Гахович, І. Грабинського, В. Міщенко, Ю. Пасічника, І. Шегинського та ін. Проведений аналіз наукових досліджень підтверджує потребу поглибленого наукового вивчення сучасної економічної системи як замкнутої біоекономічної системи, яка поєднає органічну єдність природи й економіки та забезпечує між ними екологічну рівновагу.

Виклад основного матеріалу. XXI століття визначає якісно нові підходи до організації соціально-економічного розвитку України, яка динамічно розвивається і прагне більш активно включитися у світові глобалізаційні процеси, інтегруватися в європейське співтовариство. Пріоритетними завданнями при цьому є органічне поєднання загальнодержавного та регіонального розвитку, так як регіони охоплюють усі галузі суспільного життя: економіку, політику, соціальну сферу. Вони відіграють переважаючу роль у галузі туризму, володіють еколого-економічним, науково-технічним та кадровим потенціалом, що формує умови життя людини.

Уже нині вітчизняна економічна наука намагається з'ясувати теоретичні підходи до розвитку регіонів: областей, районів, великих міст. Як засвідчує позиція західних вчених-економістів, з кінця 70-х років XX століття між владою і бізнесом встановилися міцні зв'язки, а питання добробуту перенесено у площину вирішення питань зростання, відродження та партнерства між громадським та приватним секторами, особливо в містах [6, с. 12]. Такий підхід спонукав до метрополітарності – нового базового поняття в політико-економічній і територіальній організації сучасної Європи. Нині Європа значною мірою є континентом регіонів, а не лише держав.

Саме слово «метрополія» походить від грецького *metropolis*, що означає місто-держава (поліс) з колоніями. Часом назва метрополія використовується як синонім слову столиця. В окремих країнах, наприклад, у Канаді, метрополією називають центральне місто провінції [9, с. 622]. Щодо Польщі, то нині тут триває жвава наукова полеміка в контексті ефективного проведення адміністративної реформи та формування нової моделі регіонального розвитку держави. Остання випливає з концепції єдності економічного простору держави і, передусім, з концепції розвитку території Східної Польщі. Практичним результатом такої концепції стало прийняття урядом положення про існування 12 метрополій [10]. Це означає, що з'являється нова адміністративно-територіальна одиниця – «метрополітарний простір» зі значними ресурсами та важелями впливу, що дозволить Східній Польщі долучитися до «першої ліги» економічного розвитку. А це можливо, насамперед, через будівництво власних аеропортів, тобто поліпшення транспортного потенціалу східного краю. Звичайно, така політика підтримується регіональною і міською владою, тим більше, що

будівництво залізниць, автобанів і пунктів пропуску забезпечується за рахунок державного, а не місцевого бюджету. В той же час від запровадження цієї моделі виграють великі міста-метрополії, а втрачають середні міста (150 – 400 тис. жителів), що позбавлені метрополітарного статусу. Їх побоювання мотивуються, насамперед, екологічними застереженнями про те, що східні воєводства повинні робити ставку на розвиток екотуризму та рекреаційної галузі, а не на рівномірний економічний розвиток Польщі. Виникає питання: як знайти вихід із усталеної ситуації? Що може послужити аргументованою еколого-економічною засадою існування метрополії та метрополітарного простору?

На наш погляд, це, насамперед, підхід до економіки як замкнутої біоекономічної системи, яка узгоджується з існуючою економічною системою, але представлена більш глибокими зв'язками між економічними, соціальними і біологічними процесами. Основою для забезпечення єдності цих процесів виступає регіон, оскільки він передбачає просторову неподільність природного, соціального та економічного простору. Активізація регіонального розвитку можлива лише за умов узгодженості та збалансованості різновекторних, а часом і протилежних потреб та інтересів людини [2, с. 81].

Загалом біоекономічна система передбачає не лише виробництво різноманітних товарів і послуг для задоволення потреб людини, а й відтворення навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної рівноваги між суспільством і природою. Вона розглядається як органічна єдність біосфери і економіки. Це ставить суспільство перед необхідністю вирішення проблем охорони і відтворення навколишнього середовища, іншими словами раціонального природокористування. Зрозуміло, що для задоволення зростаючих потреб людини необхідно використовувати дедалі більшу кількість природних ресурсів, що негативно впливає на їх здатність до самовідтворення. Так, за оцінками експертів, можливість допустимості впливу на біосферу становить приблизно 1–2 % антропогенного споживання її первинної продукції. Хоча сучасне її споживання перебуває уже на рівні 7–10 %, але ще дозволяє біосфері повернутися до загальної рівноваги. В протилежному разі за умови подальшого зростання антропогенного впливу біосфера втратить рівновагу, що може спричинити серйозні катастрофічні наслідки [2, с. 81].

Під природокористуванням ми розуміємо цілеспрямоване втручання людини в природні процеси, яке передбачає: 1) охорону (відтворення) навколишнього природного середовища; 2) раціональне (безвідходне) використання природних ресурсів. Це зобов'язує до створення замкнутої біоекономічної системи. В свою чергу, замкнута біоекономічна система передбачає вирішення подвійного завдання: 1) трансформацію природних ресурсів в економічні блага; 2) відновлення спожитих природних ресурсів на основі переробки відходів виробництва та створення замкнутих еколого-економічних циклів. Такий підхід дозволить застосувати інноваційні технології, які передбачають утилізацію виробничих відходів, комплексну переробку сировини і матеріалів, вторинне використання ресурсів,

що є важливим протизабруднюючим чинником навколишньої природи. В контексті цього питання можемо простежити тісний взаємозв'язок природних ресурсів з валовим внутрішнім продуктом (ВВП) та ефективним використанням виробничих ресурсів загалом. Адже природні ресурси є важливою складовою виробничих ресурсів, які є рідкісними та обмеженими. Обмеженість зумовлює економічний вибір стосовно використання виробничих ресурсів для вирішення трьох фундаментальних проблем організації економіки: що виробляти? як виробляти? для кого виробляти? Проблема вибору спонукає до пошуку альтернативних варіантів використання ресурсів, які б забезпечили їх ефективне використання, тобто повну зайнятість та повний обсяг виробництва.

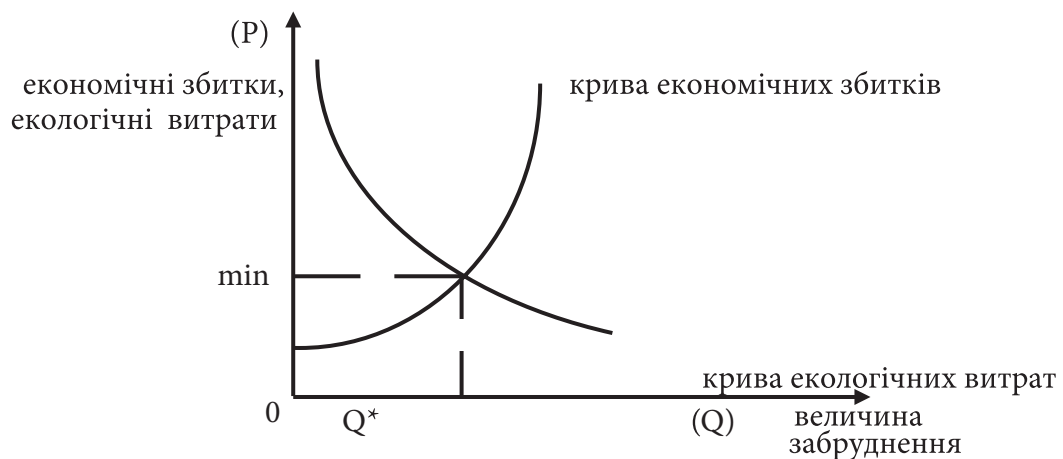

Рис. 1. Допустимий рівень забруднення навколишнього природного середовища

Ідея створення моделі замкнутої біоекономічної системи не передбачає досягнення та збереження абсолютно чистого природного середовища, оскільки така мета є ідеальною і через свою надто високу вартість нездійсненною. В той же час вихід із цієї ситуації обґрунтовується методологічними положеннями сучасної економічної теорії, які базуються на встановленні еколого-економічної рівноваги. Графічним зображенням цієї рівноваги можуть слугувати крива економічних збитків від забруднення навколишнього природного середовища та крива економічних витрат на ліквідацію цього забруднення.

Поєднання кривих економічних збитків і екологічних витрат дозволяє визначити допустимий рівень забруднення навколишнього природного середовища, що забезпечується за рахунок мінімізації як економічних збитків, так і екологічних витрат (рис. 1).

Перетин кривих економічних збитків та екологічних витрат визначає рівновагу між величиною екологічних витрат і величиною забруднення навколишнього природного середовища, що досягається в точці Q^* . Ця точка характеризує оптимальне співвідношення допустимого рівня забруднення на основі мінімізації як економічних збитків, так і екологічних витрат. Вона визначає ситуацію, за якої немає сенсу зменшувати величину забруднення (рух від т. Q^* вліво), оскільки екологічні витрати почнуть перевищувати економічні збитки від забруднення. Одночасно не варто збільшувати і величину забруднення природного середовища (рух від т. Q^* вправо), оскільки економічні збитки будуть перевищувати екологічні витрати, тобто граничні витрати на ліквідацію кожної додаткової одиниці забруднення перевищать витрати на його попередження. Отже, керуючись економічною

логією, можемо констатувати, що суспільство вимушене постійно жити в умовах певного (допустимого) забруднення навколишнього природного середовища, рівень якого визначається еколого-економічною рівновагою. Такий підхід формує нову економічну стратегію на основі положень сучасної економічної теорії, яка передбачає подальший розвиток національної економіки з урахуванням еколого-економічних вимог.

Висновки. 1. Метрополітарність – нове базове поняття в політико-економічній і територіальній організації сучасної Європи, яке формує нову модель регіонального розвитку держави та забезпечує фінансову стабільність, ефективне використання виробничих ресурсів та відповідні умови для розвитку місцевого бізнесу і підприємницької діяльності з урахуванням екологічного чинника. 2. Основною еколого-еко-

номічною засадою метрополітарного простору є визначення економіки як замкнутої біоекономічної системи, яка ставить своїм завданням не лише виробництво різноманітних товарів і послуг, а й відтворення навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної рівноваги між суспільством і природою. 3. Методологічні підходи сучасної економічної теорії, які базуються на встановленні еколого-економічної рівноваги на основі співвідношення величин екологічних витрат та забруднення навколишнього природного середовища, констатують про те, що суспільство вимушене жити в умовах певного (допустимого) забруднення довкілля. Такий підхід формує нову економічну стратегію на основі замкнутої біоекономічної системи, яка передбачає подальший розвиток національної економіки з урахуванням екологічних вимог.

Список використаної літератури

1. Буркінський Б., Галушкіна Т. Глобалізація економіки та національна екологічна доктрина. – Економіст, 2002, № 9.
2. Віленчук О. Гармонізація єдиного еколого-економічного простору України. – Економіка України, 2009, № 3.
3. Віленчук О. М. Проблеми формування еколого-економічного простору в контексті регіонального розвитку. – Регіональна економіка, 2008, № 3.
4. Гахович Н. Стан і проблеми екологізації промислового виробництва. – Економіка України, 2008, № 4.
5. Міщенко В. Фінансування природоохоронної сфери (Чи є критерій достатності?). – Економіка України, 2008, № 8.
6. Пасічник Ю. В. Теоретичні конструкції місцевого економічного розвитку. – Економіка та держава, 2008, № 12.
7. Стеблій Г., Шегинський І. Перспективи формування нових еколого-економічних цінностей в Україні / Економіка України. 10 років реформ. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001.
8. Стеблій Г. Нові підходи до розв'язання екологічних проблем в умовах ринкової трансформації України / Еколого-економічні проблеми розвитку АПК. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-й річниці Конференції ООН з питань охорони навколишнього середовища та розвитку. 25 – 27 вересня 2002р. Том 1. – Львів: ЛДАУ, 2002.
9. Юридична енциклопедія. 3 том.- К.: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2001.
10. www.azh.com.ua/literature.p...rom=&ucat=2&

УДК 336.71

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ЯК СИНЕРГЕТИЧНА СИСТЕМА**BANKING SYSTEM AS A SYNERGETIC SYSTEM****Наталія Сергіївна ЯРЕМЕНКО***викладач-стажист кафедри економічної кібернетики**ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ» (м. Суми)**E-mail: natali_yaremenko@list.ru***Nataliya S. YAREMENKO***Lecturer of Economical Cybernetics Department Of Sumy Ukrainian Academy of Banking*

Анотація. Розглянуто теоретичні аспекти віднесення банківської системи до синергетичних систем, визначено природу позитивного синергетичного ефекту для банківської системи.

Summary. The theoretical aspects of viewing the banking system as a synergistic system are investigated. The nature of positive synergy for the banking system is defined.

Ключові слова: синергетика, синергетичний ефект, синергетична система, банківська система.

Key words: synergy, synergistic effect, synergetic system, banking system.

Постановка проблеми. Останнім часом у банківській сфері України активно відбуваються процеси об'єднання банків. Це природно, так як перехід до ринкової економіки породив велику кількість малих банків, які фактично не здатні ефективно конкурувати на глобальному ринку. В деяких випадках для українських банків такі об'єднання являються чи не єдиною можливістю підвищення конкурентноздатності.

Світовий досвід свідчить, що лише близько 50% об'єднань банків є успішними, на нашу думку, основною причиною невдач при укладенні подібних угод являється нехтування таким поняттям як «синергетичний ефект».

«Не бачу, не чую, не хочу знати» – формула, якою описується відношення до управління ефектами синергії в більшості банків України, яке є ключовим фактором управлінських успіхів [3]. Така ситуація призводить до двох наслідків:

- недостатність фінансових потоків викликає економію на інвестиціях у нові ідеї, що призводить до зниження конкурентноздатності банку;
- поглинання банку по заниженій ціні.

Врахування синергії при управлінні дає банку можливість користуватися тією єдиною перевагою, яка не може бути скопійована конкурен-

тами. Правильне розуміння і використання цієї переваги здатне збільшити прибуток банку в декілька разів.

З огляду на це, доцільним буде розглянути банківську систему з точки зору синергетики, а саме виокремити теоретичні аспекти віднесення її до синергетичних систем.

Метою статті є обґрунтування синергетичної природи банківської системи України для подальшого аналізу синергії як міри впливу на вартість банку.

Аналіз останніх досліджень з даної проблематики виявив, що в світових бізнес-виданнях питанням синергетики, синергетичних систем та синергетичного ефекту приділяється багато уваги. Останні декілька років ці проблеми стали також висвітлюватися вітчизняними вченими та науковцями пострадянських країн.

Теоретичні основи синергетики як науки закладені в працях Германа Хакена [9]. По Хакену, синергетика займається вивченням систем, що складаються з великої кількості частин, компонентів чи підсистем, які складним чином взаємодіють між собою. Застосування синергетичних підходів і методів в економічній сфері здійснив В. Б. Занг [2]. Він застосував раніше відомі моделі нелінійних рівнянь для моделювання економічних систем.

Теоретичні проблеми економічної синергетики також розглядають у своїх роботах В. Тарасевич [8], Л. Євстігнеєва та Р. Євстігнеєв.

У роботах Ф. Еванса та Д. Бішопа, А. Дамодарана, Т. Коупленда піднімаються питання про виникнення та оцінку синергії у банківській системі.

Однак проведений аналітичний огляд показав, що невіршеною частиною загальної проблеми залишається розгляд теоретичних аспектів віднесення банківської системи до синергетичних систем. А також визначення природи очікуваного синергетичного ефекту в банківській системі.

Виклад основного матеріалу. Синергетика – за визначенням її творця Г. Хакена – займається вивченням систем, що складаються з багатьох підсистем різної природи. Це наука про самоорганізацію простих систем, про перетворення хаосу в порядок.

У синергетиці виникнення впорядкованих складних систем обумовлене виникненням колективних типів поведінки під впливом флуктуацій, їх конкуренцією і відбором того типу поведінки, який виявляється здатним вижити в умовах конкуренції. Як зауважує сам Хакен, це приводить нас у певному сенсі до свого роду узагальненого дарвінізму, дія якого поширюється не тільки на органічний, але і на неорганічний світ [11].

Важливими поняттями синергетики є «синергія», «синергетичний зв'язок» та «синергетичний ефект»:

Синергія – спільне та однорідне функціонування елементів системи.

Синергетичний зв'язок – зв'язок, що посилює ефективність системи як результат кооперативних дій різних за природою елементів, що входять в неї.

Синергетичний ефект – збільшення ефективності діяльності в результаті з'єднання, інтеграції, злиття окремих частин в єдину систему за рахунок так званого системного ефекту (емерджентності) [5].

До синергетичних систем відносять системи, які задовольняють наступним вимогам:

- відкритості;
- нелінійності;
- ентропійності [4].

Про відкритість банківської системи свідчать наступні положення:

– в загальному випадку під відкритістю розуміється властивість банківської системи, що визначає характер її взаємодії з навколишнім середовищем у будь-якому аспекті (інформаційному, фінансовому і т.д.) в інтересах

забезпечення швидкого реагування на зміну ситуації на фінансових ринках країни чи світу в цілому;

– відкритість банківської системи припускає активне використання різних засобів комунікації в інтересах забезпечення ефективного обміну інформаційними та інтелектуальними ресурсами;

– основа відкритої банківської системи створена гнучкими фінансово-економічними технологіями, що забезпечують адаптацію до конкретних умов і доступ до технічних, наукових, соціологічних і економічних інновацій;

– у банківській системі як відкритій системі інформаційна цілісність і злагоджена взаємодія її учасників реалізується за допомогою єдиного набору законів та стандартів.

Відкриті системи характеризуються нерівноважною структурою. Нерівноважність пов'язана з адаптацією до зовнішнього середовища (система вимушена змінювати свою структуру).

Нерівноважність банківської системи характеризується наступними положеннями:

- під нерівноважністю банківської системи розуміють забезпечення внутрішньої стійкості за допомогою обміну із зовнішнім середовищем грошовими засобами, інформацією та ресурсами, в результаті якого відбувається реструктурування;

- основу забезпечення нерівноважності банківської системи складає неперервна конкурентна боротьба, яку банки ведуть між собою за збільшення своїх доходів.

Нелінійність банківської системи характеризується наступними положеннями:

- нелінійність банківської системи розуміється як властивість забезпечувати багатоваріантні шляхи надання банківських послуг з можливістю вибору необхідного варіанту для кожного випадку;

- нелінійність банківської системи забезпечує індивідуальний підхід до кожного клієнта.

Ентропійність як міра невпорядкованості банківської системи характеризується наступними положеннями:

- досягнення поставлених цілей суб'єктами банківської діяльності завжди пов'язано з багатоваріантністю вибору засобів і веде до порушення принципу рівноваги;

- прагнення суб'єктів до максимізації корисності і мінімізації втрат запускає механізм змін у банківській системі, обумовлює процес відхилення від ідеального стану рівноваги.

Крім того, синергетичним системам притаманні наступні особливості: складність, різноманітність, багатомірність і невизначеність [5].

Банківська система відноситься до складних систем, так як характеризується великою кількістю елементів та зв'язків між ними. Як кількість елементів, так і міжелементні зв'язки можуть неконтрольовано змінюватись, що робить поведінку цієї системи непередбачуваною. Як складній системі банківській системі не притаманна адитивність, тобто якості системи не являються сумою якостей її елементів. Ця властивість має назву емерджентності, і результатом її дії є виникнення синергетичного ефекту.

Взагалі, емерджентність визначають як важливу властивість системи, яка полягає в тому, що сукупне функціонування взаємозв'язаних елементів системи породжує якісно нові функціональні властивості системи. Звідси випливає важливий висновок: система не зводиться до простої сукупності елементів; поділяючи систему на частини, досліджуючи кожен з них окремо, неможливо пізнати всі властивості системи в цілому [10, с. 223].

Різнороманітність банківської системи як складної системи – це загальна кількість можливих станів системи. Ця характеристика використовується для кількісної оцінки складності системи. Чим більша різноманітність банківської системи, тим ширше простір можливостей. Занадто велика різноманітність системи може призвести до анархії та хаосу. Але разом з іншими умовами, вона виступає в якості найважливішої умови емерджентності [6].

Банківська система як багатомірна система припускає наявність багатомірного об'єкту управління, в якості якого виступає банк і який характеризується наявністю декількох входів (впливів) та виходів.

Поняття невизначеності банківської системи характеризує ситуацію, в якій повністю чи частково відсутня інформація про фактори внутрішнього і зовнішнього середовища [7, с. 241]. Невизначеність тим більша, чим менше повнота і точність інформації і чим довшим є період дослідження.

З наведеного вище можна стверджувати, що банківська система відповідає вимогам, які ставляться до систем, віднесених до синергетичних. Однак синергетичність банківської системи це ще не гарантія того, що в ній буде створюватися синергетичний ефект, зокрема, позитивний.

Синергетичний ефект буде мати місце, якщо всі елементи і суб'єкти системи орієнтовані на досягнення однієї загальної цілі. Якщо ж вони будуть прагнути досягнути окремих цілей, що не пов'язані з загальною, позитивного синергетичного ефекту не виникне [5].

Існує вчена думка, що кількісно оцінити ефект синергії не можливо. Однак автор підтримує погляд А. Дамодарана «ті, хто вважає, що синергію неможна оцінити і виразити в кількісній формі, виявляються неправими» [1].

Оцінка синергетичного ефекту в банківській системі може проходити не прямо, а як складової частини економічної ефективності. Кількісно синергія оцінюється як додаткові грошові потоки, які виникають у системі після об'єднання суб'єктів системи.

Тобто очікуваний синергетичний ефект у банківській системі можна визначити як підвищення розміру грошових потоків, збільшення об'єму і кількості виданих кредитів, збільшення об'єму, кількості та строковості залучених депозитів після об'єднання банків.

Висновок. Проведений аналіз відповідності банківської системи теоретичним аспектам синергетичних систем дає змогу стверджувати, що банківська система являється по своїй суті синергетичною системою. При цьому присутня потенційна можливість отримання в ній позитивного синергетичного ефекту. В той же час незнання чи ігнорування законів синергії не звільняє банківську систему від її негативних результатів.

У подальших дослідженнях рекомендується звернути увагу на кількісну оцінку ефекту синергії як міру впливу на вартість банку з метою врахування синергетичного ефекту при визначенні вартості банку.

Список використаної літератури

1. Дамодаран А., Инвестиционная оценка: инструменты и методы оценки любых активов [Текст] / А. Дамодаран. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 1341 с.
2. Занг В. Б., Синергетическая экономика [Текст] / В. Б. Занг. – М.: Мир, 1999. – 335 с.
3. Ковалев Д., Переоцененная синергия [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.strategy.com.ua/article.aspx?column=4&article=661>. – Заголовок з екрану.
4. Кузнецов Б. Л., Введение в экономическую синергетику [Текст] / Б. Л. Кузнецов. – Наб. Челны: Изд-во КамПИ, 1999. – 326 с.
5. Логинов М. П., Теоретические аспекты синергетики в системе ипотечных услуг [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://vestnik.uapa.ru/issue/2009/02/09/>. – Заголовок з екрану.
6. Пугачева Е., Синергетическое управление [Электронный ресурс] / Е. Пугачева, К. Соловьянко. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/management/strategy/synergetics.shtml>. – Заголовок з екрану.
7. Смирнова К. А., Понятие неопределенности экономических систем и подходы к ее оценке [Текст] / К. А. Смирнова // Вестник МГТУ, 2008. – №2. – С. 241–246.
8. Тарасевич В., Постнеклассический вызов фундаментальной экономической науке [Текст] / В. Тарасевич // Вопросы экономики, 2004. – № 4. – С. 107-117.
9. Хакен Г., Синергетика [Текст] : пер. з англ. / Г. Хакен. – М.: Мир, 1980. – 404 с.
10. Шарапов О. Д., Економічна кібернетика [Текст] : навч. посібник / О. Д. Шарапов, В. Д. Дербенцев, Д. Є. Семьонов. – К.: КНЕУ, 2004. – 231 с.
11. Эткинс, П. Порядок и беспорядок в природе [Текст] / П. Эткинс. – М.: Мир, 87. – 224 с.

УДК 338.32

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЕКТ З ОСНАЩЕННЯ ПРАЦЮЮЧИХ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ СУЧАСНОЮ ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОЮ ТЕХНІКОЮ

INVESTMENT AND INNOVATION PROJECTS WITH WORKING EQUIPMENT PRODUCTION COMPANY MODERN CONVERTING TECHNICS

Сергій Леонтійович МИХАЙЛЮТА

*кандидат технічних наук, доцент кафедри вищої математики та інформаційних технологій, доцент Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
E-mail: 0472563563@mail.ru*

Sergey L. MYKHAILUTA

Candidate of Technical Science, Associate Professor of Mathematics and Information Technology, Associate Professor of Cherkasy Institute of banking The University of banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Валентин Іванович БИКОВ

*доктор технічних наук, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності, професор Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси
E-mail: 0472563563@mail.ru*

Valentin I. BYKOV

Doctor of Technical Science, head of life safety department, professor of Cherkasy State Technological University, Cherkasy

Геннадій Сергійович МИХАЙЛЮТА

*магістрант Національного технічного університету України «КПІ», м. Київ
E-mail: 0472563563@mail.ru*

Gennady S. MYKHAILUTA

Master of the National Technical University of Ukraine «KPI», Kyiv

Анотація. Проведений короткий загальний аналіз ідеї інвестиційно-інноваційного проекту з оснащення працюючих виробничих підприємств сучасною перетворювальною технікою, зокрема регульованим електроприводом, а також фінансовий прогноз результатів реалізації проекту в Черкаській області.

Summary. The short analysis of idea is conducted investment – innovative project for the equipment of works production enterprises by a modern converting technique, regulable electrodriver in particular, and also financial projection of results of realization of project in the Cherkassy region.

Ключові слова: інвестиція, інновація, проект, перетворювальна техніка, електропривод.

Key words: investment, innovation, project, converting technique, electrodriver.

Постановка проблеми. Знаходження напрямів ефективного інвестування завжди є задачею актуальною. В засобах масової інформації все частіше підкреслюється важливість задачі інвестування в екологічні та ресурсозберігаючі проекти. З точки зору інвестора, важливою є задача інвестування в високоприбуткові мало ризикові проекти. На думку авторів даної статті, особливої уваги заслуговують проекти, що одночасно вирішують усі згадані задачі. Стаття присвячена короткому аналізу ідеї одного з таких проектів.

Мета статті полягає в проведенні короткого аналізу ідеї інвестиційно – інноваційного проекту з оснащення працюючих виробничих підприємств сучасною перетворювальною технікою, зокрема регульованим асинхронним електроприводом, як можливості для ефективних інвестицій.

Аналіз останніх досліджень. Все частіше засобами масової інформації піднімається питання про кінцевість енергоресурсних запасів планети і нагальну потребу впровадження енергоощадливих технологій [1]. Інвестори схиляються до думки, що кращими для інвестування є інноваційні проекти [3,4]. При цьому, необхідною умовою реалізації проекту є його екологічність [4]. Стрімкий розвиток інформаційних технологій та перетворювальної техніки, дозволяють стверджувати, що в даний час інвесторам має сенс звернути увагу на інноваційні проекти, направлені на модернізацію діючих виробничих підприємств шляхом впровадження сучасної перетворювальної техніки, зокрема регульованого електроприводу [2].

Виклад основного матеріалу. Застосування сучасної перетворювальної техніки в різних сферах виробничої діяльності має вражаючі результати [1]. Практичний досвід діяльності авторів статті у цій сфері дозволяє впевнено стверджувати, що використання перетворювальної техніки для переоснащення діючих підприємств дозволяє створити та реалізувати проект з високими оцінками одночасно за критеріями екологічності, ресурсозбереження, ефективності, малоризиковості. Зразковим прикладом такого проекту є проект з впровадження регульованого електроприводу [2].

Основна технічна можливість, яку дозволяє реалізувати регульований електропривод, є швидке налаштування технологічних про-

цесів виробництва відповідно до факторів, що змінюються, таких, наприклад, як вид і якість сировини. Завдяки зручності транспортування електричної енергії та широкому застосуванню механічної енергії, регульований електропривод набуває все більшого поширення, як ефективний електромеханічний перетворювач енергії. Близько 80% всього парку електричних машин складають асинхронні двигуни з короткозамкненим ротором. Тому особливий інтерес викликає асинхронний регульований електропривод, а саме: частотно-регульований асинхронний електропривод на базі перетворювача частоти (який інколи називають «електронним регулятором швидкості і моменту асинхронних двигунів»).

Відзначимо: якщо власник (або керівник) підприємства має бажання порівняти можливості устаткування підприємства, які з'явилися після застосування частотно-регульованого асинхронного електроприводу, з тими, що були до його застосування, то асинхронний електропривод дозволяє перейти на старий режим роботи всього протягом чверті години. Що, до речі, говорить про збереження рівня надійності та ремонтпридатності усього виробництва. Перетворювач частоти у складі регульованого електроприводу забезпечує гнучкість технологій і економію електроенергії. Перш за все, регульований електропривод вигідно застосовувати у випадках, коли на підприємстві (або конкретному устаткуванні, обладнанні) спостерігається наступне:

- змінюється кількість продукції, що випускається, в одиницю часу;
- змінюється вхідний матеріал для різних видів продукції;
- можна поліпшити технологічний процес, використовуючи плавне регулювання його параметрів;
- технологічне устаткування, насоси, вентилятори працюють із змінним, або неповним навантаженням;
- потрібні часті пуски, зупинки, реверс приводних двигунів, і виникає необхідність знизити навантаження на устаткування та витрати енергії в перехідних режимах, продовжити термін служби трубопроводів, усунувши гідроудари в них, зробивши плавний пуск насосів, виникає необхід-

ність зменшити витрати на обслуговування устаткування, замінивши приводи з редукторами і варіаторами на регульовані асинхронні електроприводи;

- є перевитрата електроенергії.

Плавне регулювання швидкості обертання є найкращим способом пристосувати привід до змінних обставин. Чудовим прикладом важливості регулювання процесів за рахунок регулювання швидкості обертання є автомобіль. Водій погоджує швидкість руху автомобіля з різними зовнішніми умовами, оптимальна швидкість досягається зниженням частоти обертання двигуна і перемиканням на нижчу швидкість. Але уявімо, що регулювання швидкості автомобіля здійснюється тільки гальмами, при роботі двигуна на повних обертах! Природно, краще регулювати швидкість обертанням двигуна, що економить енергію, скорочує знос машини і гнучко узгоджує рух з навколишніми умовами.

Регулювання швидкості обертання є природним способом досягнення необхідного робочого стану процесу, містить в собі ряд переваг, цінність яких безпосередньо може бути виміряна грошима: зручність регулювання і роботи системи (м'який пуск, регульовані час прискорення і уповільнення, точна швидкість, можливість дистанційного керування, сполучення з ЕОМ). Переваги дозволяють понизити капіталовкладення, експлуатаційні затрати, трудові затрати, спростити конструкцію машин, підвищити ступінь автоматизації і ін., що забезпечує фінансові заощадження.

Використання регульованих електроприводів дозволяє понизити знос устаткування і скоротити витрати на техобслуговування, оскільки при зниженні швидкості часто знижується також момент, тиск і механічне навантаження на деталі машини. Регулювання швидкості обертання виключає різкі шкідливі зміни навантаження, дозволяє отримати м'який пуск і м'якшу роботу приводу, скоротити потребу в ремонті і понизити витрати на техобслуговування устаткування.

Використання регульованих електроприводів дозволяє одночасно збільшити випуск продукції і підвищити її якість. Звичайне збільшення об'єму продукції знижує якість, а підвищення якості приводить до зменшення випуску продукції. Це часто пов'язано з питанням оптимізації, яке важко вирішити на стадії проектування. Якщо змінити об'єм продукції регулюванням швидкості, то оптимізацію кількості і якості продукції можна виконати пізніше.

Прикладом реалізації проекту регулювання швидкості обертання, що оптимізує роботу устаткування, є волочильний стан для протягування дроту, на якому, завдяки застосуванню регульованого електроприводу, вдалося реалізувати м'який пуск і роботу на різних швидкостях, що дозволило зменшити обриви дроту, отже його відходи, і розширити асортимент продукції, що випускається підприємством.

Хорошим прикладом оптимізації об'єму виробництва служить привід лісопильної лінії. Діаметри колод, які розкрояються, можуть змінюватися в широких межах (від 20 до 70 см). Товсті колоди необхідно розпилювати на нижчій швидкості тому, що вони здійснюють велике навантаження на пилку. Якщо швидкість розпилювання колоди прийняти відповідно до самого великого діаметру колод, обсяг виробництва буде низьким при розпилюванні тонких колод. Проблема часто вирішується за допомогою двохшвидкісного двигуна. Однак, застосування безступеневого регулювання забезпечує значне підвищення середньої швидкості розпилювання. Завдяки впровадженню регулювання швидкості, випуск продукції на лісопильних заводах вдається збільшити на 10-15 %.

Використання регульованих електроприводів дозволяє економити електроенергію за рахунок зменшення споживаної потужності оптимізацією роботи приводу [1] через регулювання швидкості обертання. Значна економія спостерігається в приводах насосів і вентиляторів, в яких споживання потужності знижується пропорційно третій степені від швидкості. У багатьох насосів економія перевищує 50 %, що при великих потужностях означає заощадження значних коштів. Порівняємо споживання вентилятором (відцентровим насосом) потужності при регулюванні подачі дроселюванням і регулюванням обертів двигуна та втрати енергії на лінії розподілу з електростанції до окремого насоса. При регулюванні подачі насоса потужністю 100 кВт шляхом дроселювання втрати потужності всієї лінії перевищують 800 кВт, хоча потужність насоса лише 100кВт! При регулюванні швидкістю обертання втрати становлять 300 кВт, але в такому разі будемо мати економію 500 кВт!

Прикладами використання регульованого електроприводу на об'єктах різного призначення, що дозволяє підвищити ефективність роботи об'єктів (та рентабельність виробництва) є [2]: насосна станція, занурюваний насос, вентилятор димових газів, лісопильна лінія, волочиль-

ний стан, транспортери, шнекові транспортери, шліфувальний верстат, тощо.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОБЛАДНАННЯ З РЕГУЛЬОВАНИМ ЕЛЕКТРОПРИВОДОМ. Стовідсоткової ефективності використання виробничого обладнання, на жаль, неможливо досягти. У деяких випадках використовуються дубльовані системи, які забезпечують роботу один одного при порушенні режиму роботи. Що стосується пристроїв регулювання швидкості, частотний перетворювач є єдиною системою, яка може забезпечити повне резервування без додаткових пристроїв. Частотний перетворювач має унікальну перевагу: виникнення несправності не вимагає простою обладнання і, отже, великих збитків у виробництві. Коли в якості приводного двигуна служить короткозамкнений електродвигун, перетворювач може бути просто зашунтованим, наприклад, на час перевірки або у разі перешкоди в його роботі. Інші системи регулювання швидкості не дають такої можливості без дорогих дублюючих систем, котрі вимагають додаткового місця. Частотний перетворювач дозволяє наблизитися до магнічної межі 100 %-ї ефективності застосування.

ВИТРАТИ НА ТЕХОБСЛУГОВУВАННЯ. Найдорожчі роботи з техобслуговування для різних пристроїв регулювання швидкості обертання наступні: заміна вугільних щіток, контроль колектора, контроль зносу, мастило, заміна фільтру і контроль та заміна мастила, запчастини, контроль підшипників, запасний двигун. В разі застосування перетворювача частоти і асинхронного короткозамкненого двигуна залишається тільки виконати заміну мастила і контроль підшипників. Вартість таких робіт найнижча, причому вони потрібні і в разі застосування нерегульованого приводу. З цього виходить, що заміна нерегульованого приводу регульованим асинхронним електроприводом не викликає підвищення витрат на поточне обслуговування. Існують регульовані приводи, заміна яких регульованими асинхронними електроприводами виправдається вже за рахунок зниження витрат на техобслуговування.

Якщо додатково порівняти вартість запасного двигуна постійного струму і короткозамкненого двигуна, то привід асинхронний, поза сумнівом, виявиться економічно обґрунтованим варіантом.

Стосовно частотно-регульованих асинхронних електроприводів, відзначимо наступне. Частотний перетворювач є супервигідним капіталом для підприємства. При його використанні

в системах електроприводів дуттєвих вентиляторів, окупність складає менше 12 місяців роботи, економія електричної енергії - 50% від потужності, спочатку споживаної вентилятором. Щороку електропривод заробляє для підприємства суму що майже вдвічі перевищує його вартість! І це при сьогоднішній ціні електроенергії. При збільшенні її ціни - надходження підприємства від його використання зростають! Реальний приклад застосування двох електроприводів дуттєвих вентиляторів потужністю по 75 кВт: загальна споживана потужність знизилася на 62кВт, економічний ефект від застосування склав 1488 кВт*г на добу, або 543.1 МВт*г на рік, що в грошовому вираженні, при ціні електроенергії 0.25 грн/кВт*г, становить 135775 грн щорічно.

Вищевикладене складає основу проекту «ЕСІПТ» («Ефективні системи інвестиційно-інноваційних технологій»). Проект являє собою систему взаємодоповнюючих проектів, завданням кожного з яких є розробка і впровадження технологій ресурсозбереження (енергозбереження) в різних напрямках життєдіяльності людини. Ці завдання підпорядковані двом основним ідеям: екологічності та ефективності в самому широкому розумінні цих слів.

Проект «ЕСІПТ» дозволяє підвищити прибутковість працюючих виробничих підприємств: запропоновані технології являють собою комплекс організаційно-технічних рішень, які дозволяють зменшити невиробничі енергетичні витрати підприємств, направивши вивільнену енергію на виконання корисної роботи. Результати застосування таких рішень дійсно вражаючі. При тризмінній роботі промислового устаткування, на кожному кіловаті споживаної ним потужності, в рік можемо отримати майже 1300грн. Потужність устаткування підприємств вимірюється тисячами кіловат (кВт). Економічний ефект дорівнює добутку цієї потужності в кВт на 1300грн. Додамо до нього позитивний ефект, отриманий за рахунок більш м'якої роботи устаткування, що значно знижує витрати на його обслуговування і ремонт, зменшує відходи сировини і продукції. Отже, маємо потужне джерело збільшення прибутків підприємств!

Кожен окремий проект з впровадження таких технологій по-своєму унікальний і складається з кількох етапів. За першим етапом (до прийняття рішення про закупку обладнання та комплектуючих) виконується попередній аналіз роботи підприємства, здійснюються ретельні розрахунки затрат по впровадженню, прогнозу-

ються результати впровадження, виконуються інші роботи, як це прийнято в практиці проектного менеджменту. Переважно проекти розробляються таким чином, щоб термін їх окупності не перевищував одного року.

В межах Черкаської області очікуються наступні результати від реалізації проекту. За наближеними розрахунками для промислових підприємств області, за позаминулий рік такими підприємствами спожито 1710 млн. кВт*г електроенергії. Виділимо найбільш поширені системи асинхронного електроприводу, які на промислових підприємствах споживають близько 60% електроенергії. Запропоновані технічні рішення дозволяють знизити споживану потужність майже удвічі. Отже, економічний ефект в масштабах області становить близько 30% від вищенаведеної цифри, а це 510 млн. кВт*г електроенергії на суму близько 150 млн. грн щорічно. Для порівняння відзначимо, що в позаминулому році населенням було спожито 630 млн. кВт*г, а в мережах загального користування 430 млн. кВт*г електроенергії.

Фінансова сторона проекту базується на використанні власних коштів, залученні інвестицій, кредитуванні, лізингу, тощо. Для кожного підприємства передбачена покрокова реалізація проекту, що забезпечує майже нульову ризиковість проекту як для підприємства, так і для стороннього інвестора. При залученні стороннього інвестора прибуток від проекту підприємство отримує пізніше на 0,5-1 рік, ніж при залученні власних коштів, але всі інші переваги від реалізації проекту мають місце. Головне, щоб підприємство працювало за своїм прямим призначенням.

Приклади реалізації проекту та отриманих результатів:

1. Впровадження систем управління стендів для налашки насосів високого тиску дизельних двигунів (ПСРП «Ремавтоагрегат», м. Черкаси) дозволило зменшити витрати на обслуговування стендів у декілька разів, порівняно з випадком застосування гідроприводів. До речі, ПСРП «Ремавтоагрегат», директором якого є Омельченко Олександр Іванович, є прикладом підприємства, що розвивається, забезпечуючи своєчасний та високоякісний ремонт автомобілів і сільгосптехніки Черкаської, Київської, Кіровоградської областей.

2. Впровадження системи дозування тютюну на підприємстві «Реємстма-Черкаси тютюнова фабрика» дозволило зменшити брак і витрати тютюну на 7%.

3. Застосувавши технології енергозбереження на двох електроприводах потужністю по 75 кВт дутьових вентиляторів однієї з котельень м.Черкаси, вдалося понизити загальну споживану потужність на 62кВт, отриманий економічний ефект 1488 кВт*г на добу, або 543.1 МВт*г на рік, що в грошовому еквіваленті, при ціні електроенергії 0.3грн/(кВт*г), складає 162930 грн. щорічно.

4. Розробка і впровадження систем векторного управління асинхронних електроприводів намотувальних барабанів волочильного стану ПП «ПБА», м. Черкаси, дозволило протягувати більш тонкий дріт (до 2мм). Завдяки цьому в декілька разів розширився асортимент вироблених цвяхів і сітки рабиці, а також зменшилися обриви дроту, непродуктивні простой устаткування і, таким чином, підвищилася продуктивність, поліпшилася якість продукції і умови роботи устаткування.

Говорячи метафорично, впровадивши запропоновані рішення на окремому підприємстві, підприємство отримує співробітника, який приносить прибуток 1300 грн. в рік на кожному кіловаті потужності устаткування, працюючи по три зміни сім днів на тиждень і по тридцять днів на місяць без заробітної плати, нарахувань на неї та без інших витрат.

Висновок. Регульований асинхронний електропривод на базі перетворювача частоти є ефективним засобом вирішення цілої низки технологічних виробничих завдань:

1) енергозбереження в системах регулювання подачі рідин і газів;

2) заощадження інших видів ресурсів (зниження витрат на обслуговування устаткування, трубопроводів, непродуктивних витрат сировини і матеріалів, зменшення відходів) за рахунок оптимального їхнього використання;

3) підвищення якості і розширення асортименту продукції підприємства за рахунок більш точного управління технологічними процесами.

Існують рішення, які особливо ефективні у випадках, коли мають місце:

1) зміна кількості продукції, що випускається, за одиницю часу;

2) зміна вхідного матеріалу для різних видів продукції;

3) поліпшення технологічного процесу за рахунок плавного регулювання його параметрів;

4) технологічне устаткування, насоси, вентилятори працюють із змінним, або неповним навантаженням;

5) необхідність частих пусків, зупинок, реверсів приводних двигунів за умов бажаного зниження навантаження на устаткування та витрат на його обслуговування, зменшення втрат енергії в перехідних режимах роботи, збільшення терміну служби трубопроводів, усунення гідроударів в них за рахунок плавного пуску насосів;

б) перевитрати електроенергії.

Регульований асинхронний електропривод, як можливість для інвестицій, має унікальні характеристики:

- швидке повернення інвестицій (термін

повернення інвестицій становить, як правило, від шести місяців до одного року);

- без ризиковість (незалежно від ринкових змін електропривод може змінити власника лише за умови згоди останнього);

- термін експлуатації електроприводу становить близько 10 років, що в більшості випадків означає 9-18 кратне повернення інвестицій, пов'язаних з його придбанням та встановленням.

- економічний ефект в масштабах Черкаської області становить близько 510 млн. кВт*г електроенергії на суму близько 150 млн. грн щорічно.

Список використаної літератури

1. Михайлюта С. Л. Методи та засоби вдосконалення обчислювального пристрою систем керування об'єктів з асинхронними машинами. Вісник ЧДТУ. – Черкаси: ЧДТУ. – 2005. – №4. – С. 113-116.
2. Михайлюта С. Л., Биков В. І., Михайлюта Г. С. Регульований електропривод як засіб підвищення ефективності виробництва. Вісник інженерної Академії України. – Київ: 2010. – №.2 – С. 267-271.
3. Звіт по Міжнародному економічному форуму «Інновації. Інвестиції. Харківські ініціативи». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua/uk/document/view/id/2027>.
4. Аналіз розвитку екологічно орієнтованої інноваційної діяльності. Електронний ресурс. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vzuk/2008_18/tom_3/12_21.pdf.

УДК 651.6

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

PROBLEMS OF LEGISLATIVE REGULATION OF AUDITING ACTIVITY

Алла Олександрівна САЮН

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку аналізу та аудиту,
доцент Черкаського інституту банківської справи

Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

E-mail: alenlook@mail.ru

Alla O. SAYUN

Candidate of Economics,

Associate Professor of Accounting, Analyzing and Auditing Department of

Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. У статті досліджено зміни в регулюванні аудиторської діяльності, які пропонується ввести законопроектом № 5375 «Про аудиторську діяльність» від 25 листопада 2009 р. та нового проекту Закону України «Про аудиторську діяльність» розробленого АПУ. Проаналізовано результати, до яких призведуть вказані зміни у разі прийняття законопроекту та запропоновано більш коректне формулювання окремих його статей.

Summary. Changes in legislative regulation of auditing activity which have been suggested to approve as a bill # 5375 «About Auditing Activity» of November, 25, 2009 and a new project of the Law of Ukraine «About Auditing Activity» worked out by Auditing Chamber of Ukraine are investigated in this article. The results which will be caused by the indicated changes in case of approving this bill were analysed and a more correct formulation of its separate articles was suggested.

Ключові слова: аудит, аудиторська діяльність, аудитор, аудиторська фірма, Реєстр аудиторських фірм та аудиторів.

Key words: auditing, auditing activity, auditor, auditing firm, Register of auditing firms and auditors.

Постановка проблеми. Виникнення, становлення й подальший розвиток аудиторської діяльності в Україні зумовлені необхідністю незалежного об'єктивного контролю господарської діяльності підприємств недержавних форм власності та професійного підтвердження достовірності звітності, яка надається користувачам і зацікавленим сторонам у зв'язку із ринковим спрямуванням економіки держави.

Зарубіжні країни мають досить тривалу історію аудиту, певні традиції. Наша держава перебуває ще на шляху становлення й розвитку аудиторської діяльності, проте вже за перші 16 років можна говорити про певні надбання та перспективи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ця проблема є актуальною сьогодні для України й висвітлюється в роботах таких українських вчених, як Петрик О. А., Базилевич В. Д., Гаманкова О. О., Заруба О. Д., Клапківа М. С., Осадчий Ю. І. та ін.

Аудит в Україні являє собою цілісну, ефективно діючу систему з сучасним кадровим, нормативно-правовим, інформаційно-методичним та програмно-технологічним потенціалом, який динамічно оновлюється. Її подальший розвиток потребує підвищення професійної компетентності фахівців з аудиту відповідно до сучасних вимог.

Сьогодення потребує перенесення акцентів на процес реформування системи аудиту в Україні відповідно до вимог Міжнародних стандартів аудиту, надання впевненості та етики і створення комплексного науково-методичного забезпечення.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз змін, які планується ввести в регулюванні аудиторської діяльності та аналіз результатів їх впровадження.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Серед нормативних актів, які регламентують аудиторську діяльність, нова редакція Закону викремила Господарський кодекс України та Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики, що пов'язано із їх оновленням і важливим значенням для регулювання взаємовідносин аудиторських фірм (аудиторів) та їх клієнтів і визначення професійних норм їх діяльності.

Слід підкреслити, що дія Закону України «Про аудиторську діяльність» не поширюється на органи державної виконавчої влади та на аудиторську діяльність державних органів, що зумовлено внесенням змін до цього Закону постановою Верховної Ради України від 15.12.2005 р. №3202-15 і впровадженням такого поняття, як «державний фінансовий аудит». Повноваження на його здійснення мають Рахункова палата України та органи Державної контрольно-ревізійної служби України.

На основі рішення Аудиторської палати України від 18.04.2003 р. (протокол № 122/2) Стандарти аудиту та етики Міжнародної федерації бухгалтерів прийнято як Національні стандарти аудиту, застосування яких є обов'язковим при аудиті звітності за 2003 р. і подальші роки.

З того часу відбулися значні зміни на глобальному та національному рівнях у сфері економічних відносин та законодавства під впливом об'єктивних реалій рівня сучасного економічного розвитку (у тому числі проявів економічної кризи) окремих регіонів світу, держав та України зокрема, її соціально-економічних і політичних чинників [1].

Суттєві зміни що відбулись на світових фінансових ринках, у банківському секторі, корпоративних відносинах та фінансових системах (держави та окремих господарюючих суб'єктів) призвели до зміни інформаційних запитів держави, інвесторів, акціонерів, суспільства та інших зацікавлених сторін щодо змісту й достовірності показників фінансової звітності та інших даних, необхідних для прийняття рішень на різних рівнях управління.

Отже, за наслідками вказаних змін набув актуальності розвиток законотворчого процесу в Україні щодо регулювання бухгалтерського обліку та аудиторської діяльності у 2009-2010 рр.

Народні депутати М. Катеринчук та А. Шкіль зареєстрували законопроект № 5375 «Про аудиторську діяльність» від 25 листопада 2009 р. [2]. Провідну роль у розробці цього варіанта законопроекту відіграла одна з громадських організацій – Рада незалежних бухгалтерів та аудиторів в Україні.

Як зазначено у пояснювальній записці до запропонованого законопроекту №5375, його метою є «приведення вимог професії аудитора відповідно до положень Директиви 2006/43/ЄС... створення рівних європейських умов для здійснення аудиторської діяльності аудиторів в Україні та забезпечення визнання національних аудиторів у країнах ЄС».

Задекларовані мета й основні напрями законопроекту №5375 є абсолютно правильними та адекватними сучасному етапу і потребам розвитку аудиторської діяльності та її унормування в Україні.

Разом із тим комплексний аналіз змісту статей цього документа доводить, що низка його положень суперечить чинному законодавству України, національному практичному досвіду, Директиві 2006/43/ЄС, мають місце внутрішні неузгодженості між окремими статтями, в ньому не враховані важливі положення Міжнародних стандартів аудиту, а іноді досліджується пряме заперечення їм, спостерігається необґрунтованість застосування термінологічного апарату.

Очевидно, що законопроект формувался на основі вивчення досвіду Німеччини щодо регулювання аудиторської діяльності, який, на жаль, залишився не адаптованим до наших вітчизняних реалій.

За матеріалами офіційного листа АПУ до Верховної Ради України, слід зазначити, що найбільш дискусійними і суперечливими положеннями пропонованого законопроекту №5375 є вживання значної кількості термінів, що не передбачені вітчизняним законодавством та не розтлумачені у самому законопроекті («офіційне призначення», «вільна професія» (стаття 4); «ремесло та ремісничка діяльність» (статті 4,18,34); «виробничо-економічний аудит» (стаття 5); «перевірка матеріальної бухгалтерії та матеріального балансу згідно з виробничо-комерційними принципами» (стаття 11); «комерційні папери») (стаття 42); «скасування визнання» (стаття 26); «публічно-правова служба, посада» (стаття 36) тощо).

Водночас законопроект не містить одного із ключових визначень у тлумаченні регулювання аудиторської діяльності – поняття «аудит».

Законопроектом № 5375 запропоновано запровадити вимогу, яка передбачатиме створення аудиторських фірм у таких організаційно-правових формах, як акціонерне товариство та товариство з обмеженою відповідальністю, тобто це, очевидно, виключає всі інші форми та діяльність приватних аудиторів. Статутний капітал аудиторської фірми має бути не менш як 100 тис. грн (стаття 21), обов'язкове страхування аудиторської діяльності при мінімальній сумі страхового відшкодування – 100 тис. грн (стаття 45).

Досить не виваженими є й вимоги до сертифікації аудиторів (статті 8-19). Зокрема, стаття 8 передбачає, що АПУ «створює екзаменаційний відділ, який є самостійною адміністративною одиницею у її складі. Екзаменаційним відділом керує особа, яка володіє якостями екзаменатора (повинна мати придатність займати посаду судді)».

Чимало недоречностей спостерігається в частині вимог до осіб, які мають намір отримати сертифікат аудитора, процедури проведення іспиту, реєстрації аудиторських фірм, процедури страхування відповідальності, застосування стягнень до аудиторів та аудиторських фірм.

Суперечності містять положення законопроекту №5375 і щодо створення та діяльності самої Аудиторської палати України, її повноважень, організації та здійснення контролю якості (статті 50-54), а також здійснення нагляду за професійною діяльністю (статті 60-68). Наприклад, «Аудиторська палата України може за запитом третіх осіб видавати їм довідку про страхування відповідальності аудитора», що не властиво функціям АПУ.

У 2010 р. Аудиторська палата України також активно включилась у законотворчий процес, за наслідками чого Комісією АПУ з моніторингу та законодавчого регулювання аудиту було розроблено новий варіант проекту Закону України «Про аудиторську діяльність» (далі – Законопроект АПУ) [5].

Об'єктивна оцінка запропонованого законопроекту АПУ надає можливість дійти висновку, що і він не позбавлений недоліків і дискусійних положень, хоча й є більш прийнятним, порівняно із законопроектом №5375.

Далі викладемо результати дослідження найважливіших змін щодо Закону України «Про аудиторську діяльність», які запропоновані АПУ.

Закон доповнено новою статтею 2 «Визначення термінів». Однозначно оцінити доцільність цього нововведення не можна, оскільки тлумачення термінів, понять та категорій іноді є більш доречним у контексті конкретних положень Закону, як це було раніше. Статтею 2 також вводяться нові терміни, визначення яких відсутні у чинній редакції Закону («аудиторський звіт», «мережа», «незалежність аудитора», «обов'язковий аудит», «робочі документи», «реєстр сертифікованих аудиторів», «філія аудиторської фірми», а такі визначення нових термінів, як «інші аудиторські послуги», «концептуальні основи»), які на жаль, є неповними, недостатньо точними і потребують удосконалення.

Положенням статті 6 законопроекту АПУ змінено вимоги, які надають право на включення аудиторської фірми до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів: кількість сертифікованих аудиторів, що працюють за трудовим договором з аудиторською фірмою має становити не менше трьох осіб замість однієї; фірма має бути забезпечена обладнанням власним або орендованим офісним приміщенням та забезпечена комп'ютерною технікою в кількості не менше трьох одиниць.

Прогресивним є нововведення, згідно з яким «обов'язкове проведення аудиту можуть здійснювати аудиторські фірми (аудитори), що успішно пройшли зовнішній контроль якості професійних послуг, уклали договір страхування професійної відповідальності, кількість сертифікованих аудиторів, що працюють за трудовим договором (угодою) з аудиторською фірмою (аудитором), становить не менше 5 осіб, мають власний сайт у мережі Інтернет. Аудиторські фірми (аудитори), що проводять обов'язковий аудит, зобов'язані публікувати на власному сайті у мережі Інтернет інформацію про проведення обов'язкового аудиту у порядку, визначеному Аудиторською палатою України».

Окрім зазначеного, статтею 6, в оновленому варіанті, загальний розмір частки засновників (учасників) аудиторської фірми, які не є аудиторами, у статутному капіталі збільшено з 30% до 49%. Вказана зміна може призвести до створення аудиторських фірм засновниками, які фактично є дуже далекими від аудиторської діяльності, не мають до неї жодного відношення, у зв'язку з цією зміною збільшується ризик виникнення так званих «кишенькових фірм», зниження і так не бездоганної якості аудиторських робіт. Зменшення частки професійних аудиторів у статутному капіталі аудиторської фірми призведе

до нівелювання партнерства як організаційної форми діяльності аудиторських фірм (на основі якого функціонують більшість зарубіжних аудиторських компаній), що передбачає обов'язкову особисту участь партнера (співзасновника, співвласника) фірми у її роботі.

Вважаємо що у статті 6 необхідно чітко прописати можливі організаційно-правові форми створення і діяльності суб'єктів аудиторської діяльності та визначити взаємозв'язок між масштабами діяльності аудиторської фірми (величини статутного капіталу, кількості сертифікованих аудиторів, обладнаністю офісу, стану розробки власного організаційно-методичного забезпечення тощо) та можливістю проведення нею аудиту суб'єктів суспільного інтересу, публічних акціонерних товариств, холдингових чи транснаціональних компаній та ін. На нашу думку, перевірка великих компаній одноособово приватними аудитором-підприємцями є неприпустимою.

У статті 7, на нашу думку, необхідно ввести уточнення щодо того з ким, з якими іншими суб'єктами і в яких випадках мають узгоджуватися стандарти аудиту з АПУ. Не зайвим також у цій статті зазначити необхідність розробки та застосування внутрішньофірмових стандартів аудиту.

У статті 8 зазначено, що «суб'єкти господарювання можуть подавати аудиторський звіт за результатами проведеного аудиту податкової звітності відповідному органу державної податкової служби для подальшого врахування при плануванні податкових перевірок». Це положення потребує уточнення у зв'язку з тим, що користувачем аудиторського звіту є виключно замовник аудиту, тому вираз «аудиторський звіт» необхідно замінити на «аудиторський висновок».

Крім того, в цій статті законопроект тезу «результати надання інших аудиторських послуг оформляються відповідно до стандартів аудиту» потрібно продовжити словами: «стандартів завдань з надання впевненості та стандартів супутніх послуг».

Позитивною зміною щодо вимог обов'язкового проведення аудиту, викладених у статті 9 законопроекту АПУ, є запровадження обов'язкового аудиту з метою підтвердження достовірності та повноти річної фінансової звітності (крім визначених чинним Законом випадків) для всіх акціонерних товариств (а не тільки відкритих (публічних) як це є згідно з вимогами діючого законодавства), банків, підприємств з іноземними інвестиціями, страхових і холдингових компа-

ній, інститутів спільного інвестування, довірчих товариств та інших фінансових посередників; емітентів похідних (деривативів), господарських товариств і при проведенні процедури ліквідації та банкрутства.

Вказана зміна є доречною, оскільки передбачено, що всі суб'єкти господарювання, незалежно від форми власності, звітність яких відповідно до законодавства України підлягає офіційному оприлюдненню, мають проходити обов'язковий аудит, що має призвести до підвищення якості та рівня довіри до звітності, яку вони надають користувачам.

На нашу думку, в статті 10 законопроекту АПУ, що не зазнала змін порівняно із її чинною редакцією, доцільно прописати серед обов'язків суб'єктів господарювання при проведенні аудиту обов'язок разом із звичайною звітністю надавати річний звіт керівництва про внутрішній контроль фінансової звітності, в тому числі про ефективність системи контролю, який, у свою чергу, повинен бути завірений аудиторською фірмою. Також слід передбачити обов'язок аудиторських комітетів (ревізійних комісій), створених всередині господарюючого суб'єкта, показувати розмір компенсації, що сплачується аудиторському комітету і незалежному аудиторю; забезпечити контроль за дотриманням принципу незалежності при призначенні зовнішнього аудитора; обов'язково довести відсутність залежності між нижчим керівництвом господарюючого суб'єкта, аудиторським комітетом і аудиторською фірмою.

Недоцільним, на нашу думку, є вилучення у законопроекті АПУ тези про те, що «порядок сертифікації аудиторів, які здійснюватимуть аудит банків, затверджується Аудиторською палатою України за погодженням з Національним банком України».

Важливим доповненням статті 12 «Реєстрація аудиторських фірм та аудиторів» є теза: «Аудиторська палата України забезпечує доступність до Реєстру шляхом його розміщення на сайті Аудиторської палати України в мережі Інтернет».

Регулюванню питань створення і діяльності Аудиторської палати України присвячено третій розділ законопроекту АПУ.

Серед інших повноважень АПУ у статті 13 додатково передбачено: визначення порядку вдосконалення професійних знань аудиторів; ведення Реєстру сертифікованих аудиторів та аудиторських фірм і аудиторів, який на нашу думку слід назвати «Реєстр аудиторських фірм та аудиторів-підприємців (або приватних аудиторів)»;

здійснення акредитації професійних організацій аудиторів за умови членства в них не менш як 100 сертифікованих аудиторів у порядку, встановленому Аудиторською палатою України. Статтю 13 необхідно також доповнити таким важливим повноваженням АПУ як оприлюднення узагальної інформації про стан аудиторської діяльності в Україні, а не тільки її збір та подання до Кабінету Міністрів України [3].

Нові положення статті 14 є досить дискусійними. В ній, зокрема, зазначається, що «Аудиторська палата України функціонує як незалежний самоврядний орган, який є органом суспільного нагляду за аудиторською діяльністю». У чинному Законі АПУ має статус не самоврядного, а «незалежного органу», що відповідає природі аудиторської діяльності. На нашу думку, АПУ не може виконувати функцію «органу суспільного нагляду», як це запропоновано законопроектом АПУ, оскільки це буде нагляд за самою собою. Статтею 34 Директиви 2006/43/ЄС від 17 травня 2006 р. вимагається запровадження системи державного нагляду за аудиторською діяльністю за такими напрямками:

- ухвалення та реєстрація штатних аудиторів і аудиторських фірм;
- ухвалення стандартів з етики, системи внутрішнього контролю якості аудиторських фірм та аудиторської діяльності;
- безперервне підвищення кваліфікації, забезпечення якості, а також системи розслідування та вживання дисциплінарних заходів.

Тому нагляд (суспільний, громадський чи державний) має виконувати інший, ніж АПУ та САУ, уповноважений орган, керівництво якого та більшість членів є фахівцями, які не займаються практичною діяльністю, але обізнані у сферах, що мають відношення до аудиту, в тому числі обов'язкового.

Кількість членів Аудиторської палати України статтею 14 законопроекту АПУ збільшено з 20 до 21 у зв'язку із додатковим делегування до її складу представника від Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва.

Під час дослідження запропонованих законопроектом змін виникло зауваження стосовно порядку делегування до складу АПУ десяти осіб від аудиторів, якими можуть бути «високкваліфіковані аудитори з безперервним стажем аудиторської діяльності не менше п'яти років, представники фахових навчальних закладів та наукових організацій». Під час деле-

гування не варто плутати аудиторів-практиків та представників фахових навчальних закладів і наукових організацій. Їх потрібно делегувати окремо за самостійною квотою. Тому доцільно загальну кількість членів АПУ збільшити до 25-27 осіб, з яких 11 делегуються від державних органів, 8-10 – від аудиторів-практиків та 6-8 – від фахових навчальних закладів та наукових організацій (провідні вчені та викладачі в галузі аудиту).

Визначення випадків дострокового припинення повноважень члена АПУ, що є нововведенням статті 14 законопроекту АПУ, на нашу думку, більш логічно віднести до статті 15.

Положення статті 16 законопроекту АПУ викликає велике занепокоєння, у зв'язку з тим, що в ній передбачено обрання голови АПУ лише із 11 членів – представників делегованих державними органами, а решта, здавалося б рівних за статусом членів АПУ, навіть не можуть бути допущеними до обрання. Їх кандидатури не беруться до уваги, з чим не можна погодитися.

Статтю 18 законопроекту АПУ доповнено важливим положенням про те, що «Робочі документи аудитора (аудиторської фірми) можуть бути вилучені без згоди замовника лише за рішенням суду».

У статті 21 більш чітко мають бути прописані умови і порядок страхування професійної відповідальності аудиторів та аудиторських фірм, а краще для розкриття цих положень виокремити спеціальну статтю законопроекту.

У законопроекті АПУ передбачено запровадження нової статті 22 «Система контролю якості аудиторських фірм та аудиторів», що цілком відповідає вимогам сьогодення.

Пропонується здійснювати перевірку якості роботи аудиторів та аудиторських фірм не рідше одного разу на шість років (сьогодні – раз на п'ять років), але не частіше одного разу на рік. Збільшення інтервалу між перевітками до шести років недоцільно з огляду на наявність проблем забезпечення належної якості аудиту в Україні. Передбачено, що інформація про проходження зовнішньої перевірки якості аудиторських фірм та аудиторів вноситиметься до їх Реєстру і розміщуватиметься на сайті АПУ та публікуватиметься у її офіційному виданні.

Не знайшли відображення у статтях 23 та 24 законопроекту АПУ питання унормування відповідальності аудиторів перед третіми особами, які не є замовниками аудиту, але можуть покладатися на аудиторський висновок.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, слід зауважити, що чинний Закон України «Про аудиторську діяльність» далекий від ідеалу та досконалості, за багатьма параметрами не відповідає європейським нормам і сучасній світовій практиці аудиторської діяльності, останнім змінам її регулювання.

Розробники нових законопроектів очікують підвищити довіру до професії аудиторів у нашій державі, вирішити питання громадського нагляду, створити систему контролю якості надання послуг аудиторами та аудиторськими фірмами в Україні.

Наведений аналіз змін нормативного регулювання аудиторської діяльності в Україні свідчить про постійне вдосконалення унормування її теоретичних, методологічних, методичних та організаційних засад.

Нині існує низка невирішених проблемних питань у сфері аудиторської діяльності, невідповідностей та неузгодженостей положень окремих законодавчих та нормативних актів, що потребує продовження цієї роботи, а також проведення відповідних наукових досліджень цієї діяльності.

Список використаної літератури

1. Аудит та аудиторська діяльність / Л. С. Шатковська, В. М. Жук, В. К. Савчук та ін.; за ред. Л. С. Шатковської. – К.: Урожай, 2006. – 256 с.
2. Аудит: Конспект лекцій / укл. О. А. Петрик. – К.: Міжнар. наук.-техн. ун-т, 2005. – 164 с.
3. Аудит в Україні: збірник нормативних документів // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2009. – № 4.

УДК 657.1

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

INTERNAL AUDITING OF BANKING CREDIT TRANSACTIONS

Ганна Миколаївна БІЛОКІНЬ

кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи,

доцент Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи (м. Київ)

Ganna M. BILOKIN

Candidate of Economics, Associate Professor of Banking Department of

Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking

Анотація. В статті наголошується на важливості аналітичних процедур та перспективного аналізу якості кредитного портфеля кредитної установи.

Summary. The importance of analytical procedures and prospective analysis of the quality of credit institution loan portfolio are stressed in the article.

Ключові слова: *внутрішній аудит, кредитні операції, ризик, програма аудиту, внутрішній контроль.*

Key words: *internal auditing, credit transactions, risk, audit program, internal control.*

Постановка проблеми. Світовий досвід розвитку ринкових економічних відносин свідчить про значну увагу науковців та практиків до поглиблення розуміння місця й ролі в цих відносинах системи внутрішнього контролю, вагомою складовою якої є внутрішній аудит. Згідно з вимог центральних банків більшості європейських держав, створення служб внутрішнього аудиту для фінансово-кредитних установ є обов'язковим. Організація внутрішньобанківського контролю завжди залишається актуальним питанням для менеджменту банку на всіх рівнях управління.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Внутрішній аудит проводиться спеціальним підрозділом (службою) банку. Його напрямки не регламентуються на законодавчому рівні, а визначаються керівництвом кредитної установи. Внутрішній аудит як структура виконавчого органу банку не може підтверджувати достовірність його річної звітності. «Метою внутрішнього аудиту є допомога працівникам організації щодо ефективного виконання ними своїх обов'язків. Для цього внутрішній аудит надає їм аналіз, оцінки, рекомендації, консультації та інформацію стосовно видів діяльності, що перевіряється» [4].

Питанням методології та організації аудиту фінансово-кредитних установ присвячені праці українських та зарубіжних вчених. Зокрема, російські вчені Г. Белоглазова, Л.П. Кролівецкая, Є. Лебедева в підручнику «Аудит банків» вказують, що Міжнародними стандартами аудиту визначається необхідність підтвердження внутрішнім контролем раціональності та обачності ведення справ у банку відповідно до прийнятої радою директорів політики та стратегії, проведення операцій тільки після отримання відповідного дозволу, повноти, точності й своєчасності складання бухгалтерської звітності та інших документів, а також здатність керівництва банку ідентифікувати, оцінювати й управляти ризиками. Зростання банківської активності без наявності таких захисних систем, як правило, призводить до відхилення від реальної ситуації, втрати орієнтирів та, в деяких випадках, завершується банкрутством кредитної установи [1, с. 54-55].

Одним із основних напрямків діяльності кредитної установи є надання грошових коштів клієнтам в обсягах та на умовах, що передбачені угодою. Саме тому якісний та своєчасний аудит кредитного портфеля банку є вкрай важливим.

Кредитування – найбільш прибуткова стаття банківської діяльності. Саме при формуванні кредитного портфеля виникають банківські ризики, що пов'язані з прийняттям помилкових управлінських рішень, протизаконними маніпуляціями з кредитами, непередбачуваними економічними наслідками.

Втім, не зважаючи на наявність значної кількості наукових праць, методичних та нормативних документів, проблема внутрішнього контролю кредитних операцій банку залишається гострою та до кінця не вирішеною. Звичайно, стрімке зростання обсягів та видів кредитування потребує й розвитку адекватних систем контролю та своєчасних висновків внутрішніх аудиторів.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» (ст. 49) визначає такі вимоги до проведення кредитних операцій установами банків:

- банк повинен дотримуватись основних принципів кредитування, у тому числі перевіряти кредитоспроможність позичальника та наявність забезпечення кредитів;
- дотримуватись встановлених НБУ вимог щодо концентрації ризиків;
- банк не може надавати кредити під процент, ставка якого є нижчою від процентної ставки за кредитами, які бере сам банк, і процентної ставки, що виплачується ним за депозитами;
- надання бланкових кредитів можливе за умов дотримання економічних нормативів;
- забороняється надання безпроцентних кредитів.

Заходи впливу можуть бути застосовані до банку у випадках:

- невиконання банком нормативів кредитного ризику;
- недоформування резервів на покриття збитків за кредитними операціями в необхідних розмірах;
- надмірної величини ризику концентрації щодо підприємств одного виду економічної діяльності;
- за порушення порядку, строків і технології виконання операцій, що встановлені актами НБУ, у разі неподання документів на письмову вимогу працівників НБУ;
- за невиправлення звітності та інші порушення.

З метою обмеження рівня кредитного ризику за операціями з контрагентами, Національний банк України встановлює відповідні економічні нормативи.

Збільшення кількості проблемних кредитів обумовлено не тільки наслідками фінансової кризи (девальвація національної валюти, зменшення номінальних та реальних доходів населення, обсягів реалізації готової продукції підприємств тощо), а й досить ризиковою та неадекватною кредитною політикою банку. Оцінка рівня ризику практично за всіма видами кредитів базувалася на поточних та ретроспективних даних. Кредитоспроможність позичальника оцінювалася без врахування індивідуальних особливостей та перспективних оцінок отримання ним достатнього рівня доходів.

На думку автора, саме переведення аналітичних висновків внутрішніх аудиторів із режиму ретроспективності в режим перспективного бачення є основним напрямком розвитку внутрішньобанківського аудиту.

Практика проведення аудиту кредитної діяльності банків першої та другої групи набула достатньо високого рівня розвитку. Особливо вигідно вирізняються підходи банків з іноземним капіталом. Поєднання майже двадцятирічного досвіду роботи в умовах ринку в Україні та західної культури ведення банківського бізнесу значно відрізняється від традиційних методів контролю (ревізії операцій), що були притаманні економічним суб'єктам нашої країни. Перевірки проводяться, переважно планові, але в практиці кредитування часто виникає потреба в тематичному аудиті. Як планові, так і тематичні внутрішньоаудиторські перевірки здійснюються виходячи із певної мети та згідно з визначеними керівництвом служби внутрішнього аудиту стандартів і принципів, які відображаються у програмі аудиту.

Мета внутрішнього аудиту операцій з кредитування значно ширша, ніж традиційні цілі ревізії, що були визначені за часів радянської планової економіки. Вимоги ринку, розширення спектру банківської діяльності зумовили значний розвиток теоретичних та методичних розробок з питань банківського аудиту, включаючи й внутрішній. В українській та зарубіжній науковій літературі питанню аудиту кредитних операцій приділена значна увага. Детально описані завдання, процедури аудиту, напрямки перевірки за видами кредитних операцій, правильність відображення їх у бухгалтерському обліку [1, 2, 4, 5].

Внутрішньоаудиторська перевірка кредитної діяльності банку проводиться з такою метою:

а) оцінка існуючої практики кредитування, її відповідність чинному законодавству України, вимогам НБУ, діючим регламентам, статуту банку, його стратегії та кредитній політиці;

б) оцінка стану системи внутрішнього контролю за кредитними операціями, її адекватності наявним ризикам;

в) оцінка рівня ризику кредитного портфеля та визначення підвищених ризиків за певними видами кредитів;

г) надання обґрунтованих висновків та конкретних рекомендацій за результатами аудиту з питань покращення системи внутрішнього контролю, зменшення кредитних ризиків, покращення якості кредитного портфеля.

Програми аудиту включають значну кількість аналітичних процедур, охоплюють не лише конкретні дії та висновки відповідальних осіб, а й містять виявлення причин та мотивів тих чи інших рішень стосовно кредитних операцій банку.

Програма аудиту повинна охоплювати такий перелік завдань та напрямків дослідження кредитної діяльності банку:

1. Стан організації кредитної діяльності, оцінка рівня внутрішнього контролю:

- адекватність комплектації кредитного підрозділу, рівень навантаження працівників, розподіл обов'язків;

- наявність у філіях кредитних комітетів (комісій), рівень організації та ефективності їх роботи;

- стан нормативного й методичного забезпечення;

- стан контролю за роботою працівників та підпорядкованих підрозділів.

2. Стан усунення порушень та недоліків, виявлених попереднім аудитом та перевітками зовнішніх контролюючих органів:

- аналіз прийнятих керівництвом рішень та вжитих заходів за встановленими попередніми перевітками порушеннями;

- стан контролю щодо питань, за якими були встановлені порушення та його адекватність відповідно до суттєвості порушень.

3. Перевірка та оцінка діючого порядку аналізу матеріалів на видачу кредитів:

- методика та процедури оцінки фінансового стану та кредитоспроможності позичальника;

- дотримання кредитними органами своїх повноважень;

- обґрунтованість прийнятих рішень щодо надання кредиту.

4. Оцінка порядку видачі кредитів, прийняття забезпечення за наданими позичками:

- відповідність укладених договорів типовим формам;

- відповідність умов договорів прийнятим рішенням;

- перевірка порядку оцінки та оформлення забезпечення;

- перевірка діючого порядку та стану внутрішнього контролю за обліком і зберіганням оригіналів договорів за кредитними операціями.

5. Адекватність системи кредитного моніторингу:

- двостороннє дотримання умов кредитних договорів;

- контроль за цільовим використанням кредитних коштів, станом та умовами збереження заставленого майна;

- відображення заборгованості за наданими кредитами та застави на відповідних рахунках бухгалтерського обліку;

- обґрунтованість рішень щодо пролонгації кредитів;

- дії банку в разі погіршення фінансового стану позичальника;

- правильність формування резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.

6. Перевірка роботи щодо погашення простроченої заборгованості. Оцінка дій керівництва та стану внутрішнього контролю:

- повнота дій та своєчасність реагування;

- ефективність проведеної банком роботи з погашення простроченої заборгованості, включаючи претензійно-позовні заяви до боржника;

- порядок визначення потенційно проблемних кредитів, виявлення фактів погашення проблемної заборгованості за рахунок нових кредитів (перекредитування);

- стан роботи та взаємодії між підрозділами банку при проведенні заходів щодо стягнення простроченої заборгованості.

7. Відповідність бухгалтерського обліку кредитних операцій законодавчо-нормативній базі. Оцінка достовірності звітності та порядку її складання.

Відповідно до стандарту 340 «Економічне та раціональне використання ресурсів», внутрішні аудиторі повинні оцінювати економію та рентабельність, з якими використовуються ресурси. Цим стандартом передбачається, що керівники несуть відповідальність за встановлення виробничих нормативів для оцінки економічного

й раціонального використання ресурсів у відповідному виді діяльності. Внутрішні аудитори несуть відповідальність за оцінку й визначення таких аспектів:

- встановлені стандарти правильно розуміються і виконуються;
- відхилення від стандартів установлені, проаналізовані й доведені до відома відповідальних за дії щодо усунення порушень;
- проведені заходи для ліквідації недоліків [3].

Таким чином, внутрішні аудитори повинні оцінювати економію та рентабельність, з якими використовуються ресурси, що відповідає стандарту 340 «Економічне та раціональне використання ресурсів». Цим стандартом передбачається, що керівники є відповідальними за встановлення виробничих нормативів для оцінки економічного й раціонального використання ресурсів у відповідному виді діяльності.

Висновки. Необхідність розвитку та вдосконалення підходів, методики внутрішнього аудиту як вагової складової системи внутрішнього контролю банку обумовлена потребами зниження ризиків у банківській діяльності. Опрацювання процедур внутрішнього аудиту націлене на розуміння керівництвом та працівниками банку їх необхідності як послуги, яка поки що використовується не повною мірою через неоднозначне тлумачення об'єктів внутрішнього аудиту у банках. До об'єктів внутрішнього аудиту банків належать: ведення бухгалтерського обліку, достовірність звітності, стан майна, забезпеченість власними коштами, фінансова стійкість, ліквідність, система управління, якість роботи економічних і технічних служб, планування і прогнозування, система внутрішнього контролю, операції з грошовими коштами, фінансові результати діяльності.

Список використаної літератури

1. Белоглазова Г. Н., Кроливецкая Л. П., Лебедева Е. А. Аудит банков: Учеб. пособие. [Текст] – М.: Финансы и статистика, 2001. – 352 с.
2. Мамонова И. Д., Ширинская З. Г. Аудит кредитных организаций: Учеб. пособие. [Текст]– М.: Финансы и статистика, 2005. – 520 с.
3. Міжнародні стандарти внутрішнього аудиту. [Інтернет-ресурс] <http://www.iaa-ru.divo.ru/>.
4. Полетаєва О. Розвиток внутрішнього аудиту // Банковский аудитор. – 2001. № 10. – С. 4 – 5.
5. Смирнова Л. Р. Банковский аудит: Учеб. пособие / Под ред. проф. М. И. Баканова. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 448 с.

УДК 336.67:657.1

ПРОБЛЕМИ ВІДОБРАЖЕННЯ ВИТРАТ У ЗВІТНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

PROBLEMS OF REFLECTION OF CHARGES ARE IN ACCOUNTING OF CREDIT UNIONS

Ганна Михайлівна ЛЮТОВА

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку, аналізу та аудиту,
доцент Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
E-mail: oblik@cibs.ck.ua

Anna M. LYUTOVA

Candidate of Economics, Associate Professor of Accounting, Analyzing and Auditing Department of
Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Катерина Володимирівна ЛОМОВАЦЬКА

магістрант кафедри обліку, аналізу та аудиту Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
E-mail: katay89@ukr.net

Ekaterina V. LOMOVATSKA

Master of Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотаці. У статті розкрито особливості відображення на рахунках обліку інформації про витрати кредитних спілок і внесено пропозиції щодо його вдосконалення. Розглянуто методику узагальнення витрат у фінансовій та спеціальній звітності кредитних спілок та висвітлено проблеми, пов'язані із цим процесом.

Summary. The article shows to display in the accounts record of expenditures and credit unions made proposals for improvement, the method of generalized cost in the financial statements and special credit unions. Highlights the problems associated with this process.

Ключові слова: кредитна спілка, витрати, фінансова звітність, спеціальна звітність.

Key words: credit union, charges, financial reporting, special accounting.

Постановка проблеми. Кредитна спілка є громадською організацією, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування. Результати діяльності кредитної спілки узагальнюються у звітності, на основі якої користувачі такої звітності роблять висновки про фінансове становище спілки та

здатність виконувати покладені на неї функції. Важливою умовою для забезпечення достовірності, повноти і правдивості звітних даних кредитної спілки є правильна організація бухгалтерського обліку витрат, так як даний об'єкт обліку безпосередньо бере участь у формуванні інформації про результативність (прибутковність чи збитковність) діяльності кредитних спілок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні аспекти організації та методики бухгалтерського обліку в кредитних спілках відображено у працях вітчизняних та зарубіжних учених: Ф. Ф. Бутинця, С. В. Войцехівського, М. Я. Дем'яненка, В. П. Завгороднього, Л. М. Кіндрацької, Г. Г. Кірейцева, А. М. Кузьмінського, С. О. Левицької, С. О. Ніколаєвої, В. Ф. Палія, В. М. Пархоменко, О. М. Петрука, Н. Л. Правдюк, М. С. Пушкаря, О. Д. Радченко, П. Т. Саблука, Я. В. Соколова, В. В. Сопка, Н. М. Ткаченко, Б. Ф. Усача, К. В. Березовського, А. М. Мороза.

Існуючі праці характеризуються вагомими науковими результатами, однак, залишається невирішеним ряд питань. Зокрема потребує подальших досліджень недостатня урегульованість нормативними документами складу та порядку обліку витрат діяльності кредитних спілок, що знижує якість методики їх економічного аналізу.

Мета статті. Розкрити особливості відображення на рахунках обліку інформації про витрати кредитних спілок, розглянути методику узагальнення витрат у їхній фінансовій та спеціальній звітності та висвітлити проблеми, пов'язані із цим процесом.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Кредитна спілка є суб'єктом ринку небанківських фінансових послуг і здійснює свою

діяльність відповідно до Закону України «Про кредитні спілки». Цей Закон визначає дану фінансову установу як неприбуткову організацію, що заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [1].

Облік витрат, які виникають у кредитній спілці в процесі провадження своєї діяльності протягом звітного періоду, в методичному аспекті регулює П(С)БО 16 «Витрати», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318. Відповідно до Інструкції по застосуванню Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємствами і організаціями від 30.11.99 р. № 291 кредитні спілки, для обліку своїх операційних витрат, використовують рахунки класу 8 «Витрати за елементами». За дебетом рахунків класу 8 відображається сума визнаних витрат, за кредитом – списання цієї суми на рахунок 79 «Результат фінансових операцій» [2]. Рахунки класу 9 кредитним спілкам рекомендовано не застосовувати.

Виходячи з вимог Інструкції для обліку витрат кредитною спілкою використовуються рахунки, зазначені в таблиці 1.

Таблиця 1

Система рахунків обліку елементів витрат кредитної спілки [5]

Синтетичні рахунки		Субрахунки	
Код	Назва рахунка	Код	Назва субрахунка
80	Матеріальні витрати	801	Витрати сировини й матеріалів
		803	Витрати палива й енергії
		805	Витрати будівельних матеріалів
		806	Витрати запасних частин
		809	Інші матеріальні витрати
81	Витрати на оплату праці	811	Виплати за окладами й тарифами
		812	Премії та заохочення
		813	Компенсаційні виплати
		814	Оплата відпусток
		815	Оплата іншого невідпрацьованого часу
		816	Інші витрати на оплату праці
82	Відрахування на соціальні заходи	821	Відрахування на пенсійне забезпечення
		822	Відрахування на соціальне страхування
		823	Страхування на випадок безробіття
		824	Відрахування на індивідуальне страхування
		826	Страхування від нещасних випадків на виробництві (даний рахунок не передбачений Планом рахунків, однак рекомендований до застосування)
83	Амортизація	831	Амортизація основних засобів
		832	Амортизація інших необоротних матеріальних активів
		833	Амортизація нематеріальних активів

Система рахунків витрат кредитної спілки, визначена Методичними рекомендаціями [2]

Синтетичні рахунки		Субрахунки	
Код	Назва рахунка	Код	Назва субрахунка
84	Інші операційні витрати	841	Витрати на розрахунково-касове обслуговування
		842	Витрати на оренду та утримання офісу
		843	Господарські витрати
		844	Витрати на обслуговування орендованих основних засобів
		845	Витрати на формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів
		846	Оплата інформаційно-консультаційних послуг
		847	Витрати на відрядження
		848	Витрати на нарахування обов'язкових платежів
		849	Інші витрати
85	Інші затрати	851	Витрати на нарахування податку на прибуток
		852	Витрати на нарахування процентів по внесках (вкладах) членів спілки на депозитні рахунки
		853	Витрати на нарахування процентів по залучених коштах від юридичних осіб
		854	Витрати на сплату членських внесків до асоціацій кредитних спілок
		855	Витрати на відрахування до спільних фінансових фондів (метою формування яких є фінансове оздоровлення кредитних спілок)
		856	Витрати на списання нарахованих, але несплачених процентів по кредитах
		857	Витрати на страхування кредитів та внесків (вкладів) на депозитні рахунки

У п. 1.3 Методичних рекомендацій щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою від 18 грудня 2003 року N 171 наведено рекомендовані для кредитної спілки субрахунки другого порядку для рахунків 84 «Інші операційні витрати» та 85 «Інші затрати» (див. табл. 2).

Відповідно до вищенаведеної класифікації витрати з нарахування процентів по внесках (вкла-

дах) членів спілки на депозитні рахунки віднесено до складу витрат неопераційної діяльності, проте у Законі України «Про кредитні спілки» зазначається, що операції по залученню внесків (вкладів) на депозитні рахунки членів кредитних спілок є послугами по «задоволенню потреб членів кредитної спілки», а отже, операційною діяльністю. Тому доцільніше буде відсотки по внесках (вкладах) на депозитні рахунки включити до складу операційних витрат.

Таблиця 3

Запропонована система субрахунків до рахунку 84 «Інші операційні витрати» для кредитних спілок [4]

Субрахунок (рахунок другого порядку)		Субрахунки (рахунки третього порядку)	
Код	Назва субрахунка	Код	Назва субрахунків
849	Інші витрати	8491	Витрати на нарахування процентів по внесках (вкладах) членів спілки на депозитні рахунки
		8492	Витрати на сплату членських внесків до асоціацій кредитних спілок
		8493	Витрати на відрахування до спільних фінансових фондів (метою формування яких є фінансове оздоровлення кредитних спілок)
		8494	Витрати на страхування кредитів та внесків (вкладів) на депозитні рахунки

Таблиця 4

Порівняння методики формування інформації про операційні витрати у фінансовій та спеціальній звітності кредитної спілки

Назва показника операційних витрат діяльності	Інформація у фінансовій звітності		Інформація у звітних даних про доходи і витрати			
	Інформаційна база для формування статті витрат	Умови визнання витрат	Назва показника	Інформаційна база для формування статті витрат	Умови визнання витрат	
Собівартість наданих послуг	Дт 80, 81, 82, 83, 84 у частині витрат, які мали безпосереднє відношення до наданих послуг	Метод нарахування	Інформація за зазначеними статтями операційних витрат діяльності у звітних даних відсутня	Витрати на нарахування заробітної плати та обов'язкових платежів	Дт оборот рах.81 плюс Дт оборот рах.82 у частині витрат, які мали безпосереднє відношення до наданих послуг	Метод нарахування
				Інші операційні витрати	Дт оборот рах.80 плюс Дт оборот рах.83 у частині витрат, які мали безпосереднє відношення до наданих послуг	Метод нарахування
Адміністративні витрати	Дт 80, 81, 82, 83, 84 у частині загальногосподарських витрат	Метод нарахування	Інформація за зазначеними статтями операційних витрат діяльності у звітних даних відсутня	Витрати на нарахування заробітної плати та обов'язкових платежів	Дт оборот рах.81 плюс Дт оборот рах.82 у частині загальногосподарських витрат	Метод нарахування
				Інші операційні витрати	Дт оборот рах.80 плюс Дт оборот рах.83 у частині загальногосподарських витрат	Метод нарахування
Витрати на збут	-	-	-	-	-	-
Інші операційні витрати	Дт 84	Метод нарахування	Інформація за зазначеними статтями операційних витрат діяльності у звітних даних відсутня	Інші операційні витрати	Дт оборот рах.80 плюс Дт оборот рах.83 (у частині витрат, які не увійшли до собівартості наданих послуг та адміністративних витрат) плюс Дт оборот рах.841 плюс Дт оборот рах.849 в частині витрат на благодійну діяльність	Метод нарахування
				Витрати на формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів	Дт оборот рах. 845	Метод нарахування

Необґрунтованими є також рекомендації щодо відображення у складі інших витрат затрат на сплату членських внесків до асоціацій кредитних спілок, витрат на відрахування до спільних фінансових фондів (метою формування яких є фінансове оздоровлення кредитних спілок) та витрат на страхування кредитів та внесків (вкладів) на депозитні рахунки. За своєю суттю вони також є витратами, що безпосередньо пов'язані з основною діяльністю кредитної спілки, або її супроводжують. Тому їх також необхідно обліковувати як витрати операційної діяльності.

Враховуючи попередні зауваження, рахунок 85 «Інші затрати» доречно обмежити субрахунками 851, 853 та 856, а рахунок 84 «Інші операційні витрати» розширити наступним чином (див. табл. 3):

Із прийняттям Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08 липня 2010 р. №2464-VI відбулися певні зміни у формуванні відрахувань на соціальні заходи. Цим Законом визначаються правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати. З дня набрання чинності цим Законом платники страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, вважаються платниками єдиного внеску [3]. Відповідно до цього структура рахунку 82 «Відрахування на соціальні заходи», визначена Методичними рекомендаціями № 171, наразі є недоречною. Для приведення у відповідність чинному законодавству рахунки 821, 822 та 823 варто вилучити з Плану рахунків, замінивши їх рахунком обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування:

82 «Відрахування на соціальні заходи»:

821 «Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»;

824 «Відрахування на індивідуальне страхування».

Інформація про витрати кредитної спілки узагальнюється у Звіті про фінансові результати та Звітних даних про доходи та витрати.

Кредитні спілки формують Звіт про фінансові результати відповідно до вимог П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати». У I розділі Звіту, який називається «Фінансові результати», передбачено відображення показників витрат кредитної спілки за видами діяльності: звичайної, яка поділяється на операційну, фінансову та іншу, і надзвичайної відповідно до методики ведення обліку. Розподіл витрат за видами діяльності досягається при застосуванні в обліку рахунків витрат 9 класу Плану рахунків. Проте кредитні спілки, відповідно до Закону України «Про кредитні спілки», зобов'язані вести облік витрат із застосуванням рахунків 8 класу, які не дають змоги в повній мірі здійснити поділ витрат за видами діяльності. Відповідно до цього виникає проблема у відсутності механізму перерозподілу витрат за місцем їх виникнення при заповненні кредитними спілками статей I розділу Форми №2. Зазначене унаочнює таблиця 4.

Суперечливою є ситуація в обліку витрат з нарахованих відсотків на внески на депозитних рахунках. Їх рекомендовано обліковувати на рахунку 852 «Витрати на нарахування процентів по внесках (вкладах) членів спілки на депозитні рахунки». Відповідно, у Звіті про фінансові результати нараховані відсотки відображаються за статтею «Фінансові витрати». Таке відображення не в повній мірі відповідає принципу «нарахування та відповідність доходів і витрат». Посилаючись на вищеподані обґрунтування суму нарахованих процентів доцільніше показувати у Звіті про фінансові результати у складі операційних витрат за статтею «Інші операційні витрати» (код рядка 090) (табл. 5).

Розділ II «Елементи операційних витрат» призначений для відображення відповідних елементів операційних витрат, понесених кредитною спілкою у процесі її діяльності протягом звітного періоду. Цей розділ заповнюється за інформацією субрахунків рахунку 84 «Інші операційні витрати» та даних аналітичного обліку [4] (табл. 6).

Розділ III «Розрахунок показників прибутковості акцій» Звіту про фінансові результати кредитними спілками не заповнюється, оскільки вони не мають права здійснювати випуск акцій [4].

Інформація про витрати узагальнюється кредитними спілками і у Звітних даних про доходи та витрати, форма та порядок яких затверджено Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України.

Таблиця 5

Порівняння методики формування інформації про неопераційні витрати у фінансовій та спеціальній звітності кредитної спілки

Інформація у фінансовій звітності			Інформація у звітних даних про доходи і витрати		
Назва показника	Рахунок	Умови визнання витрат	Назва показника	Рахунок	Умови визнання витрат
Фінансові витрати	Дт 85	Метод нарахування	Нараховані проценти за внесками (вкладами) на депозитні рахунки членів кредитної спілки	Дт оборот рах. 852 з Кт рах. 684/1	Метод нарахування
			Нараховані проценти за кредитами, отримані від кредитних спілок	Дт оборот рах. 853 з Кт рах. 684/2	Метод нарахування
			Нараховані проценти за кредитами, отримані від об'єднаної кредитної спілки	Дт оборот рах.853 у частині нарахованих процентів за кредитами, отриманими від об'єднаної кредитної спілки	Метод нарахування
			Нараховані проценти за кредитами, отримані від банків	Дт оборот рах.853 у частині процентів нарахованих за кредитами, отриманими від банків	Метод нарахування
			Витрати на списання несплачених процентів за кредитами	Дт оборот рах. 856	Метод нарахування
Втрати від участі в капіталі	Дт 85	Метод нарахування			
Інші витрати	Дт 85	Метод нарахування	Нараховані проценти за іншими зобов'язаннями перед юридичними особами	Дт оборот рах.853 у частині процентів нарахованих за іншими зобов'язаннями перед юридичними особами	Метод нарахування
			Витрати на страхування кредитів та внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитних рахунках	Дт оборот рах.857	Метод нарахування
			Витрати на формування спільних фінансових фондів асоціацій	Дт оборот рах.855	Метод нарахування
			Інші витрати	Дт оборот рах.854	Метод нарахування
Податок на прибуток від звичайної діяльності	Дт 79 Кт 85 (з урахуванням норм П(С)БО 17)	Метод нарахування	Податок на прибуток нарахований	Дт оборот рах.851	Метод нарахування
Надзвичайні витрати	Дт 85	Метод нарахування			
Податок з надзвичайного прибутку	Дт 79 Кт 85 у частині надзвичайних доходів (з урахуванням норм П(С)БО 17)	Метод нарахування			

Аналіз таблиць 4-6 дає підстави стверджувати, що інформація про витрати, яка відображається кредитними спілками у Звіті про фінансові результати, у своїй більшій частині дублюється та конкретизується у Звітних даних про доходи і витрати. При цьому, формування показників витрат у цих звітах здійснюється за однаковим методологічним підходом – методом нарахування. Тому формування кредитними спілками цих двох видів звітності (фінансової та спеціальної) є недоцільним, так як вимагає від них значних витрат та ускладнює їх діяльність і технологічну базу.

Шляхом вирішення даної проблеми може бути перегляд складу і змісту Звітних даних про доходи і витрати кредитних спілок, оскільки вони в більшій мірі відбивають специфіку суб'єктів фінансового ринку, з метою заміщення форми фінансової звітності № 2 даним звітом спеціальної звітності. Таке рішення є доцільним ще й тому, що форма фінансової звітності № 2 є уніфікованою, тобто єдиною для всіх суб'єктів підприємницької діяльності, і тому не в повній мірі враховує особливості діяльності кредитних спілок.

Таблиця 6

Порівняння методики формування інформації про витрати за елементами у фінансовій та спеціальній звітності кредитної спілки

Інформація у фінансовій звітності			Інформація у звітних даних про доходи і витрати		
Назва показника	Рахунок	Умови визнання витрат	Назва показника	Рахунок	Умови визнання витрат
Матеріальні затрати	Дт 80	Метод нарахування	Інші операційні витрати	Дт оборот рах.80 у частині витрат, які мали безпосереднє відношення до наданих послуг	Метод нарахування
Витрати на оплату праці	Дт 81	Метод нарахування	Витрати на нарахування заробітної плати та обов'язкових платежів	Дт оборот рах.81 у частині витрат, які мали безпосереднє відношення до наданих послуг	Метод нарахування
Відрахування на соціальні заходи	Дт 82	Метод нарахування	Витрати на нарахування заробітної плати та обов'язкових платежів	Дт оборот рах.82 у частині витрат, які мали безпосереднє відношення до наданих послуг	Метод нарахування
Амортизація	Дт 83	Метод нарахування	Інші операційні витрати	Дт оборот рах.83 у частині витрат, які мали безпосереднє відношення до наданих послуг	Метод нарахування
Інші операційні витрати	Дт 84	Метод нарахування	Інші операційні витрати	Дт оборот рах.841 плюс Дт оборот рах.849 в частині витрат на благодійну діяльність	Метод нарахування

Висновки. Формування фінансової та спеціальної звітності є важливим етапом облікового процесу кредитної спілки. Склад, зміст, форма та методика підготовки звітності кредитних спілок визначена Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996 від 16 липня 1999 р., П(С)БО 1-6 та Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України про порядок складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України № 177 від 25 грудня 2003 р.

Проведені дослідження особливостей відображення інформації про витрати у звітності кредитних спілок дає підстави зробити висновок про її значне дублювання у звітних даних та фінансовій звітності. Складання небанківськими фінансовими установами цих двох видів звітності є недоречним, оскільки потребує значних витрат часу і вимагає додаткових трудовитрат облікового персоналу.

Усунути даний недолік можливо шляхом інтеграції показників фінансової звітності та звітних даних кредитної спілки. Зважаючи на те, що у звітних даних кредитної спілки відображується значно ширше коло показників ніж у фінансовій звітності, доречним було б формування суб'єктами лише спеціальної звітності (звітних даних), так як вона у більшій мірі адаптована до специфіки діяльності небанківських фінансових установ.

У зв'язку зі зміною законодавства в частині нарахування єдиного соціального внеску на доходи персоналу кредитної спілки та утримання із цих доходів соціального внеску, необхідно внести відповідні зміни до Плану рахунків бухгалтерського обліку, а саме, виключити субрахунки 521, 522 та 523, замінивши їх субрахунком єдиного соціального внеску.

Запропонована система субрахунків витрат кредитної спілки дає можливість без додаткових вибірок формувати статті звітних даних.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 р. № 2908-III // www.rada.gov.ua.
2. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою» від 18.12.2003 р. № 171 // www.rada.gov.ua.
3. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI // www.rada.gov.ua.
4. Гончаренко О. О., Лютова Г. М. Облік доходів і витрат кредитних спілок та їх відображення у звітності // <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=88>.
5. Інструкція по застосуванню Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємствами і організаціями від 30.11.99 р. N 291.
6. Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996 // www.rada.gov.ua.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87// www.rada.gov.ua.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 // www.rada.gov.ua.
9. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 // www.rada.gov.ua.
10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87// www.rada.gov.ua.
11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5 «Звіт про власний капітал», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 // www.rada.gov.ua.
12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.05.1999 р. № 137 // www.rada.gov.ua.
13. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318 // www.rada.gov.ua.
14. Розпорядженню Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Порядку складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України» від 25.12.2003 р. № 177 // www.rada.gov.ua.
15. Наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування» від 30.11.1999 р. № 291 // www.rada.gov.ua.
16. Обліково-аналітичне забезпечення управління небанківським фінансовими установами: Монографія / Авт. колектив; За наук. ред. канд. екон. наук, доц. М. Й. Гедза. – Київ: ТОВ «ДКС центр», 2009. – 392 с.

УДК 338.24:330.341.1

РЕГІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

REGIONAL APPROACH TO INNOVATION PROCESSES UNDER THE TERMS OF GLOBALIZATION

Наталія Володимирівна ТУВАКОВА

*кандидат економічних наук, доцент Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)*

Natalia V. TUVAKOVA

Candidate of Economics, Associate Professor

Lviv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. Розглянуто вплив регіонального підходу на активізацію інноваційних процесів. Проаналізовано світовий досвід регіональної підтримки нововведень, зокрема, створення технопаркових структур та досліджено чинники їх успішного функціонування. Значну увагу приділено оцінці сучасного науково-технологічного потенціалу країни, стану інноваційного ринку та його головним проблемам.

Summary. The article deals with the impact of regional approach on activization of innovation processes. The world experience of regional supporting of innovations, in particular, the creation of technical park structures was analyzed and its successful functioning factors were investigated. The considerable attention was paid to the valuation of the country's modern scientific and technical potential and to the state of innovation market and its principal problems.

Ключові слова: науково-технічний потенціал країни, наукоємність ВВП; технопарки.

Key words: scientific and technical potential of the country, science linkage of the GDP, technical parks.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується переходом на нову парадигму економічного розвитку, що супроводжується швидким розповсюдженням процесів, які визначаються термінами економічної інтернаціоналізації, глобалізації, регіональної інтеграції, постіндустріального та інформаційного суспільства. В світлі цих процесів світовий досвід провідних країн ілюструє тенденцію до зростання масштабів фінансування наукових досліджень і розробок у ВВП. Високорозвинені країни прагнуть забезпечити наукоємність на рівні 3% валового внутрішнього продукту. Так, у 2004 році наукоємність ВВП у ЄС становила 1,95%, у США – 2,66%, в Японії – 3,20%. Лідерами в наукоємності ВВП є Швеція – 3,95% та

Фінляндія – 3,48% [6, с. 15]. Проте в Україні протягом останніх років постійно знижується показник наукоємності валового внутрішнього продукту, становлячи приблизно лише 1%.

Постановою Кабінетів Міністрів України № 447 від 14 травня 2008 року затверджено Державну цільову економічну програму «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009 – 2013 роки. В Програмі зазначено, що інноваційна інфраструктура в Україні є функціонально неповною, недостатньо розвинутою і не охоплює всі ланки інноваційного процесу. Не визначено механізм стимулювання створення інноваційної інфраструктури. Не підтримується належним чином діяльність винахідників, раціоналізаторів, науковців, що

мають завершені науково-технічні розробки. Не в повному обсязі використовуються освітній та науковий потенціал, насамперед, вищих навчальних закладів [1]. Згідно з висновками Кабінету Міністрів України, на сучасному етапі щорічні фактичні потреби на здійснення науково-технічної та інноваційної діяльності задовольняються не більш ніж на 16%. Виникла парадоксальна ситуація, коли, з одного боку, наука має величезний потенціал (за інтегрованим показником здатності до інновацій Україна займає 28-ме місце серед 115 країн), а з іншого боку, цей потенціал не реалізується.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблеми економічного розвитку на основі науково-технологічного прогресу знайшли своє відображення у працях видатних зарубіжних та українських вчених М. Кондратьєва, М. Познера, М. Туган-Барановського, Р. Гаррода, Р. Вернера, Р. Солоу, Й. Шумпетера. Стратегічні системні заходи інноваційного розвитку економіки України висвітлені у працях вітчизняних та російських науковців В. Гейця, О. Лапко, А. Гальчинського, Л. Федулової, Л. Антонюк, Ю. Яковця. Втім, вагомі результати, одержані названими науковцями, не заперечують необхідність подальших теоретичних досліджень з даної тематики. Актуальність таких досліджень зростає внаслідок прискорення процесу глобалізації в сучасних умовах. Наявні вітчизняні і зарубіжні оцінки показують, що в Україні існують усі основні передумови для широкого залучення науково-технічного потенціалу країни до міжнародних науково-технічних відносин. Україна традиційно вважається державою з вагомим науковим потенціалом, визаними у світі науковими школами, розвинутою системою підготовки кадрів. Традиційно найголовнішими складовими національного науково-технічного потенціалу вважаються: наявність висококваліфікованих науковців та інженерно-технічних працівників, розгалужена мережа науково-технічних організацій та установ з відповідним матеріально-технічним рівнем.

Загалом в Україні діє близько 1 300 наукових установ, які займаються НДДКР. Серед них НДІ та їхні філії, вузи, проектно-конструкторські, проектно-технологічні та практичні організації, конструкторські бюро на самостійному балансі та інші організації й установи. Майже дві третини загальної кількості наукових установ роз-

ташовано в економічно розвинутих регіонах: 25,8 % – у м. Києві, 15,5 % – у Харківській області, 7,2 % – Дніпропетровській, 6 % – Львівській, 5,5 % – Донецькій, 4,9 % – в Одеській області. Індикатором забезпеченості науковими кадрами країн-членів Європейського Союзу є кількість працівників, які займаються дослідницькою діяльністю в загальній чисельності зайнятих в економіці (у розрахунку на 1000 осіб). Найвищий рівень концентрації спеціалістів з науковими ступенями в економічно розвинутих регіонах, де зосереджена значна кількість наукових установ та вищих навчальних закладів [2]. Насиченість України науковими кадрами залишається досить високою. У розрахунку на 1000 осіб економічно активного населення припадає 5,2 виконавця наукових та науково-технічних робіт, у т.ч. дослідників – 3,9. Ці показники відповідають рівневі таких країн як Іспанія, Угорщина, Чехія, Польща, хоча більш як удвічі поступаються Японії та Німеччині [3, с. 209].

Роблячи міжнародні порівняння, директор Інституту міжнародного менеджменту (Швейцарія) Богдан Гаврилишин оцінив науково-технологічний потенціал України на 4 бали (за 5-ти бальною шкалою оцінювання). Отже, стартові умови незалежної України дозволяли стати їй основним учасником міжнародного інноваційного ринку [3, с. 204]. Проте нині в Україні інноваційний ринок розвивається, на жаль, дуже повільними темпами. Головними проблемами розвитку ринку інновацій в Україні є:

- відсутність механізму цілеспрямованого впливу органів державної влади на розроблення і впровадження інновацій;
- недостатність фінансових ресурсів для розроблення і впровадження інновацій;
- нерозвиненість інфраструктури ринку, зокрема, інформаційної та інвестиційної;
- відносно низька ефективність виробництва та значне поширення застарілих технологій;
- значний часовий лаг впровадження науково-технічних досліджень і розробок у масове виробництво;
- значне скорочення чисельності працівників наукових організацій.

Мета статті. Розв'язок вищевказаних проблем має здійснюватись як на державному, так і регіональному рівнях. За кордоном нагромаджено досить великий досвід регіональної підтримки нововведень, який може бути використаний і в

нашій країні. У США, наприклад, регіональна політика їх підтримки опирається на детально відпрацьовані програми надання всіх видів допомоги дрібним новаторським фірмам, які створюються, а також незалежним винахідникам із врахуванням потреб регіону. Ця підтримка часто має форму організації семінарів, проведення консультацій. Цю роботу в Україні можуть виконувати обласні відділення Українського інституту науково-технічної та економічної інформації. Координаційна діяльність державних органів управління регіонами сприяє максимальному використанню місцевих ресурсів – фінансових, кадрових, приватного капіталу і державних коштів, що об'єднані в корпорації місцевого розвитку.

Значну увагу місцеві органи повинні приділяти концентрації фінансових ресурсів на рівні регіональних венчурних фондів. Цільові фонди ризикового капіталу повинні створюватись на рівні окремих областей та міст, які б виділяли кошти зі свого бюджету. Місцева влада таким чином намагатиметься привернути увагу малих підприємств, що мають великий науковий потенціал.

Ефективність реалізації державної та регіональної інноваційної політики залежить не тільки від сприятливих умов і досконалості законів, а й від ступеня готовності підприємця як основної ланки до розробки і впровадження нових технологій. Міжнародна управлінська практика свідчить про те, що підприємства, які функціонують під впливом динамічних змін у технологіях, структурі потреб споживачів, у діях конкурентів, і зорієнтовані на інноваційні технології, повинні відмовитись від єдиної моделі управління. Підприємства такого типу розглядаються як багатоваріантні системи, внутрішні процеси і структури яких перебувають у прямій залежності від великої кількості зовнішніх випадкових чинників. Це означає: якщо складнішим є зовнішнє середовище, то швидше відбуваються у ньому зміни, гнучкішою і складнішою має бути система управління, яка б адекватно або з випередженням реагувала на ці зміни. Така система управління створюється завдяки реалізації заходів інноваційного менеджменту.

Світовий досвід показує, що одним з найефективніших шляхів державної підтримки високотехнологічних і наукомістких виробництв є створення регіональних науково-технологічних парків, які утворюють своєрідні територіальні зони «високої технології». Ядром для їх форму-

вання стають провідні вузи регіону, довкола яких концентруються промислові корпорації, науководослідні підрозділи, лабораторії, інформаційно-обчислювальні центри. Створюються загальна виробнича і соціальна інфраструктури [5, с. 239-240].

Проект «технопарк» передбачає перехід до регіонального розвитку. Створена нормативно-правова база зазначеного переходу включає такі Закони України:

- «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» (від 16.07.1999 р., № 991 – XIV);
- «Про інноваційну діяльність» (від 04.07.2002 р., № 40 - ІУ);
- «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (від 16.01.2003р., № 433 – ІУ);
- «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (від 14.09.2006 р., № 143 – У);
- «Про науковий парк «Київська Політехніка»» (від 22.12.2006 р., № 523 – У).

У червні 2007 року пройшли парламентські слухання «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації». У тому ж році Кабінет Міністрів України схвалив нову Концепцію і затвердив Державну програму прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008 – 2012 рр. У 2012 р. загальна частка запровадження наукових та науково-технічних робіт має становити 75% від ВВП, а науково-технічних робіт, виконаних за пріоритетними напрямами, – 80 % [4, с. 47 -48].

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Нині Україна в цілому та всі її регіони вже достатньо глибоко усвідомлюють той факт, що інноваційна діяльність не може бути прерогативою лише науково-технологічної сфери. Внаслідок аналізу практичної діяльності прийшло тверде розуміння того, що інноваційність – це головний принцип розвитку у всіх видах діяльності. У Державній цільовій економічній програмі «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009 – 2013 роки зазначається, що інноваційна інфраструктура складається з виробничо-технологічної, фінансово-економічної, нормативно-правової, територіальної та кадрової підсистеми. Ефективність функціонування фінансово-економічної підсистеми залежить від розбудови розгалуженої виробничо-технологічної підсистеми, яка формує мережеву модель управління інноваційним розвитком на макро-, мікро- та територіальному рівнях.

Одним з пріоритетів розбудови виробничо-технологічної підсистеми є створення інноваційної інфраструктури на регіональному рівні з одночасним забезпеченням міжрегіональної координації. Виконання Програми дасть змогу забезпечити розвиток мережі нових елементів інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, наукових парків, регіональних інноваційних кластерів, інноваційних бізнес-інкубаторів тощо), до якої входить близько 400 одиниць, у результаті чого буде створено понад 10 тисяч нових робочих місць для висококваліфікованих спеціалістів [1].

Висновки. Сучасний глобалізований світ демонструє Україні, що для захисту власних національних інтересів немає іншого вибору, крім інноваційного. А забезпечення реалізації державної інноваційної політики неможливе без її ефективного впровадження на регіональному рівні, оскільки регіони з їх науково-технічними, фінансово-економічними, виробничими та соціальними можливостями відіграють особливо важливу роль у процесі переходу економіки на інноваційний шлях розвитку.

Список використаної літератури:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2008 року № 447 «Про затвердження Державної цільової економічної програми створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009 – 2013 роки».
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року».
3. Міжнародна економіка: Підручник / За ред. А. П. Румянцева. – К.:Знання, 2006. – 479 с.
4. Окландер М., Яшкіна О. Маркетингові дослідження перспектив науково-технологічного розвитку України // Економіка України. – 2008. – №11. – С. 47 – 49.
5. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика. – К.:Вікар, 2002. – 374с.
6. Федулова Л. І. Фінансова складова в національній інноваційній системі // Фінанси України. – 2007. – №6. – С.14 – 21.

УДК 332

ДОСЛІДЖЕННЯ ТІСНОТИ КОРЕЛЯЦІЙНОГО ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЗНАЧЕННЯМИ ВІДНОСНИХ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

INVESTIGATION OF CLOSENESS OF CORRELATION BETWEEN VALUES OF ENTERPRISE FINANCIAL INDICES IN THE REGION OF VOLYN

Андрій Володимирович КЛЮВАК

аспірант, Національний Університет «Львівська політехніка»

Andriy V. KLYUVAK

Postgraduate Student of Lviv Polytechnic National University

Оксана Володимирівна КЛЮВАК

аспірант, Університет банківської справи Національного банку України

Oksana V. KLYUVAK

Postgraduate Student of University of Banking of the National Bank of Ukraine

Олексій Юрійович ЯРОВ

асистент кафедри фінансів, Національний Університет «Львівська політехніка»

Oleksiy Y. YAROV

Assistant of Finance Department of Lviv Polytechnic National University

Анотація. В статті досліджено деякі аспекти створення статистичних моделей, за допомогою яких можна здійснювати прогнозування імовірності настання банкрутства підприємств. Проаналізовано тісноту кореляційного зв'язку між значеннями відносних фінансових показників підприємств Волинської області та запропоновано базис для побудови моделі прогнозування банкрутства підприємства.

Summary. Some aspects of creation of statistical models of probable bankruptcy forecasting are investigated in this article. The closeness of correlation between values of enterprise financial indices in the region of Volyn was analyzed as well as the basis for creation of bankruptcy forecasting model was suggested.

Ключові слова: *тіснота кореляційного зв'язку, модель Альтмана, модель прогнозування банкрутства, кореляційний аналіз, коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона.*

Key words: *closeness of correlation, Altman's model, bankruptcy forecasting model, correlation analysis, Pearson's linear correlation coefficient.*

Постановка проблеми. Прогнозування ймовірності банкрутства підприємства є одним із найважливіших завдань фінансового менеджменту. Для цього використовуються численні статистичні моделі, які дозволяють спрогнозувати, що ймовірніше для підприємства – банкрутство чи виживання. Результатом обчислення таких моделей для кожного конкретного підприємства є результуючий показник, що характеризує цю ймовірність. Для таких моделей в якості вхідних параметрів використовуються здебільшого відносні показники фінансового стану та рентабельності досліджуваного підприємства. Серед найвідоміших моделей такого виду є 3 та 5 факторні моделі Альтмана, моделі Конана і Гольдера, Давидової-Беликової, тощо. У цьому напрямку працює чимало науковців по всьому світу, зокрема, Р. Теффер, вдосконалюючи й оновлюючи існуючі моделі та створюючи нові.

Основним недоліком усіх подібних моделей є те, що, оскільки вони ґрунтуються на статистичних показниках підприємств певного регіону та певного виду діяльності, їхня точність сильно залежить від даних факторів, і то настільки, що часто стають неадекватними для підприємств різних країн, регіонів, галузей економіки. Цей недолік спонукає розробляти моделі прогнозування банкрутства для кожного регіону, базуючись на статистичній інформації підприємств саме цього регіону. Тому є важливим не обмежуватись класичними моделями: у кожній країні і навіть регіоні у різні часи більш точною буде модель, розроблена саме для цього регіону і для цього часу.

Мета роботи. У цій публікації ставиться мета зробити перший крок у побудові такої моделі, яка б підходила до прогнозування ймовірності банкрутства сучасних українських підприємств.

Цей перший крок полягає у виборі фінансових показників, на основі значень яких у моделі має розраховуватись результуючий показник (дискримінант), який є критерієм усієї моделі. Для цього, на нашу думку, потрібно обрати мінімальну кількість фінансових показників, які б максимально характеризували фінансову стійкість та платоспроможність підприємства, шляхом проведення дослідження тісноти кореляційного зв'язку між значеннями найважливіших відносних фінансових показників реально існуючих підприємств певного регіону (у цьому разі Волинської області).

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети у роботі були поставлені такі завдання:

- зробити короткий огляд статистичних моделей, які дозволяють прогнозувати ймовірність настання банкрутства підприємства в короткостроковому періоді, визначити їх переваги і недоліки;
- розробити критерії вибору фінансових показників з точки зору їх адекватності поставленій меті – прогнозуванню ймовірності банкрутства;
- сформулювати вибірку фінансових показників згідно з розробленими критеріями;
- розрахувати значення коефіцієнтів лінійної кореляції Пірсона для пар рядів цих показників реально існуючих підприємств;
- за допомогою ітераційного алгоритму вибрати з цих показників ті, які найменш залежні від інших, тобто такі, які не будуть дублювати один одного.

Аналіз основних публікацій і досліджень.

Як вже зазначалося, теоретичні дослідження в області оцінки фінансового положення підприємств різних форм власності та організаційно-правових форм функціонування були проведені такими провідними вітчизняними і зарубіжними ученими-економістами, як М. Дем'яненко, О. Василюк, І. Салом, Ю. Верігою, В. Москаленком, О. Зарубою, В. Суторміною, В. Герасимчуком, А. Шереметом, І. Бланком та ін. Серед науковців, які приділили значну увагу дослідженню фінансового стану підприємства, слід виділити таких, як І. Т. Балабанов, І. О. Бланк, Ю. Брігхем, Л. Гапенські, Т. Р. Карлін, В. В. Ковальов, М. Крейніна, Г. В. Савицька, В. Т. Савчук, О. С. Стоянова та ін. Питанням оцінки фінансового стану підприємства присвячено безліч праць авторів різних країн. Засновниками розробки і розвитку цього питання вважають представників англо-американської школи (Р. Фоулк, Дж. Кеннон, Р. Сміт, Дж. Хорріган, фахівці фірми Дюпон і т. д.). У Росії останні дослідження з цього питання відображено у працях В. В. Ковальова, А. Д. Шеремета, Р. С. Сайфуліна, О. С. Стоянової та інших авторів, в Україні – у працях С. Ф. Покропівного, О. М. Поддєрьогина, Т. Г. Беня, С. Б. Довбні та ін. Серед вітчизняних вчених-економістів виділяється науковий доробок у сфері дослідження існуючих моделей і методів оцінки фінансового стану підприємств Азарової А. О. та Рузакової О. В. Автор Ізмайлова К. В. у своїх публікаціях досліджує систему сучасних світових та вітчизняних методів і при-

йомів фінансового аналізу, зокрема, акцентуючи увагу на ймовірності банкрутства підприємства. Удосконаленням методичних підходів до аналізу і прогнозування фінансового стану підприємства також займається Клементьєва О. Ю.

Виклад основного матеріалу. У фінансовому аналізі, зокрема при прогнозуванні ймовірності банкрутства, широко використовуються економіко-математичні та статистичні методи (кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, метод головних компонентів, індексний метод тощо).

Для прогнозування ймовірності банкрутства можуть використовуватися найрізноманітніші прийоми, моделі та методи аналізу. Їх кількість та діапазон використання залежать від поставленої мети та визначаються завданнями аналізу у кожній окремій ситуації.

Загалом, у моделюванні оцінки фінансового стану та діагностуванні банкрутства підприємств для різних країн розроблено значну кількість дискримінантних багатофакторних моделей, наприклад, Альтмана для США, Таффлера і Тішоу для Великобританії, Беєрмана для Німеччини, Давидової і Белікова для Росії та Терещенка для України й багато інших. В основі цих моделей лежить класифікація підприємств за рівнями потенційної можливості банкрутства на основі значень кількох незалежних змінних (факторів впливу) [1].

Найвідомішим прикладом таких моделей є модель Альтмана. Ця модель побудована з використанням апарату мультиплікативного дискримінантного аналізу (МДА), який дозволяє підібрати такі показники, дисперсія яких між групами була б максимальною, а всередині групи – мінімальною. В цьому випадку класифікація проводилася за двома групами компаній: одні з яких пізніше збанкрутіли, а інші, навпаки, змогли вистояти і зміцнити своє фінансове положення.

Модель Альтмана (Z-рахунок) має такий вигляд: $Z = 1,2 K_1 + 1,4 K_2 + 3,3 K_3 + 0,6 K_4 + 2 K_5$,

де K_1 = власний оборотний капітал/ сума активів; K_2 = перерозподілений прибуток/ сума активів; K_3 = прибуток до сплати процентів/ сума активів; K_4 = ринкова вартість власного капіталу/ вартість позикового капіталу; K_5 = обсяг продажу/ сума активів.

У результаті розрахунку Z – показника для конкретного підприємства робиться висновок: якщо $Z < 1,81$ – дуже висока ймовірність банкрутства; якщо $1,81 \leq Z \leq 2,7$ – висока ймовірність банкрутства; якщо $2,7 \leq Z \leq 2,99$ – можливе банкрутство; якщо $Z \geq 3$ – вірогідність банкрут-

ства вкрай мала. Модель Альтмана дає відносно точний прогноз ймовірності банкрутства з часовим інтервалом 1-2 роки.

Слабка сторона моделі Альтмана полягає в тому, що модель є чисто емпіричною, підігнаною по вибірці, і не має під собою самостійної теоретичної бази. Крім того, приведені коефіцієнти повинні визначатися для різних галузей промисловості і будуть розрізнятися [3, 4, 5].

З цієї причини існуючі моделі, якщо їх застосовувати протягом довгого часу без коригування, дають значну похибку оцінки. Це доводять проведені статистичні дослідження [1, 2].

Так, модель Альтмана правильно діагностувала банкрутство у 54,1% випадків, при 54,5% точності класифікації фінансово стійких підприємств, що в цілому по всій групі аналізованих підприємств забезпечило 54,3% правильних результатів класифікації. При цьому фінансовий стан 11,7% підприємств взагалі не було ідентифіковано. Модель Альтмана, розроблена для компаній, чиї акції не котируються на ринку, показала 56,8% точності передбачення банкрутства і 51,5% точності класифікації фінансово стійких підприємств. У цілому по всій групі аналізованих підприємств ця модель продемонструвала точність класифікації на рівні 54,3% (при 7,1% компаній з нерозпізнаним фінансовим станом) [1, 2].

Це ж стосується більшості подібних моделей. Модель Давидової – Белікова, розроблена для російських компаній, показала дуже високу точність розпізнавання фінансово стійких підприємств (90,9%) і водночас абсолютно неприпустимий рівень передбачення банкрутств (21,6%). Це свідчить про невідповідність лінії поділу між двома означеними групами компаній (фінансово стійких і банкрутів). Процент точності класифікації всіх аналізованих підприємств становить 54,3% (при 2,9% компаній з нерозпізнаним фінансовим станом) [1, 2].

Модель Терещенка, розроблена для українських компаній, не була здатна ідентифікувати фінансовий стан 51,4% аналізованих підприємств, хоча всі показники було попередньо опрацьовано згідно зі встановленими рекомендаціями. Так, серед компаній, стан яких було класифіковано як фінансово стійкий, помилок в ідентифікації зроблено не було. Проте серед ідентифікованих підприємств, яким загрожує банкрутство, точність класифікації становила всього 15,4%. Якщо ж врахувати й компанії з нерозпізнаним фінансовим станом, то точність класифікації підприємств-банкрутів знижуєть-

ся до 5,4%. Таким чином, точність класифікації серед ідентифікованих компаній сягає 67,6%, а для всієї множини аналізованих підприємств падає до 32,9% [2].

Усе це підтверджує тезу про те, що статистичні моделі прогнозування ймовірності банкрутства потребують постійного коригування.

Для українських підприємств чи для конкретного регіону потрібна розробка окремої моделі. Для побудови моделі спершу потрібно визначити, які фінансові показники мають входити до неї.

Фінансові показники розраховуються, виходячи зі статистичної інформації. Джерелами інформації для здійснення аналізу й оцінки фінансового стану підприємства є офіційна фінансова звітність, бланки якої є затверджені наказом Міністерства фінансів України № 87 від 31.03.1999 р. у зв'язку з переходом до нових стандартів бухгалтерського обліку. Вона, зокрема, включає такі основні документи:

1. Баланс (форма № 1).
2. Звіт про фінансові результати (форма № 2).
3. Звіт про рух грошових коштів (форма № 3).
4. Звіт про власний капітал (форма № 4) [21, 91].

Модель прогнозування банкрутства, як уже зазначалось, ґрунтується на певних фінансово-економічних показниках, тому побудова такої моделі починається із вибору декількох показників (3-6), які будуть основою моделі, тобто на основі значень яких буде розраховуватись результуючий показник моделі для досліджуваного підприємства. Вибору цих показників і присвячується це дослідження.

До вибірки показників потрібно висунути деякі вимоги:

- Усі показники мають бути відносними, оскільки абсолютні показники, виражені здебільшого у грошових одиницях, перебувають під впливом інфляції, крім того, тільки за допомогою відносних показників можна порівнювати підприємства різної величини.

- Показники не повинні бути взаємозалежні чи корелюватись між собою, оскільки тоді такі показники моделі будуть представляти собою надлишкову інформативність і обтяжувати модель без ефекту.

- Показники повинні відображати як показники запасу, так і потоку. Показники запасу характеризують статичну картину підприємства, структуру і величину активів та пасивів, і взагалі фінансовий стан. Показники потоку характеризують підприємство у динаміці, його

прибутковість та оборотність. Кожна зі сторін відображення підприємства, статична і динамічна, по-своєму відображають підприємство, але найдостовірніша картина виходить тоді, коли ми розглядаємо набір як чисто статичних, чисто динамічних, так і змішаних відносних показників, які розраховуються як від показників статички, так і показників динаміки (це, наприклад, показники рентабельності). Саме тому у наборі показників можуть бути показники всіх трьох видів, але без змішаних показників картина може бути однобокою.

- Показники повинні бути доступними із документів офіційної фінансової звітності для того, аби модель можна було просто поррахувати при проведенні аналізу фінансового стану підприємства.

- Показники повинні відображати насамперед платоспроможність підприємства, оскільки банкрутство означає неплатоспроможність та рентабельність, оскільки прибуток – основний фактор підприємництва, а збиткова робота підприємства – основний фактор неплатоспроможності.

Показники для аналізу беруться з фінансової звітності (форма 1 «Баланс» та форма 2 «Звіт про фінансові результати») декількох підприємств одного регіону, в цьому разі Волинської області [6, 7].

Виходячи із наведених міркувань, були обрані 12 показників:

1. Відношення чистого оборотного (робочого) капіталу до активу.
2. Відношення прибутку до активів.
3. Відношення прибутку до власного (акціонерного) капіталу.
4. Коефіцієнт оборотності активів.
5. Відношення прибутку до сукупного капіталу.
6. Маржа прибутку.
7. Норма прибутку.
8. Фінансовий важіль.
9. Загальний коефіцієнт покриття.
10. Питома вага власного капіталу підприємства в активах.
11. Коефіцієнт покриття інвестицій.
12. Показник оборотності оборотного капіталу.

Далі ці показники потрібно пропустити через сито кореляційного аналізу, вибравши з них тільки ті, які не корелюються з усіма іншими.

Для кожного із досліджуваних підприємств були розраховані значення всіх 12-ти показників за всі періоди. Таким чином, для кожного підприємства було утворено 12 рядів значень. Далі в межах кожного з підприємств був розра-

Таблиця 1

Значення коефіцієнтів лінійної кореляції Пірсона (середнє геометричне)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	1,000											
2	0,613	1,000										
3	0,700	0,882	1,000									
4	0,767	0,775	0,712	1,000								
5	0,613	1,000	0,882	0,775	1,000							
6	0,583	0,957	0,978	0,720	0,957	1,000						
7	0,590	0,955	0,980	0,718	0,955	1,000	1,000					
8	0,903	0,460	0,533	0,804	0,460	0,373	0,378	1,000				
9	0,931	0,639	0,739	0,833	0,639	0,612	0,620	0,979	1,000			
10	0,927	0,460	0,514	0,804	0,460	0,374	0,374	0,991	0,962	1,000		
11	0,743	0,623	0,624	0,918	0,623	0,570	0,558	0,753	0,777	0,776	1,000	
12	0,574	0,916	0,833	0,729	0,916	0,904	0,896	0,492	0,508	0,483	0,696	1,000

хований коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона для всіх рядів показників, взятих попарно, тобто була утворена матриця розміром 12*12, у якій і, j-й елемент означає ступінь тісноти кореляційного зв'язку між рядами значень і-го та j-го показників. Оскільки кореляційний зв'язок є взаємним, то і, j-й елемент дорівнює j,i-му елементу, а тому немає потреби наводити всю матрицю. Для зведення значень усіх досліджуваних підприємств у єдину матрицю було використане середнє геометричне відповідних коефіцієнтів. Попередньо кожен коефіцієнт був узятий по модулю, оскільки напрям

кореляційного зв'язку у цьому випадку немає значення. Значення результуючої матриці наведені у таблиці 1.

Усі наведені показники були поділені за величиною на 2 групи – ті, які менші або рівні за 0,7, і ті, які більші за 0,7. Перші будемо вважати відносно незалежними, другі – відносно залежними.

Бінаризуємо цю матрицю таким чином, що відносно незалежні пари позначимо 0, а відносно залежні 1. Результат поданий у таблиці 2.

Наша мета – вибрати з цих показників ті, які найменш залежні від інших, тобто такі, які не будуть дублювати один одного.

Таблиця 2

Бінаризовані значення коефіцієнтів лінійної кореляції Пірсона

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	1											
2	0	1										
3	0	1	1									
4	1	1	1	1								
5	0	1	1	1	1							
6	0	1	1	1	1	1						
7	0	1	1	1	1	1	1					
8	1	0	0	1	0	0	0	1				
9	1	0	1	1	0	0	1	1	1			
10	1	0	0	1	0	0	0	1	1	1		
11	1	0	0	1	0	0	0	1	1	1	1	
12	0	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1

Для досягнення поставленої мети використаємо такий ітераційний алгоритм:

1. Обираємо показник, який має найменшу суму залежних зв'язків (сума всіх значень для цього показника як по стовпцю, так і по рядку таблиці 2) та помічаємо його як вибраного. Якщо таких показників декілька, керуємось суб'єктивним чинником.

2. Усі показники, які мають 1 з вибраним показником, помічаються як відсіяні і далі не розглядаються.

3. Повторення ітерації до тих пір, поки всі показники не будуть помічені як вибрані або відсіяні.

У нашому випадку алгоритм пройшов 2 ітерації:

1. Вибраний показник №1, відсіяні показники № 4, 8, 9, 10, 11.

2. Вибраний показник №5, відсіяні показники № 2, 3, 4, 6, 7, 12.

Таким чином, у результаті проведених досліджень, було обрано базис для побудови моделі прогнозування банкрутства підприємства – 2 відносні фінансові показники:

- відношення чистого оборотного (робочого) капіталу до активу (№1);
- відношення прибутку до сукупного капіталу (№5).

Висновок. У результаті проведення кореляційного дослідження було виявлено, що з деякої сукупності відносних фінансових показників два (відношення чистого оборотного (робочого) капіталу до активу та відношення

прибутку до сукупного капіталу) є найменш залежними один від одного, тобто надаються для побудови моделі прогнозування ймовірності банкрутства. Такий висновок, отриманий у результаті математичних обчислень, потребує також логічної верифікації.

Ризик банкрутства підприємства залежить від структури капіталу підприємства як з точки зору наявних господарських засобів (активи), так і з точки зору джерел їх формування (пасиви), а також від прибутковості роботи підприємства. Це зрозуміло, оскільки неплатоспроможність виникає, з одного боку як результат збитків, з іншого – як переобтяженість боргами. Поточна ж платоспроможність сильно залежить від структури активів, тобто їх ліквідності та взагалі співвідношення оборотних та необоротних активів. З усього цього випливає, що якщо потрібно обрати мінімальну кількість фінансових показників, які б максимально характеризували фінансову стійкість та платоспроможність підприємства, то це були б 2 коефіцієнти, один з яких характеризує структуру балансу як з активної, так і пасивної сторони, а інший був би одним із коефіцієнтів рентабельності. А це саме той висновок, до якого ми прийшли в результаті дослідження тісноти кореляційного зв'язку між значеннями відносних фінансових показників підприємств Волинської області.

Список використаної літератури

1. А. Матвійчук Моделювання фінансової стійкості підприємств із застосуванням теорій нечіткої логіки, нейронних мереж і дискримінантного аналізу [Електронний ресурс] // Вісн. НАН України - 2010. – № 9. – С. 24 – 46. – Режим доступу до журн.: <http://www.nbu.gov.ua/portal/all/herald/2010-09/a3.pdf>.
2. Діагностика банкрутства підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/32_DWS_2008/Economics/36817.doc.htm.
3. Азарова А. О., Рузакова О. В. Математичні моделі та методи оцінювання фінансового стану підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://universum.vinnica.ua/txt/Azarova_MatemModTaMetOcinuvFinStanuPidpr363.pdf.
4. Котляр М. Л. Оцінка фінансової стійкості підприємства на базі аналітичних коефіцієнтів // Фінанси України. – 2005. – №1. – С. 113 – 117.
5. Ізмайлова К. В. Сучасні технології фінансового аналізу: Навч. посібн. – К.: МАУП, 2003. – 148 с.: іл. – Бібліогр.: с. 142-144.
6. Кругляк А. М. Суть банкрутства, проблеми його діагностики // Державна та її регіони. – 2007. – № 3. – С. 131 – 135.
7. Зайченко Ю., Рогоза С., Столбунов В. Сравнительный анализ методов оценки риска банкротства предприятий Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.foibg.com/ibs_isc/ibs-07/IBS-07-p15.pdf.

УДК 338

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ЦІННОСТІ СУЧАСНИХ ГРОШЕЙ

SOCIAL ASPECT OF MODERN MONEY VALUE

Людмила Миколаївна РЯБІНІНА

кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи,
доцент Одеського державного економічного університету

Lyudmila M. RYABININA

Candidate of Economics, Associate Professor of Banking dessa State Economic University

Анотація. У статті проаналізовано поняття цінності грошей у різних аспектах. Головну увагу приділено проблемі соціальної корисності та впливу грошей на суспільні відносини. Запропоновано ряд заходів щодо створення умов для найкращого виконання грошима їх соціальної ролі.

Summary. The article analyzes the concept of value for money in different ways. The main attention is paid to the problem of social usefulness and impact of money on public relations. A number of measures to create conditions for the best performance of their social role of money offered in this article.

Ключові слова: гроші, цінність грошей, корисність, соціальні відносини.

Key words: money, value for money, benefits, social relations.

Постановка проблеми. Гроші виникли з розвитком товарообміну між людьми. З їх виникненням і впритул до демонетизації золота, золоті гроші мали і власну вартість і цінність. Демонетизація змінила сутність грошей. Відповідно, сучасні кредитні гроші у вигляді грошових білетів і розмінної монети втратили товарну природу, власну вартість і мають лише цінність. Відповідно і товарообмін за допомогою сучасних грошей (за вартістю) є нееквівалентним.

Для наочного уявлення впливу цінності грошей на ціни (як соціально значимого фактору) розглянемо один з гіпотетичних фішерівських прикладів зв'язку власної вартості золотих грошей, цінності та кількості грошових одиниць у обігу. Зокрема, Фішер вважав, що якщо замінити надпис на монетах «1 долар» надписом «2 долари», то кількість монет у обігу не зміниться, але кількість доларів збільшиться вдвічі. За таких умов, якщо за булку хліба раніш давали монету «1 долар», то після збільшення її номіналу вдвічі за одну булку будуть давати ту ж саму монету, але за номіналом «2 долари». За таких умов власна вартість монети від зміни її номіналу з 1

долара на 2 долара не змінилась, але змінилась купівельна спроможність (цінність) долара, яка зменшилась удвічі. З цього випливає, що подвоєння кількості грошових одиниць (доларів) в обігу подвоїло і товарні ціни. Цей приклад наглядно демонструє той факт, що чим більше грошових одиниць у обігу (навіть і золотих), тим нижча їх цінність, тобто меншу кількість товарів та послуг можна придбати за одну грошову одиницю і навпаки, чим більше товарів та послуг можна придбати на одну грошову одиницю, тим вища цінність грошей як для суспільства, так, особливо, для кожної людини, в чому, власне, і полягає соціальна сутність цінності грошей. Не випадково цінність грошей є синонімом їх купівельної спроможності.

Слід відзначити, що купівельна спроможність сучасних кредитних грошей (тобто суму цін тієї кількості товарів та послуг, які можна придбати на одну грошову одиницю у конкретний момент часу за певного рівня цін) може розглядатися як їх міра цінності, яка до того ж, схильна до коливань і тому є величиною мінливою, в зв'язку із чим, нестабільні сучасні гроші

створюють вартісні та цінові пропорції товарів та послуг. Коливання купівельної спроможності сучасних кредитних грошей залежать від цілого ряду причин, серед яких, перш за все, доцільно назвати співвідношення попиту та пропозиції на ринках грошей і на ринках товарів, тактичні цілі грошово-кредитної політики центрального банку, рівень державного регулювання та рівень економічної стабільності в країні. До того ж, купівельну спроможність сучасних кредитних грошей, перш за все, визначає емітент при законодавчому випуску їх до обігу (виходячи з обсягу реального виробництва, сталих вартісних пропорцій між елементами затрат труда в товарах, співвідношення попиту та пропозиції на товари та гроші, заданих центральним банком обсягів емісії готівкових грошей і розміру грошового мультиплікатора). За таких умов, грошові білети та монети, які випускаються до обігу центральним банком, на момент їх випуску мають примусову міру цінності (купівельну спроможність), яка задана їм емітентом¹. Надалі, у процесі свого обігу, включаючи перехід готівкових грошей у депозитні і навпаки, міра цінності грошових одиниць (їх купівельна спроможність) визначається стихією ринку. Врешті-решт, міра цінності сучасних грошей при законодавчому виведенні їх з обігу взагалі втрачається, в зв'язку із чим грошові білети і розмінна монета повністю знецінюються як гроші.

Не можна не відзначити, що сьогодні (як і раніш) всі майнові інтереси кожної людини і кожного господарюючого суб'єкта виражені у грошах, цінність яких має неабияке значення для життя людини в соціумі. Особливо ж велике значення для соціально-економічного розвитку суспільства має стабільність купівельної спроможності (цінності) грошей.

Стан економіки країни зумовлюється не тільки обсягом матеріальних ресурсів, а й рівнем активності населення. Тому купівельна спроможність грошей є найважливішим соціальним стимулом для людини у справі підвищення продуктивності її праці. Відповідно, зважений підхід Уряду до оцінки плати за труд робить гроші і, перш за все, їх цінність суттєвим соціальним фактором підвищення продуктивності праці в країні, що сприяє росту суспільного виробництва і національного доходу, бо людям зовсім не бай-

¹ бо не має аніякого економічного сенсу випускати гроші без заданої їм купівельної спроможності чи міри цінності.

дуже, який вони будуть отримувати дохід за свій труд.

Мета цієї статті – обґрунтувати, що правильний підхід центрального банку країни до взаємозв'язку грошового попиту з грошовою пропозицією створює умови для підтримки стабільності купівельної спроможності не тільки національних грошей, але і соціально-економічного розвитку країни, що укріплює соціальну сутність цінності грошей.

Немало уваги приділив цінності грошей (їх купівельної спроможності) український вчений М. І. Туган-Барановський, який писав, що «...цінність грошей є цілком соціальне явище, продукт стихійних несвідомих <...> процесів. Ось чому загальна теорія цінності товарів не може пояснити цінності грошей. Теорія граничної корисності відштовхується від припущення, що цінність є результатом свідомих оцінок оцінювача. Між тим, цінність грошей впливає перед нами, як щось об'єктивно дане усією сукупністю мінових відношень <...> і, яка б не була цінність грошей, інакше кажучи, їх купівельна сила, <...> вони в рівній мірі будуть витрачені, як знаряддя обміну чи платіжний засіб, бо ні на що інше гроші не потрібні.»[6, с.31, підкреслено Л. Р].

Як видно з висловлювання М.І. Туган-Барановського, цінність грошей є соціальним явищем, яке виражається в їх купівельній силі, за якою вони не тільки виражають ціни будь-яких товарів, включаючи і такий специфічний товар, як робоча сила, але вони дозволяють людям здійснювати купівлю товарів та послуг, забезпечуючи свій соціальний статус.

Виклад основного матеріалу. Проблема соціальної цінності сучасних грошей, як ніколи раніш, є дуже актуальною, бо сьогодні ще не вирішені, навіть, основні підходи до сутності сучасних грошей².

Однак, не маючи власної вартості, сучасні паперові гроші мають цінність – купівельну спроможність, саме яка і робить їх соціальним фактором розвитку сучасної світової спільно-

² бо ціла низка пострадянських науковців ще й досі (гтобо після демонетизації золота) розглядають гроші як товар, який, відповідно, має власну вартість, хоча такий підхід до сутності сучасних грошей без власної вартості не відповідає дійсності. По-перше, тому, що гроші не виробляються для продажу (в той час як товар саме для цього і виробляється); по-друге, тому, що гроші не мають ціни, а товару без ціни не буває і, врешті-решт, тому, що в сучасних грошах не зберігається основна властивість товару – єдність його споживчої і власної. Останнє зумовлено тим, що в порівнянні з номінальною вартістю сучасних грошей їх власна вартість занадто мала (2,5 цента за грошовий білет будь-якого номіналу [3]), в зв'язку із чим власною вартістю сучасних паперових грошей можна нехтувати і вважати, що сучасні гроші власної вартості не мають.

ти. До того ж, хоч сучасні гроші і не мають власної вартості і не можуть нею вимірювати вартість товарів і послуг, однак саме в них виражаються товарні ціни, що сьогодні вже стали усвідомлювати деякі вітчизняні вчені [2, с. 36; 5, с. 34], хоча М. І. Туган-Барановський майже сто років тому писав, що «...Трудність проблеми цінності грошей міститься в тому, що цінність грошей керується суттєво іншими факторами, ніж цінність товарів, з чого теорія цінності грошей не може бути отримана шляхом дедукції з загальної теорії цінності товарів. Не пристосовуваність трудової теорії до цінності грошей виявляється вже з того, що цінність мають не тільки металеві гроші, які виготовлені з матеріалу, котрий має трудову цінність, але і нерозмінні паперові гроші,

які ніякої трудової цінності у собі не уключають.»[6, с. 29, курсив Л. Р.]. Тому, – далі писав М. І. Туган-Барановський, – між «...цінністю товарів і цінністю грошей існує <...> глибока принципова відмінність: цінність товарів будується на основі свідомих розцінок окремих індивідів³, чим держава керувати не може; навпаки, цінність грошей є несвідомий стихійний продукт соціальної взаємодії, цілком такий, який допускає державне регулювання» [6, с. 40].

Якщо розглядати цінність національних грошей України, то слід сказати, що вона з моменту її вводу до обігу знецінилась майже втричі – з 4,32 до 1,46 одиниць роздрібного товарообороту, який можна придбати за одну готівкову гривню (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники соціально-економічного розвитку України у 1996-2009 рр. (станом на кінець року, млрд. грн.) [10-11]

	ВВП реальний	ВВП номінальний	Дефіцит держбюджету	Грошова маса (МЗ)	Роздрібний товарооборот	Купівельна спроможність гривні*	Індекс споживчих цін **
1996	1,32	81,52	-3,99	9,36	17,3	4,32	100
1997	1,28	93,37	-6,16	12,54	18,9	3,1	111,0
1998	1,26	102,6	-2,26	15,7	19,3	2,7	133,2
1999	1,25	130,4	-1,96	22,1	22,15	2,3	158,8
2000	1,42	170,1	-1,02	32,25	28,8	2,25	199,8
2001	1,55	204,2	-0,61	45,8	34,4	1,17	211,9
2002	1,63	225,8	1,58	64,9	39,7	1,5	199,2
2003	1,78	267,3	-0,53	95,0	50,0	1,51	215,6
2004	2,0	345,1	-11,04	125,8	67,6	1,6	242,1
2005	2,05	441,4	-7,95	194,1	94,3	1,57	266,7
2006	2,2	544,1	-3,81	261,1	129,9	1,73	267,0
2007	2,36	720,7	-5,67	396,2	178,2	1,6	298,1
2008	2,41	948,0	-12,5	515,7	246,9	1,59	347,5
2009	2,05	912,5	-19,9	487,3	229,9	1,46	390,2

*одиниць роздрібного товарообороту на одну готівкову гривню.

**в процентах до попереднього року, починаючи з 1996 року (розрахунок автора).

³ що дає нам підставу у цьому контексті під цінністю товарів розу-

міти їх ціни, які відображуються в розцінках чи преїскурантах цін.

Таке знецінення гривні зумовлено цілою низкою факторів. Перш за все, як видно з даних табл. 1, в Україні за досліджуваний період дефіцит державного бюджету зріс з 3,99 млрд грн до 19,9 млрд грн, тобто збільшився майже в 5 разів, у той час як реальний ВВП на початок 2010 року збільшився лише у 1,55 раза (у порівнянні з 1996 роком), а грошова маса збільшилась з 9,36 млрд грн до 487,3 млрд грн, тобто збільшилась більш, ніж у 50 разів. Відповідно до такого економічного стану країни, збільшилися і ціни (ІСЦ за досліджуваний період зріс майже в чотири рази зі 100% до 390,2 %). Зрозуміло, що саме

таке стрімке зростання грошової маси і спотворює інфляцію і нічим не обґрунтоване зростання номінального ВВП та роздрібного товарообороту, які виражаються у поточних, безперервно зростаючих, цінах. Однак стрімке зростання грошової маси пояснюється, перш за все, існуванням дефіциту державного бюджету та його суттєвим збільшенням у останні два роки досліджуваного періоду (майже до 20 млрд грн, що практично в 10 разів більше реального ВВП 2009 року) для забезпечення покриття якого НБУ використовував (і використовує досі) емісійний дохід (табл. 2).

Таблиця 2

Емісійний дохід НБУ
(станом на 1.04.2006 р., 1.04.2007 р. і 1.01.2008 р.) [8-10]

	2006	2007	2008	Видатки на виготовлення одного грошового білету (будь-якого номіналу!) не перевищують 2,5 центів чи 0,12625 грн. за одну купюру (при курсі USD/UAH = 5,05, існуючому у періоді, який розглядається)
1. Грошові білети у обігу і у касах банків (млрд. шт.)	1,52	1,65	2,09	
2. Номінальна вартість грошових білетів (млрд. грн.)	62,2	79,4	119,4	
3. Видатки на виготовлення грошових білетів (млрд. грн.)	0,19	0,21	0,26	
4. Емісійний дохід, млрд. грн. (стр.2 – стр.3)	62,01	79,19	119,14	

Як видно з даних табл. 2, практично вся номінальна вартість випущених в обіг грошових білетів являє собою емісійний дохід емітента (НБУ), який у відповідності до Закону України «Про НБУ» [1, ст. 5], всі свої вільні прибутки направляє на покриття дефіциту державного бюджету. Відповідно, зацікавленість емітента (агента уряду в грошово-кредитній політиці, тобто НБУ та Уряду) у нарощуванні обсягів емісії грошей стає надто очевидною. Однак нарощування обсягів грошової маси, яке спотворило невтримний ріст цін, інфляцію, відповідно спотворило і зниження купівельної спроможності гривні, яка за досліджуваний період зменшилась майже втричі (табл. 1), в чому проявляється невтримне нарощування наявної грошової маси (без врахування динаміки реального ВВП). Разом з тим, як відзначає перший заступник Голови НБУ А. Шаповалов, «...Кожний додатковий відсоток інфляції в сукупності «з'їдає» більш півмільярда гривень у реальних доходах населення» [7, с. 3].

За таких умов стає очевидним, що нестримне зростання інфляції в Україні істотно знижує не тільки цінність її національної валюти – гривні, але і купівельний попит населення, який сьогодні й так недопустимо низький (табл. 3), що безумовно погіршує соціальне життя людини.

Як видно з даних табл. 3, розмір мінімальної заробітної плати (не кажучи вже про пенсії) в Україні у всіх роках досліджуваного періоду був нижче офіційно встановленого Урядом прожиткового мінімуму. При цьому, якщо в 2000-2002 рр. мінімальна заробітна плата не забезпечувала й 50 % прожиткового мінімуму, то, починаючи з 2003 року питома вага мінімальної заробітної плати в прожитковому мінімумі має тенденцію до росту, і наприкінці 2009 року зрівнялася з мінімальним прожитковим мінімумом. Необхідно відзначити, що встановлений Урядом України прожитковий мінімум, не відповідає медичним нормам існування людини, підтримуючи життя останнього (за словами К. Маркса) в «стані, який хиріє». Слід відзначити, що новий Уряд

Співвідношення номінальної вартості мінімального і реального прожиткового мінімуму з мінімальною і середньою номінальною заробітною платою в Україні у 2001-2009 рр. [10-11]

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Встановлений законом прожитковий мінімум (грн / місяць)	311,3	342,0	342,0	362,2	423,0	472,0	510,0	626,0	669,0
Реальний (середній по Україні) прожитковий мінімум (грн./місяць) ¹	550	700	750	950	1100	1370	1500	1650	1850
Мінімальна зарплата (грн./місяць)	118,0	165,0	205,0	237,0	310,0	400,0	460,0	605	669
Те ж саме, у % до встановленого законом прожиткового мінімуму	37,9	48,2	59,9	65,5	73,3	84,7	90,2	96,6	100,0
Середня номінальна зарплата (грн/місяць)	311	376	462	590	806	1041	1351	1806	1906

України підвищив і мінімальні зарплати і прожитковий мінімум (до 922 грн/місяць і 875 грн/місяць відповідно з 1.12.2010 р.), при чому мінімальні зарплати покривають прожитковий мінімум. Однак, якщо цінність грошей буде і далі зменшуватись у зв'язку із зростанням цін, то таке підвищення мінімальної зарплати і прожиткового мінімуму нічого не змінить у соціальному житті українців і, відповідно, цінність грошей не буде грати своєї стимулюючої ролі у підвищенні продуктивності їх праці. Як видно з даних табл. 3, за досліджуваний період середня номінальна заробітна плата по країні у два – два з половиною рази була вища за мінімальну заробітну плату. Однак фактичний прожитковий мінімальний рівень все ж таки був вищим від середньої номінальної заробітної плати в країні й майже втричі вищим за офіційно встановлений прожитковий мінімум. За таких умов купівельний попит населення суттєво зменшується, що в свою чергу впливає на зменшення сукупної пропозиції, а це, врешті-решт, веде не тільки до соціального, але і до економічного спаду.

⁴ за даними ЗМІ.

У результаті такої соціальної політики Уряду, при якій мінімальна заробітна плата нижча від прожиткового мінімуму (а прожитковий мінімум не відповідає медичним нормам існування людини), частка основного офіційного доходу (саме, з якого й стягується податок у бюджет) населення – заробітна плата в його поточних витратах, не покриває останніх (табл. 4), що безумовно зменшує і надходження до бюджету.

Як видно з даних табл. 4, питома вага оплати праці в поточних витратах населення з 2003 року до початку 2007 р. була не більш ніж 53,2%, збільшившись на початок 2010 року до 0,82 %. Це означає, що населення України на організованому ринку праці не могло забезпечити покриття своїх поточних витрат і змушене було їхати або на заробітки в інші країни, створюючи, тим самим, специфічний прошарок населення України - «заробітчани», або шукати на неорганізованому ринку України (тобто у тіні) джерело (неоподатковуване!) для покриття своїх поточних витрат, які, до того ж, через безперервний ріст цін, також зростають. Крім того, зниження купівельного попиту населення й купівельної спроможності

Таблиця 4

Співвідношення поточних витратків населення (оплати товарів та послуг)
і номінальної оплати праці в Україні в 1996 – 2009 рр. [10-11]

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008	2009
Поточні витатки населення (млрд. грн)	27,4	31,9	34,9	41,8	59,0	77,8	153,6	180,7	222,3	306,8	385,7	575,5	782,5	815,2
Оплата праці (млрд грн)	23,7	25,6	26,2	30,7	42,3	56,4	78,9	94,6	117,2	160,6	205,1	470,9	637,8	672,7
Те ж саме, в % до поточних витатків	86,5	80,2	75,0	73,4	71,7	72,5	51,4	52,3	52,7	52,3	53,2	0,81	0,81	0,82

*починаючи з 2007 року витатки усього (без заощаджень); оплата праці – наявні доходи, що не є тим же самим, що й оплата праці.

гривні, розглянуте вище, створює серйозні труднощі у всіх галузях економіки країни, бо втрачається стимулююча роль цінності грошей у підвищенні продуктивності праці населення.

Вищевикладене дозволяє зробити **висновок** про те, що створення умов до стабільної цінності сучасних кредитних грошей без власної вартості, створить відповідні умови для найкращого виконання ними своєї соціальної ролі не тільки

у підвищенні соціального життя українців, а й стимулюючої ролі у підвищенні продуктивності їх праці, що буде сприяти зростанню обсягів реального виробництва в країні. За таких умов, саме завдяки підвищенню соціальної ролі цінності сучасних грошей будуть створені умови і для знищення в Україні безробіття, і для збільшення надходжень до бюджету, і, відповідно, для зростання багатства нації.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.09.2001, N 2121- III, із змінами та доповненнями за станом на 1.01.10.
2. Гроші та кредит / за ред. Савлука М. І. – К.: КНЕУ, 2006. – 740 с.
3. Остролюцька Л. – Як Україна гривню ввела // Одеський вісник – газета Одеської міської ради народних депутатів № 241 (991) від 16.12.95 р.
4. Рябініна Л. Н. – Проблеми розвитку теорії сучасних грошей, монографія, рос. мовою. К.: УБС НБУ, 2009. – 383 с.
5. Смовженко Т., Стеблій Г. – Гроші з позиції сучасної економічної теорії // Вісник НБУ, 2006, № 5. – С. 28-32.
6. Туган-Барановський М. І. – Паперові гроші і метал. – Одеса: Російська Культура, 1919. – 132 с.
7. Шаповалов А. – Системні особливості розвитку інфляційних процесів в Україні // Вісник НБУ, 2007, № 12, с. 3-5.
8. Бюлетень Національного банку України, 2006, № 5.
9. Бюлетень Національного банку України, 2007, № 5.
10. Бюлетень Національного банку України, 2008, № 5.
11. Бюлетень Національного банку України, 2010, № 4.

УДК 1.101.17.330.36

ФІЛОСОФІЯ ГОСПОДАРСТВА У СИСТЕМІ ВЗАЄМОВІДНОСИН «ПРИРОДА - ЛЮДИНА - МОРАЛЬ»

PHILOSOPHY OF ECONOMY IN THE SYSTEM OF MUTUAL RELATIONS «NATURE – MAN – NATURE»

Світлана Віталіївна МАЙСТРЕНКО

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та суспільних наук,
доцент Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Svitlana V. MAYSTRENKO

Candidate of Philology, Associate Professor of Philosophy and Social Sciences Department of
Cherkassy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Анотація. У статті проаналізовано місце та роль особистості у господарських взаємовідносинах. Означено сенс господарської діяльності через розуміння взаємин людини та природи, можливостей розвитку науково-технічного прогресу та його впливу на навколишнє середовище, особливої ролі етичних заборон та екологічних імперативів.

Summary. The place and the role of personality in economic mutual relations are analyzed in this article. The sense of economic activity through understanding of mutual relations between the man and the nature, possibilities of the scientific development and technical progress and its influence on the environment, special role of ethic prohibitions and ecological imperatives are signified.

Ключові слова: філософія господарства, суб'єкт господарства, онтологічний процес, господарська етика, ноосферна свідомість.
Key words: philosophy of economy, subject of economy, ontological process, economic ethics, noosphere consciousness.

Постановка проблеми. На початку третього тисячоліття світова цивілізація постала перед необхідністю кардинального переусвідомлення всіх сторін духовного та матеріального життя. Людство зіткнулося з проблемами, що загрожують самому його існуванню. Глобальні екологічні катаклізми, які є результатом неадекватного втручання людини до природного середовища, соціально-економічні та політичні кризи, поступове духовне зубожіння людської спільноти спонукають до усвідомлення того, що збереження цього світу є чи не найважливішим завданням, яке коли-небудь стояло перед суспільством.

Прагматичне прагнення максимізувати прибутки в будь-який спосіб, не замислюючись над наслідками рішень та дій, які є доволі часто ірраціональними щодо справжніх економічних процесів, лежить нині в основі економічної діяльності. Усві-

домлення руйнівної сили означених явищ відбувається значно повільніше, ніж того вимагає постійно змінне середовище існування. Поступово зазнають трансформації традиційні поняття часу та простору, руху та спокою, необхідності та випадковості, достатності та надлишковості, змінюються базові цінності та сенс життя, співвідношення матеріального та духовного, реальності та вимислів.

Мета статті. Філософія господарства як один з можливих варіантів у вирішенні названого дисбалансу виникає з потреби протистояння подальшому розпаду культури і розділенню світу духовної та матеріальної культури. Як напрям у рамках філософії вона порушує ряд питань, які потребують вирішення, зокрема, співвідношення суті господарської діяльності з суспільним життям у цілому, а також – в політичному, культурному, релігійному та етичному вимірах.

Актуальність порушеної проблеми обумовлена також тим, що в умовах глибокої цивілізаційної кризи ставлення до дійсності, яке проголошує філософія господарства в якості свого основного принципу, набуває особливої значущості, адже потребує повного розкриття творчого потенціалу людини. В якості основного суб'єкта господарства філософія господарства представляє людину, творця, здатного приймати самостійні рішення і нести відповідальність за їх наслідки, сприяє максимальній самореалізації особи, усвідомленню умов, необхідних для розкриття її творчого потенціалу. Людина ж у сучасному світі – це особа, що загубилася в різних потоках комунікації, яка не має певної системи цінностей, уявлень про права, обов'язки та не несе відповідальності за свої вчинки.

Людина як жива істота, для якої реальний світ є постійною сферою її інтересів, наділена здатністю бути суб'єктом та об'єктом управління, пізнавати себе самого та навколишній світ і бути реалізатором побудови його сутнісних форм. У своїй повсякденній діяльності людина керується як раціональними, так і нераціональними міркуваннями. Це можуть бути як закони, норми та правила, так і національні й сімейні традиції, забобони і неусвідомлені інтенції. Специфіка господарської діяльності полягає в тому, що економічна дія – це результат численних господарських актів, у яких беруть участь та взаємодіють люди з різними установками. Таким чином, питання раціональної діяльності суб'єкта є залежним від того, наскільки усвідомлено й раціонально діє цей суб'єкт і які необхідні умови, за яких усвідомлена раціональна діяльність людини є відкритою та творчою. Проблемним на цьому етапі є визначення характеристики раціональності суб'єкта господарської діяльності як діяльності творчої, завдяки якій людина включається в онтологічний процес.

Сучасна філософія розглядає світ як єдину систему, всі частини якої, маючи чітку структуру, тісно пов'язані між собою та являють собою певну цілісність. В основі структури світу лежать три шари реальності: буття природи, соціальне та ідеальне. Буття природи є наслідком тривалої універсальної еволюції, в результаті якої сформована здатність усіх природних та соціальних систем до самоорганізації, самовільного переходу на більш високий рівень організованості та впорядкованості. До соціального буття належать: буття людини і соціуму (від сім'ї, колективу до етносу, держави, людства). Відповідно до сфер соціального

буття відбувається поєднання матеріального виробництва з наукою, духовною, політичною та іншими сферами. Ідеальне, духовне тісно пов'язане з соціальним буттям, на своєму рівні, повторюючи та відтворюючи структуру соціуму. Істотними й визначальними при цьому є неусвідомлювані духовні структури індивідуального і колективного несвідомого (архетипів), що склалися в психіці людей у доцивілізаційний період.

Аналіз досліджень і публікацій. Початок філософського осмислення господарства пов'язують з іменами Платона, Аристотеля, Ксенофонта. Трактат «Домострой» Ксенофонта навчає господарській мудрості як умінню управляти світом речей за умови наслідування встановленому порядку відповідності речей своїм місцям. Вчення Аристотеля про економіку і хрематистику як діяльність, де накопичення, одержання грошей є самоціллю, і гроші виступають як багатство, втрачаючи свою якість засобу обміну, базується на принциповому розмежуванні натурального і товарного господарства. Як релігійний борг розглядав діяльність кожної людини видатний філософ-теолог Середньовіччя Хома Аквінський, пропагуючи при цьому активний підхід до земних дій.

Саме у Новий час відбувається предметне розмежування філософії та економічного знання, з'являється політична економія, що займається питаннями продуктивної і непродуктивної діяльності, природою та джерелами багатства. Для засновників політекономії А. Сміта і Д. Рикардо економіка стала синонімом хрематистики, оскільки створювалася як наука про суть і причини багатства [7]. Економічна сфера стала розглядатися як самодостатня і найбільш важлива з усіх інших сфер господарства. Згодом економічна теорія займається вивченням використання людьми обмежених ресурсів для виробництва благ і розподілу їх за допомогою обміну між членами суспільства. Таким чином, філософія господарства втрачає предметні підстави у сфері економічного знання і стає одним з напрямів у філософії.

Продовжуючи традиції софіології В. Соловйова та П. Флоренського, російський філософ, теолог С. М. Булгаков розробив власну теорію з елементами православної релігійності, в якій надав філософії господарства статус філософського знання. За Булгаковим, вчення про господарство включає й економічну, й науково-технічну діяльність людини, а філософія господарства претендує на роль методології, адже виявляє найглибніші підстави предметів, явищ та дій, розкриває їх справжню суть. Важливий вплив

на поведінку людей у сфері господарства справляють моральні, релігійні, культурні мотиви.

У кінці XIX – першій половині XX століття виникає ідея розгляду світу через призму господарства. М. Вебер вважав, що на господарство разом з економічною складовою діють психологічні, соціальні, ціннісні, інституціональні чинники. Серед численних розвідок філософів слід відзначити праці М. І. Туган-Барановського, який дослідив різні рівні й форми організації господарства, займався проблемою особистого та безособового в господарстві, обґрунтував роль діяльнісного підходу; М. О. Бердяєва, що поклав в основу вчення про господарство ідею онтологізації особи.

Друга половина XX ст. відзначена диференціацією та формуванням окремих специфічних напрямків філософського дослідження. Серед них філософія економіки, яка претендує на самостійність як галузь соціального знання з окресленим власним змістом, сутністю та функціями. У працях видатних представників філософської думки другої половини XX ст. Д. Белла, М. Кастельса, Е. Тоффлера, В. Іноземцева представлені науково-теоретичний та соціально-практичний потенціали так званої постіндустріальної економіки або «економіки, заснованої на знанні».

На сучасному етапі філософія господарства не є цілісним напрямком дослідження в межах філософії, адже лише проходить свій період становлення: формується понятійний апарат, формулюються передумови, що складають «методологічне ядро», відбувається відмежування від інших областей знання. Важливим для дослідження філософії господарства є системний підхід, який передбачає розгляд і аналіз різних сторін господарства, виявлення їх єдності і розкриття структури господарства. Розгляд господарства як трьохрівневої організації: рівень концептуального (системоутворюючої властивості); структурного (системоутворюючих відносин); субстратного (рівень елементів), завдяки принципу системності дозволяє уникнути однобічності та абсолютизації, характерних для вузькоспеціалізованих підходів, й орієнтує на розгляд не лише економічної, соціальної сторін господарства, але й політичної, етичної, естетичної як нерозривно пов'язаних між собою.

Виклад основного матеріалу. Філософія господарства має свою специфіку й базується на розумінні базових засад:

- онтологічна, яка як передумова основи філософії господарства розглядає триаду «природа - людина - культура»;

- антропологічна представляє людину як суб'єкта господарства, що є синтезом природного і соціального, індивідуально-особового і суспільного;
- синергетична передбачає розгляд господарства як організму, що саморозвивається;
- гуманістична свідчить, що життя – найбільша цінність господарства, і його збереження та духовне вдосконалення – основна мета господарства;
- антидогматична трактує філософію господарства як відкриту для подальших побудов та нових підходів [7].

Філософія господарства не є міждисциплінарним синтезом філософії та економічної теорії, хоча без філософії економіка обійтися не може, оскільки філософія допомагає їй долати онтологічну недостатність, обумовлену обмеженістю економічного життя. Філософія господарства дає синтетичне знання з можливістю виявлення точок перетину філософського, економічного, правового, психологічного, соціологічного та інших видів знання. Практична філософія розглядає економічне життя суспільства як процес діяльності людей у часо-просторовому вимірі, який формує соціально-духовні якості та властивості предметів, що включаються в економічну діяльність. Людина виступає в цьому процесі як носій, суб'єкт діяльнісних сил, який має можливості застосовувати їх для вирішення життєвих завдань.

Сам господарський процес слід розглядати як єдність двох начал – свободи та необхідності, які виключають одне одного, якщо розглядати їх окремо. Забезпечення матеріальних потреб задля життя є лише первісним та необхідним у феномені людського господарювання. Визнаючи ідеальні потреби, дослідники проблем філософії господарства С. М. Булгаков, Ю. М. Осіпов вказують на вищу потребу людини – потребу світотворення, творчої самореалізації. С. М. Булгаков зазначав, що саме в творчості, світоперетворенні має свій вираз свобода [7]. Усвідомлена здатність до праці є вираженням свободи як основи творчого процесу.

Концепція предметної самореалізації людини за К. Марксом, є виявом людської діяльності як взаємовідношення суб'єкта та світу, що його оточує, в якому він відтворює себе. Діяльність людини, що «спрямована на благо» дозволяє розвивати в собі здатності та таланти, сприяє відтворенню їх у виробленому предметі, який містить у собі міру досягнутого людиною матеріального та духовного процесу [3].

Якщо господарство розглядати як творчу са-

моралізацію, то воно постає як явище духовно-життя. Надання такого статусу сприяє зміні господарчого світогляду, формуванню нового бачення місця та ролі особистості у господарських взаємовідносинах, у ставленні до навколишнього середовища. Усвідомлення себе як частини природи, дбайливе ставлення до оточуючої природи – є реальним виявом не лише культури та гуманності, але й запорукою раціонального освоєння світу. Тому визначення ефективності господарської діяльності повинне здійснюватися не лише з точки зору мінімізації витрат при незмінній кількості та якості виготовленої продукції, але й з позиції дотримання принципів ноосферного господарювання – свободи та особистого.

Принципи гармонійного співіснування людини та світу завжди були предметом розгляду мислителів як минулого, так і сучасності. Філософи Стародавньої Греції і Риму (Зенон, Сенека) найважливішою соціальною нормою поведінки людини вважали гармонію з навколишнім світом. Сократ, доповнюючи принцип «жити у згоді із природою» поняттям «у згоді із власною природою», зазначав на необхідності займатися моральним піднесенням розуму, до гармонійного поєднання знання та моральності, утворюючи вищу, на його погляд, добродієність – мудрість [2]. Німецький філософ Г. В. Лейбніц вважав, що лише в гармонії має діяти могутній розум, перетворюючи природу (теорія монадності, яка зустрічається в даосизмі й проголошує, що весь світ складається з монад – першоелементів буття, та свідчить про єдність людини з природою і Космосом). Представники реформаторської педагогіки кінця XIX – поч. XX століття одним з пріоритетних напрямів діяльності вважали формування особистості, яка спроможна гармонійно взаємодіяти із суспільством та природою. Пізнання та «усвідомлення власної людяності», здатність приймати усвідомлені рішення, брати на себе відповідальність за їх наслідки – такою була мета діяльності школи М. Монтесорі. На думку російського вченого В. Соловйова, людство неможливе без морального ставлення до природи, без відповідальності за її майбутнє.

Лише в XX столітті стало очевидним, що негативні наслідки науково-технічного прогресу переважають позитивні зрушення, які зроблені людством у ході еволюції. Взаємовідносини людини, суспільства і природи почали набувати проблемного характеру, призводячи до кризових явищ в усіх без винятку сферах людської жит-

тєдіяльності. «Справжня проблема людського виду на цій стадії еволюції полягає в тому, що він нездатний у культурному відношенні йти в ногу й повністю пристосуватися до тих змін, які ж сам і вніс у цей світ», – заявив від імені членів Римського клубу А. Печчії, і зазначив: «...у зв'язку з цим головним завданням людства є вдосконалення своєї якості, тобто людської культури всередині його самого...» [6]. Таким чином, в II половині XX століття людство усвідомило провідну роль моральності особистості у збереженні світу, значення моральних норм як запоруки гармонійного існування природи й суспільства.

Будучи частиною природи, людство повинне дійти до усвідомлення себе як складової частини суспільства, яка також потерпає від руйнівної сили, створеної нею ж самою, якщо вона порушує закони природи, закони гармонійного співіснування людства. «Людство підійшло до тієї межі, коли все залежить від самої особистості, і тільки від неї. І тому суспільство повинно допомогти формуванню нової людини, яка б мала такі основні якості: бути Людиною, мати любов та повагу до всіх форм і проявів життя, що поєднується зі здатністю до критичного, реалістичного мислення та глибоко осмисленої практичної дії», – стверджує Е. Фромм [8]. Розроблені В. І. Вернадським [1] ідеї ноосферної концепції сприяють формуванню особистості, яка усвідомлюючи себе частиною всесвіту, ставить духовні інтереси понад споживацькі, яка здатна нести відповідальність за вчинки перед суспільством і природою. Формування свідомості особистості неможливе без розуміння своєї причетності до природи та соціуму як її складника, без прагнення до формування в собі особистісної відповідальності за ноосферу як середовище, і як продукт людської життєдіяльності, а також без усвідомлення себе як суб'єкта, що творить ноосферу, розумно використовує, береже й відтворює її [4].

Ідея гармонізації буття, яка ґрунтується на вищих цінностях добра, істини, краси і справедливості, маючи гуманістичну спрямованість, тісно пов'язана з усіма сторонами і відносинами життя й впливає на свідомість у сфері господарства. Враховуючи те, що господарська свідомість пов'язана з процесами творення, а не руйнування, вона поступово трансформується в напрямку усвідомлення вищих цінностей людства на основі єднання кожного окремого індивіда та Універсуму.

Розуміння господарства як творчості, що дає місце свободі, приводить до проблем господарської етики. Мораль тісно пов'язана з відповідними типами господарської свідомості. Ринкові відносини неможливі без етики, адже довготривалі партнерські стосунки є запорукою ведення успішної економічної діяльності, а їх існування можливе лише за умов дотримання моральних чеснот. Проблема співвідношення етичних норм та приватного інтересу є наразі доволі актуальною, адже без дотримання економічної етики економіка виявляється сама неспроможною вирішити свої проблеми.

Розвиток підприємництва спонукає до виникнення нових моральних норм, етичних законів, адже отримання прибутку – це не лише одномоментна дія, обмежена короткостроковими зобов'язаннями, а зацікавленість у постійному партнерстві. Моральні принципи поведінки вимагають від підприємця враховувати інтереси інших на рівні зі своїми, підвищення відповідальності за результати своєї діяльності, дотримання етичних норм не лише при оформленні ділових операцій, а й перед соціумом. Тому сумлінне їх виконання стає необхідністю, яка викликана часом і суспільно-економічними відносинами. Зрозумілим стає твердження «етичним бути вигідно». Для регулювання етичного боку діяльності компаній на Заході активно розробляються кодекси корпоративної етики, впроваджуються «Принципи бізнесу» (1989 р.), принципи глобальної корпоративної відповідальності – сім принципів ведення бізнесу Ко (1994 р.), глобальний пакт ООН – 9 принципів, які рекомендовані для транснаціональних компаній (2000 р.). Усе це є спробою виробити єдиний кодекс поведінки підприємців.

За умов ринкової економіки релігія, вбираючи в себе багатотисячолетню традиційну систему культурних цінностей, здатна інтегрувати нормативні цінності у суспільство, що відображається й на господарській діяльності; створює систему внутрішніх мотивацій дій як окремо взятої особи, так і суспільства в цілому. Релігійні морально-етичні норми – це широкий спектр цінностей і ціннісних орієнтацій, які сприяють утвердженню у міжлюдських стосунках гуманних начал: доброти, справедливості, терпимості, щирості, сумлінності, власної гідності, взаємоповаги; які формують розуміння праці не лише як засобу збагачення, забезпечення матеріального достатку, а також як способу самореалізації людини, розвитку її здібностей, волі, характеру, як неви-

черпного джерела натхнення, творення, що дає можливість дарувати щастя не лише собі, а й рідним, близьким. Доброта і терпимість, щирість та сумлінність формують такі ціннісні якості особистості як відповідальність за свої дії, готовність допомагати іншим, поступаючись своїми інтересами. Моральні норми дають людині шанс досягнення гармонії життя, що виражається спокоем і злагодою з оточуючим світом, забезпечуючи духовну стійкість, рівновагу і впевненість у собі, що є запорукою успішного ведення економічної діяльності.

Висновок. Становлення стосунків співпраці, чесної та відкритої конкуренції між людьми, налагодження довготривалих партнерських стосунків, орієнтація на справжні культурні цінності, розуміння місця та ролі кожного локального господарства як органічної частини світового господарства сприяє тривалій ефективній господарській діяльності та збереженню світової цивілізації. Тож на сучасному етапі розвитку необхідне нове осмислення розуміння сенсу господарства, взаємин людини та природи, можливостей розвитку науково-технічного прогресу та його впливу на навколишнє середовище, особливої ролі етичних заборон та екологічних імперативів [5].

Визначення соціально-економічних, політичних і духовно-культурних перспектив України робить актуальним розробку проблем філософії господарства. Зарубіжні моделі господарського розвитку, які пропонуються зараз для нашої країни, не приживаються і не пояснюють процесів, що відбуваються, оскільки розраховані на господарство з іншим устроєм. Маючи свою систему господарювання, свій менталітет господарюючих суб'єктів, успішне функціонування нашого господарства має бути органічно пов'язане з українською дійсністю. Починаючись з рівня окремого індивіда, саме господарство не повинне ототожнюватися тільки з якою-небудь однією стороною життя і обмежуватися жорсткими рамками, оскільки, насправді, воно і простягає свої межі далеко за територію окремої країни або навіть групи країн. Людина повинна продовжити творіння світу, і для того, щоб її дії не привели до катастрофи, необхідно зрозуміти суть господарства та основні напрями розвитку людства, а також взяти до уваги, що «людина є природною складовою біосфери», що виникнувши в результаті її еволюції, на неї, як і на всі живі види, поширюються закони розвитку біосфери.

Стабільний розвиток господарства не можливий без його гуманізації, без становлення ноосферної свідомості, дотримання морально-етичних норм, важливе значення у формуванні яких має освіта. Гуманістичний світогляд, що ґрунтується на особистісному ставленні до світу та діалогічному мисленні, сприяє формуванню глобального мислення та загальнолюдської свідомості, дозволяючи долати обмеженість

людської свідомості, сприяє створенню відчуття належності до спільноти, причетності до Універсуму, є основою вільного вибору. Освіта як засіб передачі знань, досвіду та культури наступним поколінням здатна забезпечити формування гармонійної людини, яка зможе в умовах глобальної кризи взаємодіяти з іншими, природою, і, врешті решт, – для виживання людства в сучасних умовах.

Список використаної літератури

1. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере //Философские мысли натуралиста. – М.: Наука, 1991. – С. 503-512.
2. Гуманистические воспитательные системы : вчера и сегодня (в описаниях их авторов и последователей / (Ред. сост.: Е. И. Соколова). – М.: Пед. общ-во России, 1998. – 336 с.
3. Маслікова І. І. Деміфологізація економічної логіки. Господарство як сфера самореалізації людини.- <http://newacropolis.org.ua/ru/study/conference/?thesis=4945>.
4. Мудрик А. В. Социальная педагогика: учебное пособие для студентов педагогических вузов / А. В. Мудрик.– М.: Академия, 2003. – 200 с.
5. Нечипорук Л. І. Формування ноосферної свідомості особистості як основи соціо-природної стабільності суспільства: Наукові записки РДГУ// Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету «Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти». – Випуск 40. – С.21-24.
6. Печчеи А. Человеческие качества / Аурелио Печчеи – М.: Прогресс, 1997. – 302 с.
7. Тутов Л. А. Философия хозяйства: предмет и методы исследования: Дис. д-ра филос. наук: 09.00.01/ Леонид Арнольдович Тутов. – Иваново, 2005.- 324 с.
8. Фромм Э. Иметь или быть / Эрих Фром – М.: Прогресс, 1990. – 314 с.

VI МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ» (20-21 жовтня 2011 р.)

ЧЕРКАСЬКИЙ ІНСТИТУТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ УНІВЕРСИТЕТУ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ (М. КИЇВ)

20-21 жовтня 2011 року у Черкаському інституті банківської справи Університету банківської справи Національного банку України відбулася VI Міжнародна науково-практична конференція «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків».

Мета конференції – обговорення стану та перспектив розвитку фінансового ринку та банківської системи України, визначення першочергових завдань управління банківською сферою, а також напрямів та механізмів їх ефективного вирішення.

У роботі конференції взяли участь 243 науковці, серед яких 20 докторів наук, професорів і 118 кандидатів наук, які представили провідні установи та наукові школи Київської, Львівської, Донецької, Полтавської, Запорізької, Миколаївської, Кіровоградської, Волинської, Тернопільської, Хмельницької, Харківської, Сумської, Чернівецької та Черкаської областей, АР Крим, м. Київ, а також зарубіжжя – США, Республіки Польща, Російської Федерації, Республіки Білорусь, а саме:

- *Правління, департаменти та управління Національного банку України:* Правління Національного банку України, Департамент пруденційного нагляду, Департамент економічного аналізу та прогнозування, Департамент статистики та звітності, Департамент аудиту, Департамент інспектування, Фінансовий департамент, Центр наукових досліджень, Експертно-аналітичний центр з питань грошово-кредитної політики, Управління валютного контролю;

- *6 науково-дослідних та інших установ (ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» Української академії аграрних наук, Інститут регіональних досліджень НАН України, Львівський НДІ судових експертиз, Міністерство фінансів України, Головне контрольно-ревізійне управління України;*

- *41 навчальний заклад України (Академія муніципального управління МОНМС України, Білоцерківський національний аграрний університет, Буковинська державна фінансова академія, ДВНЗ «Українська академія банківської*

справи Національного банку України», Дніпродзержинський інститут економіки та менеджменту, Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського, Донецький державний університет управління, Донецький національний університет, Донецький філіал Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі, Запорізький національний університет, КНЕУ ім. В. Гетьмана, Кіровоградський національний технічний університет, Класичний приватний університет (м. Запоріжжя), Криворізький економічний інститут ДВНЗ КНЕУ ім. В. Гетьмана, Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ), Львівський національний університет ім. І. Франка, Львівська комерційна академія, Луцький національний технічний університет, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «ХАІ», Національний авіаційний університет, Національний технічний університет «КПІ», Національний університет державної податкової служби України, Національний університет «Львівська політехніка», Полтавський університет економіки і торгівлі, Севастопольський інститут банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», Севастопольський національний технічний університет, Севастопольська філія Кримського інституту економіки та господарського права, Східноєвропейський університет економіки і менеджменту (м. Черкаси), Тернопільський національний економічний університет, Університет банківської справи Національного банку України, Харківський національний економічний університет, Харківська державна академія культури, Харківський державний університет ім. В. М. Каразіна, Харківський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ), Хмельницький національний університет, Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ), Черкаський державний технологічний універ-

ситет, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Факультет ринкових інформаційних та інноваційних технологій Київського національного університету технологій та дизайну (м. Черкаси);

- 7 банківських та фінансових установ (ПАТ АКБ «Індустріалбанк», ПАТ «УкрСиббанк», Universal Bank, ПАТ АКБ «Львів», ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Промінвестбанк», кредитна спілка «СЕД»);

- 6 навчальних закладів та установ зарубіжних країн – Університет Дж. Вашингтона (м. Вашингтон, США), Центр економічної освіти Університету Небраска (м. Омаха, США), Школа бізнесу Познані (м. Хожув, Республіка Польща), Інститут проблем управління ім. В.О. Трапезнікова Російської академії наук (м. Москва, Російська Федерація), Поліський державний університет Національного банку Республіки Білорусь (м. Пінськ, Республіка Білорусь), Консалтингова група Клевер Пойнт (м. Москва, Російська Федерація).

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Під час дводенного обговорення в рамках пленарного та шести секційних засідань учасниками конференції визначені домінуючі чинники сучасного розвитку банківської системи України. В умовах глобалізації України необхідно здійснити перехід до інноваційно-інвестиційного напрямку розвитку економіки. При цьому, науковці зосередили основну увагу на тому, що в 2011 році український банківський сектор все ще функціонує в умовах наслідків глобальної фінансово-економічної кризи, вплив якої негативно позначається на динаміці вітчизняного виробництва та фінансовому стані підприємств більшості галузей економіки. Банківська система загалом має працювати не тільки на власний прибуток, а й на економічні потреби нашої держави. В банківському секторі криза лише загострила проблеми, яким і за умов економічного зростання не приділялося достатньої уваги. Учасники Конференції відмітили, що *основні проблеми функціонування банківської системи України* обумовлені такими чинниками:

- відсутність повноцінної державної програми модернізації економіки;
- недосконалість діючих систем середньо- та довгострокового прогнозування;
- неефективність системи управління ризиками, як наслідок значні обсяги та частка недіючих кредитів, слабка диверсифікація та підвищена

концентрація ризиків щодо об'єктів інвестицій;

- недостатній рівень відповідальності власників банків та топ-менеджерів за прийняті рішення, а також за транспарентність діяльності та якість інформації про фінансовий стан банків.

Разом із тим, було відзначено, що у 2011 році намітилися ознаки стабілізації ситуації в реальному секторі економіки України. Очевидно, що посткризове відновлення вітчизняної економіки багато в чому буде залежить від підвищення ефективності взаємодії банківського сектора з підприємствами, організаціями та населенням, з метою повноцінного відновлення всіх форм кредитування. При цьому, фінансово-кредитним інституціям необхідно врахувати уроки з кризи і з огляду на це розробляти основні засади свого подальшого розвитку.

За результатами наукового обговорення учасники конференції виробили наступні пропозиції.

- **Пропозиції Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, іншим органам виконавчої влади за участю Національного банку України:**

1. *Внести зміни до чинного законодавства, спрямовані на удосконалення інституційних умов ефективного функціонування банківського сектора та в цілому фінансової системи України:*

1.1. Доопрацювати законодавство щодо застави, механізму реалізації прав колективного кредитора, процедури примусового стягнення предмету застави.

1.2. Конкретизувати законодавчу базу функціонування інституту банкрутства у фінансово-кредитних інституціях.

1.3. Удосконалити законодавчу базу щодо транспарентності структури власності фінансових установ.

2. *У законодавчому порядку удосконалити повноваження Національного банку України у частині підвищення рівня якості банківського нагляду та регулювання:*

2.1. Привести повноваження Національного банку України у відповідність із міжнародними стандартами в частині пред'явлення банкам вимог щодо організації системи управління ризиками, а також заходів наглядового реагування. Продовжити роботу з підготовки змін до законодавства, що передбачають наявність у Національного банку України достатніх повноважень щодо:

- конкретизації відповідальності членів виконавчих органів і ради директорів (спостережної

ради) фінансово-кредитних інституцій, в першу чергу, в сфері управління ризиками;

- запровадження вимог щодо фінансово-кредитних інституцій в частині оприлюднення інформації про потенційні ризики та процедури управління ними.

2.2. З погляду на міжнародно визнані у світі підходи, конкретизувати можливості використання мотивованого (змістовного) судження в наглядovому процесі при оцінці рівня стійкості кредитних організацій щодо якості систем управління та внутрішнього контролю.

2.3. Привести до міжнародних стандартів вимоги щодо професійної компетенції та ділової репутації керівників та кандидатів на посади керівників фінансово-кредитних інституцій.

2.5. Уточнити повноваження Національного банку України відносно нагляду за банківськими групами та банківськими холдингами в частині встановлення методик розрахунку обов'язкових нормативів та величини власного капіталу на консолідованій основі, визначення вимог до систем управління ризиками в кредитних організаціях та банківських групах і застосування заходів впливу на консолідованій основі.

2.6. Конкретизувати роботу із створення законодавчих засад взаємодії Національного банку України та зовнішніх аудиторів кредитних організацій, у тому числі з обміну інформацією про діяльність кредитних організацій, насамперед, факти, які мають негативний вплив на фінансову стійкість банків.

2.7. Спрямувати роботу на законодавче закріплення за Національним банком України права на обробку персональних даних, отриманих Національним банком України в рамках виконання покладених на нього функцій у сфері банківського регулювання та нагляду в умовах дії нового Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI.

3. Підвищити ступінь захисту інтересів споживачів фінансових послуг у сфері:

3.1. Страхування:

- внести зміни та доповнення до чинного законодавства України, що регулює діяльність аварійних комісарів у частині забезпечення їх незалежності від страхових компаній; обов'язкового ліцензування їх діяльності та передбачення застосування санкцій у разі порушення вимог до здійснення такого виду професійної діяльності на фінансовому ринку;

- створити фонд гарантування страхових виплат на кшталт фонду гарантування вкладів фізичних осіб закладами в комерційних банках,

зобов'язавши страхові компанії в обов'язковому порядку приймати участь його формуванні;

- передбачити застосування штрафних санкцій до компанії у випадку затягування процедур врегулювання вимог страхувальників щодо врегулювання збитків;

- запровадження ліцензування перестрахової діяльності та перегляд вимог до рейтингу фінансової надійності (стійкості) страховиків-нерезидентів;

- сприяння поетапному впровадженню міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в практику діяльності українських страховиків, а саме: впровадження національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку «Договори страхування»; розробка методичних рекомендацій щодо застосування основних принципів Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) 4 «Договори страхування» та МСФЗ «Фінансові інструменти»; удосконалення розкриття інформації страховиками; перегляд, з метою врахування вимог Європейського законодавства та МСФЗ, нормативно-правових актів Держфінпослуг України, які стосуються порядку складання фінансової звітності, а також її оприлюднення;

- забезпечення формування ефективної системи державного регулювання та нагляду у сфері страхування з урахуванням принципів і стандартів, рекомендованих Міжнародною асоціацією органів нагляду за страховою діяльністю. Це, насамперед, стосується поступового переходу на нову європейську систему оцінки платоспроможності страхових компаній – Solvency II, яка ґрунтується на врахуванні комплексу ризиків, властивих діяльності страховиків;

- визначення обов'язкового переліку та вимог до показників, які характеризують діяльність страховиків, а також порядку їх оприлюднення (крім інформації з обмеженим доступом). При цьому, за надання клієнтам недостовірної інформації або її ненадання повинна передбачатися як відповідальність винних у цьому посадових осіб страхової компанії, так і страховика як юридичної особи;

3.2. Кредитної кооперації:

- внесення змін до законодавства про кредитні спілки, а саме в частині посилення діяльності державного регулятора;

- створення спеціального фонду гарантування вкладів членів кредитних спілок;

- застосування штрафних санкцій до кредитних спілок за неповернення або затримку з повернення внеску члену кредитної спілки;

- внесення змін до Закону України «Про кредитні спілки» в частині визнання кредитної спілки банкрутом та включення відповідних статей до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

• **Пропозиції Національному банку України:**

1. З метою підвищення якісної складової процесу регулювання діяльності банків, розвитку ризик-орієнтованого нагляду продовжити роботу з підготовки необхідних умов для впровадження положень документа Базельського комітету з банківського нагляду «Міжнародна конвергенція виміру капіталу і стандартів капіталу: нові підходи. Уточнена версія» (Базель II) шляхом:

- удосконалення роботи в частині підходу до оцінки операційно-технологічного ризику;

- впровадження змістовно нових підходів оцінки ризиків, орієнтованих на сучасну фінансову практику та економіко-математичні методи, зокрема, застосування підходів до оцінки структури ризиків відповідно з їх характером – системні, функціональні, стохастичні, тощо;

- доповнення кількісної оцінки достатності капіталу банків якісними елементами у вигляді загальних принципів здійснення ризик-орієнтованого нагляду, вимог до підтримки ринкової дисципліни.

2. Удосконалити систему зворотного зв'язку між фінансово-кредитними установами, фізичними та юридичними особами.

3. Підвищити ефективність інформаційної взаємодії з органами державної влади, які відповідають за стабільність фінансового сектора і здійснюють функції контролю і нагляду у фінансово-економічній сфері, в тому числі з метою скорочення обсягів і потоків інформації, що подається фінансово-кредитними інституціями в різні державні організації, виключення дублюючої звітності.

4. Активізувати роботу із розробки комунікаційної політики національного банку України для підвищення рівня фінансової грамотності громадян.

5. У процесі організації наглядової діяльності особливу увагу приділяти наявності у банків:

- сучасних систем корпоративного управління та управління ризиками, адекватних характеру і масштабу діяльності;

- належного контролю з боку ради директорів (спостережної ради) і топ-менеджерів за діяльністю фінансових установ, оцінці рівня транспа-

рентності, включаючи оцінку прозорості структури власності;

- антикризових планів забезпечення безперервності діяльності.

6. Активізувати роботу, спрямовану на підвищення якості капіталу фінансово-кредитних інституцій, в тому числі недопущення фіктивної капіталізації.

7. Посилити процедуру регулювання кредитування банками України фінансових потреб пов'язаних осіб. Зокрема, запровадити індикатор «співвідношення кредитів, наданих акціонерам, до статутного капіталу». Посилити нагляд за спільним користуванням субординованих кредитів та встановити обмеження щодо максимального обсягу їх використання для кредитування пов'язаних осіб.

8. З огляду на внесені зміни до Закону України «Про Національний банк України», відповідно до яких Національний банк України має сприяти додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримувати економічну політику Кабінету Міністрів України, запровадити індикатори, що дозволять досліджувати галузеву структуру кредитів банківського сектора з галузевою структурою ВВП, серед них індикатор «співвідношення кредитів, наданих у певну галузь, до валової доданої вартості, сформованої відповідною галуззю».

9. Удосконалити організацію проведення комплексної оцінки стійкості банківського сектора на базі регулярного моніторингу стану основних банківських ризиків, розрахунку та аналізу рекомендованих МВФ показників фінансової стійкості, вдосконалення методів стрес-тестування.

Підсумовуючи дводенну роботу VI Міжнародної науково-практичної конференції «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків» учасники дійшли висновку, що кризові явища в банківському секторі України слід розглядати як форму оновлення системи управління національними інвестиційними, кредитними та фінансовими потоками. Саме з такої позиції сьгоднішні умови розвитку фінансових ринків є виключно сприятливими для того, щоб криза банківської системи у поєднанні з ефективною антикризовою політикою уряду та регулюючих органів, передусім Національного банку України, стали основою якісного структурно-функціонального оновлення банківського сектора з метою перетворення його на стимулятора інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки України.

VI МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ «БАНКОВСКАЯ СИСТЕМА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ» (20-21 октября 2011 г.)

ЧЕРКАССКИЙ ИНСТИТУТ БАНКОВСКОГО ДЕЛА УНИВЕРСИТЕТА БАНКОВСКОГО ДЕЛА
НАЦИОНАЛЬНОГО БАНКА УКРАИНЫ (Г. КИЕВ)

20-21 октября 2011 года в Черкасском институте банковского дела Университета банковского дела Национального банка Украины состоялась VI Международная научно-практическая конференция «Банковская система Украины в условиях глобализации финансовых рынков».

Цель конференции – обсуждение состояния и перспектив развития финансового рынка и банковской системы Украины, определение первоочередных задач управления банковской сферой, а также направлений и механизмов их эффективного решения.

В работе конференции участвовали 243 ученых, среди которых 20 докторов наук, профессоров и 118 кандидатов наук, которые представили ведущие учреждения и научные школы Киевской, Львовской, Донецкой, Полтавской, Запорожской, Николаевской, Кировоградской, Волынской, Тернопольской, Хмельницкой, Харьковской, Сумской, Черновицкой и Черкасской областей, АР Крым, г. Киев, а также зарубежья – США, Республики Польша, Российской Федерации, Республики Беларусь, а именно:

- *Правление, департаменты и управления Национального банка Украины:* Правление Национального банка Украины, Департамент пруденциального надзора, Департамент экономического анализа и прогнозирования, Департамент статистики и отчетности, Департамент аудита, Департамент инспектирования, Финансовый департамент, Центр научных исследований, Экспертно-аналитический центр по вопросам денежно-кредитной политики, Управления валютного контроля;

- *6 научно-исследовательских и других учреждений* (ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины», Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» Украинской академии аграрных наук, Институт региональных исследований НАН Украины, Львовский НИИ судебных экспертиз, Министерство финансов Украины, Главное контрольно-ревизионное управление Украины;

- *41 учебное заведение Украины* (Академия муниципального управления МОНМС Украины, Белоцерковский национальный аграрный университет, Буковинская государственная финансовая академия, ГВУЗ «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», Днепродзержинский институт экономики и менеджмента, Донецкий национальный университет экономики и торговли им. Михаила Туган-Барановского, Донецкий государственный университет управления, Донецкий национальный университет, Донецкий филиал Украинского государственного университета финансов и международной торговли, Запорожский национальный университет, КНЭУ им. В. Гетьмана, Кировоградский национальный технический университет, Классический приватный университет (г. Запорожье), Криворожский экономический институт ГВУЗ КНЭУ им. В. Гетьмана, Львовский институт банковского дела Университета банковского дела Национального банка Украины (г. Киев), Львовский национальный университет им. И. Франко, Львовская коммерческая академия, Луцкий национальный технический университет, Национальный аэрокосмический университет им. М. Е. Жуковского «ХАИ», Национальный авиационный университет, Национальный технический университет «КПИ», Национальный университет государственной налоговой службы Украины, Национальный университет «Львовская политехника», Полтавский университет экономики и торговли, Севастопольский институт банковского дела ГВУЗ «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», Севастопольский национальный технический университет, Севастопольский филиал Крымского института экономики и хозяйственного права, Восточноевропейский университет экономики и менеджмента (г. Черкассы), Тернопольский национальный экономический университет, Университет банковского дела Национального банка Украины, Харьковский национальный экономический университет, Харьковская государственная академия культуры,

Харьковский университет им. В. М. Каразина, Харьковский институт банковского дела Университета банковского дела Национального банка Украины (г. Киев), Хмельницкий национальный университет, Черкасский институт банковского дела Университета банковского дела Национального банка Украины (г. Киев), Черкасский государственный технологический университет, Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого, Черновицкий торгово-экономический институт КНТЭУ, Факультет рыночных информационных и инновационных технологий Киевского национального университета технологий и дизайна (г. Черкассы);

- 7 банковских и финансовых учреждений (ПАО АКБ «Индустриалбанк», ПАО «УкрСиббанк», Universal Bank, ПАО АКБ «Львов», ПАО «Райффайзен Банк Аваль», ПАО «Проминвестбанк», кредитный союз «СЭД»);

- 6 учебных заведений и учреждений зарубежных стран - Университет Дж. Вашингтона (г. Вашингтон, США), Центр экономического образования Университета Небраска (г. Омаха, США), Школа бизнеса Познани (г. Хожув, Польша), Институт проблем управления им. В.О. Трапезникова РАН (г. Москва, Российская Федерация), Полесский государственный университет Национального банка Республики Беларусь (г. Пинск, Республика Беларусь), Консалтинговая группа Клевер Пойнт (г. Москва, Российская Федерация).

ВЫВОДЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ

В ходе двухдневного обсуждения в рамках пленарного и шести секционных заседаний участниками конференции определены доминирующие факторы современного развития банковской системы Украины. В условиях глобализации Украине необходимо осуществить переход к инновационно-инвестиционного направления развития экономики. При этом, ученые сосредоточили свое внимание на том, что в 2011 году украинский банковский сектор все еще функционирует в условиях последствий глобального финансово-экономического кризиса, влияние которого негативно сказывается на динамике отечественного производства и финансовом состоянии предприятий большинства отраслей экономики. Банковская система в целом должна работать не только на собственную прибыль, но и на экономические нужды нашего государства. В банковском секторе кризис лишь обострил проблемы, которым и в

условиях экономического роста не уделялось достаточного внимания. Участники Конференции отметили, что *основные проблемы функционирования банковской системы Украины* обусловлены следующими факторами:

- отсутствие полноценной государственной программы модернизации экономики;

- несовершенство действующих систем средне- и долгосрочного прогнозирования;

- неэффективность системы управления рисками, как следствие – значительные объемы и доля недействующих кредитов, слабая диверсификация и повышенная концентрация рисков по объектам инвестиций;

- недостаточный уровень ответственности банков и топ-менеджеров за принимаемые решения, а также за транспарентность деятельности и качество информации о финансовом состоянии банков.

Вместе с тем, было отмечено, что в 2011 году наметились признаки стабилизации ситуации в реальном секторе экономики Украины. Очевидно, что посткризисное восстановление отечественной экономики во многом будет зависеть от повышения эффективности взаимодействия банковского сектора с предприятиями, организациями и населением, с целью полноценного восстановления всех форм кредитования. При этом, финансово-кредитным учреждениям необходимо учесть уроки из кризиса и, с учетом этого, разрабатывать основные принципы своего дальнейшего развития.

По результатам научного обсуждения участники конференции выработали следующие предложения.

- **Предложения Верховной Раде Украины, Кабинету Министров Украины, другим органам исполнительной власти при участии Национального банка Украины:**

1. *Внести изменения в действующее законодательство, направленные на совершенствование институциональных условий эффективного функционирования банковского сектора и в целом финансовой системы Украины:*

1.1. Доработать законодательство по залогу, механизма реализации прав коллективного кредитора, процедуры принудительного взыскания предмета залога.

1.2. Конкретизировать законодательную базу функционирования института банкротства в финансово-кредитных учреждениях.

1.3. Усовершенствовать законодательную базу относительно прозрачности структуры собственности финансовых учреждений.

2. В законодательном порядке усовершенствовать полномочия Национального банка Украины в части повышения уровня качества банковского надзора и регулирования:

2.1. Привести полномочия Национального банка Украины в соответствие с международными стандартами в части предъявления банкам требований по организации системы управления рисками, а также меры надзорного реагирования. Продолжить работу по подготовке изменений в законодательство, предусматривающее наличие у Национального банка Украины достаточных полномочий по:

- конкретизации ответственности членов исполнительных органов и совета директоров (наблюдательного совета) финансово-кредитных институтов, в первую очередь, в сфере управления рисками;

- введение требований касательно финансово-кредитных институтов в части обнародования информации о потенциальных рисках и процедурах управления ими.

2.2. С точки зрения международно-признанных в мире подходов, конкретизировать возможности использования мотивированного (содержательного) суждения в надзорном процессе при оценке уровня устойчивости кредитных организаций по качеству систем управления и внутреннего контроля.

2.3. Привести к международным стандартам требования к профессиональной компетенции и деловой репутации руководителей и кандидатов на должности руководителей финансово-кредитных институтов.

2.5. Уточнить полномочия Национального банка Украины относительно надзора за банковскими группами и банковскими холдингами в части установления методик расчета обязательных нормативов и величины собственного капитала на консолидированной основе, определение требований к системам управления рисками в кредитных организациях и банковских группах и применения мер воздействия на консолидированной основе.

2.6. Конкретизировать работу по созданию законодательных основ взаимодействия Национального банка Украины и внешних аудиторов кредитных организаций, в том числе по обмену информацией о деятельности кредитных организаций, прежде всего, факты, кото-

рые имеют негативное влияние на финансовую устойчивость банков.

2.7. Направить работу на законодательное закрепление за Национальным банком Украины права на обработку персональных данных, полученных Национальным банком Украины в рамках выполнения возложенных на него функций в сфере банковского регулирования и надзора в условиях действия нового Закона Украины «О защите персональных данных» от 01.06.2010 № 2297 -VI.

3. Повысить степень защиты интересов потребителей финансовых услуг в сфере:

3.1. Страхование:

- внести изменения и дополнения в действующее законодательство Украины, регулирующее деятельность аварийных комиссаров в части обеспечения их независимости от страховых компаний; обязательного лицензирования их деятельности и предсказания применения санкций в случае нарушения требований к осуществлению такого вида профессиональной деятельности на финансовом рынке;

- создать фонд гарантирования страховых выплат по принципу фонда гарантирования вкладов физических лиц по вкладам в коммерческих банках, обязав страховые компании в обязательном порядке принимать участие его формировании;

- предусмотреть применение штрафных санкций к компании в случае затягивания процедур урегулирования требований страхователей по урегулированию убытков;

- введение лицензирования перестраховочной деятельности и пересмотр требований к рейтингу финансовой надежности (устойчивости) страховщиков-нерезидентов;

- содействие поэтапному внедрению международных стандартов бухгалтерского учета и финансовой отчетности в практику деятельности украинских страховщиков, а именно: внедрение национального положения (стандарта) бухгалтерского учета «Договора страхования», разработка методических рекомендаций по применению основных принципов Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО) 4 «Договоры страхования» и МСФО 7 «Финансовые инструменты»; совершенствования раскрытия информации страховщиками; просмотр, с целью учета требований Европейского законодательства и МСФО, нормативно-правовых актов Госфинуслуг Украины, касающиеся порядка составления финансовой отчетности, а также ее обнародования;

- обеспечение формирования эффективной системы государственного регулирования и надзора в сфере страхования на основе принципов и стандартов, рекомендованных Международной ассоциацией органов надзора за страховой деятельностью. Это прежде всего касается постепенного перехода на новую европейскую систему оценки платежеспособности страховых компаний - Solvency II, которая основывается на учете комплекса рисков, присущих деятельности страховщиков;

- Определение обязательного перечня и требований к показателям, характеризующим деятельность страховщиков, а также порядка их опубликования (кроме информации с ограниченным доступом). При этом, за предоставление клиентам недостоверной информации или ее непредставление должна предусматриваться как ответственность виновных в этом должностных лиц страховой компании, так и страховщика как юридического лица;

3.2. Кредитной кооперации:

- внесение изменений в законодательство о кредитных союзах, а именно в части усиления деятельности государственного регулятора;

- создание специального фонда гарантирования вкладов членов кредитных союзов;

- применение штрафных санкций к кредитным союзам за невозврат или задержку по возврату вклада члену кредитного союза;

- внесение изменений в Закон Украины «О кредитных союзах» в части признания кредитного союза банкротом и включение соответствующих статей в Закон Украины «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом».

• Предложения Национальному банку Украины:

1. В целях повышения качественной составляющей процесса регулирования деятельности банков, развития риск-ориентированного надзора продолжить работу по подготовке необходимых условий для внедрения положений документа Базельского комитета по банковскому надзору «Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала: новые подходы. Уточненная версия» (Базель II) путем:

- совершенствование работы в части подхода к оценке операционно-технологического риска;

- внедрение содержательно новых подходов оценки рисков, ориентированных на современ-

ную финансовую практику и экономико-математические методы, в частности, применение подходов к оценке структуры рисков в соответствии с их характером - системные, функциональные, стохастические и т.д.;

- дополнение количественной оценки достаточности капитала банков качественными элементами в виде общих принципов осуществления риск-ориентированного надзора, требований к поддержке рыночной дисциплины.

2. Усовершенствовать систему обратной связи между финансово-кредитными учреждениями, физическими и юридическими лицами.

3. Повысить эффективность информационного взаимодействия с органами государственной власти, отвечающих за стабильность финансового сектора и осуществляют функции контроля и надзора в финансово-экономической сфере, в том числе в целях сокращения объемов и потоков информации, представляемой финансово-кредитными институтами в различные государственные организации, исключение дублирующей отчетности.

4. Активизировать работу по разработке коммуникационной политики Национального банка Украины для повышения уровня финансовой грамотности граждан.

5. В процессе организации надзорной деятельности особое внимание уделять наличию у банков: - современных систем корпоративного управления и управления рисками, адекватных характеру и масштабу деятельности;

- надлежащего контроля со стороны совета директоров (наблюдательного совета) и топ-менеджеров за деятельностью финансовых учреждений, оценке уровня прозрачности, включая оценку прозрачности структуры собственности;

- антикризисных планов обеспечения непрерывности деятельности.

6. Активизировать работу, направленную на повышение качества капитала финансово-кредитных институтов, в том числе недопущение фиктивной капитализации.

7. Усилить процедуру регулирования кредитования банками Украины финансовых потребностей связанных лиц. В частности, ввести индикатор «соотношение кредитов, предоставленных акционерам, в уставный капитал». Усилить надзор за совместным использованием субординированных кредитов и установить ограничение по максимальному объему их использования для кредитования связанных лиц.

8. Учитывая внесенные изменения в За-

кон Украины «О Национальном банке Украины», согласно которым Национальный банк Украины должен способствовать соблюдению устойчивых темпов экономического роста и поддерживать экономическую политику Кабинета Министров Украины, ввести индикаторы, позволяющие исследовать отраслевую структуру кредитов банковского сектора с отраслевой структурой ВВП, включая индикатор «соотношение кредитов, предоставленных в определенную отрасль, к валовой добавленной стоимости, сформированной соответствующей отраслью».

9. Усовершенствовать организацию проведения комплексной оценки устойчивости банковского сектора на базе регулярного мониторинга состояния основных банковских рисков, расчета и анализа рекомендуемых МВФ показателей финансовой устойчивости, совершенствовать методы стресс-тестирования.

Подытоживая двухдневную работу VI Международной научно-практической конференции «Банковская система Украины в условиях глобализации финансовых рынков» участники пришли к выводу, что кризисные явления в банковском секторе Украины следует рассматривать как форму обновления системы управления национальными инвестиционными, кредитными и финансовыми потоками. Именно с такой позиции сегодняшние условия развития финансовых рынков являются исключительно благоприятными для того, чтобы кризис банковской системы в сочетании с эффективной антикризисной политикой правительства и регулирующих органов, прежде всего Национального банка Украины, стали основой качественного структурно-функционального обновления банковского сектора с целью превращения его в стимулятора инновационно-инвестиционной модели развития экономики Украины.

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

Редакція журналу «Фінансовий простір» приймає до друку оригінальні статті з теоретичних та прикладних проблем функціонування і розвитку національної економіки в цілому та фінансово-кредитної сфери зокрема, які мають наукову і практичну цінність.

1. Обсяг статті має бути не менше 25 тис. знаків з пробілами, шрифт Times New Roman, кегль 14 через 1,5 інтервал, верхнє і нижнє поле – 1,5 см, праве, лівє – 1 см.

2. Математичні формули мають бути чіткими, із загальноприйнятим використанням символів, написані за допомогою текстового редактора Microsoft Word із застосуванням шрифту Symbol при написанні математичних символів та грецьких букв. При наборі складних формул слід застосовувати Редактор формул. Усі символи повинні пояснюватися.

3. Цифровий матеріал по можливості зводиться в таблиці і не дублюється в тексті. Таблиці мають бути компактними, з назвою і нумерацією, а їх заголовки – точно відповідати змісту граф. Під кожною таблицею дається посилання на джерело інформації.

4. Графічний матеріал (в т.ч. таблиці даних, на основі яких він побудований) має бути подано окремим файлом Excel.

5. На першій сторінці вказуються:

- зліва – індекс УДК,
- посередині назва,
- ім'я, по батькові та прізвище автора,
- науковий ступінь, вченє звання, посада,
- e-mail для спілкування з автором,
- анотація (3-6 речень) та ключові слова мовою оригіналу,
- анотація (3-6 речень) та ключові англійською мовою.

6. Стаття повинна містити наступні пункти видалені жирним шрифтом:

- **Постановка проблеми.**
- **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**
- **Мета статті.**
- **Обґрунтуванням отриманих наукових результатів.**
- **Висновки.**
- **Список використаних джерел.**

7. Обов'язковим є список використаних джерел у кінці статті (не менше 6 джерел). Список має бути оформлений згідно із вимогами, що містяться в наказі ВАК України від 26.01.2008р. № 63 «Про внесення змін і доповнень до форм документів, що використовуються при атестації наукових та науково-педагогічних працівників». Список складається за порядком посилання на джерела в тексті статі.

8. Посилання на використані літературні джерела повинні позначатися в тексті у квадратних дужках порядковим номером цієї роботи за списком використаних джерел.

9. Разом із статтею надсилається авторська довідка, в якій наводяться прізвище, ім'я та по батькові автора (авторів), науковий ступінь, вченє звання, посада, установа, службова і домашня адреса, контактні телефони, обов'язково – e-mail.

10. До статті додається якісне кольорове фото авторів в електронному варіанті з роздільною здатністю не менш як 300 dpi у форматі JPEG або TIFF.

11. Автори несуть відповідальність за точність викладених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен, географічних назв.

12. Статті, оформлені з порушенням цих правил, не розглядаються і не повертаються автором.

**Редакція залишає за собою право на скорочення,
незначне редагування і виправлення статті
зі збереженням головних висновків та стилю автора.**

TO THE ATTENTION OF AUTHORS!

The Editorial Board of the Financial Space journal accepts for publishing original articles on the theoretical and applied problems of the functioning and development of national economies, as a whole, and the financial and credit sphere, in particular, which are of scientific and practical significance.

1. The size of an article must be not less than 25,000 characters with spaces, Times New Roman font, type size 14, at one-and-a-half space, the upper and lower margins of 1.5 cm, the right and left margins of 1 cm.

2. Mathematical formulas must be precise, with the use of generally accepted symbols, typed on the Microsoft Word text editor, using the Symbol font when writing mathematical symbols and Greek letters. For composing complicated formulas, the formula editor should be used. All symbols must be explained.

3. Figures are presented, if possible, in tables and should not be duplicated in the text. Tables should be space-saving, with captions and numbering, and their titles should correspond accurately to the content of the graphs. Under each table, there should be a reference to the source of information.

4. Graphical materials (including data tables, on the basis of which they are formed) should be presented in a separate Excel file.

5. The first page carries:

- on the left – a UDC identifier,
- in the middle – the title,
- first name, patronymic (if any) and surname,
- scientific degree, academic title, position of the author,
- e-mail for communicating with the author,
- abstract (3-6 sentences) and key words in the language of the article.

6. The article should have the following points in bold types:

- **Problem definition.**
- **Analysis of recent research and publications.**
- **The aim of the article.**
- **Substantiation of results obtained.**
- **Conclusion.**
- **List of sources used.**

7. A list of sources used is obligatory at the end of the article (not less than 6 sources). The List is composed according to the order of making references to the sources in the article text.

8. References to scientific sources used must be presented in the text in square brackets by the ordinal number of this work in the List of sources used.

9. The article is submitted together with the following information about the author: the surname, first name and the patronymic (if any) of the author (authors), scientific degree, academic title, position, research, educational or other organization, office and home addresses, the number of a contact telephone, and, obligatorily, e-mail address.

10. The article is appended with a quality color photo of the author(s) with the resolution of not less than 300 dpi in a JPEG or TIFF electronic format.

11. The authors are responsible for the accuracy of presented facts, quotations, statistical data, proper names and place names.

12. The articles which fail to conform with these rules are not subject to consideration by the Editorial Board and are returned to the authors.

The Editorial Board reserves the right to the reduction in size of articles submitted, insignificant editing and the revision of articles ensuring the preservation of the main conclusions and the author's style.

ВНИМАНИЮ АВТОРОВ!

Редакция журнала «Финансовое пространство» принимает к печати оригинальные статьи по теоретическим и прикладным проблемам функционирования и развития национальной экономики в целом и финансово-кредитной сферы в частности, имеющие научную и практическую ценность.

1. Объем статьи должен быть не менее 25 тыс. знаков с пробелами, шрифт Times New Roman, кегль 14 через 1,5 интервал, верхнее и нижнее поле – 1,5 см, правое, левое – 1 см.

2. Математические формулы должны быть четкими, с общепринятым использованием символов, написанные с помощью текстового редактора Microsoft Word с применением шрифта Symbol при написании математических символов и греческих букв. При наборе сложных формул использовать редактор формул. Все символы должны объясняться.

3. Цифровой материал по возможности сводится в таблице и не дублируется в тексте. Таблицы должны быть компактными, с названием и нумерацией, а их заголовки – точно соответствовать содержанию граф. Под каждой таблицей дается ссылка на источник информации.

4. Графический материал (в т.ч. таблицы данных, на основе которых он построен) следует подавать отдельным файлом Excel.

5. На первой странице указываются:

- слева индекс УДК,
- посередине название, имя, отчество и фамилия автора,
- научная степень, ученое звание, должность,
- e-mail для общения с автором,
- аннотация (3-6 предложений) и ключевые слова на языке оригинала,
- аннотация (3-6 предложений) и ключевые на английском языке.

6. Статья должна содержать следующие пункты, выделенные жирным шрифтом:

- **Постановка проблемы.**
- **Анализ последних исследований и публикаций.**
- **Цель статьи.**
- **Обоснованием полученных научных результатов.**
- **Выводы.**
- **Список использованных источников.**

7. Обязательным является список использованной литературы в конце статьи (не менее 6 источников). Список должен быть оформлен согласно требованиям, содержащимся в приказе ВАК Украины от 26.01.2008р. № 63 «О внесении изменений и дополнений в формы документов, используемых при аттестации научных и научно-педагогических работников». Список составляется по мере посылания на источники в тексте статьи.

8. Ссылки на использованные литературные источники должны обозначаться в тексте в квадратных скобках порядковым номером этой работы в списке использованной литературы.

9. Вместе со статьей направляется справка об авторе, в которой приводятся фамилия, имя и отчество автора (авторов), ученая степень, ученое звание, должность, учреждение, служебный и домашний адрес, контактные телефоны, обязательно – e-mail.

10. К статье прилагается качественное цветное фото авторов в электронном варианте с разрешением не менее 300 dpi в формате JPEG или TIFF.

11. Авторы несут ответственность за точность изложенных фактов, цитат, статистических данных, собственных имен, географических названий.

12. Статьи, оформленные с нарушением этих правил, не рассматриваются и не возвращаются авторам.

**Редакция оставляет за собой право на сокращение,
незначительное редактирование и исправление статьи
с сохранением главных выводов и стиля автора.**

Видавець: Черкаський інститут банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)
Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
КВ №13032-1916 від 15.02.2011

Адреса редакції:
18028, м. Черкаси,
вул. Енгельса, 164
e-mail: nauka@cibs.ck.ua

Підп. до друку 10.10.2011
Формат 60x87/16. Папір офсет.
Умовн. друк. арк. 18,75.
Вид. № 1186. Тираж 330 прим.

Друк ПП Чабаненко Ю. А.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 39
Тел: /0472/45-99-84 E-mail: office@2upost.com